Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *ΙΒΥ 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται παρακάτω

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

Λέξεις - κλειδιά Εισαγωγής

- **1081**
- **324**
- **Ανάλυση**
- **Αντικείμενο**
- **Βιβλιογραφία**
- **Βυζαντινή αυτοκρατορία**
- **Βυζάντιο**
- **Διάβασμα**
- **Εισαγωγή**
- **Εξέταση / εξετάσεις**
- **Εργασίες**
- **Μάθημα / μαθήματα**
- **Μελέτες**
- **Μέση βυζαντινή περίοδος**
- **Περίγραμμα**
- **Περιεχόμενο / περιεχόμενα**
- **Πίνακας**
- **Πλάνο**
- **Πρώιμη βυζαντινή περίοδος**
- **Στόχος / στόχοι**
- **Ύλη εξετάσεων**
- **Φοιτητές**

Περιεχόμενα, στόχοι και αντικείμενο του μαθήματος

- **Ανάλυση των ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων που οδήγησαν από την πολυεθνική «ύστερη ρωμαϊκή» ανατολική αυτοκρατορία της ύστερης αρχαιότητας / πρώιμου μεσαίωνα (4ος - 6ος αι.) στο «εξελληνισμένο» μεσαιωνικό κράτος των μέσων βυζαντινών χρόνων (7ος - 11ος αι.).**

- **Εξέταση των σημαντικότερων γεγονότων της *Πρώιμης* και της *Μέσης βυζαντινής περιόδου,* από την απαρχή της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου Α΄ (324) και -ουσιαστικά- της (β΄) δυναστείας των Φλαβίων (ή Κωνσταντίνειας) έως την άνοδο του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού και της Κομνήνειας δυναστείας στο θρόνο (1081).**

Περιεχόμενα, στόχοι και αντικείμενο μαθήματος

- **Εξωτερικές και εσωτερικές πολιτικές, στρατιωτικές και εκκλησιαστικές εξελίξεις από το α΄ μισό του 4ου έως και τον 11ο αι.**

- **Βασικά στοιχεία της κρατικής οργάνωσης - νομοθεσίας - κοινωνίας - οικονομίας της αυτοκρατορίας των πρώιμων και μέσων βυζαντινών χρόνων.**

- **Εντοπισμός, μεθοδολογική προσέγγιση και ανάλυση των βασικών πηγών της εποχής 324 - 1081.**

Ύλη μαθήματος για τις εξετάσεις

Εκτός από τις παραδόσεις του μαθήματος και την παρούσα ηλεκτρονική παρουσίαση, οι φοιτητές μπορούν να διαβάσουν για τις εξετάσεις από τα παρακάτω εγχειρίδια (για την περίοδο 324-1081):

Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό κράτος* (πολιτικά γεγονότα περιόδου 324-565)

Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους. Τόμος Β΄*

(για την περίοδο 565-1081) [εκδ. Βάνιας]

ή

C. Mango, *Ιστορία του Βυζαντίου. Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης*

(μόνο τα τμήματα για την περίοδο 324-1081) [εκδ. Νεφέλη]

Ύλη μαθήματος για τις εξετάσεις

Κατά το διάβασμά τους οι φοιτητές θα πρέπει να δώσουν έμφαση στα εξής :

- **Βασικά στοιχεία διαμόρφωσης (συντελεστές) του Βυζαντινού κράτους και της βυζαντινής κοινωνίας**
- **Αυτοκράτορες, έτη βασιλειών και δυναστείες του Βυζαντίου κατά την περίοδο 324-1081**
- **Κύρια πολιτικά, στρατιωτικά και εκκλησιαστικά γεγονότα στο εσωτερικό και στην περιφέρεια του Βυζαντίου κατά την περίοδο 324-1081**
- **Βασικά χαρακτηριστικά και αλλαγές στον κοινωνικό (π.χ. αστικό, αγροτικό, θρησκευτικό) και οικονομικό βίο στο εσωτερικό του Βυζαντίου κατά την ίδια περίοδο**
- **Βασικά στοιχεία κεντρικής και περιφερειακής διοικητικής και στρατιωτικής οργάνωσης του Βυζαντινού κράτους κατά την ίδια χρονική περίοδο (υπηρεσίες, σπουδαιότεροι αξιωματούχοι, διοικήσεις, θεσμοί και πολίτευμα)**
- **Κύριες βυζαντινές αφηγηματικές πηγές και αυτοκρατορικά νομοθετικά έργα κατά την ίδια χρονική περίοδο**

Ειδική βιβλιογραφία για την περίοδο 324-1081

[προτείνεται για επιπρόσθετη μελέτη,

από όσους το επιθυμούν για προσωπικούς λόγους,

και κυρίως για την προαιρετική εκπόνηση εργασιών

στο πλαίσιο του μαθήματος από τους φοιτητές]

Σημείωση: Αποκλειστικά για λόγους συντομίας δεν αναφέρονται

ο τόπος και ο χρόνος έκδοσης των μονογραφιών,

οι οποίοι ωστόσο θα πρέπει να αναγράφονται

στους βιβλιογραφικούς καταλόγους των προαιρετικών εργασιών των φοιτητών

Ειδική βιβλιογραφία για την περίοδο 324-1081 :

- H. Ahrweiler, *Byzance et la mer: La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*
- H. Ahrweiler, *Études sur les structures administratives et sociales de Byzance*
- H. Ahrweiler, *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*
- M. Angold, *Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μια πολιτική ιστορία*
- Π. Αθανασιάδη, *Ιουλιανός. Μία βιογραφία*
- M.-F. Auzépy, *L'histoire des iconoclastes*
- R. S. Bagnall (επιμ.), *Egypt in the Byzantine World*
- J. Bardill, *Constantine. Divine Emperor of the Christian Golden Age*
- T. D. Barnes, *The New Empire of Diocletian and Constantine*
- T. D. Barnes, *Constantine. Dynasty, Religion and Power in the Later Roman Empire*
- W. Brandes, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*
- W. Brandes, *Finanzverwaltung in Krisenzeiten. Untersuchungen zur byzantinischen Administration im 6.-9. Jahrhundert*
- H. Brandt, *Geschichte der römischen Kaiserzeit von Diokletian und Konstantin bis zum Ende der konstantinischen Dynastie (284-363)*
- P. Brown, *Ο κόσμος της ύστερης αρχαιότητας, 150-750 μ.Χ.*
- P. Brown, *Through the Eye of a Needle. Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550 AD*
- L. Brubaker, *Inventing Byzantine Iconoclasm*
- L. Brubaker - J. F. Haldon, *Byzantium in the Iconoclastic Era (ca. 680-850): The Sources*
- L. Brubaker - J. F. Haldon, *Byzantium in the Iconoclastic Era, c. 680-850: A History*
- J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395 A.D. to 800 A.D.)*
- C. Cahen, *Turcobyzantina et oriens christianus*

- Av. Cameron, *Η ύστερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία (284 μ.Χ.-430 μ.Χ.)*
- Av. Cameron, *The Mediterranean World in Late Antiquity, AD 395-600*
- Av. Cameron, *Procopius and the Sixth Century*
- Al. Cameron, *Circus Fanctions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*
- Al. Cameron - J. Long - L. Sherry, *Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*
- P. Charanis, *Studies on the Demography of the Byzantine Empire. Collected Studies*
- P. Charanis, *Social, Economic and Political Life in the Byzantine Empire. Collected Studies*
- Ε. Χατζηαντωνίου, *Η θρησκευτική πολιτική του Αναστασίου Α΄ (491-518). Η στάση του αυτοκράτορα απέναντι στο μονοφυσιτικό ζήτημα και το ακακιανό σχίσμα με τη Ρώμη*
- Ε. Χατζηαντωνίου, *Η μητρόπολη Θεσσαλονίκης από τα μέσα του 8ου αι. έως το 1430. Ιεραρχική τάξη - εκκλησιαστική περιφέρεια - διοικητική οργάνωση*
- J.-Cl. Cheynet (διεύθ.), *Ο βυζαντινός κόσμος. Τόμος Β΄. Η Βυζαντινή αυτοκρατορία (641-1204)*
- J.-Cl. Cheynet, *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)*
- J.-Cl. Cheynet, *La société byzantine. L'apport des sceaux. 1. Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Ebersolt du Collège de France*
- J.-Cl. Cheynet, *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*
- Σ. Δ. Χονδρίδου, *Ο Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος και η εποχή του (ενδέκατος αιώνας μ.Χ.)*
- Α. Χριστοφιλοπούλου, *Εκλογή, αναγόρευσις και στέψις του Βυζαντινού αυτοκράτορος*
- Α. Χριστοφιλοπούλου, *Ἡ Σύγκλητος εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος*
- Α. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ Βυζάντιον, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 2 (1970) 1-144
- Α. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινὴ ἱστορία. Α΄ (324-610), Β΄1 (610-867), Β΄2 (867-1081)*
- Α. Χριστοφιλοπούλου, *Τὸ πολίτευμα καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, 324-1204. Κράτος - διοίκηση - οἰκονομία - κοινωνία*
- Α. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Νεότερος ἑλληνισμός. Συμβολὴ στὴν ἔρευνα. Τόμ. Α΄-Γ΄*
- P. Chuvin, *Οι τελευταίοι εθνικοί. Ένα χρονικό της ήττας του παγανισμού*

- E. Concina, *Η βυζαντινή πόλη*
- F. Curta, *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*
- G. Dagron, *Η γέννηση μιας πρωτεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη και οι θεσμοί της από το 330 ως το 451*
- A. Demandt, *Geschichte der Spätantike. Das römische Reich von Diocletian bis Justinian, 284-565 n.Chr.*
- F. McG. Donner, *The Early Arabic Conquests*
- A. J. Ekonomou, *Byzantine Rome and the Greek Popes. Eastern Influences on Rome and the Papacy from Gregory the Great to Zacharias, A.D. 590-752*
- K. Feld, *Barbarische Bürger. Die Isaurier und das Römische Reich*
- J. V. A. Fine, Jr., *The Early Medieval Balkans. A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*
- C. Foss, *History and Archaeology of Byzantine Asia Minor*
- C. Foss, *Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor*
- Μ. Γερολυμάτου, *Αγορές, έμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (9ος - 12ος αι.)*
- Π. Γιαννόπουλος, Βυζάντιο και Σλάβοι: από την αντιπαράθεση στη συμβίωση, *Βυζαντινός Δόμος* 17-18 (2009-2010) 15-32
- Α. Ε. Γκουτζιουκώστας, *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος - 12ος αιώνας). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*
- Α. Ε. Γκουτζιουκώστας - Ξ. Μ. Μονίαρος, *Η περιφερειακή διοικητική αναδιοργάνωση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό Α΄ (527-565): η περίπτωση της Quaestura Iustiniana exercitus*
- C. D. Gordon, *The Age of Attila. Fifth-Century Byzantium and the Barbarians. Revised Edition*
- Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Παρακμή και πτώση του θεματικού θεσμού. Συμβολή στην εξέλιξη της διοικητικής και της στρατιωτικής οργάνωσης του Βυζαντίου από τον 10ο αι. και εξής*
- Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Στρατολογία και έγγεια στρατιωτική ιδιοκτησία στο Βυζάντιο*
- P. Grierson, *Βυζαντινή νομισματοκοπία*
- P. Grierson, *Byzantine Coins*
- P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*

- P. Grimal, *Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, 27 π.Χ. - 476 μ.Χ.*
- R. Guilland, *Recherches sur les institutions byzantines*
- R. Guilland, *Titres et fonctions de l'Empire byzantin*
- F. K. Haarer, *Anastasius I. Politics and Empire in the Late Roman World*
- W. Hagl, *Arcadius Apis Imperator. Synesios von Kyrene und sein Beitrag zur Herrscherideal der Spätantike*
- J. F. Haldon, *The Palgrave Atlas of Byzantine History*
- J. F. Haldon, *Recruitment and Conscription in the Byzantine Army c. 550-950. A Study on the Origins of the Stratiotika Ktemata*
- J. F. Haldon, *Οι πόλεμοι του Βυζαντίου. Μάχες και εκστρατείες της βυζαντινής εποχής*
- J. F. Haldon, *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*
- J. F. Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World 565-1204*
- J. Harries, *Imperial Rome, AD 284 to 383. The New Empire*
- A. Harvey, *Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη στὸ Βυζάντιο, 900-1200*
- C. Head, *Justinian II of Byzantium*
- P. J. Heather, *The Fall of the Roman Empire. A New History*
- M. F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300-1450*
- C. Holmes, *Basil II and the Governance of the Empire (976-1025)*
- E. Horst, *Μέγας Κωνσταντίνος. Βιογραφία*
- M. T. G. Humphreys, *Law, Power, and Imperial Ideology in the Iconoclast Era, c. 680-850*
- H. Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών. Τόμ. Α΄-Γ΄*
- *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν). Τόμος Στ΄. Ἑλληνισμὸς καὶ Ρώμη (30 π.Χ.-324 μ.Χ.), Τόμος Ζ΄. Βυζαντινὸς ἑλληνισμός. Πρωτοβυζαντινοὶ χρόνοι, Τόμος Η΄. Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, 642-1071, Τόμος Θ΄. Βυζαντινὸς ἑλληνισμός. Μεσοβυζαντινοὶ χρόνοι (1071-1204). Ὑστεροβυζαντινοὶ χρόνοι (1204-1453)*
- I. Jacobs, *Aesthetic Maintenance of Civic Space. The "Classical" City from the 4th to the 7th c. AD*

- R. Janin, *Constantinople byzantine: Développement urbain et répertoire topographique*
- R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*
- A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire, 284-602. A Social, Economic and Administrative Survey. Vol. I-III*
- A. H. M. Jones, *The Decline of the Ancient World*
- W. E. Kaegi, Jr, *Byzantium and Early Islamic Conquests*
- W. E. Kaegi, Jr, *Ἡράκλειος. Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου*
- A. Kaldellis, *Hellenism in Byzantium. The Transformation of Greek Identity and the Reception of the Classical Tradition*
- J. Karayannopulos, *Das Finanzwesen des frühbyzantinischen Staates*
- J. Karayannopulos, *Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung*
- J. Karayannopulos, *Zur Frage der Slavenansiedlung im griechischen Raum, Vorausdruck aus «Byzanz und sein Nachbarn»*
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Χάρται πρωίμου βυζαντινῆς περιόδου (324-565), Χάρται μέσης βυζαντινῆς περιόδου (565-1081)*
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Βυζαντινὴ διπλωματική. Τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα*
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό διοικητικό σύστημα στα Βαλκάνια (4ος - 9ος αι.)*
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος (- Α. Σταυρίδου-Ζαφράκα - Π. Κατσώνη - Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου), *Λεξικό βυζαντινής ορολογίας. Οικονομικοί όροι*
- Γ. Θ. Καρδαράς, *Το Βυζάντιο και οι Άβαροι (Στ΄-Θ΄ αι.). Πολιτικές, διπλωματικές και πολιτισμικές σχέσεις*
- Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι. Τόμ. Α΄ (4ος-7ος αἰ.), Τόμ. Β΄ (8ος-10ος αἰ.), Τόμ. Γ΄ (11ος-12ος αἰ.)*
- Π. Κατσώνη, Η μισθοδοσία των στρατηγών των «θεμάτων». Προβλήματα και ερμηνείες, *Βυζαντινά* 22 (2001) 155-220
- A. Kazhdan κ.ά. (επιμ.), *The Oxford Dictionary of Byzantium. Vol. 1-3*
- R. M. Kean, *Ιστορικός άτλας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*
- J. Koder, *Εισαγωγή στην ιστορική γεωγραφία της ανατολικής Μεσογείου στη βυζαντινή εποχή*

- J. Koder (πρόεδρος εκδοτ. σειράς) κ.ά., *Tabula Imperii Byzantini*
- F. Kolb, *Diocletian und die Erste Tetrarchie: Improvisation oder Experiment in der Organisation monarchischer Herrschaft?*
- Τ. Γ. Κόλιας, *Νικηφόρος Β΄ Φωκᾶς (963-969). Ὁ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ καὶ τὸ μεταρρυθμιστικὸ του ἔργο*
- Δ. Κοντοστεργίου, *Αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι*
- Μ. Σ. Κορδώσης, *Ιστορικογεωγραφικά πρωτοβυζαντινών και εν γένει παλαιοχριστιανικών χρόνων*
- Θ. Κ. Κορρές, *«Ὑγρὸν πῦρ». Ένα όπλο της βυζαντινής ναυτικής τακτικής*
- Θ. Κ. Κορρές, *Λέων Ε΄ ο Αρμένιος και η εποχή του. Μια κρίσιμη δεκαετία για το Βυζάντιο (811-820)*
- R. Kosiński, *The Emperor Zeno. Religion and Politics*
- Ε. Κουντούρα-Γαλάκη (επιμ.), *Οι σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου (7ος - 9ος αι.)*
- Ε. Κουντούρα-Γαλάκη, *Ὁ βυζαντινὸς κλήρος καὶ ἡ κοινωνία τῶν «σκοτεινῶν αἰώνων»*
- O. Kresten - A. E. Müller, *Samtherrschaft, Legitimationsprinzip und kaiserlicher Urkundentitel in Byzanz in der ersten Hälfte des 10. Jahrhunderts*
- B. Krsmanović, *The Byzantine Province in Change (on the Treshold between the 10th and the 11th Century)*
- K. Krumbacher, *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας*
- W. Kuhoff, *Diokletian und die Epoche der Tetrarchie. Das Römische Reich zwischen Krisenbewältigung und Neuaufbau (284-313 n. Chr.)*
- Ε. Κυριάκης, *Βυζάντιο και Βούλγαροι (7ος - 10ος αι.). Συμβολή στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου*
- Α. Ε. Λαΐου (γεν. εποπτ.), *Οἰκονομικὴ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τὸν 7ο ἕως τὸν 15ο αἰῶνα. Τόμ. Α΄-Γ΄*
- A. E. Laiou - C. Morrisson, *Η βυζαντινή οικονομία*
- J. Laurent, *Byzance et les Turcs Seldjoucides dans l'Asie Mineure jusqu'en 1081*
- A. D. Lee, *From Rome to Byzantium, AD 324-565. The Transformation of Ancient Rome*
- J. Lefort, *Société rurale et histoire du paysage à Byzance*
- P. Lemerle, *The Agrarian History of Byzantium from the Origins to the Twelfth Century. The Sources and Problems*
- P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*

- P. Lemerle κ.ά., *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin. Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome (Rome, 12-14 mai 1982)*
- P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans. I. Le texte, II. Le commentaire*
- N. Lenski (επιμ.), *The Cambridge Companion to the Age of Constantine. Revised Edition*
- N. Lenski, *Failure of the Empire. Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*
- Μ. Λεοντσίνη, *Κωνσταντίνος Δ΄ (668-685). Ο τελευταίος πρωτοβυζαντινός αυτοκράτορας*
- Γ. Α. Λεβενιώτης, *Το στασιαστικό κίνημα του Νορμανδού Ουρσελίου (Ursel de Bailleul) στη Μικρά Ασία (1073-1076)*
- Γ. Α. Λεβενιώτης, *Η πολιτική κατάρρευση του Βυζαντίου στην Ανατολή. Το ανατολικό σύνορο και η κεντρική Μικρά Ασία κατά το β΄ ήμισυ του 11ου αι. Τόμ. Α΄-Β΄*
- Γ. Α. Λεβενιώτης, Η συνθήκη ειρήνης Ρωμανού Δ΄ Διογένη και Alp Arslan μετά τη μάχη του Μαντζικέρτ (Αύγουστος / Σεπτέμβριος του 1071), *Βυζαντιακά* 27 (2008) 167-196
- Γ. Α. Λεβενιώτης, Το Έδικτον της Αβύδου. Σχόλια και επισημάνσεις για τη χρονολόγηση και το περιεχόμενό του, *Βυζαντιακά* 29 (2010-2011) 49-74
- Γ. Α. Λεβενιώτης, Obsequentes - privatum obsequium - Obsequium - Obsequiov - Opsicion- Οψίκιον. Η εξέλιξη ενός τεχνικού όρου και η πρώιμη περίοδος του «θέματος» Οψικίου, *ΦΙΛΟΤΙΜΙΑ. Τιμητικός τόμος για την ομότιμη καθηγήτρια Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα*, επιμ. Θ. Κορρές - Πολύμνια Κατσώνη - Ι. Λεοντιάδης - Α. Γκουτζιουκώστας, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 361-410
- G. A. Leveniotes, Byzantine Dominion in the Balkans during the 7th - 8th C. and Its Modern Cartographic Representation, *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies. Sofia, 22-27 August 2011. Volume III. Abstracts of Free Communications*, Sofia 2011, σ. 295-296
- Γ. Α. Λεβενιώτης, Η μεσαιωνική Μακεδονία και τα σλαβικά φύλα στην ιστοριογραφία της FYROM. Προβλήματα και αντιφάσεις της σύγχρονης έρευνας, *Βυζαντιακά* 30 (2012-2013) 81-131
- Γ. Α. Λεβενιώτης, Η χρονολόγηση των σλαβικών εγκαταστάσεων στη Χερσόνησο του Αίμου και η βυζαντινή κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή κατά τον 7ο αι., *Crkvene studije / Church Studies* 10 (2013) 259-273

- J. H. W. G. Liebeschuetz, *The Decline and Fall of the Roman City*
- J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops. Army, Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*
- R.-J. Lilie, *Die byzantinische Reaktion auf die Ausbreitung der Araber. Studien zur Strukturwadlung des byzantinischen Staates im 7. und 8. Jahrhundert*
- R.-J. Lilie, Die zweihundertjährige Reform. Zu den Anfangen der Themenorganisation im 7. und 8. Jahrhundert. I. Die Reform der Verwaltung, *Byzantinoslavica* 45.1 (1984) 27-39, II. Die Soldatenbauern, *Byzantinoslavica* 45.2 (1984) 190-201
- Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος. Κοινωνία, πολιτική και ιδεολογία τον 6ο μ.Χ. αιώνα*
- Τ. Λουγγής, *Η βυζαντινή κυριαρχία στην Ιταλία*
- Τ. Λουγγής, *Η κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» (602-867)*
- Τ. Λουγγής, Η εξέλιξη της βυζαντινής πόλης από τον τέταρτο στο δωδέκατο αιώνα, *Βυζαντιακά* 16 (1996) 33-67
- E. N. Luttwak, *Η υψηλή στρατηγική της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*
- R. MacMullen, *Roman Government's Response to Crisis, A.D. 235-337*
- Φ. Μαλιγκούδης, *Σλάβοι στη μεσαιωνική Ελλάδα. Δεύτερη επαυξημένη έκδοση*
- C. Mango, *Βυζάντιο. Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*
- F. Millar, *A Greek Roman Empire. Power and Belief under Theodosius II (408-450)*
- Γ. Ι. Μίντσης, Ξενικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Μακεδονία (Το πρόβλημα των σλαβικών εποικισμών στη διεθνή βιβλιογραφία), *Βυζαντιακά* 15 (1995) 155-176
- C. Morrisson (διεύθ.), *Ο βυζαντινός κόσμος. Τόμος Α΄. Η Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία (330-641)*
- Χ. Μπακιρτζής - Α. Σιδέρη, *Ἁγίου Δημητρίου θαύματα. Οἱ συλλογὲς ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου καὶ ἀνωνύμου. Ὁ βίος, τὰ θαύματα καὶ ἡ Θεσσαλονίκη τοῦ Ἁγίου Δημητρίου*
- J. Nesbitt - N. Oikonomides - E. McGeer, *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art. Vol. 1-5*
- P. E. Niavis, *The Reign of the Byzantine Emperor Nicephorus I*
- Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Σλαβικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Ελλάδα. Γενική επισκόπηση*

- C. M. Odahl, *Constantine and the Christian Empire*
- N. Oikonomidès, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*
- N. Oikonomides, *Social and Economic Life in Byzantium*
- N. Oikonomidès, *Fiscalité et exemption fiscale à Byzance (IXe-XIe s.)*
- G. Ostrogorsky, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τόμ. 1-3*
- Π. Γ. Παπαδημητρίου, Θεσμικές σχέσεις και στάδια της ενσωμάτωσης των σλαβικών πληθυσμών στη Βυζαντινή αυτοκρατορία κατά το δεύτερο μισό του 7ου αιώνα", *Βυζαντινά* 24 (2004), 167-218
- Σ. Πατούρα-Σπανού, *Η μεθόριος του Δούναβη και ο κόσμος της στην εποχή της μετανάστευσης των λαών (4ος-7ος αι.)*
- A. Pertusi, *Constantino Porfirogenito De Thematibus*
- Φ. Κ. Φιλίππου, *Το πρώτο Βουλγαρικό κράτος και η οικουμενική αυτοκρατορία (681-852). Βυζαντινο-βουλγαρικές πολιτικές σχέσεις*
- Κ. Ε. Πλακογιαννάκης, *Ελληνική ανατολική αυτοκρατορία των μέσων αιώνων. Τιμητικοί τίτλοι και ενεργά αξιώματα στο Βυζάντιο. Εθιμοτυπία, διοίκηση, στρατός*
- D. S. Potter, *The Roman Empire at Bay, AD 180-395*
- D. S. Potter, *Constantine the Emperor*
- D. Pringle, *The Defense of Byzantine Africa from Justinian to the Arabian Conquest: An Account of the Military History and Archaeology of the African Provinces in the Sixth and Seventh Centuries*
- J. H. Pryor - E. Jeffreys, *The Age of the ΔΡΟΜΩΝ. The Byzantine Navy ca. 500-1204*
- R. Rees, *Diocletian and the Tetrarchy*
- R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain de Marc Aurèle à Anastase*
- S. Runciman, *The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign. A Study on Tenth Century Byzantium*
- S. Runciman, *The First Bulgarian Empire*
- S. Runciman, *The Medieval Manichee: A Study of the Christian Dualist Heresy*
- S. Runciman, *The Byzantine Theocracy*

- H. G. Saradi, *The Byzantine City in the Sixth Century. Literary Images and Historical Reality*
- Α. Γ. Κ. Σαββίδης, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι τὸν 11ο αι.*
- F. E. Schlosser, *The Reign of the Emperor Maurikios (582-602). A Reassessment*
- F. E. Schlosser, The Exarchates of Africa and Italy. Justinian's Arrangements in Africa after the Reconquest, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 53 (2003) 33-47
- G. Schlumberger, *Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιΐα κατὰ τὰ τέλη τῆς Ι΄ ἑκατονταετηρίδος. Τόμ. 1-4*
- E. Stein, *Histoire du Bas-Empire. Vol. I-II*
- P. Stephenson, *Ο θρύλος του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου*
- P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*
- Α. Ν. Στράτος, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ΄ αἰώνα. Τόμ. Α΄-Στ΄*
- Α.-Α. Ταχιάος, *Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας*
- Ι. Χ. Ταρνανίδης, *«Οι κατά Μακεδονίαν Σκλαβήνοι»: Ιστορική πορεία και σύγχρονα προβλήματα προσαρμογής*
- N. Tobias, *Basil I, Founder of the Macedonian Dynasty. A Study of the Political and Military History of the Byzantine Empire in the Ninth Century*
- S. Tougher, *The Reign of Leo VI: (886-912). Politics and People*
- A. Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus and his World*
- W. Treadgold, *Byzantium and its Army, 284-1081*
- W. Treadgold, *The Early Byzantine Historians*
- W. Treadgold, *The Middle Byzantine Historians*
- W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*
- W. Treadgold, *The Byzantine State Finances in the Eighth and Ninth Centuries*
- W. Treadgold, *The Byzantine Revival, 780-842*
- F. R. Trombley, *Hellenic Religion and Christianization, c. 370-529*

- Σ. Ν. Τρωιάνος, *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου*
- Δ. Τσουγκαράκης, *Εισαγωγή στη βυζαντινή σφραγιδογραφία*
- Π. Γ. Τσορμπατζόγλου (Αρχιμ.), *Εικονομαχία και κοινωνία στα χρόνια του Λέοντος Γ΄ Ισαύρου. Συμβολή στη διερεύνηση των αιτίων*
- A. A. Vasiliev, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, 324-1453. Τόμ. 1-3*
- Β. Βλυσίδου, *Αριστοκρατικές οικογένειες και εξουσία (9ος-10ος αι.). Έρευνες πάνω στα διαδοχικά στάδια αντιμετώπισης της αρμενο-παφλαγονικής και της καππαδοκικής αριστοκρατίας*
- Β. Βλυσίδου - Ε. Κουντούρα-Γαλάκη - Σ. Λαμπάκης - Τ. Λουγγής - Α. Σαββίδης, *Η Μικρά Ασία των θεμάτων. Έρευνες πάνω στην γεωγραφική φυσιογνωμία και προσωπογραφία των βυζαντινών θεμάτων της Μικράς Ασίας (7ος-11ος αι.)*
- Β. Βλυσίδου - Σ. Λαμπάκης - Μ. Λεοντσίνη - Τ. Λουγγής, *Βυζαντινά στρατεύματα στη Δύση (5ος - 11ος αι.). Έρευνες πάνω στις χερσαίες και ναυτικές επιχειρήσεις: Σύνθεση και αποστολή ων βυζαντινών στρατευμάτων στη Δύση*
- Σπ. Βρυώνης, *Η παρακμή του μεσαιωνικού ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού (11ος-15ος αι.)*
- B. Ward-Perkins, *Η πτώση της Ρώμης και το τέλος του πολιτισμού*
- M. W. Weithmann, *Die slavische Bevölkerung auf der griechischen Halbinsel. Ein Beitrag zur historischen Ethnographie Südosteuropas*
- M. Whitby, *The Emperor Maurice and his Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*
- F. Winkelmann, *Byzantinische Rang -und Ämterstruktur im 8. und 9. Jahrhundert. Faktoren und Tendenzen ihrer Entwicklung*
- W. W. Wroth, *Imperial Byzantine Coins in the British Museum. Two Volumes in One with an Introduction and 79 Plates*
- S. Williams - G. Friell, *The Rome that did not fall. The Survival of the East in the Fifth Century*
- P. Yannopoulos, *La société profane dans l'Empire byzantin des VIIe, VIIIe et IXe siècles*
- Δ. Α. Ζακυθηνός, *Βυζαντινὴ ἱστορία, 324-1071*
- Δ. Α. Ζακυθηνός, *Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ*
- L. Zavagno, *Cities in Transition. Urbanism in Byzantium between Late Antiquity and the Early Middle Ages (A.D. 500-900)*
- D. Ziemann, *Vom Wandervolk zur Großmacht. Die Entstehung Bulgariens im frühen Mittelalter (7.-9. Jh.)*

IBY 601

Γενικός πίνακας / πλάνο μαθημάτων

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 1ο:

Εισαγωγή :

Προβλήματα συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας

- *Εισαγωγή στο ιστορικό αντικείμενο και στα περιεχόμενα του μαθήματος*
- *Το πρόβλημα του διαχωρισμού των περιόδων της βυζαντινής ιστορίας*
- *Οι τέσσερις συντελεστές (γενεσιουργοί παράγοντες)*

και τα κύρια επιμέρους χαρακτηριστικά του βυζαντινού κόσμου

- *Η πραγματική ονομασία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*
- *Οι κατηγορίες πηγών της βυζαντινής ιστορίας*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *ΙΒΥ 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται παρακάτω

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 1ου μαθήματος

- 324
- 395
- 565
- 641
- 1081
- 1204
- 1453
- Άμεσες πηγές
- Αντικείμενο
- Βυζαντινή αυτοκρατορία
- Βυζαντινός κόσμος
- Βυζάντιο
- Γενεσιουργοί παράγοντες
- Διαχωρισμός
- Έγγραφα
- Εισαγωγή
- Ελληνική γλώσσα
- Έμμεσες πηγές
- Επιμέρους χαρακτηριστικά
- Ιστορικό αντικείμενο
- Ιστοριογραφικά έργα
- Κατηγορίες πηγών
- Λατινική γλώσσα
- Μέση περίοδος
- Μολυβδόβουλλα
- Νομίσματα
- Νομοθεσία
- Ονομασία
- Ονοματολογικά
- Πηγές
- Περιεχόμενα
- Περίοδοι / «περιοδολόγηση»
- Πρακτικά
- Πρόβλημα / προβλήματα
- Πρώιμη περίοδος
- Ρωμαίων αρχή
- Ρωμαίων βασιλεία
- Ρωμαίων πολιτεία
- Ρωμαίων χώρα
- Ρωμανία
- Στόχοι
- Συντελεστές
- Σφραγίδες
- Υπήκοοι
- Ύστερη περίοδος
- Χρονικές περίοδοι
- Χρονογραφίες

Περιεχόμενα, στόχοι και αντικείμενο του μαθήματος

- **Ανάλυση των ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων που οδήγησαν από την πολυεθνική «ύστερη ρωμαϊκή» ανατολική αυτοκρατορία της ύστερης αρχαιότητας / πρώιμου μεσαίωνα (4ος - 6ος αι.) στο «εξελληνισμένο» μεσαιωνικό κράτος των μέσων βυζαντινών χρόνων (7ος - 11ος αι.).**

- **Εξέταση των σημαντικότερων γεγονότων της *Πρώιμης* και της *Μέσης βυζαντινής περιόδου,* από την απαρχή της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου Α΄ (324) και -ουσιαστικά- της (β΄) δυναστείας των Φλαβίων (ή Κωνσταντίνειας) έως την άνοδο του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού και της Κομνήνειας δυναστείας στο θρόνο (1081).**

Περιεχόμενα, στόχοι και αντικείμενο μαθήματος

- **Εξωτερικές και εσωτερικές πολιτικές, στρατιωτικές και εκκλησιαστικές εξελίξεις από το α΄ μισό του 4ου έως και τον 11ο αι.**

- **Βασικά στοιχεία της κρατικής οργάνωσης - νομοθεσίας - κοινωνίας - οικονομίας της αυτοκρατορίας των πρώιμων και μέσων βυζαντινών χρόνων.**

- **Εντοπισμός, μεθοδολογική προσέγγιση και ανάλυση των βασικών πηγών της εποχής 324 - 1081.**

Οι χρονικές περίοδοι της βυζαντινής ιστορίας

σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα

- **ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ : 324/30 - 641 μ.Χ.**

(324 - 565 κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο)

- **ΜΕΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ : 641 - 1204 μ.Χ.**

(565 - 1081 κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο)

- **ΥΣΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ : 1204 - 1453 μ.Χ.**

(1081 - 1453 κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο)

Οι περίοδοι της βυζαντινής ιστορίας σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα

- **Ανάλογα με τον ερευνητή, η απαρχή της βυζαντινής ιστορίας τοποθετείται στα 284, 324, 330, 395 ή ακόμη και στον 7ο αι.**

- **Αρκετοί επίσης παλαιότεροι ερευνητές έθεταν ως όριο ανάμεσα στην «*Πρώιμη*» και τη «*Μέση βυζαντινή περίοδο*» τα έτη 565** (βλ. *Καραγιαννόπουλος*) **ή 610** (βλ. *Χριστοφιλοπούλου*).

- **Το χρονικό όριο «*Μέσης*» & «*Ύστερης βυζαντινής περιόδου*» είναι επίσης αμφιλεγόμενο.** Ο *Καραγιαννόπουλος* και άλλοι παλαιοί ερευνητές **το τοποθετούσαν στο 1081. Οι πιο σύγχρονοι το τοποθετούν συνήθως στο 1204** (βλ. λ.χ. το νέο συλλογικό εγχειρίδιο *Βυζαντινός κόσμος Β΄*, εποπτεία J.-Cl. Cheynet).

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

- Η αναζήτηση πολύ συγκεκριμένων χρονικών ορίων και τομών στην ευρύτερη κοινωνική - πολιτιστική εξέλιξη δεν είναι τόσο εύκολη και ίσως ούτε ορθή.

- **Στην ιστορική έρευνα - συγγραφή συνηθίζεται** όμως για λόγους ευκολίας και συνεννόησης και την καλύτερη εποπτεία της ιστορικής ύλης **να καθορίζονται κάποια συγκεκριμένα χρονικά σημεία, κάποιες χρονικές τομές, με τις οποίες οριοθετούμε και προσδιορίζουμε τις απαρχές και λήξη**, δηλαδή τα χρονικά όρια, **ευρύτερων ιστορικών περιόδων.**

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

- **Αυτές οι ιστορικές περίοδοι, κάθε ιστορική περίοδος, διαθέτουν σαφή και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες**. Οι υποδιαιρέσεις και οι τομές στην ενιαία ιστορική εξέλιξη είναι οπωσδήποτε συμβατικές και λίγο πολύ αυθαίρετες, αλλά τελικά τα ίδια τα γεγονότα μας οδηγούν σε αυτό:

- **Η εξέλιξη των γεγονότων δεν παρουσιάζεται ως ήσυχη και ομοιόμορφη πορεία ή γραμμή.** Ο προσεκτικός μελετητής τους μπορεί να παρατηρήσει αλλαγές και να διακρίνει **χρονικές φάσεις που διαφέρουν μεταξύ τους,** τόσο από τις προηγούμενες όσο και από τις επόμενες.

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

Γενικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι

η «περιοδολόγηση» στην ιστοριογραφία είναι

τόσο *ταξινόμηση* όσο και *ερμηνεία*

Ο χρονικός προσδιορισμός - καθορισμός

του τέλους της αρχαιότητας

και της απαρχής των μεσαιωνικών χρόνων

όπως και η χρονική οριοθέτηση της γέννησης

της Βυζαντινής αυτοκρατορίας είναι δυσχερείς

Γιατί συμβαίνει αυτό ;

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

- Σε ό,τι αφορά στο καθαρά πολιτικό μέρος, **το Βυζάντιο δεν διέθετε μία απαρχή που να εντοπίζεται με ευχέρεια, επειδή το ίδιο δεν «γεννήθηκε» μέσω κάποιας βίαιης ή ριζικής αλλαγής.** Το Βυζάντιο επίσης δεν προερχόταν, ως ευρύτερο κρατικό μόρφωμα, από ένα οικιστικό κύτταρο ή από μία φυλετική ομάδα ή έθνος που διαβιούσε σε μία μικρή γεωγραφική περιφέρεια και δια της επιβολής του σε άλλα έθνη, κατέληξε προοδευτικά κοσμοκρατορικό, όπως π.χ. οι αυτοκρατορίες των Περσών, των Μακεδόνων ή των Ρωμαίων.

- Αντίθετα, **το Βυζάντιο αποτελούσε τμήμα και συνέχεια ενός κράτους, της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.** Το τμήμα αυτό, από ένα χρονικό σημείο και μετά, ακολούθησε ωστόσο εντελώς διαφορετική ιστορική πορεία από το άλλο μισό τμήμα της ίδιας αυτοκρατορίας.

Ποια ήταν η πραγματική ονομασία

της Βυζαντινής αυτοκρατορίας;

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- **Στην πραγματικότητα δεν υπήρξε ποτέ κράτος που να ονομαζόταν «*βυζαντινό*»**. Το ανατολικό τμήμα της **Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας** (συνέχειας της παλαιάς δημοκρατικής *Res publica romana*) αποκαλείται στα βυζαντινά κρατικά έγγραφα, νομοθετικά έργα, παλαιότερα πρωτόκολλα της «*Βασιλείου Τάξεως*» του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (10ος αι.), βασιλικές δημηγορίες, επιστολές, λοιπά επίσημα κείμενα ακόμη και ιστοριογραφικά έργα ως ***Ρωμαίων πολιτεία***, ***Ρωμαίων χώρα***, ***Ρωμαίων βασιλεία***, ***Ρωμαίων αρχή*** ή απλώς ***Ρωμανία*** (ειδικά από τα τέλη του 6ου αι. κ.ε.).

- Με ανάλογο τρόπο (π.χ. ***Ρωμανία***) το αποκαλούσαν οι άνθρωποι στον καθημερινό βίο.

Χάρτης:
http://www.romanity.org/friesian/romania.htm#fourth

Η αυτοκρατορία της «**Ρωμανίας**» (= Βυζαντινή) γύρω στο 565
(στη μεγαλύτερη εδαφική έκταση που διέθετε ποτέ)

Φωτογρ. : Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή ιστορία Α΄* (εκδ. Βάνιας)

Inscriptio de Avaris
***SEG* 39 1096**

Χάραγμα σε κέραμο που βρέθηκε στην περιοχή του Σιρμίου (579-582) περιέχει την εξής επίκληση :

«Χ[ριστέ] Κ[ύριε] βοήτι της πόλεως κ' έρυξον τον Άβαριν

κε πύλαξον την Ρωμανίαν κε τον γράψαντα αμήν»

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Ως «***Ρωμανία***» αποκαλείται ακόμη στις ιταλικές και λατινικές πηγές από τον 12ο αι. και εξής, καθώς και στα έγγραφα - επιστολές της αποκαλούμενης ***Αγίας Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας του γερμανικού έθνους*** από τον **12ο αι.**

- Η Βυζαντινή αυτοκρατορία βρισκόταν από παλαιότερα σε διπλωματική διαμάχη με το παραπάνω κράτος για τη χρήση του τίτλου ***αυτοκράτωρ Ρωμαίων***, για την οικουμενικότητα του αυτοκρατορικού τίτλου και γενικά για την χρήση, αρχικά από τους λεγόμενους «***Γραικούς***», δηλ. τους Έλληνες της αυτοκρατορίας της Ανατολής, και πολύ αργότερα από τους **Φράγκους** και τους **Γερμανούς,** των όρων «***Ρωμαίος***» - «***ρωμαϊκός***». Η αντιπαλότητα ανάγεται στην εποχή της αυτοκρατορικής στέψης του Φράγκου ηγεμόνα **Καρλομάγνου** από τον πάπα το έτος **800** (οι **Βυζαντινοί** ευλόγως αρνούνταν τη χρήση του όρου «***Ρωμαίος***» από τους **Φράγκους**).

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Οι ανατολικοί επίσης λαοί και κράτη (Άραβες, Τούρκοι κλπ.) απο-καλούσαν το Βυζαντινό κράτος και τους κατοίκους του ως ***Rūm***.

Πρβλ. λ.χ. το σελτζουκικό (τουρκικό) ***Σουλτανάτο του Ρουμ***, το οποίο ιδρύθηκε μετά το 1080 σε πρώην βυζαντινά μικρασιατικά εδάφη, ή τις νεότερες ονομασίες ***Ρωμιός***, ***Ρούμελη***, ***Ρούμελη χισάρ***, ακόμη και ***Ρουμανία*** κλπ.

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Ως «***Ρωμαίοι***» λοιπόν αποκαλούνται οι ελληνικής καταγωγής ή εξελληνισμένοι κάτοικοι του Βυζαντινού κράτους, αλλά όχι και τα μέλη ξένων εθνοτήτων που εγκαταστάθηκαν ως φυλετικές ομάδες στα αυτοκρατορικά εδάφη διατηρώντας την εθνική τους ταυτότητα.

- Το κράτος που εμείς γνωρίζουμε ως «***Βυζάντιο***», προσδιορίστηκε συμβατικά ως «***Βυζαντινό***» από την νεότερη έρευνα για τη χρονική περίοδο που ακολούθησε μετά την ίδρυση της Κων/πολης. Ο προσδιορισμός ανάγεται στον **Ιερώνυμο Wolf** (1516-1580), μαθητή του Μελάγχθονος, γραμματέα και βιβλιοθηκάριου του τραπεζικού οίκου των Fugger, και υιοθετήθηκε τον 17ο αι. από τον Ph. Labbé και τον Charles Du Cange, συγγραφέα της *Historia byzantina* (1680).

Οι βασικοί συντελεστές της βυζαντινής ιστορίας

ή αλλιώς

Οι γενεσιουργοί παράγοντες και τα κύρια επιμέρους χαρακτηριστικά που προσέδωσαν μία ξεχωριστή ταυτότητα στο βυζαντινό κόσμο

Οι τέσσερις βασικοί συντελεστές της βυζαντινής ιστορίας

- **(Α)** Το παλαιό **ρωμαϊκό κρατικό υπόβαθρο έως τις αρχές του 4ου αι.**
- **(Β)** Οι **οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές** & οι συνακόλουθες μεταρρυθμίσεις και αλλαγές στον κρατικό και κοινωνικό βίο της αυτοκρατορίας (3ος - 7ος αι.), κυρίως όμως εκείνες του 4ου αι.
- **(Γ)** Η ισχυρή **ελληνική πολιτιστική επίδραση** στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας (το λατινόφωνο δυτικό τμήμα κατέρρευσε κατά τον 5ο αι.) αλλά και η παράλληλη γλωσσική, πνευματική και ψυχική διάσταση λατινόφωνης Δύσης - ελληνόφωνης Ανατολής.
- **(Δ)** Η ανοχή και κατόπιν εδραίωση, **επιβολή και επικράτηση του χριστιανισμού** (4ος αι.) και οι επιπτώσεις αυτού στον κοινωνικό (ήθη, έθιμα, κοσμοαντίληψη, παιδεία κλπ.) και κρατικό βίο (αστικοί θεσμοί και λειτουργίες, πολιτική θεωρία, κρατική νομοθεσία και επίσημες εκδηλώσεις κλπ.).

Οι τέσσερις βασικοί συντελεστές της βυζαντινής ιστορίας

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- **Το συνεκτικό στοιχείο στην πολυεθνική αυτοκρατορία είναι πολιτικό :**

(α) **Η συνείδηση των κατοίκων ότι αποτελούσαν πολίτες ή υπηκόους του κράτους**

(β) **Η αυτοκρατορική εξουσία που τους συνδέει όλους**

- Η **ελληνική γλώσσα** είναι η πλέον διαδεδομένη στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας (νότια Βαλκάνια, Μικρά Ασία), αλλά τα βόρεια και δυτικά Βαλκάνια είναι κυρίως **λατινόφωνα**, ενώ στην Ανατολή οι τοπικοί πληθυσμοί (εκτός των μεγάλων πόλεων, όπου κυριαρχεί η ελληνοφωνία) εξακολουθούν μιλούν τις τοπικές γλώσσες τους (**συροαραμαϊκά**, **αρμενικά**, **κοπτικά / αιγυπτιακά**).

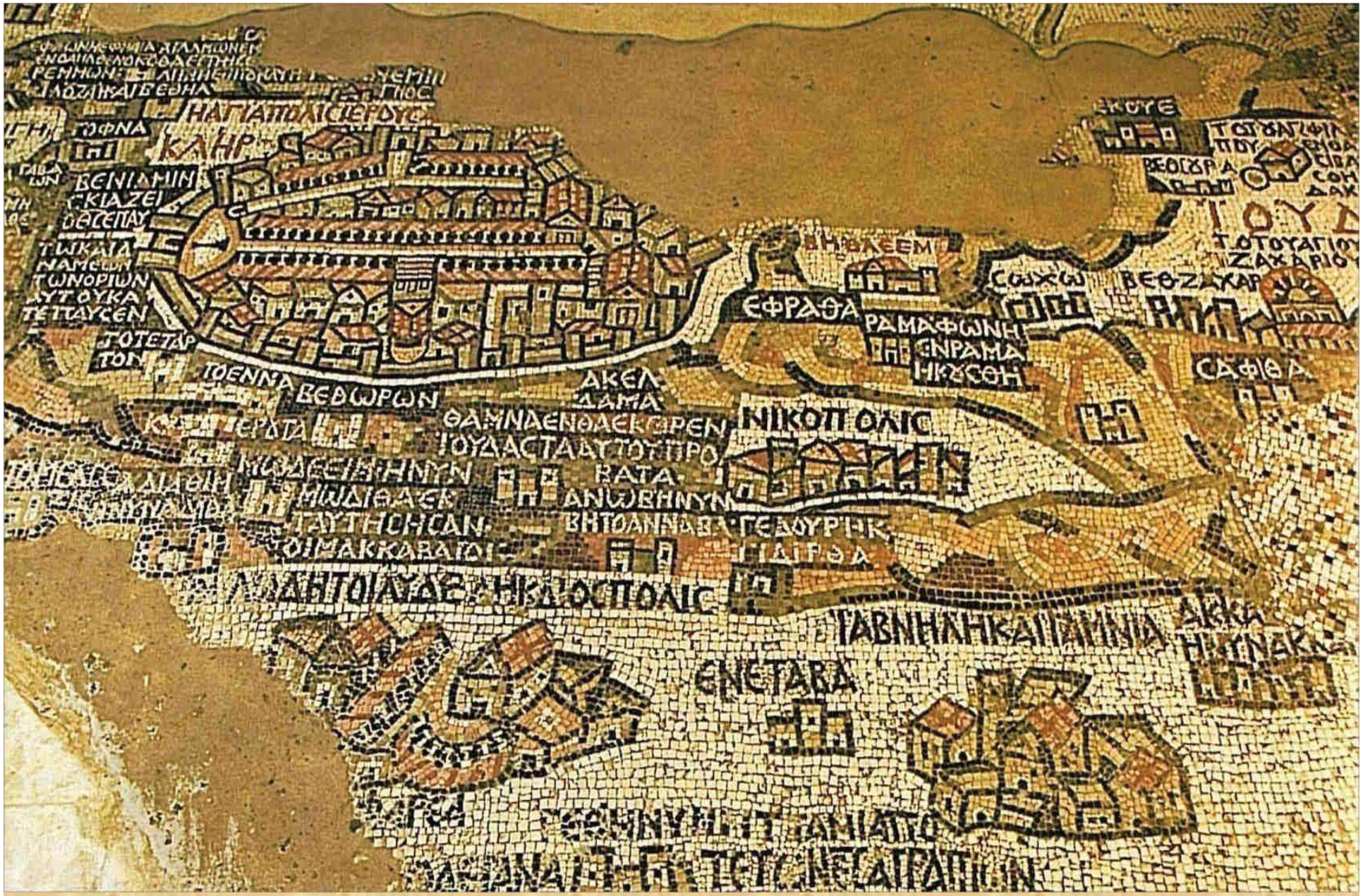

Τοπογραφική απεικόνιση της Παλαιστίνης σε ψηφιδωτό δάπεδο στην πόλη Μαδηβά (βυζ. *επαρχία Αραβίας*, 6ος αι.). Η συγκεκριμένη «σχηματική» αναπαράσταση των Ιεροσολύμων αποτελεί τη μοναδική απεικόνιση πλήρους σχεδίου πρωτοβυζαντινής πόλης. Οι επιγραφές είναι στα ελληνικά.

Κατηγορίες και επιμέρους είδη πηγών για τη βυζαντινή ιστορία

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

(σύμφωνα με το διαχωρισμό της Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία Α΄*)

Άμεσες

(αυτούσια -υλικά και γραπτά- κατάλοιπα του παρελθόντος με επίσημη / θεσμική προέλευση)

&

έμμεσες

(γραπτά -αφηγηματικά και άλλα- κείμενα ανεπίσημης / μη θεσμικής προέλευσης)

πηγές

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (α΄)

- **Αυτοκρατορική νομοθεσία**

  - Θεμελιώδης πηγή, περιέχει τους νομικούς κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις των πολιτών έναντι του κράτους ως φορέα εξουσίας, τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους και τις σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας.

  - Τα νομοθετικά κείμενα διαφωτίζουν την κρατική οργάνωση και λειτουργία, τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης, τη δημοσιονομική, οικονομική και κοινωνική πολιτική του κράτους και καθιστούν γνωστό το καθεστώς που διέπει τις περιουσιακές, οικογενειακές, εμπορικές σχέσεις.

  - Ειδικοί αυτοκρατορικοί νόμοι αφορούν στην οργάνωση και διοίκηση της Εκκλησίας.

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (β΄)

- **Έγγραφα**

- Γραπτά κείμενα ορισμένου τύπου που επάγονται νομικές συνέπειες, χωρίς όμως να θέτουν κανόνες δικαίου· διαφωτίζουν πτυχές του δημόσιου και ιδιωτικού βίου και σώζονται σε πάπυρο, περγαμηνή, λίθο κλπ.

- Προέρχονται από την αυτοκρατορική γραμματεία ή άλλες κρατικές υπηρεσίες, από την πατριαρχική γραμματεία και διοικητικά εκκλησιαστικά όργανα, από αρχεία μονών (*Τυπικά* και λοιπά έγγραφα), από ιδιωτική προέλευση (διαθήκες, πωλητήρια, μισθωτήρια συμβόλαια κλπ.).

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (γ΄)

- **Πρακτικά και κανόνες οικουμενικών συνόδων**, δηλαδή των συλλογικών οργάνων που εκπροσωπούσαν το σύνολο της Εκκλησίας και συνέρχονταν ανά περιόδους από το 325 κ.ε. για την επίλυση δογματικών ζητημάτων ή προβλημάτων ευρύτερου θρησκευτικού ενδιαφέροντος ή διοικητικών ζητημάτων ασκώντας παράλληλα και νομοθετικά καθήκοντα ρυθμίζοντας δια κανόνων τον βίο της Εκκλησίας.

- **Πρακτικά και κανόνες τοπικών συνόδων, ενδημούσα σύνοδος**.

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (δ΄)

Έργα πρακτικής χρησιμότητας για την κρατική διοίκηση και στρατιωτική οργάνωση :

- Κατάλογοι αξιωμάτων (λ.χ. ***Notitia Dignitatum*** [αρχές 5ου αι.])

- Στρατιωτικά συμβουλευτικά εγχειρίδια (λ.χ. ***Στρατηγικόν ψευδο-Μαυρικίου*** [αρχές 6ου αι.], ***Τακτικά Λέοντος Στ΄*** [αρχές 10ου αι.], ***«Νικηφόρου Φωκά» Περί παραδρομής πολέμου*** ή ***Praecepta militaria*** [10ος αι.], ***Τακτικά «Νικηφόρου Ουρανού»*** (τέλη 10ου αι.], ***Στρατηγικόν Κεκαυμένου*** [11ος αι.])

- Ποικίλες πραγματείες για το πολίτευμα, τη διοίκηση και τη διπλωματία του κράτους (λ.χ. τα έργα του **Ιωάννη Λυδού** [6ος αι.] και του **Κων/νου Ζ΄ Πορφυρογεννήτου** [μέσα 10ου αι.])

- Κείμενα αυλικής ιεραρχίας και εθιμοτυπικής τάξης (με τους αξιωματούχους και τιτλούχους) σώζονται από τα τέλη του 9ου έως και τον 11ο αι.: ***Τακτικόν Uspenskij*** (ca. 842/43), ***Κλητορολόγιον Φιλοθέου*** (899), ***Τακτικόν Beneševič*** (ca. 943/44), ***Τακτικόν Escurial*** (971/73)

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (ε΄)

- **Επιγραφές** : Δεν διατηρείται κατά τους βυζαντινούς χρόνους σε μεγάλη έκταση η αρχαία συνήθεια της χάραξης επισήμων εγγράφων αποφάσεων σε λίθο ή άλλη σκληρή επιφάνεια ως μέσο δημοσίευσης· πολλές επιγραφές είναι *κτητορικές* ή αφορούν ανοικοδόμηση πύργων, πυλών, γεφυρών, οικονομικά μέτρα κλπ.

- **Σφραγίδες** (= μολυβδόβουλλα) κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων, ιδιωτών επαγγελματιών κ.ά.

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (στ΄)

Νομίσματα χρυσά, αργυρά και χάλκινα κέρματα που παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για το δημόσιο βίο.

Μνημεία, έργα χειροτεχνίας, άλλα αρχαιολογικά ευρήματα

(σε αυτά εντάσσονται και τα νομίσματα, σφραγίδες, επιγραφικό υλικό κλπ), **μικρογραφίες** χειρόγραφων κωδίκων κλπ.

Εκκλησιαστικά Τακτικά / επισκοπικοί κατάλογοι

(*Notitiae episcopatuum*).

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ

Βασικά αφηγηματικά κείμενα

(χρονογραφίες, ιστοριογραφικά έργα, εκκλησιαστικές ιστορίες, Βίοι αγίων, γεωγραφικά πονήματα, λογοτεχνικά κείμενα [έπη, μυθιστορήματα, δημώδη πονήματα], ρητορικοί λόγοι κλπ.)

ΠΙΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ :

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (α΄)

- **Αμιγώς ιστοριογραφικά έργα** (πραγματεύονται σχετικά μικρές ιστορικές περιόδους).
- **Χρονογραφίες** (προέρχονται κυρίως από μοναστικούς κύκλους, στοχεύουν στην τέρψη και τη διδαχή των αναγνωστών τους χωρίς να αναζητούν κατ' ανάγκη την ιστορική αλήθεια, συνήθως αποτελούν «*παγκόσμια χρονικά από κτίσεως κόσμου*»).
- **Βραχέα χρονικά - Ενθυμήσεις** (λαϊκής προέλευσης κείμενα ανώνυμων συγγραφέων που αποτελούν, κατά βάση, χρονολογικούς πίνακες με σύντομες αναφορές αξιόλογων γεγονότων [λ.χ. θεομηνίες, σεισμοί, πλημμύρες, ξηρασίες, λιμοί και λοιμοί, επιδρομές, αλώσεις πόλεων, ανάδειξη αυτοκρατόρων κλπ.]).
- **Αγιογραφικά κείμενα** (*Μαρτύρια, Βίοι αγίων, Εγκώμια*). Παρέχουν αξιόλογο υλικό για το λαϊκό και καθημερινό βίο και τον πολιτισμό του Βυζαντίου.
- **Γεωγραφικά έργα - Οδοιπορικά προσκυνητών** (το ενδιαφέρον στο Βυζάντιο για την καλλιέργεια των γεωγραφικών σπουδών υπήρξε πενιχρό και τα σχετικά έργα ελάχιστα μετά τον 4ο αι.).

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (β΄)

- **Ρητορικά έργα** (τα περισσότερα είναι *λόγοι* [με πολιτικό, θρησκευτικό και ιστορικό ενδιαφέρον] ή πανηγυρικοί, επικήδειοι, στηλιτευτικοί).
- **Επιστολογραφία**
- **Λογοτεχνικά έργα και λαϊκά κείμενα**
- **Οικωνύμια - τοπωνύμια -υδρωνύμια καθώς και ανθρωπωνύμια - εθνωνύμια**
- **Βοηθητικές επιστήμες** (γλωσσολογία, παλαιογραφία, κωδικολογία, ιστορική γεωγραφία, χρονολογία).

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 2ο:

Περίγραμμα κύριων ιστορικών εξελίξεων :

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.

- *Αυτοκράτορες και αυτοκρατορικές δυναστείες (4ος - 11ος αι.)*
- *Συνοπτική παράθεση / επισήμανση των κυριότερων γεγονότων και των σημαντικότερων ευρύτερων εξελίξεων από τον 4ο έως και τον 11ο αι.*
- *Χαρτογραφικές απεικονίσεις της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (324-1081)*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες
των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση
και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία
ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους
από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης
προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©),
τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων
(βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*,
Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως
η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών,
πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 2ου μαθήματος

- Αμορίου δυναστεία (ή Φρυγική)
- Αυτοκράτορες
- Βυζαντινή αυτοκρατορία
- Γεγονότα
- Διάδοχοι
- Δουκών δυναστεία
- Δυναστείες
- Ηρακλείου δυναστεία
- Θεοδοσιανή δυναστεία
- Ιουστινιάνεια δυναστεία
- Ισαύρων δυναστεία (ή Συριακή)
- Κομνηνών δυναστεία
- Κύριες εξελίξεις
- Κωνσταντίνεια δυναστεία (ή Φλαβίων)
- Μακεδονική δυναστεία
- Μεσαιωνική
- Μέση περίοδος
- Περίγραμμα
- Περίληψη
- Πρώιμη περίοδος
- Ρωμανία
- Σημαντικότερες εξελίξεις
- Σκοτεινοί αιώνες
- Χάρτες
- Χαρτογραφικές απεικονίσεις

Βυζαντινοί αυτοκράτορες και αυτοκρατορικές δυναστείες

(324-1081)

Σημείωση: πρώιμη βυζαντινή περίοδος: 324-641 - μέση βυζαντινή περίοδος: 641-1204

Εικόνα : © **Manolis Papathanassiou**
http://www.byzantium.xronikon.com/readme.html

Αυτοκρατορικές δυναστείες και αυτοκράτορες κατά τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες (4ος - αρχές 7ου αι.)

Κωνσταντίνεια δυναστεία (Φλαβίων)

- **Κωνσταντίνος Α΄ (*αυτοκράτορας* 306-337, μονοκρατορία 324-337)**
- **Κωνστάντιος Β΄ (337-361)**
- **Ιουλιανός (361-363)**

- **Ιοβιανός (363-364)**
- **Βάλης ή Ουάλης (364-378)**

Θεοδοσιανή δυναστεία

- **Θεοδόσιος Α΄ (379-395)**
- **Αρκάδιος (395-408)**
- **Θεοδόσιος Β΄ (408-450)**
- **Μαρκιανός (450-457)**
- **Λέων Α΄ (457-474)**
- **Λέων Β΄ (474)**
- **Ζήνων** (Ταρασικοδίσσα ή Τρασκαλισαίος) **(474-491)**

  σφετεριστής **Βασιλίσκος (475-476)**
- **Αναστάσιος Α΄ (491-518)**

Ιουστινιάνεια δυναστεία

- **Ιουστίνος Α΄ (518-527)**
- **Ιουστινιανός Α΄ (527-565)**
- **Ιουστίνος Β΄ (565-578)**
- **Τιβέριος Β΄ (578-582)**
- **Μαυρίκιος (582-602)**

Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά την περίοδο 602-717

Η "τυραννίδα" του Φωκά, η δυναστεία του Ηρακλείου
και οι επίγονοι μέχρι την άνοδο της Συριακής δυναστείας («Ισαύρων»)

- **Φωκάς (602-610)** «*ο τύραννος*»

δυναστεία Ηρακλείου

- **Ηράκλειος (610-641)**
- **Ηράκλειος-Κωνσταντίνος Γ΄ & Ηρακλεωνάς (641)**
- **Κώνστας Β΄ (641-668)**
- **Κωνσταντίνος Δ΄ (668-685)**
- **Ιουστινιανός Β΄ (685-695)**

Η εποχή της πολιτικής αστάθειας μέχρι την άνοδο της δυναστείας των Ισαύρων (Συριακής)

- **Λεόντιος (695-698)**
- **Αψίμαρος-Τιβέριος (698-705)**
- **Ιουστινιανός Β΄ (705-711)**
- **Βαρδάνης-Φιλιππικός (711-713)**
- **Αρτέμιος-Αναστάσιος (713-715)**
- **Θεοδόσιος Γ΄ (715-717)**

Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά την περίοδο 717-867

Συριακή δυναστεία ή δυναστεία των Ισαύρων,
διάδοχοι αυτής και δυναστεία του Αμορίου ή Φρυγική δυναστεία

δυναστεία Ισαύρων ή Συριακή

- **Λέων Γ΄ «Ίσαυρος» (717-741)**
- **Κωνσταντίνος Ε΄ (741-775)**

  σφετεριστής **Αρτάβασδος (742-743)**
- **Λέων Δ΄ (775-780)**
- **Κωνσταντίνος Στ΄ & Ειρήνη (780-790)**
- **Κωνσταντίνος Στ΄ (790-797)**
- **Ειρήνη (797-802)**

διάδοχοι δυναστείας Ισαύρων

- **Νικηφόρος Α΄ (802-811)**
- **Σταυράκιος (811)**
- **Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβές (811-813)**
- **Λέων Ε΄ «Αρμένιος» (813-820)**

δυναστεία Αμορίου ή Φρυγική

- **Μιχαήλ Β΄ (820-829)**
- **Θεόφιλος (829-842)**
- **Μιχαήλ Γ΄ (842-867)**

Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά την περίοδο 867-1057

Μακεδονική δυναστεία

- **Βασίλειος Α΄ «Μακεδών» (867-886)**
- **Λέων Στ΄ «Σοφός» (886-912)**
- **Αλέξανδρος (912-913)**
- **Κων/νος Ζ΄ «Πορφυρογέννητος»** **(913-920**, υπό επιτροπεία)
- **Ρωμανός Α΄ «Λακαπηνός» (920-944)**
- **Κων/νος Ζ΄ «Πορφυρογέννητος» (944-959)**
- **Ρωμανός Β΄ (959-963)**
- **Νικηφόρος Β΄ Φωκάς (963-969)**
- **Ιωάννης Α΄ «Τζιμισκής» (969-976)**
- **Βασίλειος Β΄** & Κωνσταντίνος Η΄ **(976-1025)**
- **Κωνσταντίνος Η΄ (1025-1028)**
- **Ρωμανός Γ΄ Αργυρός (1028-1034)**
- **Μιχαήλ Δ΄ «Παφλαγόνας» (1034-1041)**
- **Μιχαήλ Ε΄ «Καλαφάτης» (1041-1042)**
- **Ζωή «Πορφυρογέννητη»** & **Θεοδώρα (1042)**
- **Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος (1042-1055)**
- **Θεοδώρα (1055-1056)**
- **Μιχαήλ Στ΄ «Στρατιωτικός» (1056-1057)**

Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά την περίοδο 1057-1081

Δυναστείες Δουκών & Κομνηνών

- **Ισαάκιος Α΄ Κομνηνός (1057-1059)**
- **Κωνσταντίνος Ι΄ Δούκας (1059-1067)**
- **Ευδοκία Μακρεμβολίτισσα** (επίτροπος Μιχαήλ Ζ΄, Ανδρόνικου και Κων/νου Δούκα) (1067-1068)
- **Ρωμανός Δ΄ Διογένης (1068-1071)**
- **Μιχαήλ Ζ΄ Δούκας (1071-1078)**

- **Νικηφόρος Γ΄ Βοτανειάτης (1078-1081)**

1081: οριστική άνοδος των Κομνηνών στον θρόνο δια του **Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118)**

Περίγραμμα της βυζαντινής ιστορίας

από το 324 έως το 1081

Περιληπτική παράθεση / επισήμανση των κυριότερων γεγονότων

και των σημαντικότερων ευρύτερων εξελίξεων

ΤΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΟ 324 ΕΩΣ ΤΟ 1081

Οι σημαντικότερες κοινωνικές - πολιτικές εξελίξεις

των 4ου - 7ου αι. μ.Χ.,

οι οποίες καθόρισαν εν πολλοίς την προοδευτική μετάβαση

από την ύστερη αρχαιότητα στον πρώιμο μεσαίωνα

και από τη Ρωμαϊκή στη Βυζαντινή αυτοκρατορία,

υπήρξαν οι ακόλουθες :

Κύρια γεγονότα και ευρύτερες εξελίξεις

κατά την «πρώιμη βυζαντινή περίοδο»

(324 - 641) :

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(α) **Το πέρασμα από το πολιτειακό καθεστώς του *principatus*** (που ίσχυε από την εποχή του Αυγούστου) **σε εκείνο του *dominatus*, κυρίως κατά την εποχή του Διοκλητιανού, του Κωνσταντίνου Α΄ και των διαδόχων τους (τέλη 3ου - 4ος αι.)**. Το ύστερο ρωμαϊκό πολίτευμα αποκτά καθαρά **απολυταρχικά χαρακτηριστικά**, καθίσταται ουσιαστικά μία **ανατολικού τύπου «οικογενειακή και κληρονομική»** (αν και η κληρονομική διαδοχή δεν καθιερώνεται θεσμικά και νομικά) **δεσποτεία**.

Με την επιβολή του **χριστιανισμού** ο αυτοκράτορας μετατρέπεται σε **«εκλεκτό»** και **«ελέω Θεού» μονάρχη** και το κράτος του θεωρείται **«σκεύος εκλογής» της Θείας βούλησης** για την επικράτηση στην οικουμένη της ορθής πίστης (της **ορθοδοξίας**). Οι πολίτες του μετατρέπονται ουσιαστικά σε **υπηκόους**, καθώς **η τοπική αστική αυτοδιοίκηση υποχωρεί** επίσης προς όφελος και εξαιτίας της σταδιακής **δημιουργίας ενός υπερσυγκεντρωτικού, κολοσσιαίου και εν τέλει καταπιεστικού κεντρικού κράτους**.

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(β) Η σταδιακή **μετατόπιση του κέντρου βάρους του Ρωμαϊκού κράτους** (πολιτικά και διοικητικά, οικονομικά και στρατιωτικά) **στην** εν μέρει ελληνόφωνη, πιο πυκνοκατοικημένη και πιο προηγμένη πολιτιστικά και οικονομικά **Ανατολή (4ος αι.),** ειδικά **μετά την ίδρυση της Κων/πόλεως από τον Κωνσταντίνο Α΄ (ca. 324 - 330).**

(γ) Η **νέα στρατιωτική δομή και η νέα κεντρική και περιφερειακή διοικητική οργάνωση του ολοένα και πιο ογκώδους** (οργανωτικά) **Ρωμαϊκού κράτους μετά τις μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού**, ο οποίος θέσπισε τη διάκριση στρατιωτικής και πολιτικής εξουσίας, και κυρίως του **Κωνσταντίνου Α΄ (τέλη 3ου - α΄ μισό 4ου αι.).** Διαχωρισμός της περιφερειακής πολιτικής διοίκησης σε ***επαρχότητες πραιτωρίου***, ***διοικήσεις*** και ***επαρχίες***. Δημιουργία των κεντρικών υπηρεσιών του ***magister officiorum***, της ***comitiva sacrarum largitionum*** και της ***comitiva rerum privatarum***. Διαχωρισμός του στρατού σε δυνάμεις συνοριακής προκάλυψης (***limitanei*** στα ***δουκάτα***), δυνάμεις εσωτερικής αντεπίθεσης και κρούσης (***comitatenses*** στα ***magisteria militum***) και δυνάμεις στο πλευρό του αυτοκράτορα (***praesentales*** ή ***comitatenses palatini*** στα ***magisteria militum in praesenti***).

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(δ) Οι «**βαρβαρικές**» (κυρίως γερμανικές) **εισβολές στα ρωμαϊκά εδάφη** (ειδικά στα ευρωπαϊκά) και τα κοινωνικά και πολιτικά αποτελέσματά τους (κυρίως **3ος - 5ος αι.** στη **Δύση** και κυρίως **6ος - 7ος αι.** στην **Ανατολή**). Η μετέπειτα **κατάρρευση της λατινόφωνης ρωμαϊκής Δύσης αλλά παράλληλα η επιβίωση της εν πολλοίς ελληνόφωνης Ανατολής (5ος αι.).**

(ε) Η πάλη και η **τελική επικράτηση του χριστιανισμού** έναντι της παλαιάς «*εθνικής*» θρησκείας (πολυθεΐας) και οι κοινωνικές επιπτώσεις αυτής της εξέλιξης **(4ος - 5ος αι.)** -βλ. και ανωτέρω, παράγραφο (α).

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(στ) Οι πολύχρονες χριστολογικές δογματικές διαμάχες για το λεγόμενο «**ορισμό της «ορθοδοξίας»** **(4ος - 6ος αι.)** (***δυοφυσιτική ορθοδοξία***, ***αρειανισμός***, ***νεστοριανισμός***, ***μονοφυσιτισμός***) και οι **πέντε πρώτες Οικουμενικές σύνοδοι: Α΄ Νικαίας [325], Β΄ Κων/πόλεως [381], Γ΄ Εφέσου [431], Δ΄ Χαλκηδόνας [451], Ε΄ Κων/πόλεως [553]**.

(ζ) Η προοδευτική **συγκρότηση ενός κολοσσιαίου κεντρικού γραφειοκρατικού κράτους** **(τέλη 3ου - 4ος αι.)** και τα **βάρη που εναπόθεσε στις πόλεις του κράτους**, οι οποίες **πλήττονταν τότε και από τις εξωτερικές εισβολές**. Ο παράλληλος, κατά συνέπεια, σταδιακός μετασχηματισμός ή (κατ' άλλους) η **παρακμή των αστικών κέντρων** της ύστερης αρχαιότητας καθώς και των διοικητικών, πολιτικών, εκπαιδευτικών, θρησκευτικών, οικονομικών και λοιπών κοινωνικών θεσμών και δραστηριοτήτων που σχετίζονταν άμεσα με αυτά **(3ος - 7ος αι.)**. Η **πληθυσμιακή συρρίκνωση,** η **κάμψη των οικονομικών συναλλαγών** και ο μετέπειτα προοδευτικός **«εξαγροτισμός»** της αυτοκρατορίας **(μέσα 6ου - 7ος αι.)**.

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(η) Η **ανοικοδόμηση** της ημικατεστραμμένης **Κων/πολης** μετά τη «**Στάση του Νίκα**» **(532)** και η **κατασκευή εντυπωσιακών κτισμάτων** (λ.χ. **Αγία Σοφία**) και γενικά οικοδομικών έργων (τειχών, οχυρών, γεφυρών, λουτρών κ.ά.) στην πρωτεύουσα και σε άλλες πόλεις και περιοχές της αυτοκρατορίας επί **Ιουστινιανού Α΄ (527-565).**

(θ) Η **ανάκτηση** (*reconquista*) επί **Ιουστινιανού Α΄ (527-565) τμήματος της παλαιάς Ρωμαϊκής Δύσης** (Αφρική, Σικελία, Κορσική, Σαρδηνία, νότια Ιβηρική, Ιταλία) και η εξάλειψη ορισμένων «βαρβαρικών» γερμανικών κρατών που είχαν ιδρυθεί σε αυτήν τον 5ο αι. (των αρειανών **Οστρογότθων** και **Βανδάλων**).

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(ι) Η **κωδικοποίηση των νόμων** και η ευρύτατη **παραγωγή νέων νομοθετημάτων** επί **Ιουστινιανού Α΄**. Στο έργο αυτό, συνολικά γνωστό στους νεότερους χρόνους ως «***CORPUS IURIS CIVILIS***», εντάσσονται οι ελληνόφωνες «***Νεαρές***», τα λατινικά «***Ιουστινιάνειος Κώδικας***», «***Πανδέκτης***», «***Εισηγήσεις***» και μεμονωμένα **Έδικτα** του ίδιου αυτοκράτορα.

(ια) Η πραγματοποίηση τριών διωγμών έναντι των «*Ελλήνων*» (= *εθνικών*) και η **μείωση του πληθυσμού** επί **Ιουστινιανού Α΄** εξαιτίας του μεγάλου λοιμού, των φυσικών καταστροφών, των πολεμικών συγκρούσεων και επιδρομών, των λιμών κλπ.

Από το Ρωμαϊκό κράτος της ύστερης αρχαιότητας στη μεσαιωνική Ρωμανία

Οι σημαντικότερες εξελίξεις (4ος - 7ος αι.):

(ιβ) Η πτώση της «ελληνιστικής» / **ελληνορωμαϊκής Ανατολής στους Άραβες**, η **σλαβική** και η **πρωτοβουλγαρική εγκατάσταση στη Χερσόνησο του Αίμου** (Βαλκάνια) **(7ος αι.).** Οι τελευταίες εξελίξεις υπήρξαν κοσμοϊστορικής σημασίας με διαρκείς ή μόνιμες πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις.

(ιγ) **Η απαρχή της σταδιακής «στρατιωτικοποίησης» της επαρχιακής διοίκησης** από τα μέσα του **6ου κ.ε.** (διαδικασία που επιταχύνθηκε από τον **7ο** και ολοκληρώθηκε στον **8ο αι.**) και η συνακόλουθη **άρση της αυστηρής διάκρισης πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας** που ίσχυε από την εποχή του **Διοκλητιανού (284-305).**

Κύρια γεγονότα και ευρύτερες εξελίξεις

κατά τη «μέση βυζαντινή περίοδο»

(641 - 1081) :

Οι 7ος - 9ος αι.

αποκαλούνται συχνά ως οι

«σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου»

εξαιτίας της ποσοτικής και ποιοτικής

ανεπάρκειας των διαθεσίμων πηγών

Οι σημαντικότερες εξελίξεις αυτής της περιόδου υπήρξαν οι εξής :

Σημαντικότερες εξελίξεις των «σκοτεινών» 7ου - 9ου αι.

- **Βυζαντινο-περσικός πόλεμος** επί **Φωκά** / **Ηρακλείου** - **Χοσρόη** **(603-628)** και τελική νίκη των Βυζαντινών. Εξάντληση και εσωτερικά προβλήματα των δύο κρατών (**τέλη δεκαετίας του 620**).

- Απόκρουση των **Αβαροσλάβων** κατά την **πολιορκία της Κων/πόλεως (626).**

- **Πτώση** της **Περσίας** στους **Άραβες** και απώλεια των βυζαντινών **Συρίας, Παλαιστίνης, βόρειας Μεσοποταμίας, Αρμενίας, Κιλικίας, Αιγύπτου, Καρχηδόνας** επίσης στους Άραβες (κυρίως **δεκαετίες 630 / 640** και **690**). Έτσι πραγματοποιείται η οριστική κατάρρευση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής.

Σημαντικότερες εξελίξεις των «σκοτεινών» 7ου - 9ου αι.

- **Σλαβικές εγκαταστάσεις στο εσωτερικό των Βαλκανίων** από τη **Δαλματία** και το **Δούναβη** μέχρι την **Πελοπόννησο (7ος αι.)**

- **Ίδρυση του Πρωτοβουλγαρικού κράτους** μεταξύ Δούναβη και Αίμου (**680/81**).

- Μετά τις ανωτέρω εξελίξεις η παραδοσιακή φυσική συνοριακή γραμμή του Βυζαντινού κράτους στην Ευρώπη χάνεται, ενώ η **αυτοκρατορική κυριαρχία**, όπως και το **αστικό δίκτυο**, **δέχονται ισχυρά πλήγματα στη βαλκανική ενδοχώρα.**

Μια νέα διεθνής πολιτική κατάσταση κατά την περίοδο των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων του Βυζαντίου» (7ος - 9ος αι.)

- Μετά τις εξελίξεις του **7ου** (κυρίως) **αι.**, **μεταβλήθηκε δραστικά το διεθνές πολιτικό περιβάλλον** και, ουσιαστικά, η θέση της αυτοκρατορίας σε αυτό.

- **Η βυζαντινή κοινωνία και το Βυζαντινό κράτος άλλαξαν έκτοτε ριζικά, προσπαθώντας** (θέλοντας και μη) **να αντιμετωπίσουν τις νέες δύσκολες προκλήσεις και συνθήκες** τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Μια νέα διεθνής πολιτική κατάσταση κατά την περίοδο των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων του Βυζαντίου» (7ος - 9ος αι.)

- Κατά τους **7ο - 9ο αι.** το Βυζάντιο χρειάστηκε να παλέψει για την επιβίωσή του αντιμετωπίζοντας την αραβική επιθετικότητα, να προασπίσει και να αναπροσαρμόσει βασικές πτυχές της πολιτικής του θεωρίας. **Η ιδέα της βυζαντινής *οικουμενικότητας* δέχεται ισχυρό πλήγμα :**

- Μετά τις **σλαβικές εγκαταστάσεις** στα Βαλκάνια και, κυρίως, την εμφάνιση των **Αράβων** και την ίδρυση του **Χαλιφάτου** σε πρώην βυζαντινά εδάφη (Ασία και Αφρική), την ισχυροποίηση των **Φράγκων** (δυτική & κεντρική Ευρώπη) και τη διεκδίκηση του αυτοκρατορικού τίτλου, τη χειραφέτηση της **Παπικής Εκκλησίας** στην Ιταλία και τον κίνδυνο των **Βουλγάρων** στα Βαλκάνια, **το Βυζάντιο είχε πάψει πλέον να αποτελεί τη μοναδική ή αδιαμφισβήτητη δύναμη στη Μεσόγειο, στην Ευρώπη, στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή.**

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

- Σύγκληση **Στ΄ Οικουμενικής συνόδου στην Κων/πολη (680/81):** επιβεβαίωση αποφάσεων των 5 πρώτων Οικουμενικών και καταδίκη του ***μονοθελητισμού*** και του ***μονοενεργητισμού*** που είχαν προωθηθεί ως δόγματα επί Ηρακλείου για τη γεφύρωση των διαφορών ***ορθοδόξων - μονοφυσιτών***. Αποδοχή των «***δύο ενεργειών και δύο θελήσεων του Ιησού***» και φαινομενικός τερματισμός των χριστολογικών διαμαχών που είχαν αρχίσει τον 4ο αι.

- **Πενθέκτη Οικουμενική ή *«εν Τρούλλω»* σύνοδος (691/92):** συμπλήρωση στο νομοθετικό τομέα με την έκδοση **κανόνων** των αποφάσεων των δύο προηγούμενων συνόδων (5ης και 6ης).

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

- Σταδιακή αποδυνάμωση της βυζαντινής παρουσίας στην **Ιταλία** από τους **Λογγοβάρδους** και εξάλειψή της μέχρι τα μέσα του 8ου αι.

- **Οριστική ανάσχεση της άμεσης αραβικής απειλής** για την ύπαρξη του κράτους μετά τις μεγάλες στρατιωτικές επιτυχίες των αυτοκρατόρων **Κωνσταντίνου Δ΄ (αντιμετώπιση α΄ αραβικής πολιορκίας Κων/πόλεως στα 674-678 ή κατ' άλλους νωρίτερα)** και **Λέοντος Γ΄ (αντιμετώπιση β΄ αραβικής πολιορκίας Κων/πόλεως στα 717-718 και νίκη επί των Αράβων στον Ακροηνό της Μικράς Ασίας το 740)**.

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

Σπουδαίες μεταβολές στο διοικητικό σύστημα του κράτους

(κεντρική και επαρχιακή διοίκηση) :

- **Από την εποχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου η ελληνική αρχίζει να χρησιμοποιείται ως επίσημη γλώσσα του κράτους στη θέση της λατινικής**. Σταδιακός «εξελληνισμός» των διοικητικών δομών του κράτους τον 7ο και 8ο αι. (χρήση ελληνικών στις ονομασίες θεσμών, τίτλων, επιγραφές νομισμάτων και άλλων, στη νομοθεσία, στο στρατό και αλλού).

- **Από τα μέσα του 7ου αι. η στροφή από το παλαιό ρωμαϊκό θεσμικό παρελθόν σε μία νέα κρατική ιδεολογία και οργάνωση μιας ελληνόφωνης αυτοκρατορίας της Ανατολής** (*Ρωμανίας*) αποτυπώνεται επισήμως σε κοπές χάλκινων, κυρίως, κερμάτων με τη χρήση του ελληνικού προπαγανδιστικού συνθήματος «***Ανανέωσις***».

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

Σπουδαίες μεταβολές στο διοικητικό σύστημα του κράτους

(κεντρική και επαρχιακή διοίκηση) :

- **Κατά τους 7ο - 8ο αι. ιδρύονται νέες μεγάλες κεντρικές πολιτικές υπηρεσίες με ελληνικές ονομασίες** (***λογοθέσια στρατιωτικού***, ***γενικού***, ***ειδικού*** και ***δρόμου***, ***σέκρετον σακελλίου***), οι οποίες αντικατέστησαν τις διάφορες (λατινικών ονομασιών) κεντρικές οικονομικές ***comitivae*** καθώς και την υπηρεσία του ***magister officiorum*** που υπήρχαν από τον 4ο αι.

- Επίσης, οι μεγάλες πρωτοβυζαντινές περιφερειακές πολιτικές διοικήσεις που ονομάζονταν ***επαρχότητες πραιτωρίου*** *(praefecturae praetorio)* εξαφανίζονται στους **7ο - 8ο αι.**, ενώ οι παλαιές ρωμαϊκές ***επαρχίες*** (*provinciae*) έπαψαν να υπάρχουν μετά τα **μέσα του 8ου αι.**

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

Σπουδαίες μεταβολές στη διοικητική - στρατιωτική οργάνωση του κράτους:

- Μετά τα μέσα του 8ου αι. νέες επαρχιακές διοικήσεις, τα λεγόμενα ***θέματα***, καλύπτουν όλη την έκταση του κράτους (ως διοικητικές - στρατιωτικές περιφέρειες) αντικαθιστώντας έτσι τις παλαιές ρωμαϊκές ***επαρχίες***.

- Τα ***θέματα*** αποτελούσαν, **από τα μέσα περίπου του 8ου αι. και εξής,** τη «μετεξέλιξη» των λεγόμενων ***στρατηγιών***, των καινούριων δηλ. στρατιών της αυτοκρατορίας που είχαν συγκροτηθεί πρώτα στη Μ. Ασία και κατόπιν στα Βαλκάνια μεταξύ των μέσων του 7ου και των μέσων του 8ου αι. Γύρω στα μέσα με β΄ μισό του 8ου αι. οι ***στρατηγίες*** απέκτησαν τελικά σαφή γεωγραφικά όρια δικαιοδοσίας (στις περιοχές που προστάτευαν επί έναν αιώνα αμυντικά και στρατολογούσαν τους άνδρες τους) αλλά και επιπρόσθετες διοικητικές αρμοδιότητες. Έτσι έτσι μετατράπηκαν στα λεγόμενα ***θέματα*** (= διοικητικές περιφέρειες αλλά παράλληλα και στρατιωτικά σώματα υπό έναν ***στρατηγό***).

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

- **Το μεγαλύτερο μέρος των ανδρών των *θεμάτων* απαρτιζόταν από κατόχους μικρής ή μεσαίας έγγειας ιδιοκτησίας** που παρείχαν υποχρεωτική στρατιωτική υπηρεσία ορισμένους μήνες τον χρόνο, χωρίς να πληρώνονται μισθούς. Ο μικρός μόνιμος επαγγελματικός στρατιωτικός πυρήνας των θεμάτων απαρτιζόταν από τους λεγόμενους «***ταξάτους***» ή «***ταξεώτες***». Έτσι, **ο εθνικός *θεματικός* στρατός ήταν ιδανικός στην άσκηση τοπικής άμυνας** έναντι των Αράβων και λοιπόν εισβολέων και **δεν κόστιζε πολύ στο κράτος**, τα έσοδα του οποίου ήταν πολύ μειωμένα. Επειδή τα *θέματα* αποτελούσαν και διοικητικές περιφέρειες διέθεταν και πολιτικές υπηρεσίες (αξιωματούχους και υπαλλήλους για τη φοροσυλλογή, τη στρατολόγηση, την απονομή δικαιοσύνης κλπ.).

- Ισχυροποίηση και ανάδειξη του «***θεματικού***» **στρατού** ως **πολιτειακού - καθεστωτικού παράγοντα** και ανάλογη αποδυνάμωση της **Συγκλήτου Κων/πόλεως μετά τον 7ο αι**.

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

- Απαρχή της εικονοκλαστικής διαμάχης (***Εικονομαχίας***) επί αυτοκράτορα **Λέοντος Γ΄ «Ισαύρου» (726-730).** Σφοδρότερος εικονομάχος αναδεικνύεται ο γιος του, αυτοκράτορας **Κωνσταντίνος Ε΄**. **Εικονοκλαστική σύνοδος της Ιέρειας (754) που αποφασίζει κατά των εικόνων.**

- Η **α΄ χρονική φάση της Εικονομαχίας (ca. 726-787)** ατονεί μετά το θάνατο του **Κων/νου Ε΄ (775).** Η **Ζ΄ Οικουμενική σύνοδος**, οργανωμένη από την αυτοκράτειρα **Ειρήνη**, καταδικάζει την Εικονομαχία. Η σύνοδος πραγματοποιήθηκε αρχικά στο ναό των Αγ. Αποστόλων στην πρωτεύουσα και μετά στην Αγία Σοφία της Νίκαιας **(φθινόπωρο 787).** Ο ***Όρος*** της υπογράφηκε στο ανάκτορο της Μαγναύρας. Εκ νέου επαναφορά της Εικονομαχίας επί αυτοκράτορα **Λέοντος Ε΄ (813-820).** Η **β΄ χρονική φάση της Εικονομαχίας (ca. 815-843)** διαρκεί από τη βασιλεία του έως το 843. Οριστική καταδίκη της Εικονομαχίας ως αιρέσεως από μία ειδική τοπική σύνοδο κατά το **843**, μετά από σχετική πρωτοβουλία της αυτοκράτειρας **Θεοδώρας.** Αποφασίζεται η καταστροφή των εικονοκλαστικών γραπτών έργων και αποφάσεων και η αναστήλωση των εικόνων. Από τότε εορτάζεται η λεγόμενη ***Κυριακή της Ορθοδοξίας*.**

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

- Επιτυχής αντιμετώπιση των **Βουλγάρων** από τον στρατηλάτη και μεταρρυθμιστή αυτοκράτορα **Κωνσταντίνο Ε΄ (741-775).** Μετέπειτα ισχυροποίηση των **Βουλγάρων κατά τους 9ο - 10ο αι.,** επί χάνου **Κρούμου** (αρχές 9ου αι.) και τσάρου **Συμεών** (αρχές 10ου αι.), και αλλεπάλληλα ισχυρά πλήγματα στη βυζαντινή πλευρά.

- Προσπάθεια εσωτερικών μεταρρυθμίσεων επί αυτοκράτορα **Νικηφόρου Α΄ (802-811)**, οι οποίες αποκαλούνται «***κακώσεις***» από τον εχθρικό χρονογράφο εικονολάτρη ηγούμενο και μοναχό **Θεοφάνη**.

Σημαντικότερες εξελίξεις κατά τους «σκοτεινούς» 7ο - 9ο αι.

- Διπλωματική αντιπαλότητα με τους **Φράγκους**, μετά την ισχυροποίηση των τελευταίων και την αυτοκρατορική στέψη του **Καρλομάγνου (800)** στη **Ρώμη** από τον πάπα, για τη χρήση του τίτλου ***αυτοκράτωρ Ρωμαίων*****.**

- **Σταδιακός εκχριστιανισμός και διοικητική και οικονομική ενσωμάτωση** των **Σλάβων** νεοφερμένων στις ***σκλαβηνίες*** που δημιουργήθηκαν στα νότια βαλκανικά εδάφη της αυτοκρατορίας (**7ος αι. κ.ε.**). **Ιεραποστολικό** και εκπαιδευτικό **έργο στους Σλάβους των βορείων Βαλκανίων** (**Κύριλλος** και **Μεθόδιος**) και στους **Βουλγάρους** επί **Μιχαήλ Γ΄ (841-867).**

- Αιματηρή άνοδος του **Βασιλείου Α΄** και συνακόλουθα της «**Μακεδονικής» δυναστείας** στο θρόνο **(867).**

Η «βυζαντινή εποποιία» κατά τους 10ο - 11ο αι.

- Σταδιακή **πληθυσμιακή ανάκαμψη**, **οικονομική ανάπτυξη**, **τόνωση του αστικού βίου**, **στρατιωτική ισχυροποίηση** και μεγαλύτερη **πολιτική σταθερότητα** από τα μέσα του 9ου αι. κ.ε., οι οποίες κορυφώνονται στα **μέσα του 10ου αι. - αρχές του 11ου αι.**

- Αυτές οι εξελίξεις, σε συνδυασμό με την ύπαρξη **ικανών πολιτικών και στρατιωτικών ηγητόρων** και την **αραβική εξασθένιση**, οδηγούν στη λεγόμενη «***βυζαντινή εποποιία***» (βλ. G. Schlumberger).

Η «βυζαντινή εποποιία» κατά τους 10ο - 11ο αι.

- Ισχυροποίηση των μεγάλων γαιοκτημόνων και της στρατιωτικής «αριστοκρατίας» των επαρχιών, ειδικά στην **Καππαδοκία** (**Φωκάδες, Σκληροί, Μαλεΐνοι** κλπ.). Η απορρόφηση της μικρής ιδιοκτησίας (που εξασφάλιζε φόρους και στρατεύσιμους για το ***θεματικό* στρατό**) από τους λεγόμενους ***δυνατούς*** (κυρίως ιδιώτες αλλά και Εκκλησία - μονές) απειλεί και την κεντρική αυτοκρατορική αρχή.

- Έτσι, αυτοκράτορες της «Μακεδονικής» δυναστείας, όπως οι **Ρωμανός Λακαπηνός, Κων/νος Ζ΄ Πορφυρογέννητος** και **Βασίλειος Β΄**, επιχειρούν με νομοθετικές παρεμβάσεις (***Νεαρές***) και δημεύσεις να ανακόψουν αυτήν την εξέλιξη.

Η «βυζαντινή εποποιία» κατά τους 10ο - 11ο αι.

- Βυζαντινή ανακατάληψη των αραβοκρατούμενων **Κρήτης, Κιλικίας, βορειοδυτικής Συρίας** και **βόρειας Μεσοποταμίας,** ισχυροποίηση της αυτοκρατορικής κυριαρχίας στη **νότια Ιταλία**, εξάλειψη του **Βουλγαρικού κράτους**, μετά από τιτάνιο και σκληρό αγώνα, και επαναφορά του βόρειου βαλκανικού συνόρου στο **Δούναβη** έπειτα από τρεις και πλέον αιώνες και, τέλος, προσάρτηση των **αρμενικών κρατών.**

- Τα παραπάνω επιτεύγματα πραγματοποιήθηκαν από τους αυτοκράτορες **Νικηφόρο Β΄ Φωκά**, **Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή** και **Βασίλειο Β΄** (ca. 960 - 1025).

Η «βυζαντινή εποποιία» κατά τους 10ο - 11ο αι. και οι πρώτες αρνητικές εξελίξεις για την αυτοκρατορία

- Μετά την περίοδο της στρατιωτικής εποποιίας η αυτοκρατορία διέρχεται μια εποχή **οικονομικής ευμάρειας** και **πολιτιστικής ανθησης** στα **μέσα του 11ου αι.**

- **Σχίσμα των Εκκλησιών Ρώμης και Κων/πόλεως** επί αυτοκράτορα **Κωνσταντίνου Θ΄ Μονομάχου**, παποσύνης **Λέοντος Θ΄** και πατριαρχίας **Μιχαήλ Κηρουλαρίου** (**1054**).

Η βυζαντινή κατάρρευση μετά τα μέσα του 11ου αι.

- Η παραμέληση του στρατού από τους γραφειοκράτες («***πολιτικόν γένος***»), που κυριαρχούσαν πλέον στις αυτοκρατορικές κυβερνήσεις της Κων/πολης **μετά το 1025**, η αποδυνάμωση του λεγόμενου «***στρατιωτικού γένους***» (της πρώην καππαδοκικής και αρμενο-παφλαγονικής «αριστοκρατίας») και η **εσωτερική πολιτική αστάθεια μετά το 1055** οδήγησαν σε αλλεπάλληλες στρατιωτικές αποτυχίες και πλήγματα για το Βυζάντιο.

- Αυτά κατέληξαν σε **μεγάλες εδαφικές απώλειες** μετά την εμφάνιση νέων επικίνδυνων εχθρών στα σύνορα του κράτους **από τα μέσα του 11ου αι. κ.ε.** (**Σελτζούκοι Τούρκοι** και **Τουρκομάνοι** νομάδες στην Ανατολή, **Πετσενέγοι** ή Πατζινάκες στα Βαλκάνια και **Νορμανδοί** στη νότια Ιταλία).

Η βυζαντινή κατάρρευση μετά τα μέσα του 11ου αι.

- Ήττα και σύλληψη του αυτοκράτορα **Ρωμανού Δ΄ Διογένη** από τους **Σελτζούκους Τούρκους** του σουλτάνου **Alp Arslan** στο **Μαντζικέρτ** της Αρμενίας το **1071**, βυζαντινός εμφύλιος (1071/72), αλλεπάλληλα βυζαντινά στασιαστικά κινήματα και **διείσδυση των Τούρκων στη Μικρά Ασία.**

- Απώλεια κατά το ίδιο έτος (1071) της **Βάρεως**, τελευταίας **ιταλικής** βυζαντινής πόλης, στους **Νορμανδούς.**

Η βυζαντινή κατάρρευση μετά τα μέσα του 11ου αι.

- Όταν ο **Αλέξιος Α΄ Κομνηνός** ανήλθε στο θρόνο (**1081**), η κατάσταση ήταν πλέον εξαιρετικά δυσμενής για την αυτοκρατορία :

- Η **Μικρά Ασία**, σπονδυλική στήλη του κράτους στη μέση βυζαντινή περίοδο, είχε σχεδόν καταρρεύσει και καταληφθεί από τουρκικές ομάδες, οι **Πετσενέγοι** λεηλατούσαν τα **βόρεια και κεντρικά Βαλκάνια**, ενώ οι **Νορμανδοί,** έχοντας κατακτήσει τη **νότια Ιταλία** από τους Βυζαντινούς και τη **Σικελία** από τους **Άραβες,** απειλούσαν πλέον το Βυζάντιο ακόμη και στη Χερσόνησο του Αίμου.

ΧΑΡΤΕΣ

Το Βυζάντιο στους χάρτες (4ος - 11ος αι.)

Εικόνα : Τμήμα της Tabula Peutingeriana (5ος αι. μ.Χ.), εικονογραφημένου *itinerarium*, όπου απαντά προσωποποιημένη και καθήμενη η Αντιόχεια και το οδικό σύστημα της Συρίας

Χάρτες

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία κατά τη λεγόμενη

«πρώιμη βυζαντινή περίοδο» (324-641)

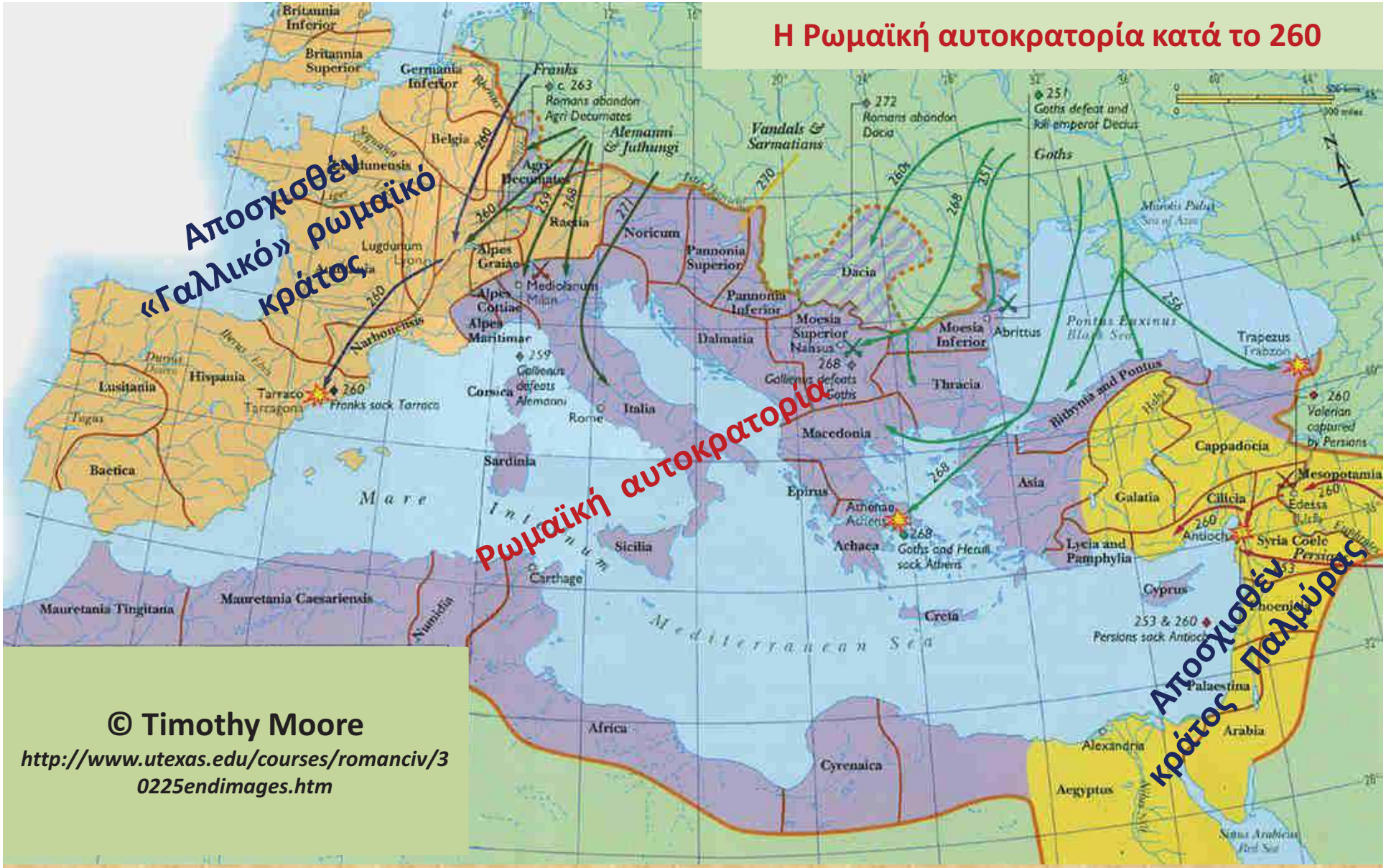

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, οι αποσχισθείσες περιοχές της («Γαλλική αυτοκρατορία», Κράτος Παλμύρας) και οι ξενικές εισβολές (στην Ευρώπη Γότθων, Φράγκων, Αλαμανών και Ιουθούγγων, Βανδάλων και Σαρματών, στην Ανατολή Περσών) κατά το έτος 260 (στο απόγειο της κρίσης του 3ου αι.)

© Coppermine Photo Gallery

http://en.wikipedia.org/wiki/Tetrarchy#/media/File:Tetrarchy_map3.jpg

Οι επικράτειες των πρώτων Τετραρχών (293)

(Διοκλητιανού, Μαξιμιανού, Κωνστάντιου Χλωρού και Γαλερίου)

Η ΕΝΙΑΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΓΥΡΩ ΣΤΟ 300
(κατά την περίοδο των Τετραρχών, μετά την κρίση του 3ου αι. μ.Χ.)
DVECALEDONIVS OCEANVS
MARE GERMANICVM
MARE SVEBICVM
BRITANNICVS OCEANVS
IMPERIVM ROMANVM
MARE CANTABRICVM
MARE INTERNVM
PONTVS EVXINVS
REGNVM ARMENIÆ
REGNVM SASSANIDARVM
euratlas
© Euratlas

Η ενιαία ακόμη ύστερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το β΄ μισό του 4ου αι.

(μετά τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού, Κωνσταντίνου Α΄ και των διαδόχων τους)

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / *Πίνακα της Βερόνας* (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7ου αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4ου αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / *Πίνακα της Βερόνας* (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7ου αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4ου αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

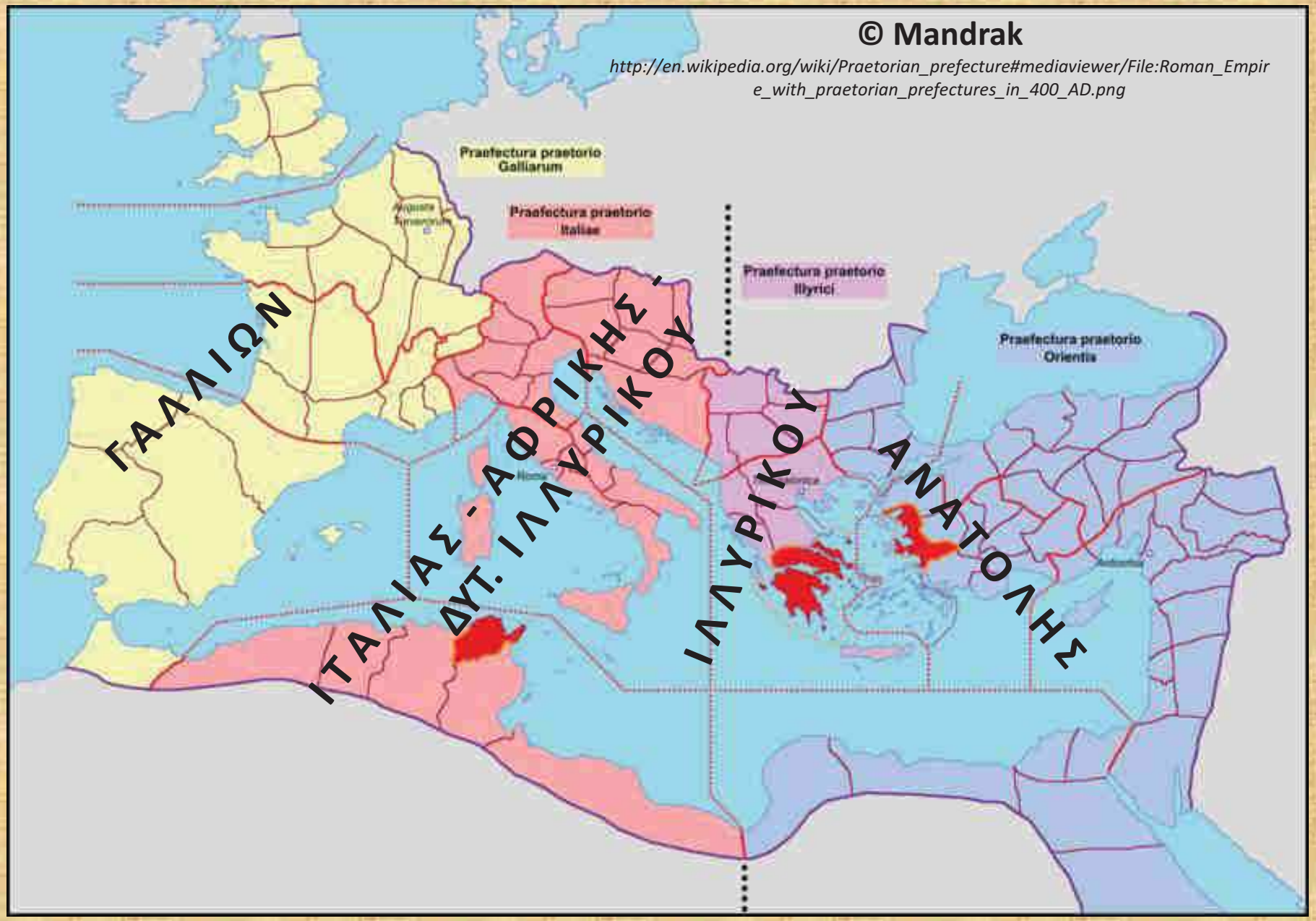

ΟΙ 4 ΕΠΑΡΧΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ (PRAEFECTURAE PRAETORIO) ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 400

(με κόκκινο δηλώνονται οι επιμέρους *επαρχίες* που είχαν ως επικεφαλής *ανθυπάτους*)

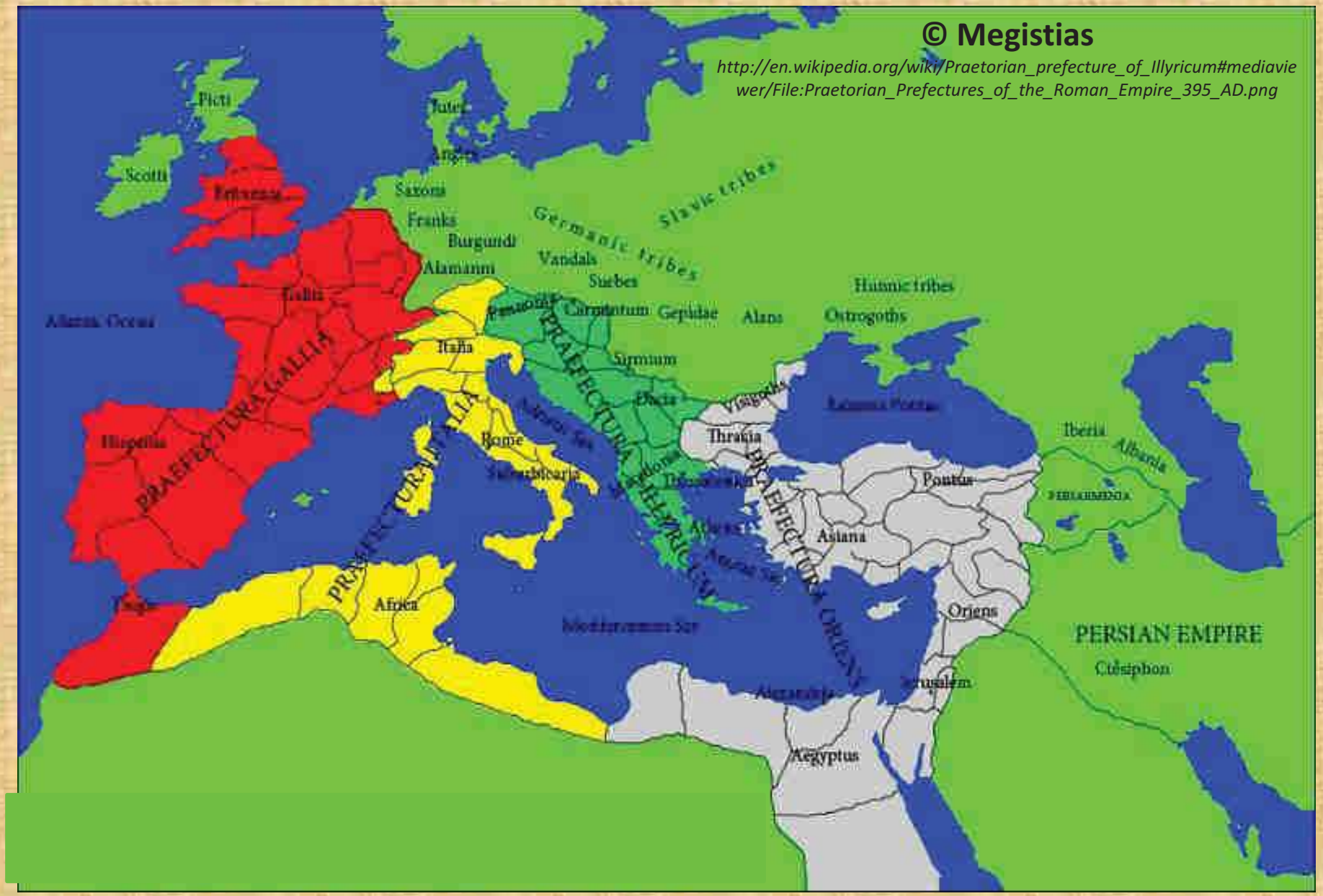

ΟΙ 4 ΕΠΑΡΧΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ (PRAEFECTURAE PRAETORIO) ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 395

Η αυτοκρατορία κατά το έτος 400

(υποδηλώνονται οι *διοικήσεις* και *επαρχίες* της αλλά όχι και οι *επαρχότητες πραιτωρίου*)

ΤΟ ΙΛΛΥΡΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΔΡΕΣ (ΣΙΡΜΙΟΝ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ)

© Panonian

http://en.wikipedia.org/wiki/Praetorian_prefecture_of_Illyricum#/media/File:Prefecture_of_Illyricum_map.png

ΤΟ ΙΛΛΥΡΙΚΟ
ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 400

© Euratlas 2009

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Dacia_Mediterranea#/media/File:Balkans_6th_century.svg

Οι αυτοκρατορικές *dioeceses* (*διοικήσεις*) στα κεντρικά Βαλκάνια κατά τον 6ο αι.

Οι Δακία - Μακεδονία υπάγονταν στην *επαρχότητα Ιλλυρικού*, ενώ η Θράκη στην *επαρχότητα Ανατολής*

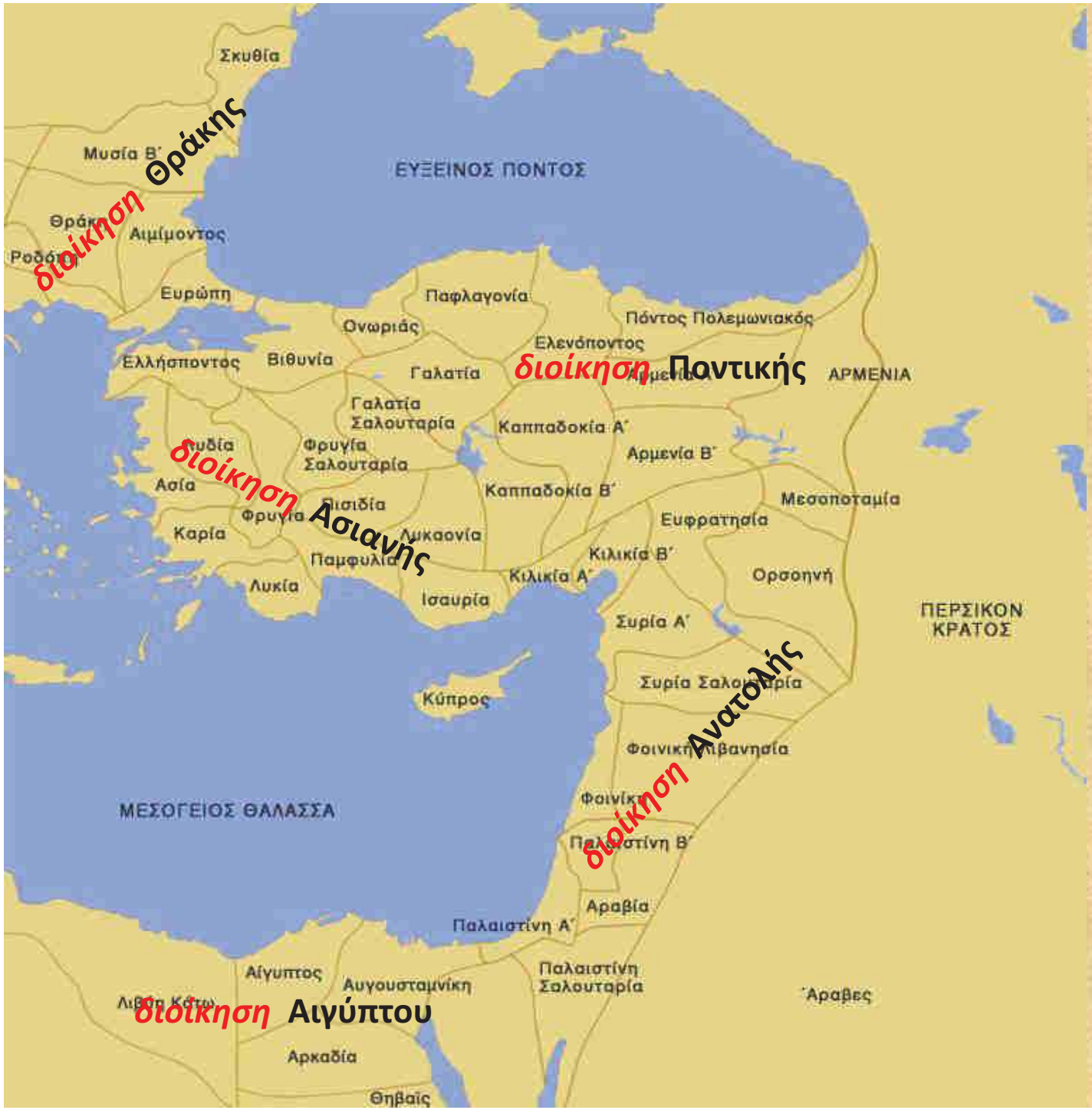

Η ***επαρχότητα πραιτωρίου της Ανατολής*** ***(4ος - 6ος αι.),*** ***οι διοικήσεις*** **και οι επιμέρους** ***επαρχίες*** **της**

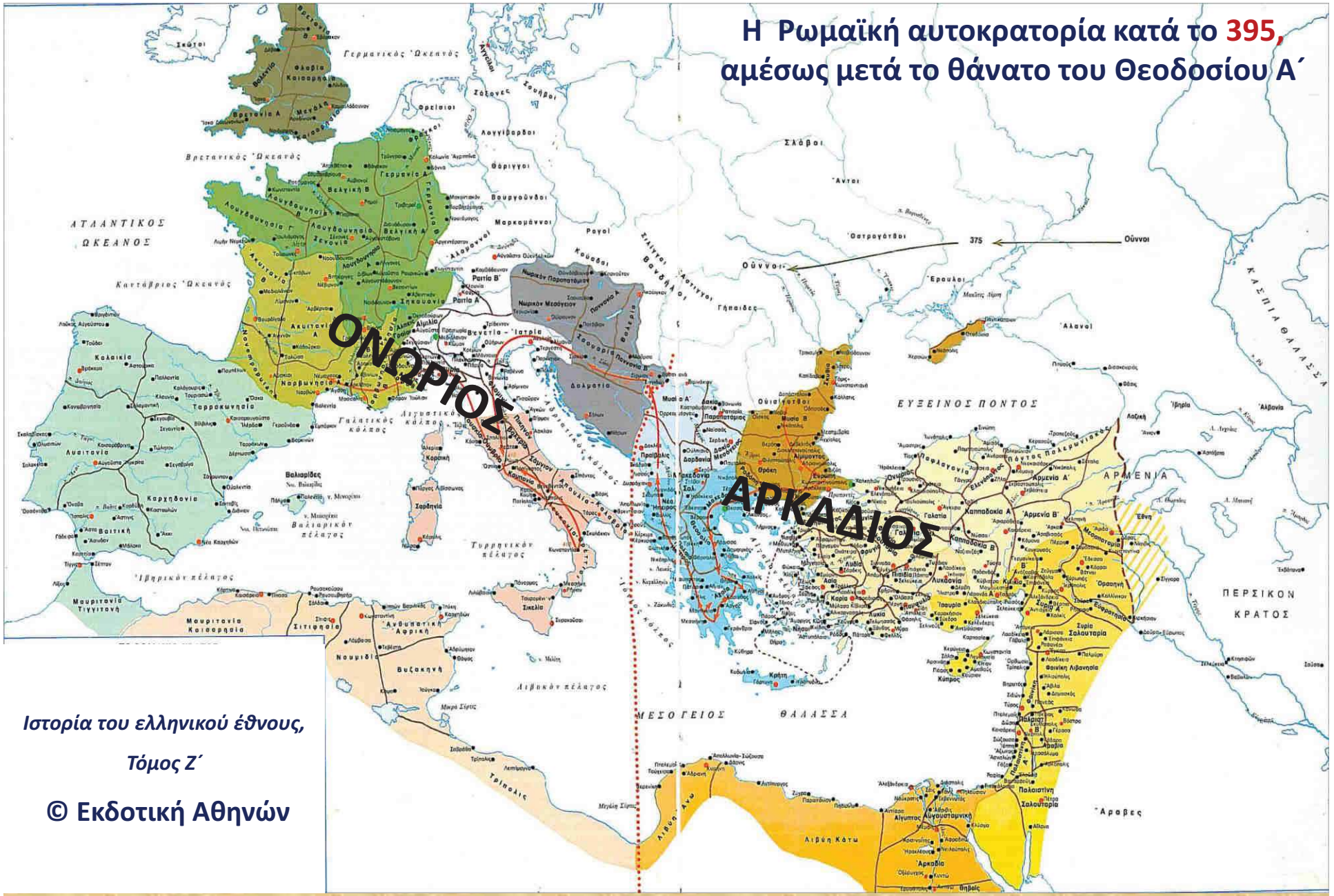

Ιστορία του ελληνικού έθνους,

Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Με τη διακεκομμένη γραμμή στη μέση του χάρτη δηλώνονται τα όρια άμεσης δικαιοδοσίας των αδελφών αυτοκρατόρων Αρκαδίου και Ονωρίου (γιων του Θεοδοσίου Α΄), αν και η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία παρέμεινε τυπικά ενωμένη

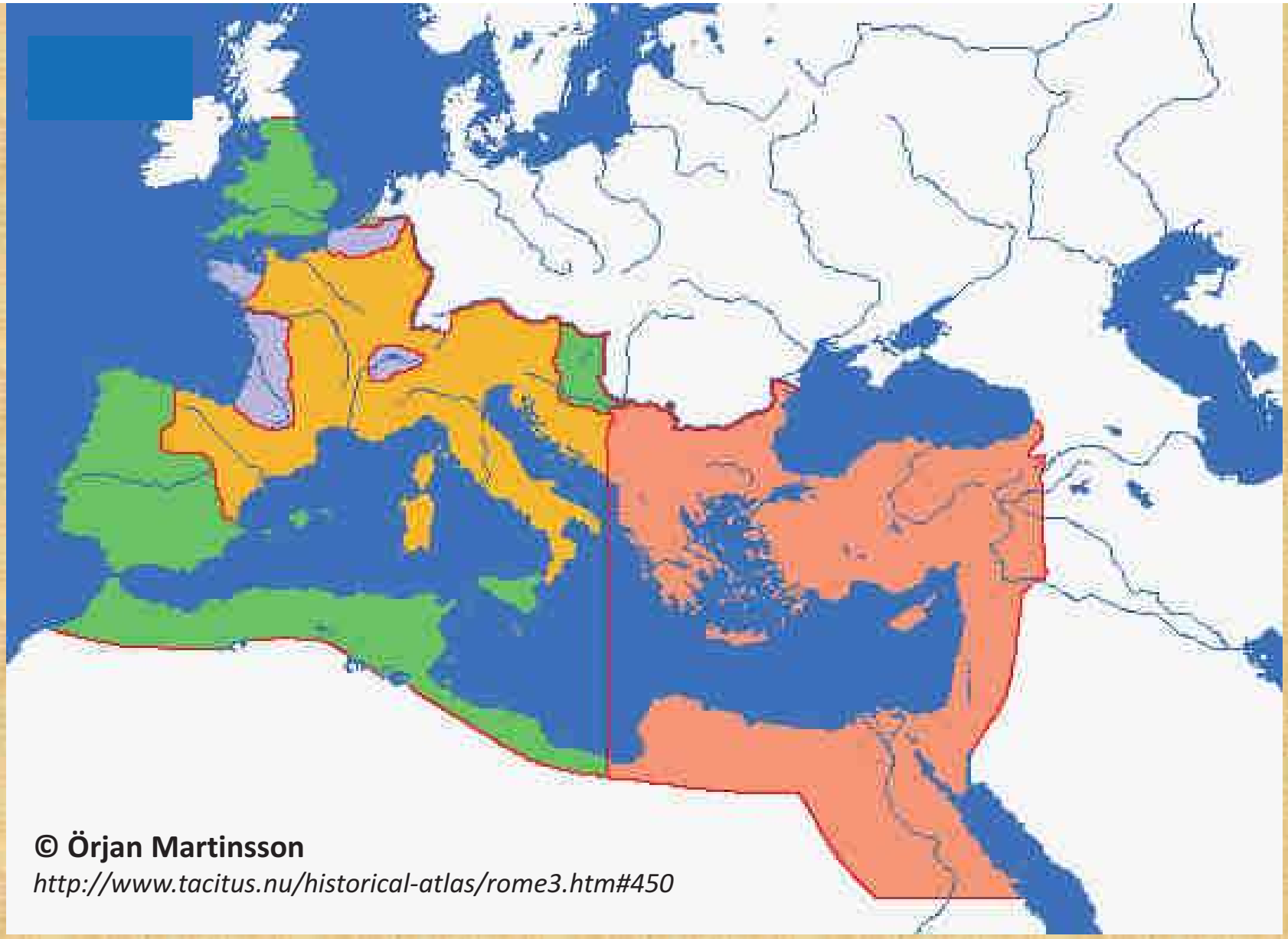

© Örjan Martinsson
http://www.tacitus.nu/historical-atlas/rome3.htm#450

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το έτος 450

Εικονίζονται το ανατολικό τμήμα του κράτους (Βυζάντιο)
και οι εδαφικές απώλειες (με πράσινο χρώμα) του δυτικού τμήματος έως το 450

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟ 476

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

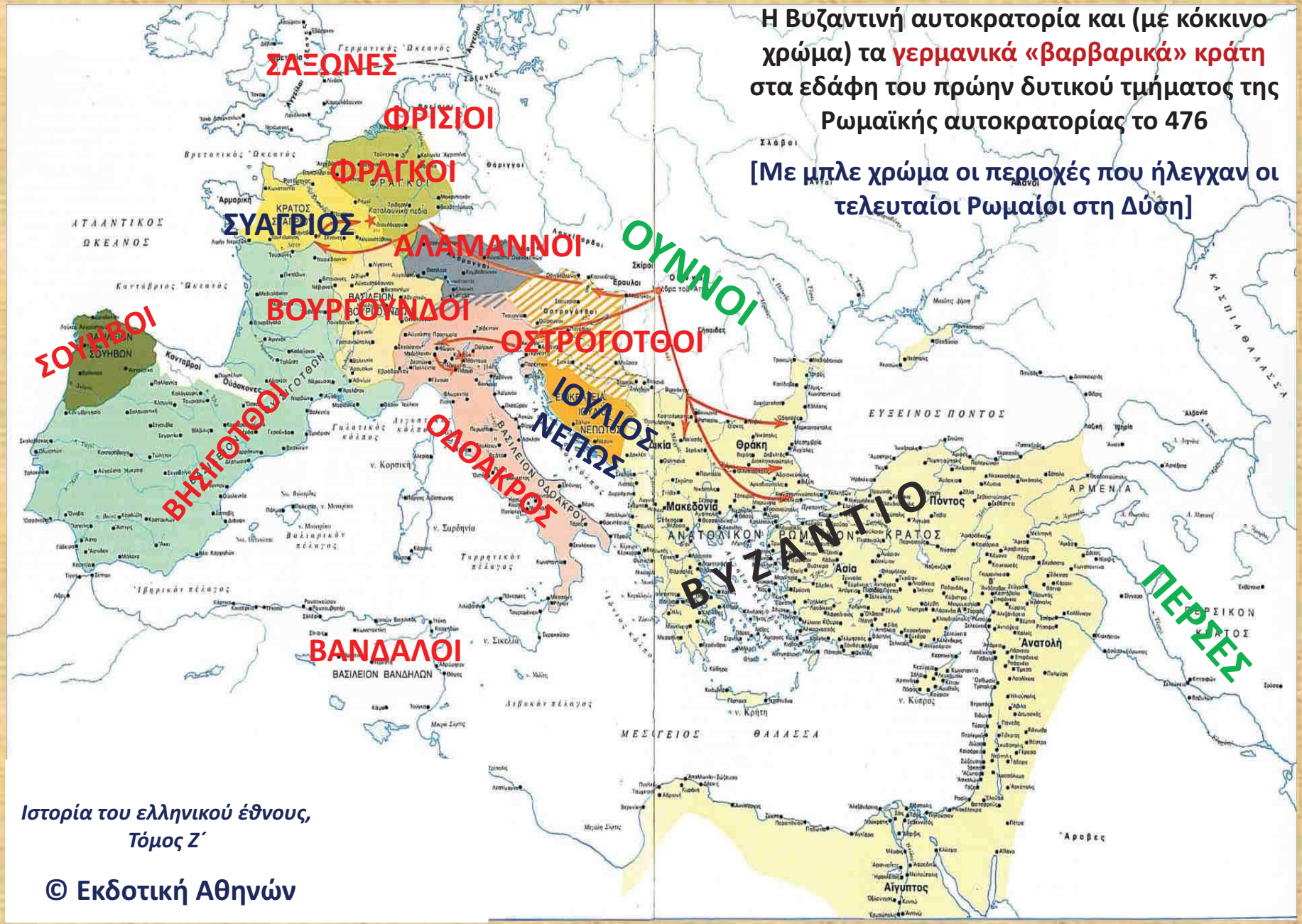

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και (με κόκκινο χρώμα) τα γερμανικά «βαρβαρικά» κράτη στα εδάφη του πρώην δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας το 476

[Με μπλε χρώμα οι περιοχές που ήλεγχαν οι τελευταίοι Ρωμαίοι στη Δύση]

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

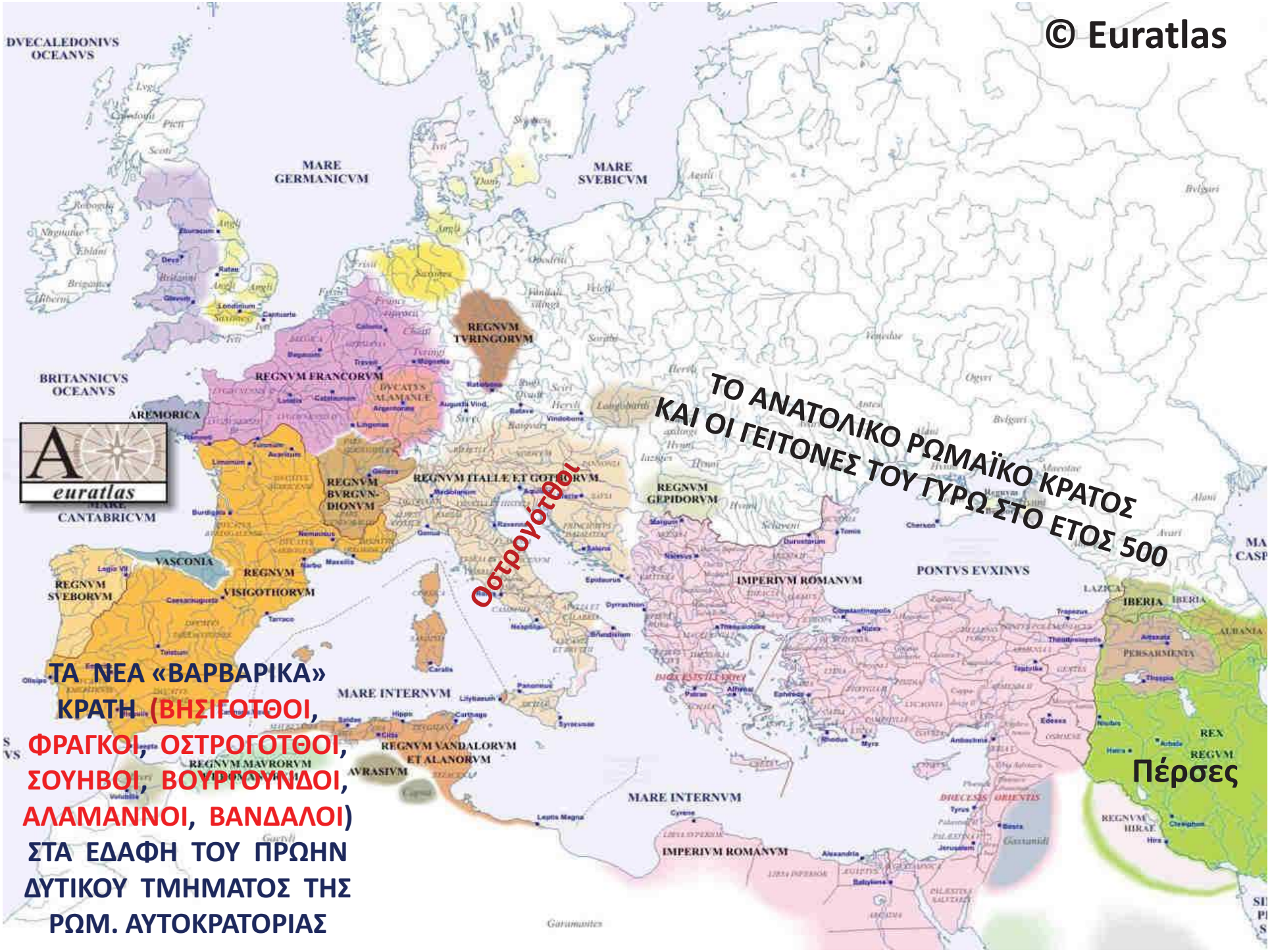
© Euratlas
ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 500
ΤΑ ΝΕΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ (ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ, ΦΡΑΓΚΟΙ, ΟΣΤΡΟΓΟΤΘΟΙ, ΣΟΥΗΒΟΙ, ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΟΙ, ΑΛΑΜΑΝΝΟΙ, ΒΑΝΔΑΛΟΙ) ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
Οστρογότθοι
Πέρσες
DVECALEDONIVS OCEANVS
MARE GERMANICVM
MARE SVEBICVM
BRITANNICVS OCEANVS
REGNVM FRANCORVM
REGNVM TVRINGORVM
AREMORICA
REGNVM BVRGVNDIONVM
REGNVM ITALIÆ ET GOTHORVM
REGNVM GEPIDORVM
CANTABRICVM
VASCONIA
REGNVM SVEBORVM
REGNVM VISIGOTHORVM
MARE INTERNVM
REGNVM VANDALORVM ET ALANORVM
AVRASIVM
REGNVM MAVRORVM
IMPERIVM ROMANVM
PONTVS EVXINVS
LAZICA
IBERIA
ALBANIA
PERSARMENIA
REX REGVM HIRÆ
euratlas

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία μετά τη μερική ανάκτηση εδαφών της πρώην ρωμαϊκής Δύσης από τον Ιουστινιανό Α΄ (μέσα 6ου αι.)

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΑΙ Η ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΥΡΩΠΗ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 600
CALEDONIAN OCEAN
GERMAN OCEAN
BARBARIAN SEA
BRITANNIC OCEAN
MEDITERRANEAN SEA
EUXINE SEA
ROMAN EMPIRE
KINGDOM OF AUSTRASIA
Kingdom of NEUSTRIA
Duchy of ALEMANNIA
Duchy of BAIOVARIA
Kingdom of BURGUNDY
Kingdom of PAVIA
AVAR CONFEDERACY
Kingdom of Romans and Mauri
Principality of the Ouarsenis
SASSANIAN EMPIRE
Lakhmid Kingdom of Hira
ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ
ΛΟΓΓΟΒΑΡΔΟΙ
ΑΒΑΡΟΙ
ΣΛΑΒΟΙ
ΧΑΖΑΡΟΙ
ΠΕΡΣΕΣ
CABAON
euratlas
© Euratlas

© Castagna

http://it.wikipedia.org/wiki/Esarcato_d%27Italia#mediaviewer/File:Alboin%27s_Italy.svg

Η Ιταλία γύρω στα τέλη του 6ου αι. μετά την εγκατάσταση των Λογγοβάρδων και την ίδρυση του αυτοκρατορικού *εξαρχάτου Ραβέννας* στα εναπομείναντα βυζαντινά εδάφη στον ιταλικό βορρά

http://it.wikipedia.org/wiki/Esarcato_d%27Italia#mediaviewer/File:Mappa_italia_bizantina_e_longobarda.jpg

Η Ιταλία γύρω στα τέλη του 6ου - αρχές του 7ου αι. μετά την εγκατάσταση των Λογγοβάρδων και την ίδρυση του αυτοκρατορικού εξαρχάτου Ραβέννας στα εναπομείναντα βυζαντινά εδάφη στον ιταλικό βορρά

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΑΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 627/28

(ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ - ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΕΝΩ ΤΑ ΣΛΑΒΙΚΑ ΦΥΛΑ ΕΓΚΑΘΙΣΤΑΝΤΑΙ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ)

Χάρτες

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία κατά τη λεγόμενη

«μέση βυζαντινή περίοδο» (641 - 1081)

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Η΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΤΟΝ 7ο ΑΙ.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΤΗ Β. ΑΦΡΙΚΗ - ΣΛΑΒΟΙ, ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΚΑΙ ΛΟΓΓΟΒΑΡΔΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ 7ο - 8ο αι.

Τα αρχικά όρια της αυτοκρατορίας κατά τον πρώιμο 7ο αι.,

η μετέπειτα αραβική επέκταση

και η πολιτική κατάσταση στα τέλη του 7ου αι. μετά και τη πρωτοβουλγαρική εγκατάσταση στα Βαλκάνια

Χάρτης :

© Spiridon Ion Cepleanu

http://commons.wikimedia.org/wiki/User:Spiridon_Ion_Cepleanu

Με ανοικτό γαλάζιο χρώμα υποδηλώνονται οι γεωγραφικές περιοχές των κύριων σλαβικών εγκαταστάσεων στα Βαλκάνια κατά τον 7ο αι.

Ιστορία του ελληνικού έθνους

© Εκδοτική Αθηνών

Οι κύριες "σλαβικές" εγκαταστάσεις στα Βαλκάνια κατά τους 7ο και 8ο αι.

[πολλά παραδιδόμενα ονόματα των συγκεκριμένων φύλων είναι μη σλαβικής ετυμολογίας]

βλ. Φ. **Μαλιγκούδης,** *Σλάβοι στη μεσαιωνική Ελλάδα. Δεύτερη επαυξημένη έκδοση*, Θεσσαλονίκη 2013

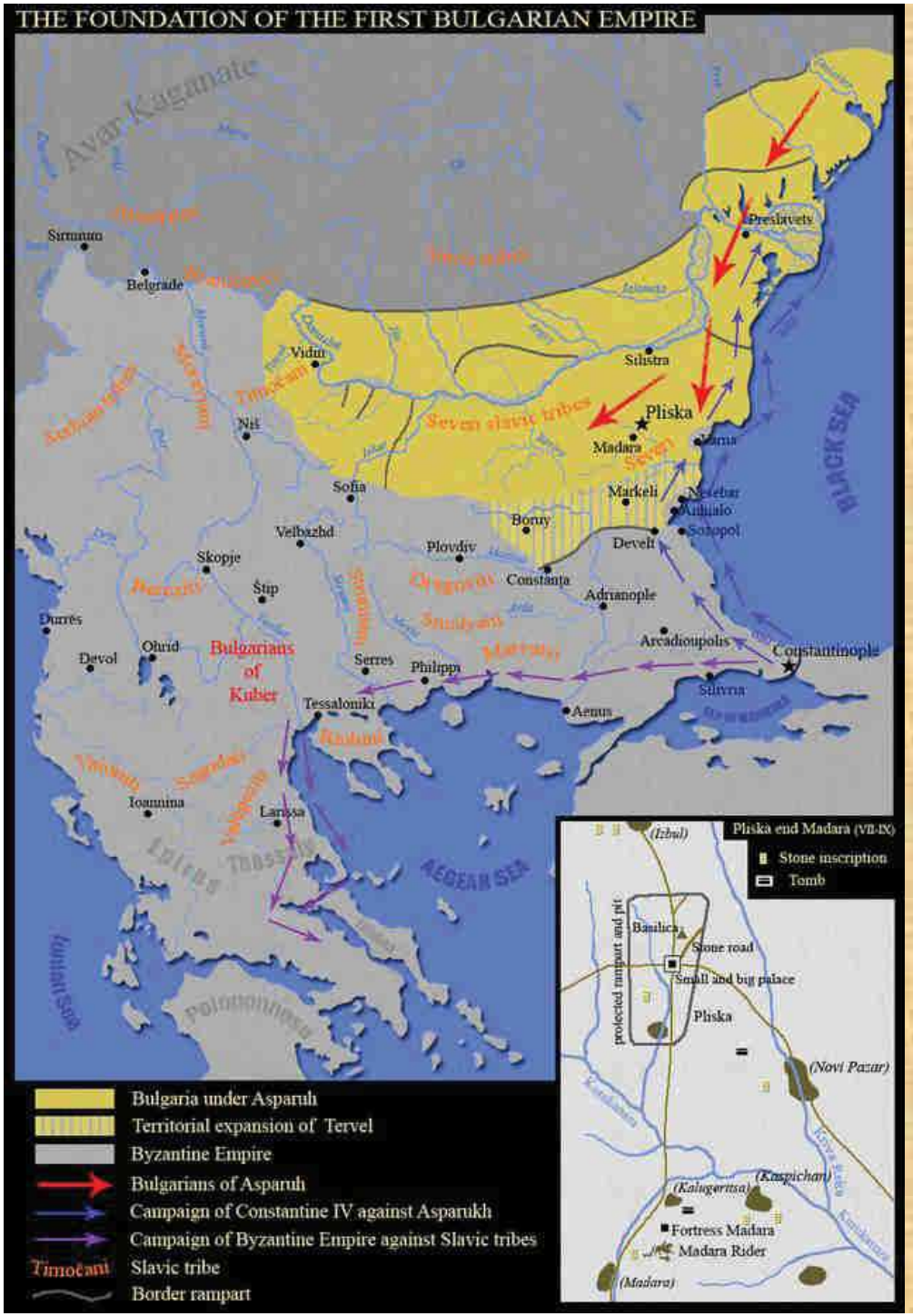

Με κίτρινο χρώμα υποδηλώνονται τα εδάφη που κατέλαβαν οι Πρωτοβούλγαροι υπό τον Ασπαρούχ στον Κάτω Δούναβη και τον Αίμο μετά το 681 καθώς και οι μετέπειτα προσαρτήσεις του Τέρβελ(η).

Στο μεγάλο χάρτη υποδηλώνονται και τα νεοεγκατεστηθέντα σλαβικά φύλα στα Βαλκάνια τον 7ο αι. καθώς και οι εκστρατείες των Βυζαντινών για τον έλεγχο αυτών στις νότιες περιοχές της Χερσονήσου.

© Kandi

http://en.wikipedia.org/wiki/Bulgarian_Empire#/media/File:The_foundation_of_the_BG.png

© Εκδ. Βάνιας - Ιωάννης Καραγιαννόπουλος

- Τα γεωγραφικά όρια στρατιωτικού ελέγχου των πρώτων αυτοκρατορικών *στρατηγιών* στα τέλη του 7ου αι. (μετά τα μέσα του 8ου αι. αποκαλούνται *θέματα*)
- Η σλαβική και η βουλγαρική εγκατάσταση στα Βαλκάνια κατά τον 7ο αι.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΑΤΗ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 700,
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΤΗΣΕΩΝ ΣΤΟ ΑΡΑΒΙΚΟ ΧΑΛΙΦΑΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΤΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ (ΚΑΤΩ ΔΟΥΝΑΒΗΣ)
Φράγκοι
Λογγοβαρδοί
Άβαροι
Χάζαροι
Βούλγαροι
Βυζαντινή αυτοκρατορία
Βησιγότθοι
Χαλιφάτο Ομαϋάδων
CALEDONIAN OCEAN
GERMAN OCEAN
BARBARIAN SEA
BRITANNIC OCEAN
FRANKISH KINGDOM
BAVARIA
BOHEMIA
THURINGIA
AVAR CONFEDERACY
KHANATE OF THE KHAZARS
BULGARIAN EMPIRE
DUCHY OF AQUITAINE
VISIGOTHIC KINGDOM
MEDITERRANEAN SEA
EUXINE SEA
ROMAN EMPIRE
OMAYYAD CALIFATE
Confederacy of Aures range
euratlas
© Euratlas

Η έκταση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά τους 7ο - 8ο αι.

- **Η πραγματική έκταση της αυτοκρατορίας στη Χερσόνησο του Αίμου κατά τους 7ο και 8ο αι.,** μετά δηλαδή τις σλαβικές και τη βουλγαρική εγκατάσταση στην ευρύτερη περιοχή, **αποτυπώνεται**, κατά τη γνώμη μας, **με προβληματικό τρόπο στους σύγχρονους χάρτες.**

- Εξαιρουμένων ελάχιστων περιπτώσεων, συνήθως παρατηρείται η τάση να **προσδιορίζεται χαρτογραφικά μία πλήρης κατάρρευση της βυζαντινής κυριαρχίας στα Βαλκάνια αυτήν την περίοδο,** γεγονός που **δεν προκύπτει, κατά τη γνώμη μας, από τις πληροφορίες των ποικίλων γραπτών πηγών και των υλικών ευρημάτων.**

Ακολουθεί παράθεση ειδικών δημοσιεύσεών μας (για επιπρόσθετες σχετικές επισημάνσεις)

καθώς και παραδείγματα ανάλογων και άλλων χαρτών

- **G. A. Leveniotes,** Byzantine Dominion in the Balkans during the 7th - 8th C. and its Modern Cartographic Representation, *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies. Sofia, 22-27 August 2011. Volume III. Abstracts of Free Communications*, Sofia 2011, σ. 295-296.

- **Γ. Α. Λεβενιώτης,** Η χρονολόγηση των σλαβικών εγκαταστάσεων στη Χερσόνησο του Αίμου και η βυζαντινή κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή κατά τον 7ο αι., *Church Studies* 10 (2013) 259-273.

- **Γ. Α. Λεβενιώτης,** Η πολιτική, νομική και κοινωνικο-οικονομική θέση των Σλάβων στα βαλκανικά εδάφη του Βυζαντίου σύμφωνα με την ορολογία των πηγών (7ος - 10ος αι.), *International Conference «Cyril and Methodius: Byzantium and the World of Slavs», Thessaloniki November 28-30, 2013* (Museum of Byzantine Culture), Thessaloniki 2015 (υπό εκτύπωση).

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Η΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η υποτιθέμενη έκταση της αυτοκρατορίας στα τέλη του 7ου αι.
και οι περιοχές ελέγχου των τότε στρατιών της (*στρατηγίες*, αργότερα *θέματα*)

Χάρτης:
http://byzantium.seashell.net.nz/articlemain.php?artid=mapbase_668

Η υποτιθέμενη έκταση της αυτοκρατορίας γύρω στο 680

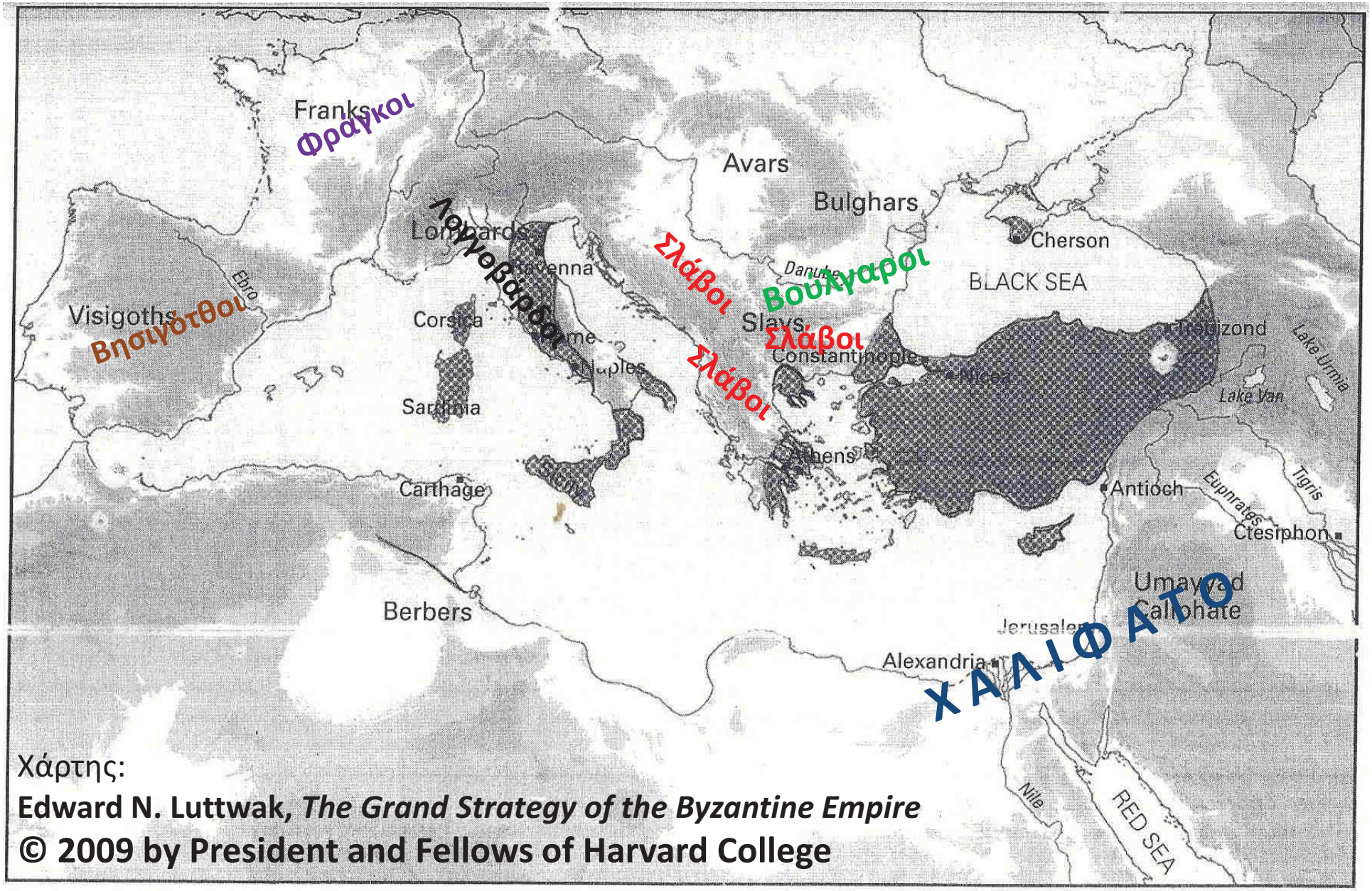

Χάρτης:

Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*

© 2009 by President and Fellows of Harvard College

Η υποτιθέμενη έκταση της αυτοκρατορίας γύρω στο 681

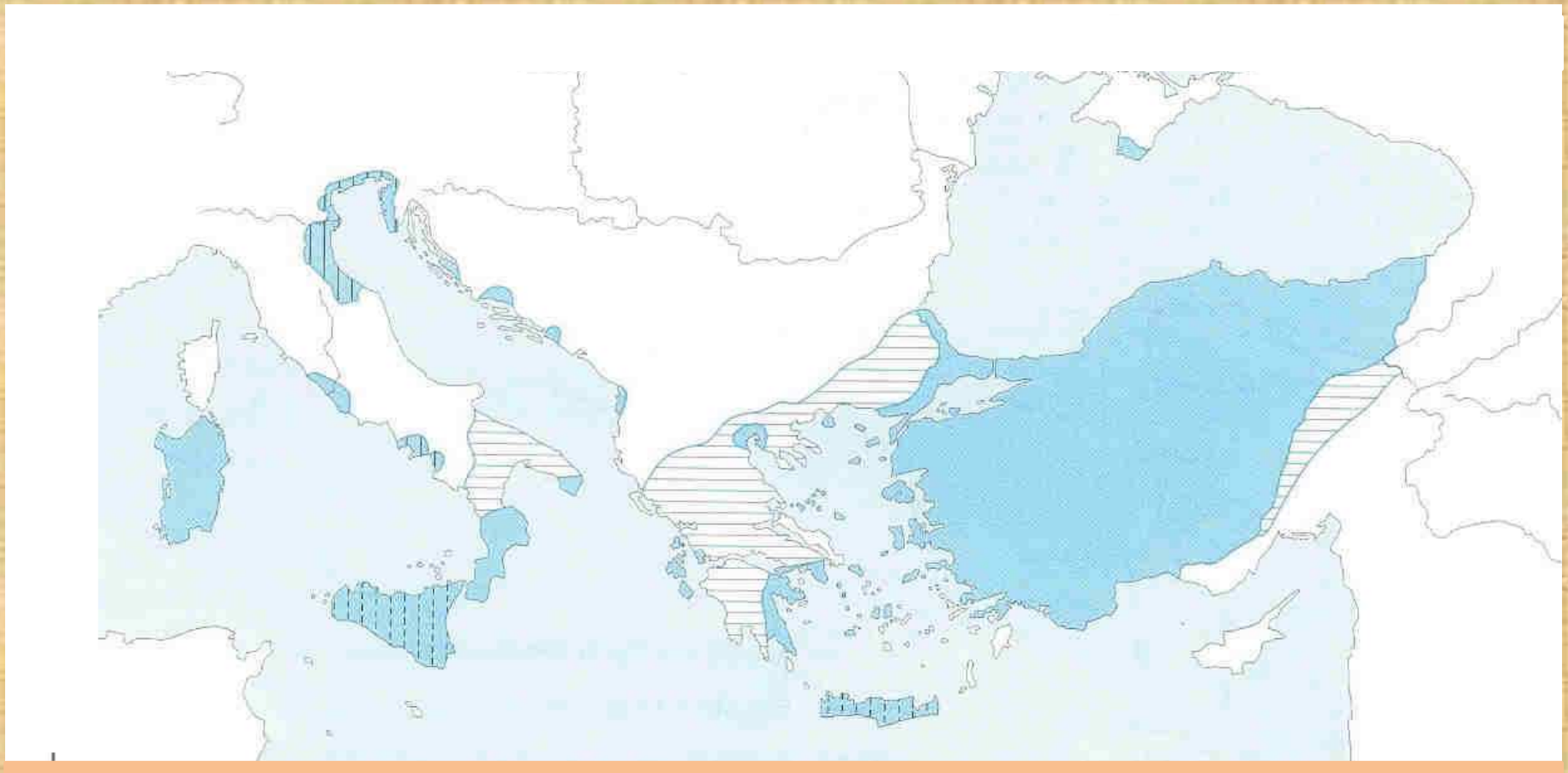

© John Haldon 2005

The Palgrave Atlas of Byzantine History
PALGRAVE MACMILLAN

Η υποτιθέμενη έκταση της αυτοκρατορίας
ανάμεσα στα έτη 717 (περιοχές με μπλε χρώμα) **- 920** (συν περιοχές με οριζ. γραμμές)
κατά τον John Haldon

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΑΤΗ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 700,
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΤΗΣΕΩΝ ΣΤΟ ΑΡΑΒΙΚΟ ΧΑΛΙΦΑΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΤΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ (ΚΑΤΩ ΔΟΥΝΑΒΗΣ)
Φράγκοι
Λογγοβαρδοί
Άβαροι
Χάζαροι
Βούλγαροι
Βυζαντινή αυτοκρατορία
Βησιγότθοι
Χαλιφάτο Ομαϋάδων
CALEDONIAN OCEAN
GERMAN OCEAN
BARBARIAN SEA
BRITANNIC OCEAN
FRANKISH KINGDOM
BAVARIA
BOHEMIA
THURINGIA
AVAR CONFEDERACY
KHANATE OF THE KHAZARS
BULGARIAN EMPIRE
DUCHY OF AQUITAINE
VISIGOTHIC KINGDOM
MEDITERRANEAN SEA
EUXINE SEA
ROMAN EMPIRE
OMAYYAD CALIFATE
Confederacy of Aures range
euratlas
© Euratlas

Το ανατολικό σύνορο της αυτοκρατορίας με το αντίπαλο Αραβικό χαλιφάτο

και μικρασιατικά «*θέματά*» της γύρω στο 740

(πριν τη διάσπαση των τελευταίων και τη δημιουργία επιπρόσθετων επί Κωνσταντίνου Ε΄)

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία, το Αραβικό χαλιφάτο, το εμιράτο της Κόρδοβας, το ισχυρότατο Φραγκικό βασίλειο, το Βουλγαρικό χανάτο και το Χαζαρικό χανάτο

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και οι γείτονές της γύρω στο έτος 800

http://coursesa.matrix.msu.edu/~fisher/HST140H/Byzantium_814.html

Η υποτιθέμενη έκταση της αυτοκρατορίας γύρω στο έτος 814

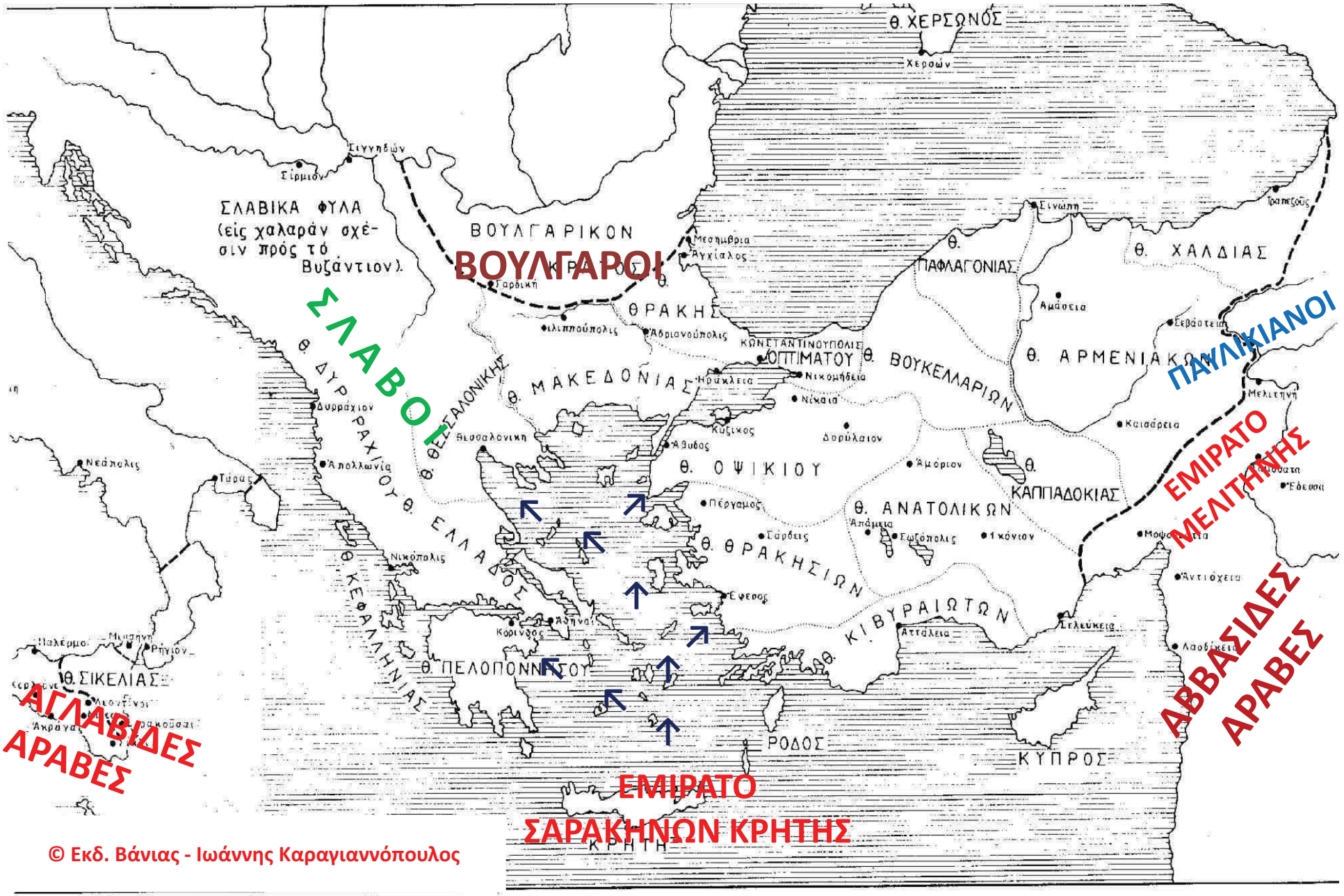

© Εκδ. Βάνιας - Ιωάννης Καραγιαννόπουλος

ΤΑ «*ΘΕΜΑΤΑ*» ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 9ου αι.

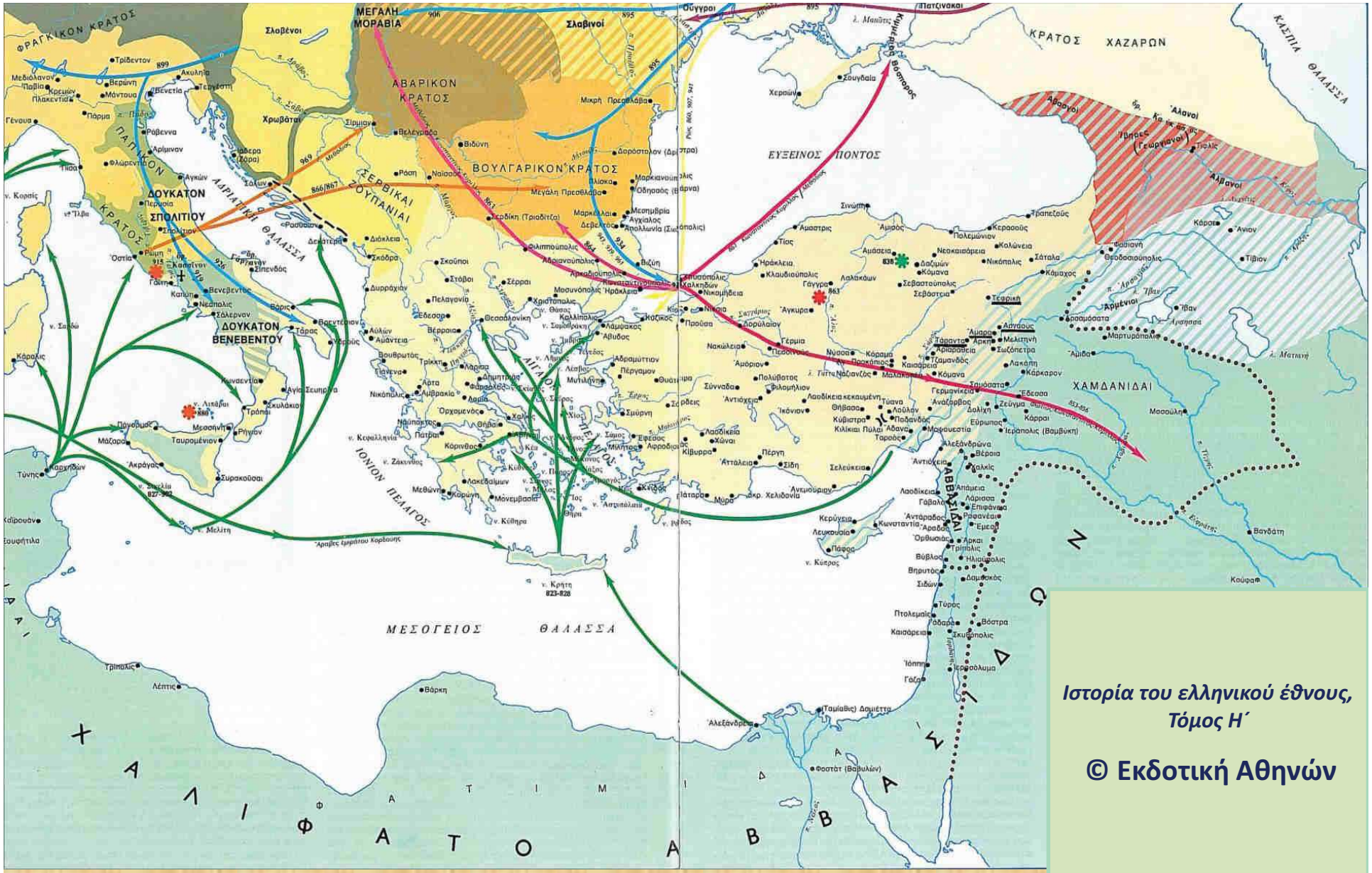

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Η΄

© Εκδοτική Αθηνών

- Η αυτοκρατορία και οι γείτονές της κατά τους 8ο - πρώτο μισό 10ου αι.
- Οι αραβικές πειρατικές επιθέσεις στην κεντρική και ανατολική μεσόγειο
- Το βυζαντινό ιεραποστολικό έργο

© Cplakidas

http://commons.wikimedia.org/wiki/User:Cplakidas#/media/File:Byzantine_Greece_ca_900_AD.svg

Τα αυτοκρατορικά «*θέματα*» του ελλαδικού χώρου και της δυτικής Μ. Ασίας γύρω στο έτος 900

Η υποτιθέμενη έκταση του Βουλγαρικού κράτους επί τσάρου Συμεών (893-927)

© Todor Borzhinov

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bulgaria-%28893-927%29-TsarSimeon-byTodorBozhinov.png

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Η΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και τα τότε «*θέματά*» της στα μέσα περίπου του 10ου αι.

(πριν τη βυζαντινή επέκταση στην Ανατολή και τα Βαλκάνια)

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Η΄

© Εκδοτική Αθηνών

Ο γεωγραφικός χώρος της βυζαντινο-βουλγαρικής αντιπαράθεσης (986-1018) επί αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ (976-1025) και τσάρου Σαμουήλ (976-1018)

Η μεγαλύτερη έκταση του Βουλγαρικού κράτους επί τσάρου Σαμουήλ (ca. 1000) και οι εκστρατείες του τελευταίου (κόκκινες γραμμές) και του αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ (μπλε γραμμές) κατά το βυζαντινο-βουλγαρικό πόλεμο (986-1018)

Χάρτης: © Kandi

http://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_of_Bulgaria#/media/File:First_Bulgarian_Empire_%2897 6-1018%29.png

© Euratlas
Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ
ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 1000
euratlas
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΕΠΙ ΤΣΑΡΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ - ΦΑΤΙΜΙΔΕΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ - ΑΒΑΣΙΔΙΚΟ ΧΑΛΙΦΑΤΟ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΣ - ΕΜΙΡΑΤΟ ΜΟΣΟΥΛΗΣ - ΕΜΙΡΑΤΟ ΧΑΛΕΠΙΟΥ - ΖΙΡΙΔΕΣ ΑΦΡΙΚΗΣ - ΧΑΛΙΦΑΤΟ ΚΟΡΔΟΒΑΣ - ΦΡΑΓΚΙΚΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ - ΑΓΓΛΙΚΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ - ΔΟΥΚΑΤΟ ΠΟΛΩΝΙΑΣ - ΑΓΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ - ΟΥΓΓΑΡΙΑ - ΡΩΣΙΑ - ΧΑΖΑΡΟΙ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1025 (τέλη βασιλείας του Βασιλείου Β΄)

© **Flyax** και **Cplakidas**

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Byzantine_Empire_1025-fr.svg#mediaviewer/File:Map_Byzantine_Empire_1025-el.svg

Εκτός από την προσάρτηση της Βουλγαρίας, της Κιλικίας, της βορειοδυτικής Συρίας και της δυτικής Αρμενίας έως το 1025, εικονίζονται και οι τελευταίες εφήμερες ανακτήσεις της αυτοκρατορίας μετά το 1025 στην Αρμενία (Ανίον), τη βόρεια Μεσοποταμία (Έδεσσα) και τη Σικελία

Χάρτης: © Cplakidas

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Byzantine_Empire_Themes_1025-en.svg

Η αυτοκρατορία με τα παλαιά *θέματα* και τα νέα *δουκάτα* και *κατεπανάτα* της γύρω στο 1025

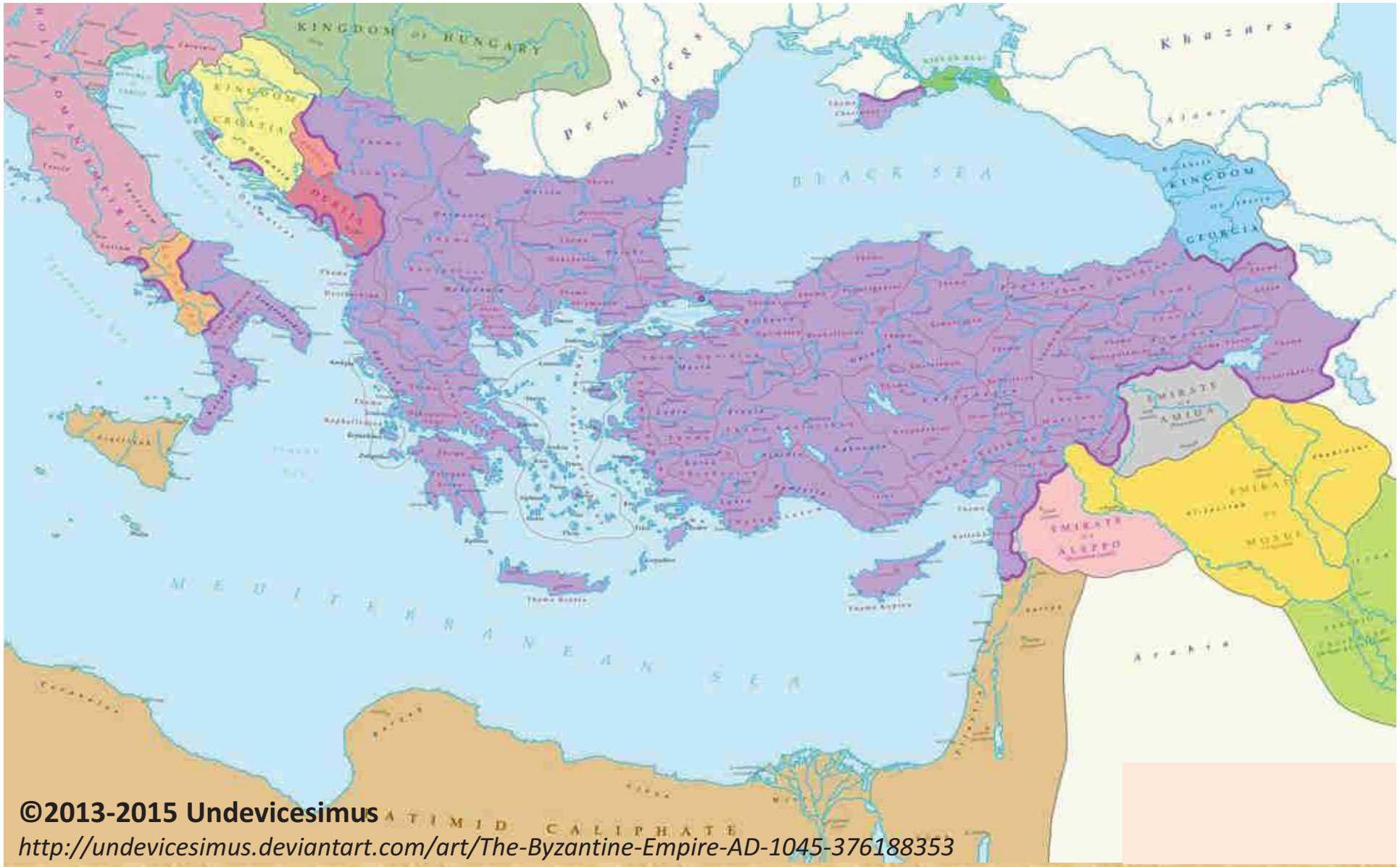

©2013-2015 Undevicesimus

http://undevicesimus.deviantart.com/art/The-Byzantine-Empire-AD-1045-376188353

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και τα γειτονικά της κράτη γύρω στο 1045

Η αυτοκρατορία με τα παλαιά *θέματα* και τα νέα *δουκάτα* και *κατεπανάτα* της καθώς και οι γείτονές της γύρω στα μέσα του 11ου αι.

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία με τα παλαιά *θέματα* και τα νέα *δουκάτα* και *κατεπανάτα* της γύρω στο α΄ μισό - μέσα του 11ου αι.

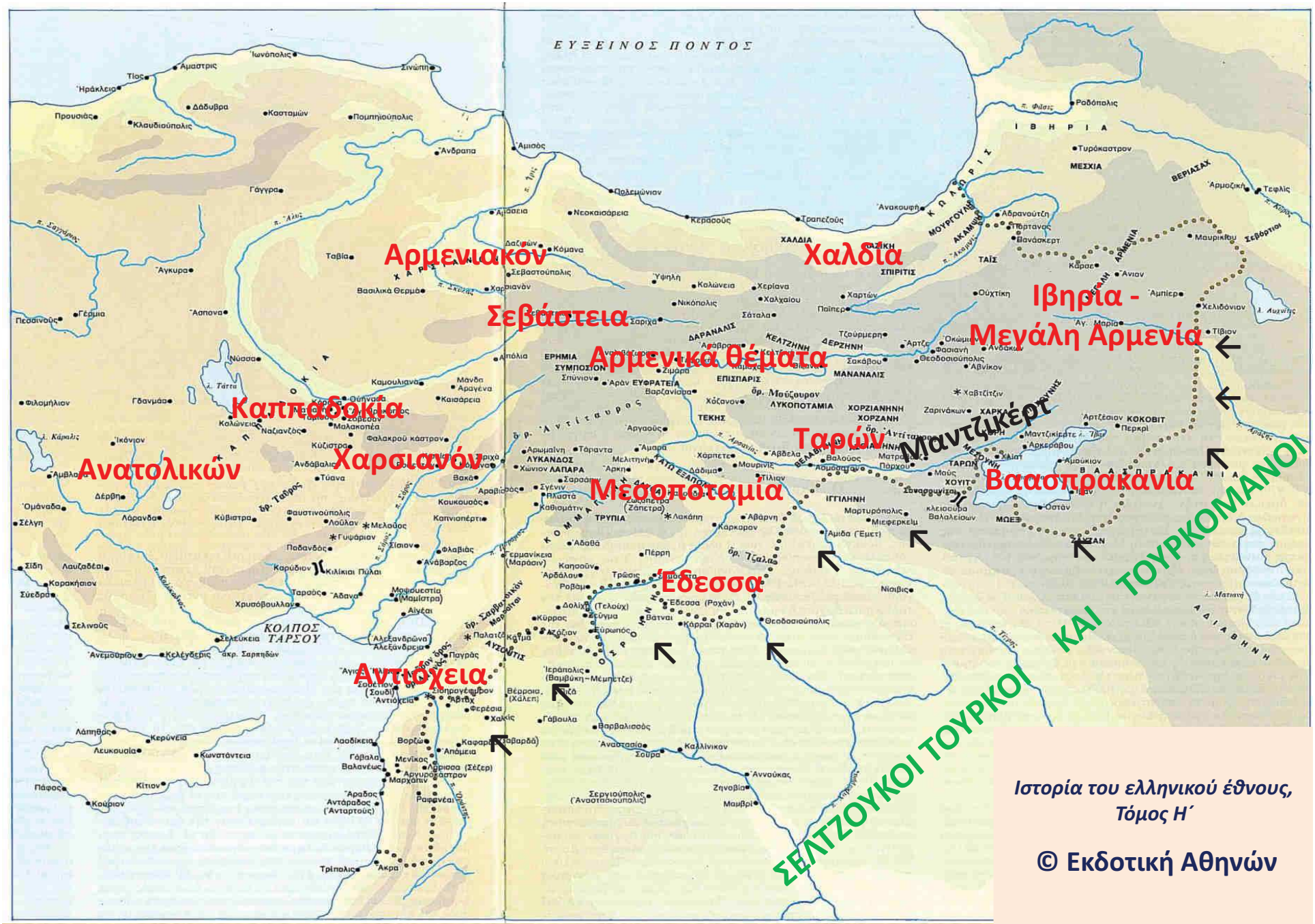

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Η΄

© Εκδοτική Αθηνών

Το ανατολικό αυτοκρατορικό σύνορο στα μέσα του 11ου αι. - Δουκάτα ή κατεπανάτα

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία γύρω στο έτος 1081

© Odejea

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Byzantine_Empire_1076-fr.svg

Η βυζαντινή κατάρρευση και η τουρκική κυριαρχία στην Ανατολή

Οι περιοχές της Αντιόχειας, της Μελιτηνής και της Έδεσσας ελέγχονται ακόμη από ημιανεξάρτητους Αρμένιους αυτοκρατορικούς διοικητές, όπως ο Φιλάρετος Βραχάμιος

© Odejea

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Byzantine_Empire_1076-fr.svg

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία γύρω στο έτος 1081

Η σχεδόν πλήρης βυζαντινή κατάρρευση και η τουρκική κυριαρχία στην Ανατολή, η απειλή των Πετσενέγων και των Νορμανδών στη Χερσόνησο του Αίμου

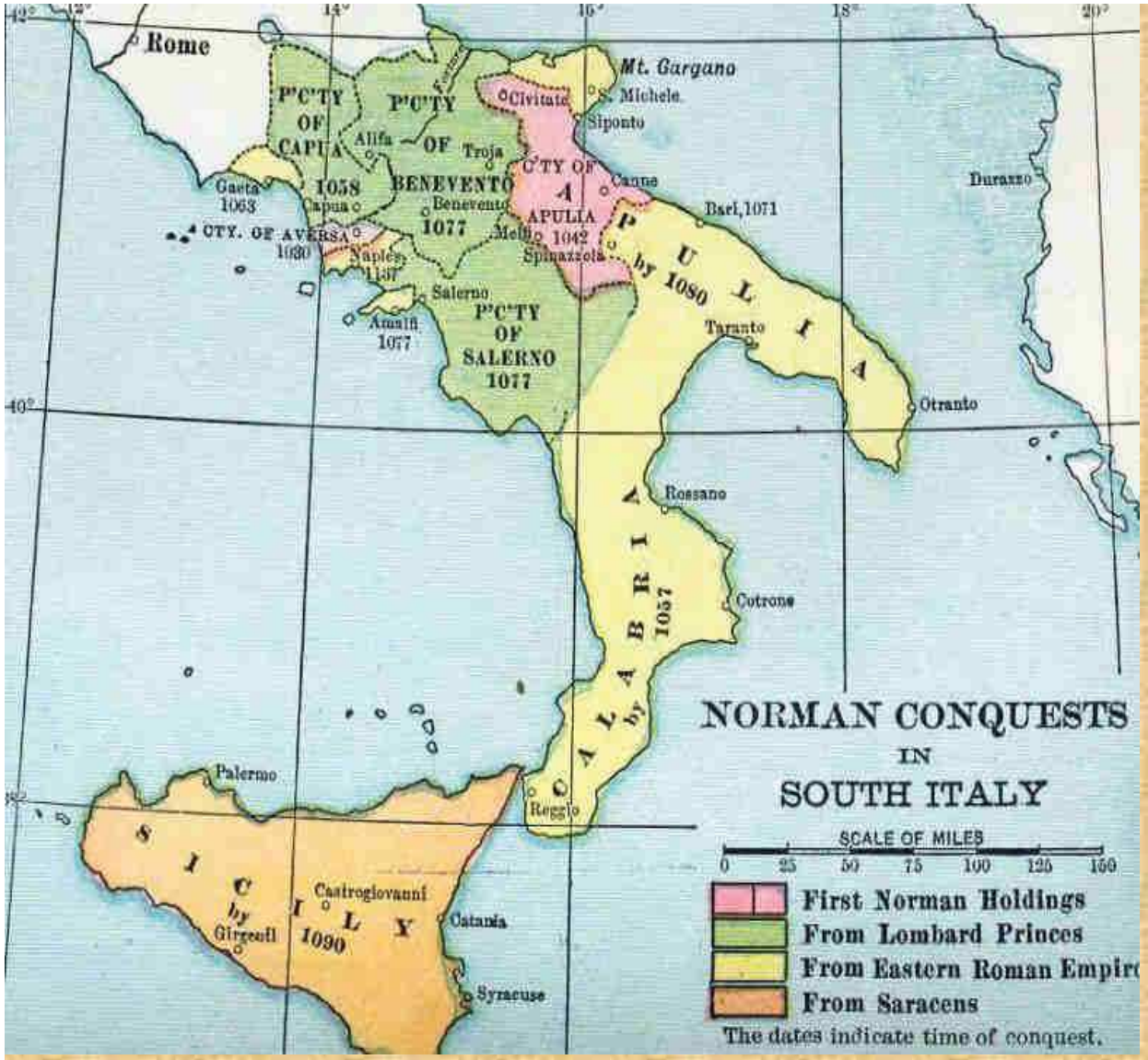

Χάρτης:
E. W. Dow, *Atlas of European History*, New York 1907
© Henry Holt and Company

http://www.humanitiesweb.org/spa/gpi/ID/211

Η σταδιακή απόσπαση της βυζαντινής νότιας Ιταλίας και η κατάληψη της αραβοκρατούμενης Σικελίας από τους Νορμανδούς του Ροβέρτου Γυισκάρδου (μέσα - β΄ μισό 11ου αι.)

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Θ

© Εκδοτική Αθηνών

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και οι γείτονές της γύρω στο 1090

(εικονίζεται και η μετέπειτα βυζαντινή ανάκτηση της δυτικής, βόρειας και νότιας Μ. Ασίας)

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 3ο:

Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κωνσταντινούπολη) :

Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.)

και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»

- *Η κρίση του Ρωμαϊκού κράτους κατά τον 3ο αι.*

και οι μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού (284-305)

- *Οι πηγές για τον 4ο αι.*
- *Η ριζοσπαστική πολιτική και οι μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου Α΄ (306/24-337)*
- *Η σημασία και η αποτίμηση των αλλαγών*

κατά τα τέλη του 3ου και τις αρχές του 4ου αι.

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες
των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση
και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία
ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους
από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης
προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©),
τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων
(βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*,
Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως
η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών,
πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 3ου μαθήματος

- 3ος αιώνας
- 4ος αιώνας
- Annona / αννώνα / αννόνα
- Coloni
- Comitatenses
- Comitiva rerum privatarum ή rei privatae / υπηρεσία ιδικής περιουσίας
- Comitiva sacrarum largitionum / υπηρεσία θείων θησαυρών
- Consistorium / κονσιστώριον
- Curiae / βουλευτήρια
- Dominatus / δεσποτεία
- Iugatio - capitatio
- Limitanei
- Magister officiorum / μάγιστρος θείων οφφικίων
- Magisteria militum
- Praesentales
- Principatus / ηγεμονία
- Quaestor sacri palatii / κοιαίστωρ ιερού παλατίου
- Sacellum
- Sacrum cubiculum
- Silentium / σιλέντιον
- Solidus / σόλιδος / νόμισμα
- Αλλαγές
- Αύγουστος
- Γαλέριος
- Δεύτερη Ρώμη
- Διαχωρισμός εξουσιών
- Διοικήσεις / dioeceses
- Διοίκηση / διοικητική οργάνωση
- Διοκλητιανός
- Επαρχίες / provinciae
- Επαρχότητες πραιτωρίου / praefecturae praetorio
- Ίδρυση
- Καίσαρας
- Κρίση
- Κρίσπος
- Κωνσταντίνος Α΄
- Κωνσταντινούπολη / Altera Roma
- Κωνστάντιος Χλωρός
- Λικίνιος
- Μαξέντιος
- Μαξιμιανός
- Μεταρρυθμίσεις
- Μετασχηματισμός
- Μιλβία ή Μουλβία Γέφυρα
- Νομισματική μεταρρύθμιση
- Οικονομία
- Πρώιμη βυζαντινή περίοδος
- Ρώμη
- Σημασία
- Στρατός / στρατιωτική οργάνωση
- Σύγκλητος Ρώμης / Κωνσταντινούπολης
- Τετραρχία
- Φαύστα
- Φλαβίων δυναστεία / Φλάβιοι
- Φόροι / φορολογία
- Χριστιανισμός

Οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες κατά την περίοδο της μεγάλης κρίσης του Ρωμαϊκού κράτους κατά τον 3ο αι. μ.Χ. (ca. 235-284)

- Σεπτίμιος Σεβήρος (193-211)
- Καρακάλλας (198-217)
- Γέτας (211-212)
- Μακρίνος (217-218)
- Ελαγάβαλος (218-222)
- Σεβήρος Αλέξανδρος (222-235)

235 : *απαρχή της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής κρίσης*

- Μαξιμίνος ο Θραξ (235-238)
- Γορδιανός Α΄ (238)
- Γορδιανός Β΄ (238)
- Βαλβίνος (238)
- Πουπιηνός (238)
- Γορδιανός Γ΄ (238-244)
- Φίλιππος ο Άραβας (244-249)
- Δέκιος (249-251)
- Τρεβωνιανός Γάλλος (251-253)
- Αιμιλιανός (253)
- Βαλεριανός (253-260)
- Γαλλιηνός (253-268) *[κορύφωση κρίσης]*
- Κλαύδιος ο Γοτθικός (268-270)
- Κοϊντίλος (270)
- Αυρηλιανός (270-275)
- Τάκιτος (275-276)
- Φλωριανός (276)
- Πρόβος (276-282)
- Κάρος (282-283)
- Καρίνος (283-285)
- Νουμεριανός (283-284)

284 : *άνοδος του Διοκλητιανού στο θρόνο, έναρξη περιόδου «restitutio» και «renovatio» για το κράτος (κατά την αυτοκρατορική προπαγάνδα)*

- Γάιος Αυρήλιος Βαλέριος Διοκλητιανός (284-305)

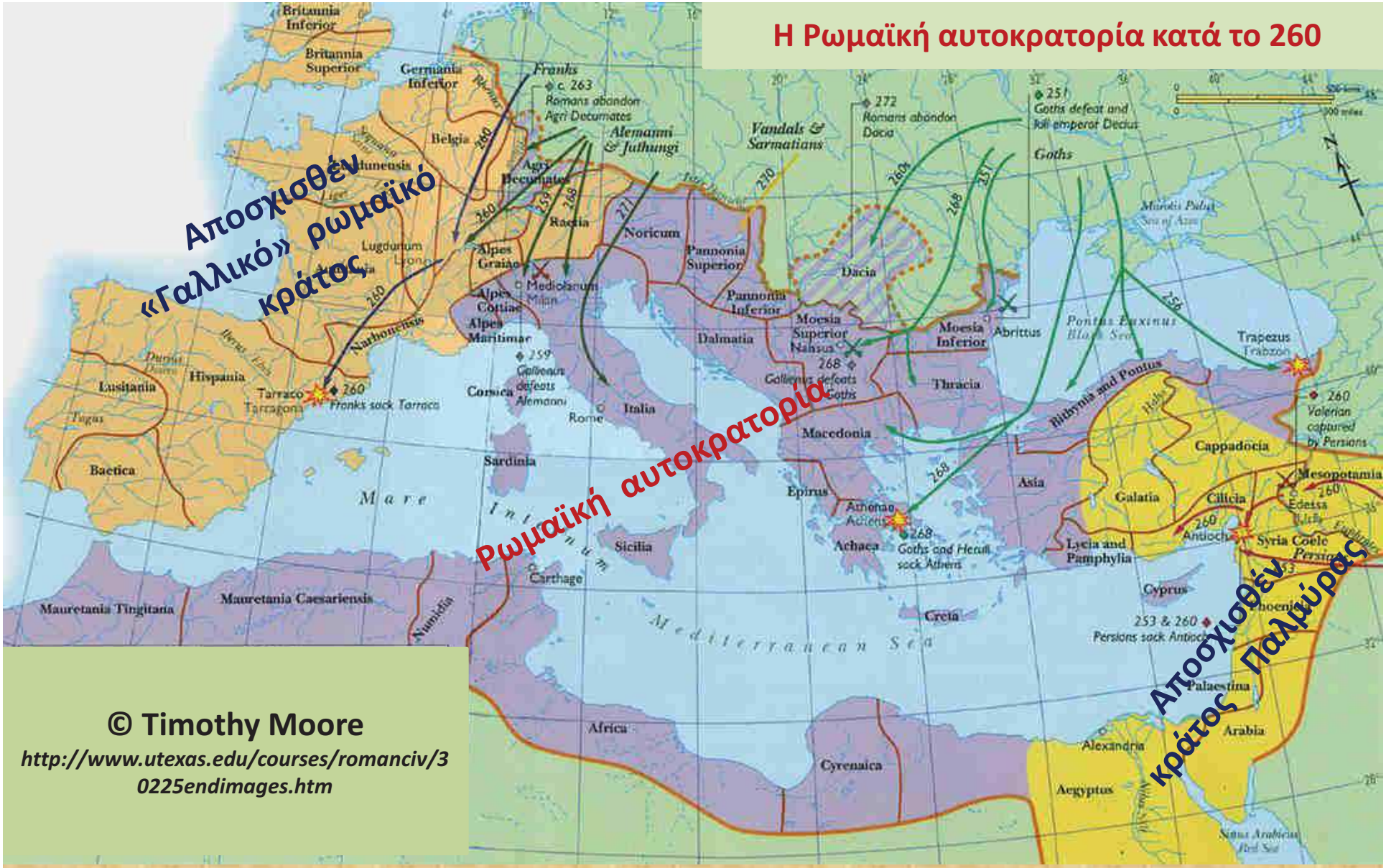

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, οι αποσχισθείσες περιοχές της («Γαλλική αυτοκρατορία» του Πόστουμου, Κράτος Παλμύρας) και οι ξενικές εισβολές (στην Ευρώπη Γότθων, Φράγκων, Αλαμανών και Ιουθούγγων, Βανδάλων και Σαρματών, στην Ανατολή Περσών) κατά το 260 (στο απόγειο της κρίσης του 3ου αι.)

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ ***(284-305 μ.Χ., βίος 245-313)***

- **Ο Διοκλητιανός υπήρξε για πολλούς μεταρρυθμιστής ηγεμόνας. Τα μέτρα του στόχευαν στην αποκατάσταση της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας και στην ανανέωση του κράτους**, στην επιστροφή, κατά την αυτοκρατορική προπαγάνδα, στην παλαιά τάξη και στην έξοδο από την κρίση του 3ου αι. μ.Χ.

- Οι αυτοκρατορικοί πανηγυρικοί, τα νομίσματα και οι επιγραφές εξαίρουν την περίοδο διακυβέρνησης του Διοκλητιανού ως περίοδο «***αποκατάστασης***» και «***ανανέωσης***» του κράτους («***restitutio***» **-** «***renovatio***») και ο ίδιος προβάλλεται, στη μη χριστιανική ιστοριογραφία, ως «***γεννήτωρ ενός νέου χρυσού αιώνα***».

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Στην πραγματικότητα, **υπό τον Διοκλητιανό το κράτος εισήλθε σε νέα φάση της πολιτικής του ζωής, φάσης απολυταρχικής και δεσποτικής** (πολιτειακή περίοδος του ***dominatus*** / ***δεσποτείας***). Ο αυτοκράτορας αποβάλλει πλέον κάθε κατάλοιπο της παλαιάς του ιδιότητας ως πρώτου πολίτη και ανώτατου λειτουργού της πολιτείας (***princeps***). Η *δεσποτική* αρχή του δεν θεωρείται πλέον υπηρεσία (*magistratus*) στην πολιτεία. Σε κάθε τομέα της κρατικής πολιτικής ισχύει αποκλειστικά και μόνο η θέλησή του, χωρίς την επέμβαση ή τον έλεγχο άλλων πολιτειακών παραγόντων, λ.χ. της αρχαίας **Συγκλήτου**, η διοικητική αρμοδιότητα της οποίας στις *επαρχίες* παύει να υφίσταται.

- Γι' αυτόν το λόγο ο ***E. Stein*** θεωρούσε το 284, έτος ανόδου του Διοκλητιανού στο θρόνο, ως ουσιαστική απαρχή της βυζαντινής ιστορίας.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Ο χριστιανός **Λακτάντιος,** σφοδρός επικριτής του Διοκλητιανού (σκληρού διώκτη των χριστιανών στο ανατολικό μέρος της αυτοκρατορίας προς τα τέλη της βασιλείας του, αλλά μετά από πίεση του συνάρχοντά του Γαλερίου), χαρακτηρίζει τον μισητό στον ίδιο αυτοκράτορα ως «*εφευρέτη*» νέων μέτρων που είχαν «*ανατρέψει τα πάντα*».

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- **Οι διοκλητιάνειες μεταρρυθμίσεις διόγκωσαν πράγματι το κράτος και επέβαλλαν μεγάλα βάρη στους πληθυσμούς του.** Παράλληλα όμως **εγκαινίασαν μία περίοδο περίπου 100 ετών σχετικής εσωτερικής πολιτικής σταθερότητας.**

- **Οι ευρείες μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Διοκλητιανός** στα τέλη του 3ου αι., για την αντιμετώπιση της κρίσης που συντάραξε την αυτοκρατορία κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, **δημιούργησαν βαθιά τομή στη διοικητική ιστορία του Ρωμαϊκού κράτους και συνέχισαν να ισχύουν** (με μικρές διαφοροποιήσεις και νέα μεταρρυθμιστικά μέτρα - προσθήκες, κυρίως επί **Κωνσταντίνου Α΄) έως και τον 7ο αι.**

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Συνοπτικά: Ο Διοκλητιανός **εισήγαγε το πολιτειακό σύστημα της *Τετραρχίας*, αύξησε τον αριθμό των στρατιωτών και τους φόρους, διαίρεσε και αύξησε τις *επαρχίες* του κράτους, πολλαπλασίασε τη γραφειοκρατική υπαλληλία,** ειδικά την περιφερειακή ως αντίβαρο της κεντρικής, δημιουργώντας ένα πιο ογκώδες και συγκεντρωτικό κράτος, **επέβαλε έκτακτες επιβαρύνσεις στους πληθυσμούς** του κράτους, **επιχείρησε να ανακόψει τον πληθωρισμό παγώνοντας τις τιμές** και **έκτιζε συνεχώς μεγάλα οικοδομήματα.**

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305) - Στόχοι των μεταρρυθμίσεων

- Οι διοκλητιάνειες μεταρρυθμίσεις απέβλεπαν στα εξής:

(α) Στην **ενίσχυση του κύρους και της επιβολής του αυτοκρατορικού αξιώματος**, στον καλύτερο και πιο άμεσο έλεγχο των αυτοκρατόρων επί του συνόλου του κράτους και στην εμπέδωση της ασφάλειας και της πολιτικής σταθερότητας.

(β) Στην **επέκταση και ενίσχυση ενός ολοένα και πιο συγκεντρωτικού κράτους** με την καθιέρωση αυστηρής διοικητικής ιεραρχίας καθώς και τη ριζική αναδιάρθρωση και **διαχωρισμό πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης.**

(γ) Στην αμυντική θωράκιση του κράτους μέσω της **αύξησης του αριθμού των ενόπλων δυνάμεων** αλλά παράλληλα και στην αποτροπή των συνεχών στρατιωτικών παρεμβάσεων στην κεντρική πολιτική.

(δ) Στην εξασφάλιση των οικονομικών μέσων για τη διατήρηση των παραπάνω μέσω της **δραματικής αύξησης των φορολογικών και λοιπών απαιτήσεων του κράτους** από τους υπηκόους του, της συστηματοποίησης του ελέγχου της παραγωγικής διαδικασίας (ειδικά της αγροτικής παραγωγής) και της πρόσδεση των ανθρώπων με τα επαγγέλματά τους, τα οποία θεωρούνται σταδιακά υπηρεσίες προσφερόμενες στο κράτος.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305) - Τετραρχία

- Ο Διοκλητιανός θεσμοθέτησε τον καταμερισμό των αυτοκρατορικών καθηκόντων μεταξύ περισσότερων του ενός ηγεμόνων, οι οποίοι θα επιλέγονταν θεωρητικά με βάση τις ικανότητες και την δράση τους και όχι με δυναστικές / οικογενειακές αρχές. Έτσι, θα μπορούσαν να ανταπεξέρχονται στην ποικιλομορφία και στο βάρος των αναγκών της αχανούς αυτοκρατορίας.

- Καθιέρωση του πολιτειακού συστήματος της ***Τετραρχίας*** : ***2 αύγουστοι*** που διορίζουν από έναν υφιστάμενο ***καίσαρα***, οι οποίοι πρόκειται να τους διαδεχθούν: Αρχικά αναδείχθηκαν ως *αύγουστοι / σεβαστοί* οι **Διοκλητιανός** & **Μαξιμιανός** (285/86) και ως *καίσαρες οι* **Γαλέριος** & **Κωνστάντιος Χλωρός** (293). Οι τελευταίοι Τετράρχες ήταν οι *αύγουστοι / σεβαστοί* **Κωνσταντίνος Α΄** & **Λικίνιος Α΄** και οι *καίσαρες* **Κρίσπος - Κωνσταντίνος Β΄** & **Λικίνιος Β΄** αντίστοιχα.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305) - Κωνσταντίνος Α΄ (306-337)

Οι προοδευτικές αλλαγές στην πολιτική θεωρία και στην αντίληψη περί ηγεμόνος

- Επί **Διοκλητιανού** και κυρίως επί **Κωνσταντίνου Α΄** και επί του γιου του **Κωνστάντιου Α΄ τονίζεται ο θείος και υπερβατικός χαρακτήρας του αυτοκρατορικού θεσμού**. Η ρωμαϊκή αρχή ότι η αυτοκρατορική εξουσία είναι υπηρεσία προς το κράτος (***magistratus***) ατονεί και ενισχύεται η **δεσποτική αντίληψη** της βασιλείας. Ο ***στέφανος*** των Ρωμαίων αυτοκρατόρων αντικαθίσταται από το ***διάδημα*** και ό,τι έχει σχέση με τον αυτοκράτορα είναι πλέον **ιερό**.

- Ο ηγεμόνας δεν είναι βέβαια πλέον «***θεϊκός***» («*divus*») στα μέσα του 4ου αι., όταν οι αυτοκράτορες είναι πλέον χριστιανοί, αλλά **εκλεκτός και εκπρόσωπος του Θεού επί της οικουμένης**, όπως και η μετέπειτα **Ρωμανία** είναι «**Σκεύος Εκλογής**» της Θείας Βούλησης για την επικράτηση της αληθινής πίστης και γήινη αντανάκλαση της Ουράνιας Βασιλείας.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

Οι αλλαγές στην περιφερειακή οργάνωση της αυτοκρατορίας

- Ο αριθμός των ***επαρχιών / provinciae*** υπερδιπλασιάστηκε δια της διχοτόμησης ή κατακερματισμού των παλαιών ***επαρχιών*** (100 *επαρχίες*, αντί των 45 του 3ου αι., και 120 επί Κων/νου Α΄). Η διαίρεση απέβλεπε στη δημιουργία μικρότερων ενοτήτων για την πολιτική και στρατιωτική διοίκηση, που θα διέθεταν λιγότερες πόλεις και εποπτεύονταν καλύτερα. Η ***Σύγκλητος*** έπαψε να ελέγχει πλέον *επαρχίες,* όπως στο παρελθόν.
- Παράλληλα, η αυτοκρατορία διαιρέθηκε σε **12** (σε **15** αργότερα επί **Κων/νου Α΄**) μεγάλες περιφερειακές ενότητες που ονομάστηκαν ***διοικήσεις / dioeceses.*** Συμπεριλάμβαναν στα όριά τους τις ***επαρχίες*** και διέθεταν ως επικεφαλής ***βικαρίους***. Με τον **πλήρη διαχωρισμό πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας** (που συνέχισε να ισχύει έως τον 6ο αι.), η ηγεσία των επαρχιακών στρατιωτικών μονάδων ανατέθηκε σε ***δούκες***.

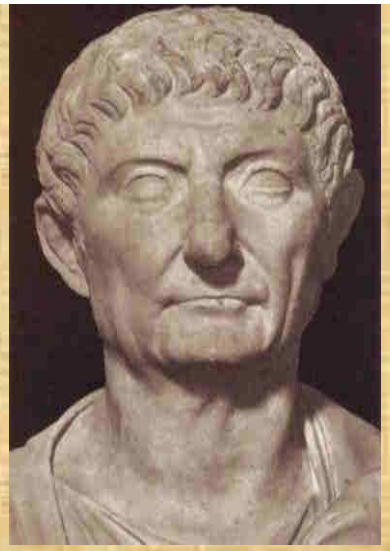

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

πάνω δεξιά : **μαρμάρινη προτομή του Διοκλητιανού** (Arkeoloji Müzesi, İstanbul)

κάτω δεξιά : **ο Διοκλητιανός και ο Δίας στον οπισθότυπο νομίσματος φέροντες σκήπτρα και θυσιάζοντας σε βωμό**

Επειδή οι *αύγουστοι* Διοκλητιανός και Μαξιμιανός εμφανίζονταν ως προστατευόμενοι του Διός και του Ηρακλέους, υιοθέτησαν τις επωνυμίες *Ιόβειος* (*Iovius*) & *Ερκούλιος* (*Herculius*)

© Nino Barbieri

http://en.wikipedia.org/wiki/Tetrarchy#/media/File:Venice_%E2%80%93_The_Tetrarchs_03.jpg

αριστερά : **Οι Τετράρχες**

Οι *αύγουστοι* Διοκλητιανός - Μαξιμιανός
και *οι καίσαρες* Κωνστάντιος Χλωρός - Γαλέριος

ή (το πιθανότερο) οι 4 γιοι του Κωνσταντίνου Α΄
(Κρίσπος - Κωνσταντίνος Β΄ - Κώνστας Α΄ -
Κωνστάντιος Β΄)

Γλυπτά από πορφυρίτη (έτος 305; ή ca. 324/25;),
Piazza san Marco, Βενετία

πάνω :
Διοκλητιανός, **Μαξιμιανός** και **Καραύσιος**
(τότε ισχυρός άνδρας στη ρωμαϊκή Βρετανία)
σε εμπροσθότυπο νομίσματος της εποχής

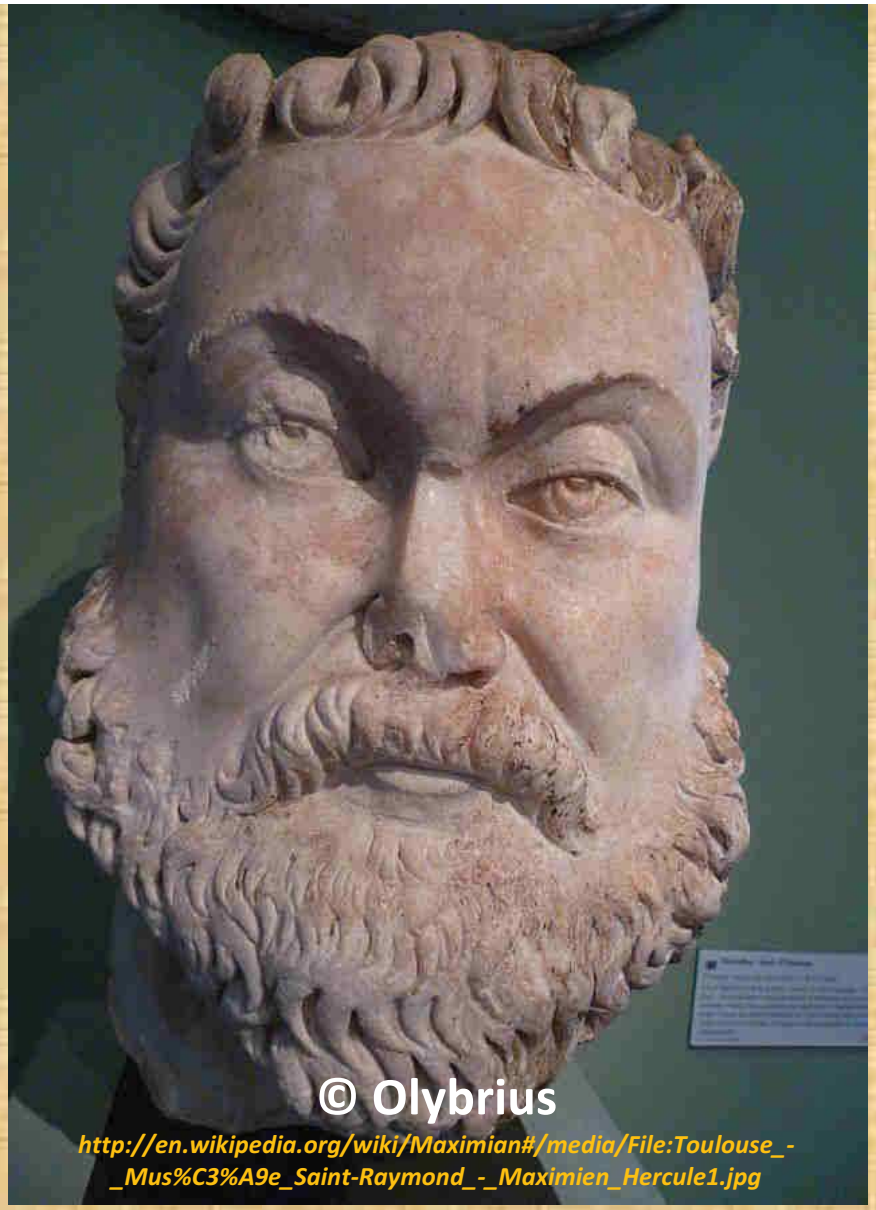

Δεξιά : προτομή του Γαλερίου (305-311) από πορφυρίτη

(ανάκτορο Romuliana / Gamzigrad)

Αριστερά : προτομή του Μαξιμιανού (286-305) ως «Ερκούλειου»

(μουσείο Saint-Raymond de Toulouse)

Αυτοκράτορες και διορισθέντες από αυτούς *καίσαρες* του Ρωμαϊκού κράτους κατά την περίοδο της Τετραρχίας έως την επικράτηση των Κωνσταντίνου Α΄ - Λικινίου το 313 μ.Χ.

(1) **Διοκλητιανός** (*αυτοκράτωρ* 284-305) →

(2) **Γαλέριος** (*καίσαρ* 293-305, *αυτοκράτωρ* 305-311), νυμφεύθηκε την κόρη του **Διοκλητιανού** →

(3) **Μαξιμίνος Δάια** (*καίσαρ* 305-308, *αυτοκράτωρ* 308-313), ανεψιός του **Γαλερίου**, νικήθηκε τελικά από τον **Λικίνιο Α΄**).

(1) **Μαξιμιανός** (*αυτοκράτωρ* 286-305, 307-310) →

(2) **Κωνστάντιος Χλωρός** (*καίσαρ* 293-305, *αυτοκράτωρ* 305-306), νυμφεύθηκε κόρη του **Μαξιμιανού** →

(3) Σεβήρος (*καίσαρ* 305-306, *αυτοκρ.* 306-307), ανακηρύχθηκε *αυτοκράτωρ* από τον **Γαλέριο**, εκτελέστηκε από τον **Μαξιμιανό**, ενώ πολεμούσε τον **Μαξέντιο** με εντολή του **Γαλερίου.**

(4) **Μαξέντιος** (*αυτοκράτωρ* 307-308), γιος του **Μαξιμιανού**, ουσιαστικά αυτοανακηρύχθηκε στη Ρώμη, νικήθηκε τελικά από τον **Κωνσταντίνο Α΄**.

(4) **Κωνσταντίνος Α΄** (*αυτοκρ.* 306-337), ανακηρύχθηκε μετά το θάνατο του πατέρα του **Κωνστάντιου Χλωρού** από τα στρατεύματα της Βρετανίας, αναγνωρίστηκε *αυτοκράτωρ* από τη «σύνοδο των αυτοκρατόρων» στο Καρνούτο (308) παρόντος του **Διοκλητιανού** (που είχε αποσυρθεί από το 305), νίκησε τον **Μαξιμιανό** το 310 και τον **Μαξέντιο** το 312 στη μάχη της Μιλβίας γέφυρας στην Ιταλία.

(4) **Λικίνιος Α΄** (*αυτοκρ.* 308-324), αρχικά στρατηγός του **Γαλερίου**, ανακηρύχθηκε *αυτοκράτωρ* από τη σύνοδο του Καρνούτου, νίκησε στην Ανατολή τον **Μαξιμίνο Δάια** το 313.

Οι επικράτειες των πρώτων Τετραρχών (293)

(Διοκλητιανού, Μαξιμιανού, Κωνστάντιου Χλωρού και Γαλερίου)

Η ΕΝΙΑΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΓΥΡΩ ΣΤΟ 300
(κατά την περίοδο των Τετραρχών, μετά την κρίση του 3ου αι. μ.Χ.)
DVECALEDONIVS OCEANVS
MARE GERMANICVM
MARE SVEBICVM
BRITANNICVS OCEANVS
IMPERIVM ROMANVM
MARE CANTABRICVM
MARE INTERNVM
PONTVS EVXINVS
REGNVM ARMENIÆ
REGNVM SASSANIDARVM
euratlas
© Euratlas

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / *Πίνακα της Βερόνας* (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7ου αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4ου αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

Αναπαράσταση των διοκλητιάνειων θερμών στη Ρώμη

Αναπαράσταση του διοκλητιάνειου ανακτόρου (Spalatum) στο Split

Ο Διοκλητιανός αποφάσισε να εγκαταλείψει την εξουσία οικειοθελώς το 305

και αποσύρθηκε στο παλάτι που κατασκεύασε ο ίδιος (*Εις παλάτιον* / *Spalatum* = σημ. Split)

Μοντέλο αναπαράστασης του ανακτόρου του Διοκλητιανού (Spalatum) στο Σπλιτ

Museo nazionale della civiltà romana (Ρώμη)

Φωτογρ.© George M. Groutas

http://en.wikipedia.org/wiki/Arch_of_Galerius_and_Rotunda#/media/File:Rotunda_of_Galerius_%28February_2009%29.jpg

Η «Ροτόντα» του αυτοκράτορα Γαλερίου στη Θεσσαλονίκη (306),

αρχικά «εθνικός» ναός στον τύπο του Πανθέου της Ρώμης ή προοριζόμενο μαυσωλείο του Γαλερίου, χριστιανικός ναός από την εποχή του Κωνσταντίνου Α΄ (324-337)
(από τους παλαιότερους σωζόμενους χριστιανικούς ναούς παγκοσμίως)

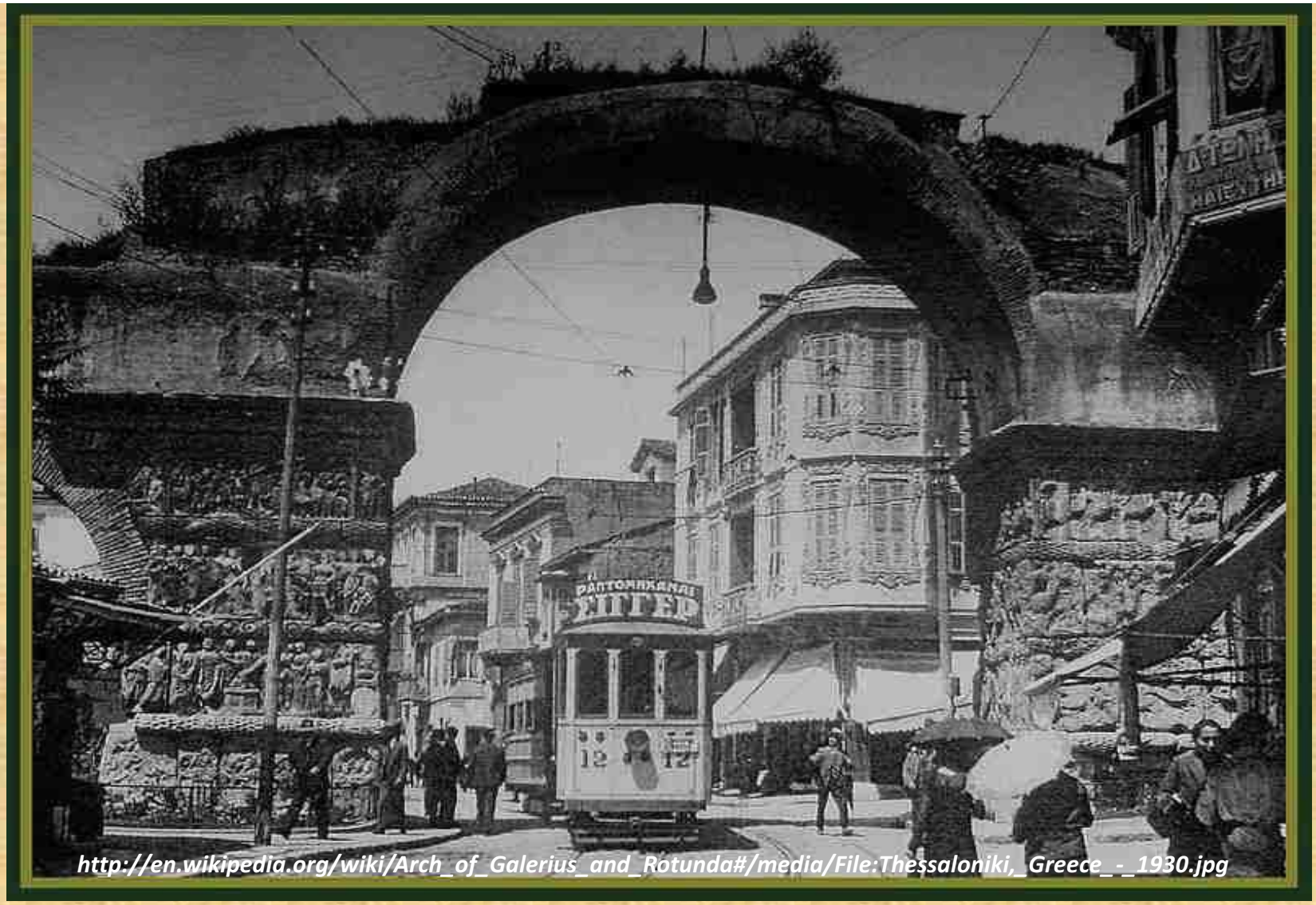

Φωτογραφία της Αψίδας του Γαλερίου («Καμάρα») στη Θεσσαλονίκη (1930)

Η θριαμβική αψίδα (ca. 298/99-303) αποτελούσε πιθανώς μνημειακή πύλη, τμήμα ενός οκτάπυλου που σχημάτιζε τριπλή αψίδα (τα υπόλοιπα τμήματά του δεν σώζονται), κάτω από το οποίο περνούσε η Εγνατία οδός. Ένωνε τη «Ροτόντα» με το ανακτορικό συγκρότημα του Γαλερίου. Κατασκευάστηκε για τον εορτασμό της νίκης του Γαλερίου επί των Σασσανιδών Περσών στην Ανατολή και την άλωση της Κτησιφώντας το 298.

© Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ

Αναπαράσταση συγκροτήματος Γαλερίου

Φαίνονται το ανάκτορο του Γαλερίου, ο Ιππόδρομος της Θεσσαλονίκης, η «Ροτόντα» με τμήμα της Εγνατίας οδού και το οκτάπυλο της «Καμάρας» και τμήματα των τειχών και του λιμένος της Θεσσαλονίκης

Συγγραφείς και έργα για τον 4ο αι.

- **Κόιντος Αυρήλιος Σύμμαχος, *Επιστολές***. *Εθνικός* συγκλητικός με πρότυπο τον Πλίνιο.

- **Λακτάντιος, *De mortibus persecutorum*** (ca. 314). Χριστιανός προσήλυτος, πρώην ρήτορας στην αυλή της Νικομήδειας, στρέφεται εναντίον των Γαλερίου και Διοκλητιανού.

- **Αμμιανός Μαρκελλίνος** (ca. 322 - τέλη 4ου αι.), ***Res gestae*** (96-378, σώζονται μόνο τα βιβλία για τα έτη 353-378). Αφανάτιστος ελληνόφωνος *εθνικός* από τη Συρία που γράφει στη λατινική με πρότυπο τον Τάκιτο και είναι μάλλον ο αξιολογότερος ιστορικός του τέλους του αρχαίου κόσμου, μέχρι την εμφάνιση του Προκοπίου τον 6ο αι.

Συγγραφείς και έργα για τον 4ο αι.

- **Ιουλιανός**. Ο *καίσαρας* και μετέπειτα αυτοκράτορας (361-363) Ιουλιανός είχε ιδιαίτερες πνευματικές ανησυχίες. Συνέγραψε λόγους (π.χ. δύο πανηγυρικούς στον Κωνστάντιο Β΄), πραγματείες (το «***Κατά Γαλιλαίων***» στρέφεται εναντίον των χριστιανών και κυρίως ασχολείται με τον Μωυσή και την Παλαιά Διαθήκη), τη σάτιρα «***Καίσαρες***» που έβαλλε εν μέρει εναντίον του Κωνσταντίνου Α΄, τη σάτιρα «***Μισοπώγων***» για την αντιμετώπιση του ίδιου από τους Αντιοχείς, έναν ύμνο στο βασιλέα - θεό Ήλιο και **επιστολές** που διαφωτίζουν την προσωπικότητα και το πρόγραμμά του. Δυστυχώς σώζεται τμήμα του έργου του.

Συγγραφείς και έργα για τον 4ο αι.

- **Ευνάπιος** (ca. 345 - 420)**, *Ιστορικά υπομνήματα*** (270 - 404). Νεοπλατωνικός φιλόσοφος από τις Σάρδεις που διάκειται εναντίον των χριστιανών.

- ***Χρονογράφος*** ή ***ημερολόγιον του 354***. Προοριζόταν ως δώρο για την πρώτη του έτους 354, δείγμα του θρησκευτικού κλίματος της εποχής.

- **Ζώσιμος** (5ος - αρχές 6ου αι.), ***Ιστορία νέα*** (Αύγουστος - 410). Φανατικός *εθνικός* που έφερε τα αξιώματα του *κόμητος* και *φισκοσυνηγόρου*, εκπροσωπεί την παλαιά παράδοση και ενδιαφέρεται για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Συγγραφείς και έργα για τον 4ο αι.

- **Ευσέβιος** (ca. 260 - 339), ***Εκκλησιαστική ιστορία*** (μέχρι το 324), ***Τριακονταετηρικός*** (336), ***Εις τον βίον του μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως***. Υπήρξε αρχικά δούλος και κατόπιν επίσκοπος της παλαιστινιακής Καισάρειας. Είναι υμνητής και μονόπλευρος υπέρ του Κωνσταντίνου Α΄. Λόγω του ύφους και του περιεχομένου των έργων του, ο Ευσέβιος θεωρείται από πολλούς ως ο πρώτος αντιπροσωπευτικός «Βυζαντινός» συγγραφέας.

- **Σωκράτης** (ca. 380 - μετά το 439), ***Εκκλησιαστική ιστορία*** (306-439). Δικηγόρος, το έργο του αναφέρεται παραδόξως κυρίως σε πολιτικά γεγονότα παραθέτοντας μάλιστα αυτούσια επίσημα κείμενα.

Συγγραφείς και έργα για τον 4ο αι.

- **Πατερική λογοτεχνία** (δυτικοί συγγραφείς Αυγουστίνος [*Πολιτεία του Θεού*, *Εξομολογήσεις*), Ιερώνυμος, Αμβρόσιος και ανατολικοί Βασίλειος Καισαρείας, Γρηγόριος Νύσσης, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ιωάννης Χρυσόστομος κ.ά. [4ος-5ος αι.]).
- ***Βίος Παχωμίου*** (†346)
- ***Βίος Αθανασίου Αλεξανδρείας*** (†373)
- ***Βίος Βασιλείου Καισαρείας*** (†379)
- **Γρηγόριος Νύσσης**, ***Βίος Μακρίνης***, αδελφής Βασιλείου
- **Γερόντιος**, ***Βίος οσίας Μελάνης*** (452), παρέχει σπουδαίες πληροφορίες για την οικονομική ιστορία.

Εικονογραφία και παραστάσεις

των δύο πρώτων αυτοκρατόρων της Κωνσταντίνειας

ή δεύτερης Φλαβιανής δυναστείας,

Κωνστάντιου Α΄ Χλωρού (305-306)

και του γιου του

Κωνσταντίνου Α΄ (306-337)

Ο ***καίσαρ*** **(293-305)**

και μετέπειτα

αυτοκράτωρ **(305-306)**

Κωνστάντιος Α΄ Χλωρός

αριστερά : **προτομή του Constantius Chlorus** (σημ. Μουσείο Altes, Βερολίνο)

δεξιά : **φόλλις του Κωνστάντιου Χλωρού** (ρωμαϊκό νομισματοκοπείο Αλεξάνδρειας Αιγύπτου)

ως *divus*

Ο *καίσαρ* και μετέπειτα *αυτοκράτωρ* (305-306)

Κωνστάντιος Χλωρός

Νομίσματα του Κωνσταντίνου Α΄ (306-337)

πάνω δεξιά : **ο παλαιός υστερορωμαϊκός *aureus***
πριν από την κωνσταντίνεια νομισματική μεταρρύθμιση

κάτω : **ο μετέπειτα *solidus* που καθιέρωσε ο Κων/νος Α΄**

Αριστερά : **Μαρμάρινη προτομή του Κωνσταντίνου Α΄, τμήμα κολοσσιαίου ανδριάντα του που κοσμούσε βασιλική στη Ρώμη** (Μουσείο Καπιτωλίου, Ρώμη)

Δεξιά : **Προτομή του Κωνσταντίνου Α΄** (Metropolitan Museum of Art)

Ο Κωνσταντίνος Α΄ την ίδια περίοδο ως εθνικός και ως δυνάμει χριστιανός

Αριστερά: **Χρυσό περίαπτο / μετάλλιο (313) που εικονίζει τον Κων/νο με παραστάτη (*comes*) τον *Sol Invictus* / *Ανίκητο Ήλιο* (τότε η κύρια λατρεία του στρατού) ή -κατ' άλλους- τον Μεγάλο Αλέξανδρο** (Παρίσι, Νομισματική Συλλογή Εθνικής Βιβλιοθήκης)

Δεξιά: **Ασημένιο μετάλλιο που κόπηκε στο Ticinum: Ο Κωνσταντίνος πάνοπλος με το θαυματουργό, κατά τον ίδιο, χριστόγραμμα στο κράνος και φέροντας σταυρό σε σφαίρα**

Μετά τη νίκη του επί του Λικινίου (324), ο μονοκράτορας πλέον Κων/νος Α΄ αντικατέστησε τον παραδοσιακό τίτλο του *invictus* / *ανίκητου* με εκείνον *του victor* / *νικητή*, καθώς ο πρώτος θύμιζε τον (αθάνατο και άρα ανίκητο) Μίθρα , ενώ ο δεύτερος του επέτρεπε να συνδεθεί με τον (νικητή έναντι του θανάτου και αρωγό / προστάτη στις προσωπικές νίκες του) Χριστό

http://www.touring-italy.net/tours/tour-details.php?recordid=11

Η θριαμβική αψίδα του Κωνσταντίνου Α΄ δίπλα στο Κολοσσαίο της Ρώμης (315)

Φωτογραφική λεπτομέρεια
από την αψίδα του Κωνσταντίνου Α΄ στη Ρώμη

Η τιμητική θέση στην αψίδα ανήκει στον προστάτη του στρατού και του Κωνσταντίνου Απόλλωνα - Ήλιο και όχι στον Δία ή τον Χριστό. Η επιγραφή της όμως επιδεικνύει τέλεια οικουμενικότητα αποδίδοντας τη νίκη αόριστα στην «*έμπνευση της θεότητας*» («*instictu divinitatis*») και στην «*ευγενή ψυχή*» του Κων/νου

(στο κάτω κάτω μέρος της εικόνας)

Το αθωράκιστο ιππικό (*equites Dalmatae* [*Illyriciani*] και ιπποτοξότες ;) του Κωνσταντίνου Α΄ ωθεί το θωρακισμένο ιππικό του ανταπαιτητή Μαξέντιου στον Τίβερη κατά τη μάχη της Μιλβίας γέφυρας

The Arch of Constantine
© Steve Kershaw, licensed

Δύο φωτογρ. λεπτομέρειες
από την αψίδα του Κωνσταντίνου

Αριστερά **: Η άνοδος του θεού Ηλίου**

Κάτω **: Η επιγραφή της αψίδας**

IMP · CAES · FL · CONSTANTINO · MAXIMO · P · F · AVGUSTO · S · P · Q · R · QVOD ·
INSTINCTV DIVINITATIS · MENTIS · MAGNITVDINE · CVM · EXERCITV · SVO · TAM ·
DE · TYRANNO · QVAM · DE · OMNI · EIVS · FACTIONE · VNO · TEMPORE · IVSTIS ·
REMPVBLICAM · VLTVS · EST · ARMIS · ARCVM · TRIVMPHIS · INSIGNEM · DICAVIT

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως αυτοκράτορας (306-337) - *Βιογραφικά στοιχεία*

- Ο **Κωνσταντίνος Α΄** (306-337) ήταν γιος του **Κωνστάντιου Χλωρού**, πρώην *καισαρα* (293-305) και αυτοκράτορα (305-306). Η μητέρα του **Ελένη** ήταν ταπεινής καταγωγής χριστιανή και ο «γάμος» της με τον Χλωρό, η οικογένεια του οποίου ακολουθούσε την ηλιολατρία, ήταν μάλλον ένωση δεύτερης τάξης (*concubinatus*). Ο Χλωρός χώρισε την Ελένη και παντρεύτηκε τη **Θεοδώρα**, κόρη του αυτοκράτορα **Μαξιμιανού**. Από αυτόν τον γάμο προήλθε η οικογένεια του μετέπειτα αυτοκράτορα **Ιουλιανού**.

- Ο **Κων/νος Α΄** απέκτησε από την πρώτη του σύζυγο **Μινέρβα** τον **Κρίσπο**, τον οποίο έκανε *καίσαρα* και κατόπιν εκτέλεσε παρότι ήταν δημοφιλής, και από τη δεύτερη **Φαύστα** (η οποία τον υποκίνησε στη δολοφονία, αλλά εκτελέστηκε μετά επίσης από τον **Κων/νο**) τους τρεις γιους που έγιναν αργότερα αυτοκράτορες (**Κωνσταντίνο Β΄, Κώνσταντα Α΄** και **Κωνστάντιο Β΄**).

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως αυτοκράτορας (306-337) - *Άνοδος στην εξουσία*

- Το **305** ο **Κωνσταντίνος** και ο γιος του Μαξιμιανού **Μαξέντιος** αγνοήθηκαν κατά τη διανομή της εξουσίας, καθώς ο *αύγουστος* πλέον **Γαλέριος** ανέδειξε ως *καισαρες* τον **Σεβήρο** και τον **Μαξιμίνο Δάια**. Αυτό δημιούργησε τις συνθήκες για τις μετέπειτα συγκρούσεις και ουσιαστικά τη διάλυση της **Τετραρχίας.**

- Ο **Κωνσταντίνος** ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ το **306**, μετά το θάνατο του πατέρα του, από τα στρατεύματα της Βρετανίας και τελικά αναγνωρίστηκε στη σύνοδο όλων των τότε *αυτοκρατόρων* στο **Καρνούτο (308)**, όπου επανήλθε για λίγο στο δημόσιο βίο ο **Διοκλητιανός**, ώστε να συμβιβάσει με το κύρος του τους αντιπαιτητές. Ο **Κωνσταντίνος** εξόντωσε τον αυτοκράτορα **Μαξιμιανό** το 310 (ο οποίος είχε επανέλθει στην εξουσία) και αργότερα εξουδετέρωσε τον γιο και αντίπαλό του **Μαξέντιο** το **312** στη μάχη της **Μιλβίας Γέφυρας** επί του ποταμού Τίβερη.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ και ο χριστιανισμός

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως αυτοκράτορας (306-337)

Εξασφάλιση της απόλυτης εξουσίας και επαφή με τον χριστιανισμό

- Το **311** απεβίωσαν ο αυτοκράτορας **Γαλέριος** και ο αποσυρθείς από το 305 **Διοκλητιανός**. Η μετέπειτα σύγκρουση του **Κωνσταντίνου Α΄** με τον αυτοκράτορα της Ανα-τολής **Λικίνιο** (**308-324)** και η εξουδετέρωση και του τελευταίου υπήρξε ίσως καθοριστική για την τελική επικράτηση του χριστιανισμού κατά τα επόμενα χρόνια.

- Ο **Κωνσταντίνος** μεγάλωσε ως «εθνικός» - ηλιολάτρης, αν και η μητέρα του **Ελένη** ήταν χριστιανή. Ο ίδιος υιοθέτησε ως σύμβολο το **χριστόγραμμα (ΧΡ)** μετά τη μάχη της **Μιλβίας** ή **Μουλβίας γέφυρας (312)** εναντίον του (γιου του Μαξιμιανού) ανταπαιτητή **Μαξεντίου**, καθώς του απέδιδε μαγικές ιδιότητες. Αργότερα αντικατέστησε στα νομί-σματά του την ηλιολατρική επιγραφή «***Sol invictus***» (ανίκητος Ήλιος) με την επιγραφή «***victor***» (= νικητής), ενώ παράλληλα άρχισε να προβάλλεται ως ανώτατος διαιτητής στις διαμάχες των χριστιανών επισκόπων, αν και ο ίδιος δεν ήταν χριστιανός.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)
Η εδραίωση του χριστιανισμού

- Ο **χριστιανισμός** κέρδιζε συνεχώς έδαφος από τον 3ο αι. μ.Χ, ενώ στα τέλη του 4ου αι. κατέστη τελικά επίσημη (και ουσιαστικά μοναδική) θρησκεία του κράτους. Οι Εκκλησίες της Ανατολής αποτελούσαν πλέον ισχυρό διοικητικό μηχανισμό με μεγάλη κοινωνική επιρροή και πνευματική ακτινοβολία. Ο χριστιανισμός διέθετε αναγνωρισμένη θέση στην κοινωνία της Ανατολής ήδη από τις αρχές του 4ου αι., αν και οι χριστιανοί αποτελούσαν ακόμη θρησκευτική μειονότητα, ειδικά στη Δύση.

- **Η ολοκληρωτική επικράτηση του χριστιανισμού έως τον 6ο θα επιφέρει δραματικές αλλαγές στη κοσμοαντίληψη και σε κάθε πτυχή του κοινωνικού** (ενίοτε και του κρατικού) **βίου.**

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337) - Η εδραίωση του χριστιανισμού

- Ο διωγμός των χριστιανών που δεν θυσίαζαν στους αρχαίους θεούς **(303-305)** δεν έφερε το αποτέλεσμα που ήλπιζαν ο **Διοκλητιανός** και κυρίως ο βασικός υποκινητής **Γαλέριος**. Με το διάταγμα του **311** των *εθνικών* αυτοκρατόρων **Γαλερίου, Κωνσταντίνου** και **Λικινίου** αναστέλλονταν οι διωγμοί του παρελθόντος και επιτρεπόταν στους χριστιανούς η άσκηση της λατρείας τους. Το **313** αποφασίστηκε στο **Μεδιόλανο** η αποκατάσταση της θρησκευτικής ειρήνης και η απόδοση στους χριστιανούς της δημευθείσας εκκλησιαστικής περιουσίας.

- Μετά το **324 ο Κωνσταντίνος Α΄** ευνοεί ωστόσο ανοικτά τον χριστιανισμό, πολιτική που συνεχίζει ο γιος του **Κωνστάντιος Β΄**, ο οποίος απαγόρευσε την τέλεση θυσιών, τη μαντική και διέταξε το κλείσιμο *εθνικών* ναών. Οι αυτοκράτορες ωστόσο συνέχιζαν να φέρουν τον τίτλο του ***pontifex maximus*** της *εθνικής* λατρείας και θρησκείας έως το **379**, δηλ. έως τη βασιλεία του δυτικού αυτοκράτορα **Γρατιανού** και κυρίως του αυτοκράτορα **Θεοδοσίου Α΄**. **Τότε μόνο (και όχι επί Κων/νου Α΄) ο χριστιανισμός έγινε επίσημη και μοναδική κρατική θρησκεία.** Ο **Κων/νος Α΄** αφαίρεσε γαίες των πόλεων και προσόδους των *εθνικών* ιερών και τις απέδωσε στην Εκκλησία.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος (Νίκαια Βιθυνίας - 325) και ο αρειανισμός

- Η **Α΄ Οικουμενική Σύνοδος** πραγματοποιήθηκε στα ανάκτορα **της Νίκαιας (325)**, παρουσία του **Κωνσταντίνου** που υιοθέτησε κατά την εμφάνισή του το ιερατικό, μεγαλοπρεπές και απόκοσμο ύφος του αυτοκράτορα - δεσπότη. Ο Κων/νος συγκάλεσε τους επισκόπους από την αυτοκρατορία του παρέχοντάς τους το προνόμιο της χρησιμοποίησης του *δημοσίου δρόμου* για να προσέλθουν στη Νίκαια. Στόχος της συνόδου ήταν η αντιμετώπιση της διδασκαλίας του ιερέα **Αρείου** («*ο Υιός είναι κτίσμα ξεχωριστό του Θεού*») και της διαμάχης με τον *επίσκοπο Αλεξανδρείας* **Αλέξανδρο** για τη φύση του Χριστού.

- Η σύνοδος αυτή των 300 επισκόπων (μόνο 5 από τη Δύση), συνέταξε τα πρώτα 7 άρθρα του **Συμβόλου της Πίστεως**, καθόρισε το «***ομοούσιον Πατρός και Υιού***» και **κατεδίκασε τον Άρειο,** ο οποίος ωστόσο αργότερα αποκαταστάθηκε, ενώ ο **Κων/νος** βαπτίστηκε λίγο πριν πεθάνει από Αρειανό ιεράρχη. Αρειανός ήταν και ο γιος του **Κωνστάντιος Β΄** (επέβαλε μάλιστα τον αρειανισμό με τις συνόδους του Σιρμίου και του Ρίμινι), ενώ Αρειανοί βαπτίσθηκαν και οι **Γότθοι**. Στα μέσα του 4ου αι. φαινόταν λοιπόν ότι ο αρειανισμός θα επικρατούσε, πράγμα που τελικά δεν συνέβη.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337) - Η εδραίωση του χριστιανισμού

Οι λόγοι της σταδιακής μεταστροφής του Κωνσταντίνου προς τον χριστιανισμό και της πολιτικής που ακολούθησε υπέρ της Εκκλησίας διχάζουν την έρευνα :

- Πολλοί θεωρούν ότι **οφειλόταν καθαρά σε ειλικρινή εσωτερική - προσωπική πίστη στο χριστιανισμό**.
- Άλλοι αποδίδουν τη μεταστροφή του στη **δυνατότητα συγχώρεσης που προσέφερε η Εκκλησία**, ειδικά μετά τις τρομερές οικογενειακές δολοφονίες (ο Κωνσταντίνος διέταξε να εκτελεστεί αδίκως ο πολύ αγαπητός πρωτότοκος γιος του ***καίσαρας*** **Κρίσπος**, μετά από διαβολή της δεύτερης συζύγου του **Φαύστας** που επιθυμούσε να τον διαδεχθούν οι 3 δικοί της γιοι, και κατόπιν μετανιωμένος θανάτωσε και την Φαύστα).
- Άλλοι ερευνητές πιστεύουν ότι ο Κωνσταντίνος διείδε ότι **μέσω του χριστιανισμού και της Εκκλησίας μπορούσε να στηρίξει το νέο καθεστώς** που ήθελε να επιβάλει, δηλαδή μιας **δεσποτικής, κληρονομικού χαρακτήρα, «ελέω Θεού» απόλυτης μοναρχίας**.
- Τέλος, ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι ο Κωνσταντίνος έζησε στην πραγματικότητα όλη του τη ζωή ως «**εθνικός**» ή «**ηλιολάτρης**», ενώ άλλοι πιστεύουν ότι επιχείρησε έ-ναν **συγκερασμό του χριστιανισμού με την ηλιολατρία** τοποθετώντας τον εαυτό του ως «θεϊκού» / εκλεκτού ηγεμόνα στον πυρήνα αυτής της νέας πίστης - θρησκείας.

Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Η διαμονή των αυτοκρατόρων εκτός Ρώμης και η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

- Ήδη **από τον 3ο αι. οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες διέμεναν κυρίως σε πόλεις που ήταν σχετικά κοντά στα σύνορα**, τα οποία αντιμετώπιζαν συνεχείς απειλές, και όχι πλέον στη **Ρώμη**. Η τελευταία πάντως συνέχιζε να αποτελεί (τυπικά) την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, ήταν η μεγαλύτερη πόλη του κράτους, έδρα της αρχαίας Συγκλήτου, ιδεατό σημείο και ένα τεράστιο «μουσείο» με μεγάλη αίγλη.

- Ο **Διοκλητιανός** είχε χρησιμοποιήσει ως έδρα του τη **Νικομήδεια**, ενώ και οι πόλεις **Αντιόχεια, Θεσσαλονίκη, Τρεβηροί** (ή Αυγούστα Τριβηρών), **Αρελάτη** και **Λουτέτια** (ή Παρίσιοι) Γαλατίας, **Σίρμιο, Σαρδική** (σημ. Σόφια), **Μεδιόλανο** (σημ. Μιλάνο), **Ραβέννα** καθώς και άλλα αστικά κέντρα και φρούρια χρησιμοποιήθηκαν ως αυτοκρατορικές έδρες κατά τον 4ο αι. από αυτοκράτορες όπως οι **Γαλέριος**, **Λικίνιος**, **Κωνστάντιος Β΄**, **Ιουλιανός** κ.ά., ακόμη δηλαδή και μετά την ίδρυση της Κων/πολης.

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Από τα μέσα του 4ου αι. και εξής η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη διοικούνται (εκάστη) από έναν *έπαρχο πόλεως* (λατ. *praefectus urbi*), ομοιόβαθμο του *επάρχου πραιτωρίου*

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Ίδρυση Κωνσταντινούπολης - μετατόπιση του κέντρου βάρους στην Ανατολή

- Το 324 **Κωνσταντίνος Α΄** επιθυμούσε, ως μονοκράτορας πλέον, να ιδρύσει μια νέα έδρα στην **Ανατολή**, όπου μετατοπιζόταν το κέντρο βάρους του κράτους (ο **Διοκλητιανός** είχε εξάλλου κρατήσει για τον εαυτό του την Ανατολή, εξαιρουμένων των Βαλκανίων, το 293). Η **Ρώμη** ήταν στη Δύση και αποκλειστικά συνδεμένη με την παλαιά *εθνική* παράδοση, ενώ η Ανατολή ήταν πιο εκχριστιανισμένη, πιο συμπαγής πληθυσμιακά, πιο πολυπληθής και διέθετε σύνορα που αντιμετώπιζαν τότε μεγαλύτερα προβλήματα (Περσικό σύνορο, Δούναβης).

- Ο Κων/νος κατέληξε τελικά στο **Βυζάντιο**, αρχαία αποικία των Μεγαρέων στα σύνορα Ευρώπης - Ασίας, αφού σκέφθηκε το Ίλιον / Τροία (!), τη Νικομήδεια και άλλες πόλεις. Είχε μάλιστα ξεκινήσει εργασίες στο Ίλιον, προτού αποφασίσει υπέρ του στρατηγικότερου Βυζαντίου.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Ίδρυση Κωνσταντινούπολης - μετατόπιση του κέντρου βάρους στην Ανατολή

- Η μετέπειτα γνωστή ως **Κωνσταντινούπολη** ιδρύθηκε στη θέση του αρχαίου **Βυζαντίου**, το οποίο ουσιαστικά αρχικά απλώς εξωραΐστηκε με νέα τείχη, δημόσια οικοδομήματα και χριστιανικούς και *εθνικούς* ναούς.

- Η πόλη ιδρύθηκε ως ***Δεύτερη*** *(= Altera)* ***Ρώμη*****. Το 324 μ.Χ. πραγματοποιήθηκε η θεμελίωσή της, ενώ το 330 εγκαίνιά της** (η Κων/πολη συνέχισε βεβαίως να αποτελεί και μετά το 330 ένα μεγάλο εργοτάξιο προσελκύοντας όλο και περισσότερους ανθρώπους). Στα εγκαίνια του 330 συμμετείχαν ενεργά και *ε-θνικοί* ιεροφάντες και τελεστές, σύμφωνα με τη ρωμαϊκή θρησκευτική και κρατική παράδοση. Συνεπώς, η πληροφορία του βιογράφου του Κων/νου **Ευσέβιου** ότι η Κων/πολη «*δεν είχε κηλιδωθεί από το βδέλυγμα της ειδωλολατρίας*» δεν είναι ορθή.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Ίδρυση Κωνσταντινούπολης - μετατόπιση του κέντρου βάρους στην Ανατολή

- Η νέα πόλη διέθετε Καπιτώλιο και άλλους *εθνικούς* ναούς, ενώ οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί ήταν ολιγάριθμοι. Ο Κωνσταντίνος δημιούργησε μία **δεύτερη Σύγκλητο** στην Κων/πολη, προσπαθώντας να προσελκύσει σε αυτήν και Ρωμαίους συγκλητικούς. Επίσης, έδωσε προνόμια σε όσους επρόκειτο να κατοικήσουν στη νέα πόλη, όπως η δωρεάν διανομή άρτου (***annona civica***). Κατασκεύασε και ένα χερσαίο τείχος, το οποίο αντικαταστάθηκε έναν αιώνα αργότερα από το δυτικότερο και πολύ πιο ισχυρό Θεοδοσιανό.

- **Η ίδρυση της Κων/πολης σηματοδοτεί την οριστική μετατόπιση του κέντρου βάρους της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην Ανατολή.** Επρόκειτο ωστόσο να περάσουν ορισμένες δεκαετίες συνεχούς ανάπτυξης, ώστε η Κων/πολη να ξεπεράσει τις υπόλοιπες ανατολικές μητροπόλεις (Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια, Έφεσος) και να εμπεδωθεί στη συνείδηση του κόσμου ως αδιαμφισβήτητη και μοναδική πρωτεύουσα, όπου θα παρέμεναν μόνιμα οι αυτοκράτορες.

Urbs Roma,
η παλαιά πρωτεύουσα

Κωνσταντινούπολη,
η νέα πρωτεύουσα
της Ανατολής

Ο προσωποποιημένες πρωτεύουσες της αυτοκρατορίας

http://en.wikipedia.org/wiki/Mise_en_abyme#mediaviewer/File:Istanbul.Hagia_Sophia075.jpg

Μεταγενέστερο ψηφιδωτό μωσαϊκό από τη νοτιοδυτική είσοδο του ναού της Αγίας Σοφίας που απεικονίζει τους Κωνσταντίνο Α΄ και Ιουστινιανό Α΄ να προσφέρουν στη Θεοτόκο και τον Ιησού Χριστό την Κωνσταντινούπολη και την Αγία Σοφία αντίστοιχα

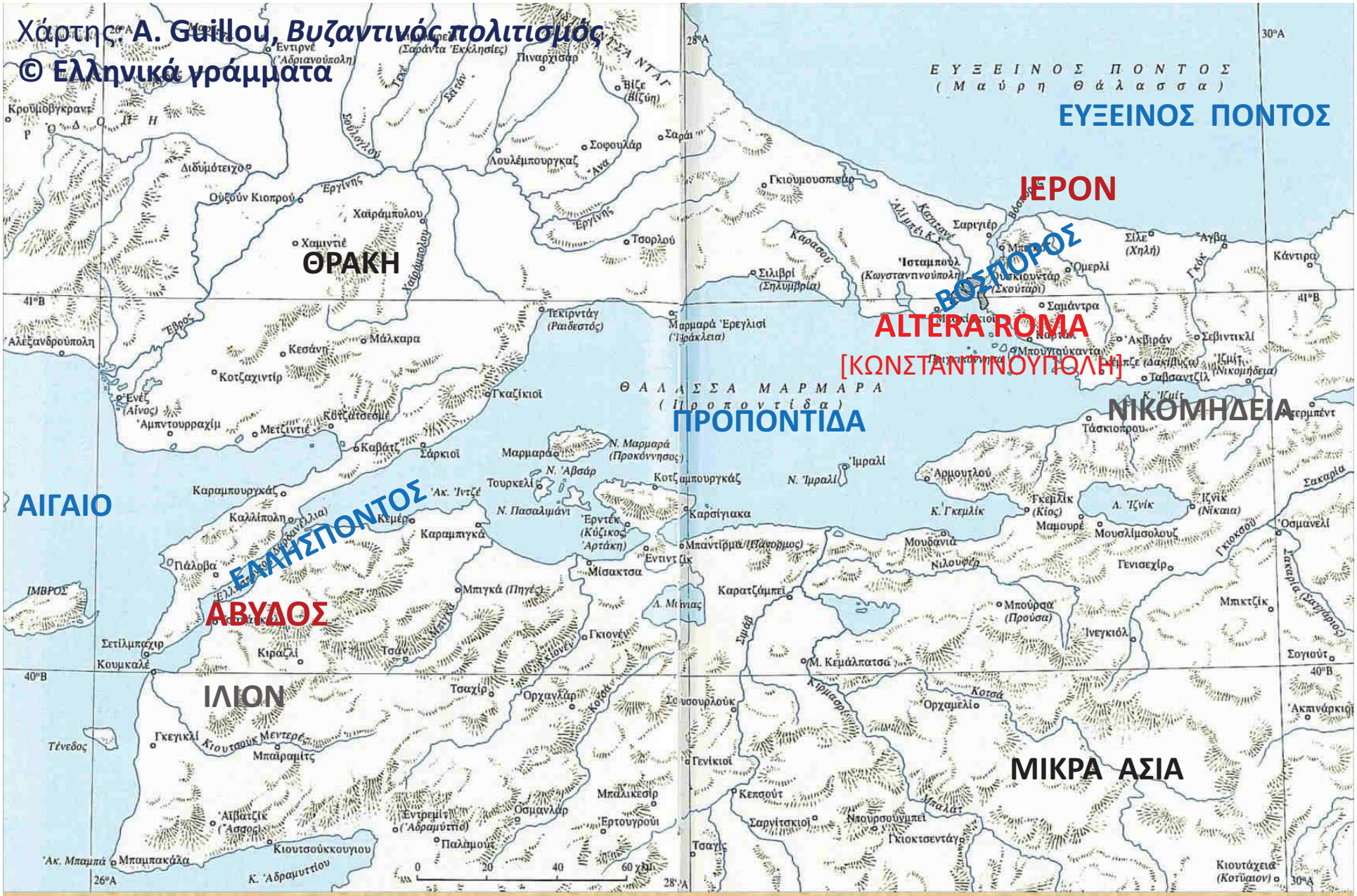

ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ - ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑ -

ΣΤΕΝΑ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΒΟΣΠΟΡΟΥ

Αναπαράσταση της παλαιάς πόλης του Βυζαντίου έως το 324

(στη βορειοανατολική άκρη της θρακικής χερσονήσου της μετέπειτα Κωνσταντινούπολης, στη συμβολή του στενού του Βοσπόρου με τον Κεράτιο κόλπο)

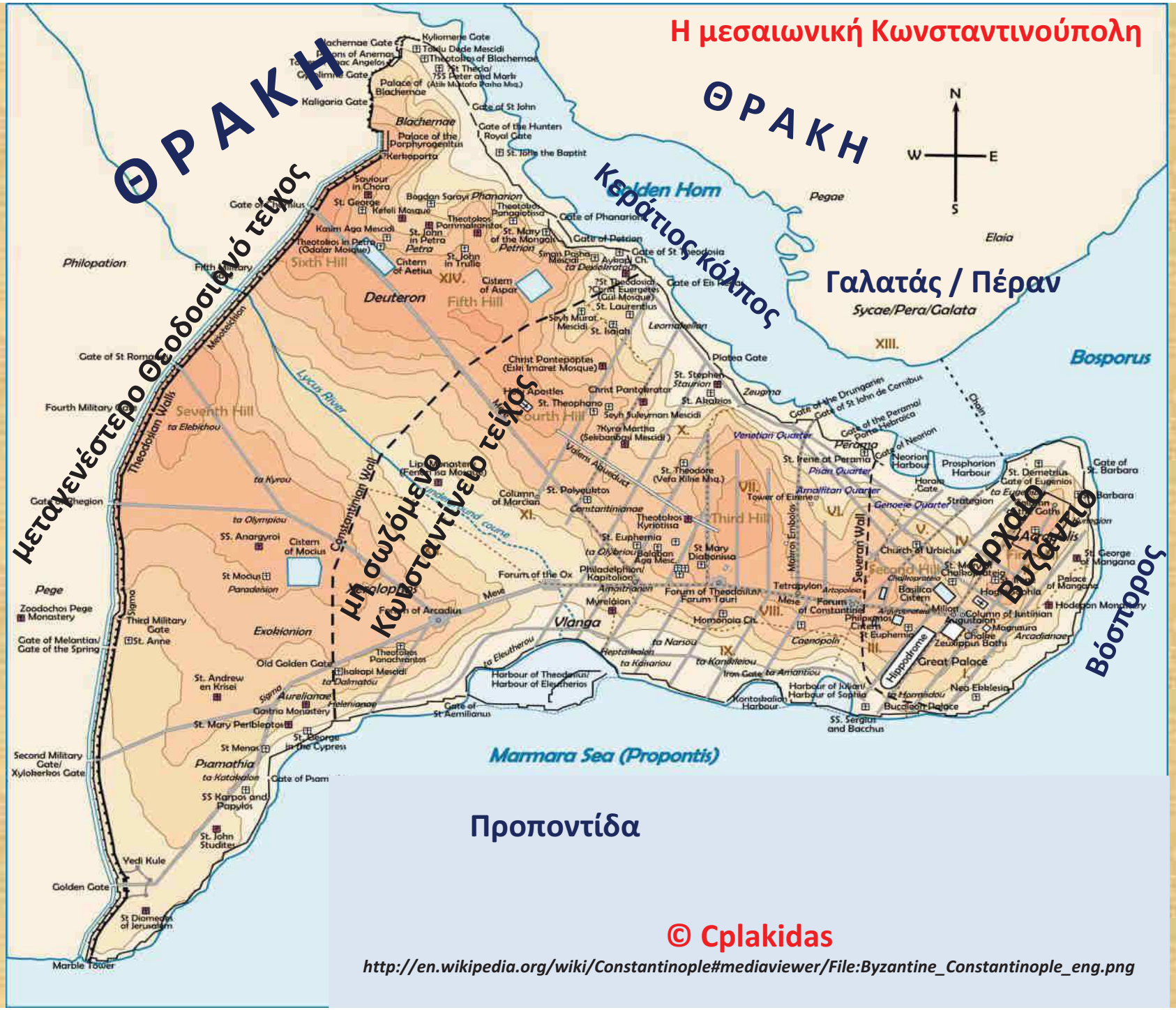

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Constantinople#mediaviewer/File:Byzantine_Constantinople_eng.png

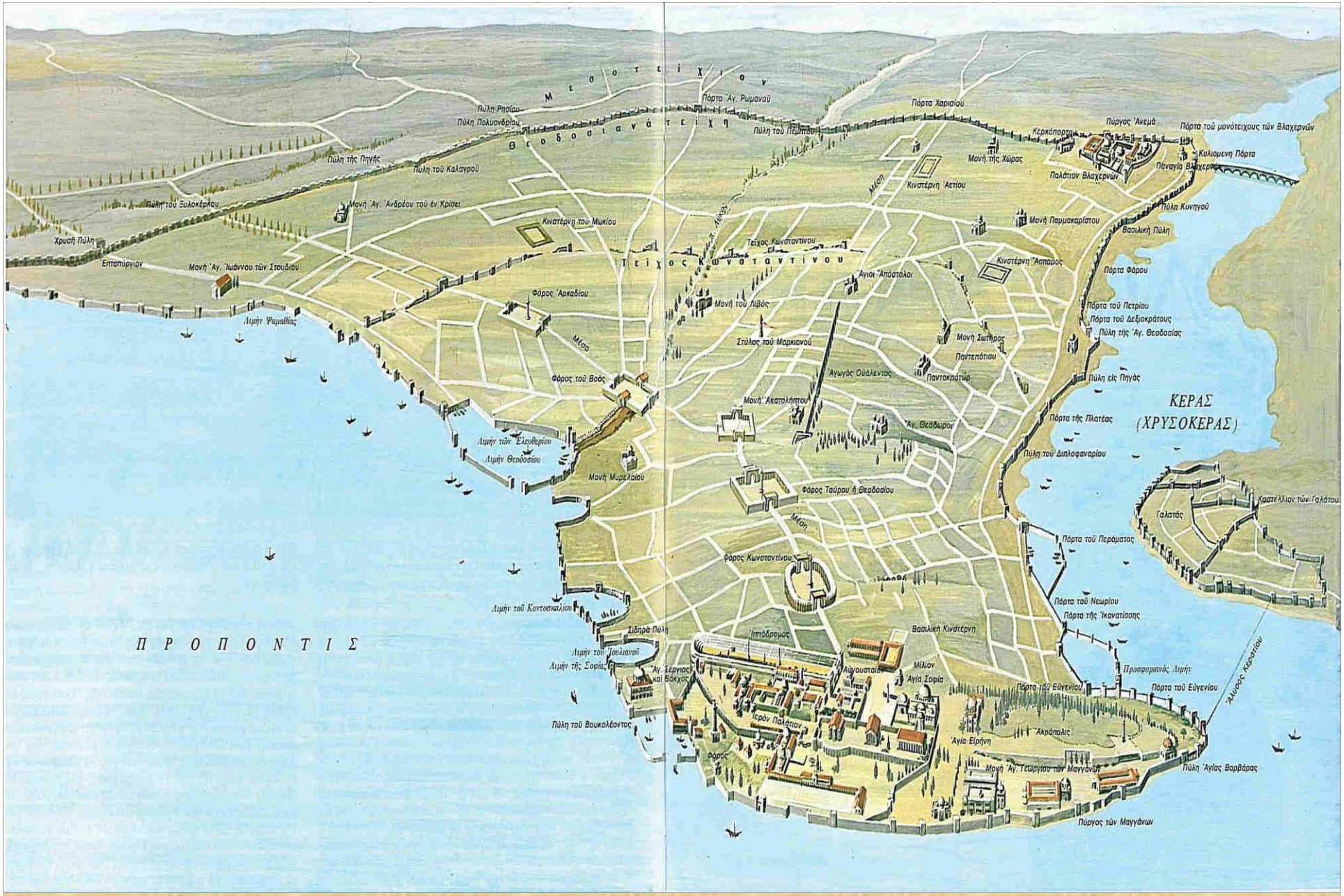

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄ - © Εκδοτική Αθηνών

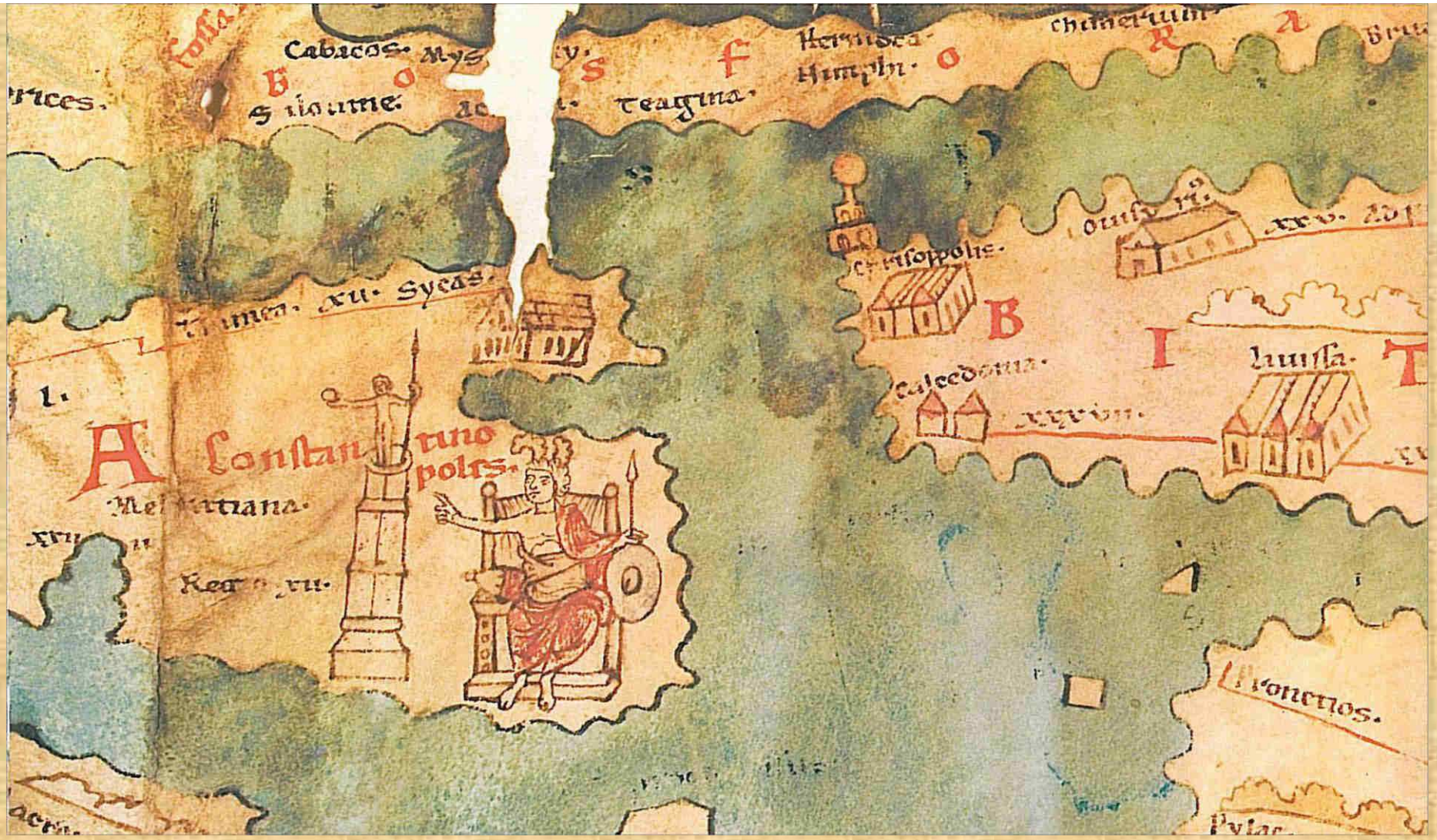

Τμήμα της «*Tabula Peutingeriana*» (Βιέννη, Αυστριακή Εθνική Βιβλιοθήκη), όπου εικονίζεται η Κωνσταντινούπολη ως ένθρονη γυναίκα στεφανωμένη. Φέρει ασπίδα & δόρυ και δείχνει τον κίονα από πορφυρίτη με τον ανδριάντα του Κωνσταντίνου Α΄ ως «*λάμποντος Ηλίου*».

Ο χάρτης αποτελεί μεσαιωνικό αντίγραφο αρχαίου χάρτη του Ρωμαϊκού κράτους, της Μέσης Ανατολής και της Ινδίας. Απεικονίζει 555 πόλεις, θάλασσες, ποτάμια, δάση, όρη, δρόμους (σε μη πραγματική κλίμακα) και αποστάσεις.

Το λεγόμενο FORUM CONSTANTINI είχε κατασκευαστεί ακριβώς έξω από τα παλαιά τείχη του Βυζαντίου. Ο κίονας με τον ανδριάντα του Κων/νου σωζόταν μέχρι το 1106, ενώ η πλατεία ήταν άθικτη μέχρι το 1204. Το κτίριο της Συγκλήτου βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της.

Προσπάθεια αναπαράστασης του κίονα από πορφυρίτη με τον απολλώνιο ανδριάντα του Κωνσταντίνου Α΄ ως «λάμποντος Ηλίου» με ακτινωτό στέμμα στο FORUM CONSTANTINI

J. Bardill, *Constantine: Divine Emperor of the Christian Golden Age* (Cambridge University Press)

© *Byzantium 1200*
Used under permission

Αναπαράσταση του **FORUM CONSTANTINI** (στα δεξιά το κτίριο της Συγκλήτου Κων/πόλεως)

© *Byzantium 1200* Used under permission

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ίδρυσε εξαρχής **νέα Σύγκλητο στη «Δεύτερη Ρώμη»**. Αυτή αρχικά δεν είχε το κύρος και την αίγλη της ρωμαϊκής (τα μέλη της ήταν αρχικά *clari* και όχι *clarissimi*). Σύντομα όμως ενισχύθηκε αποκτώντας προνόμια και επιχορηγήσεις.

Πολλοί συγκλητικοί μετακινήθηκαν υποχρεωτικά από τη Ρώμη ήδη από τις αρχές του 4ου αι., ενώ σε αυτή εισήλθαν και ανώτατοι υπάλληλοι.

Στα μέσα του 5ου αι. η σύγκλητος κατέστη σημαντικός πολιτειακός παράγοντας για την ανάδειξη του αυτοκράτορα.

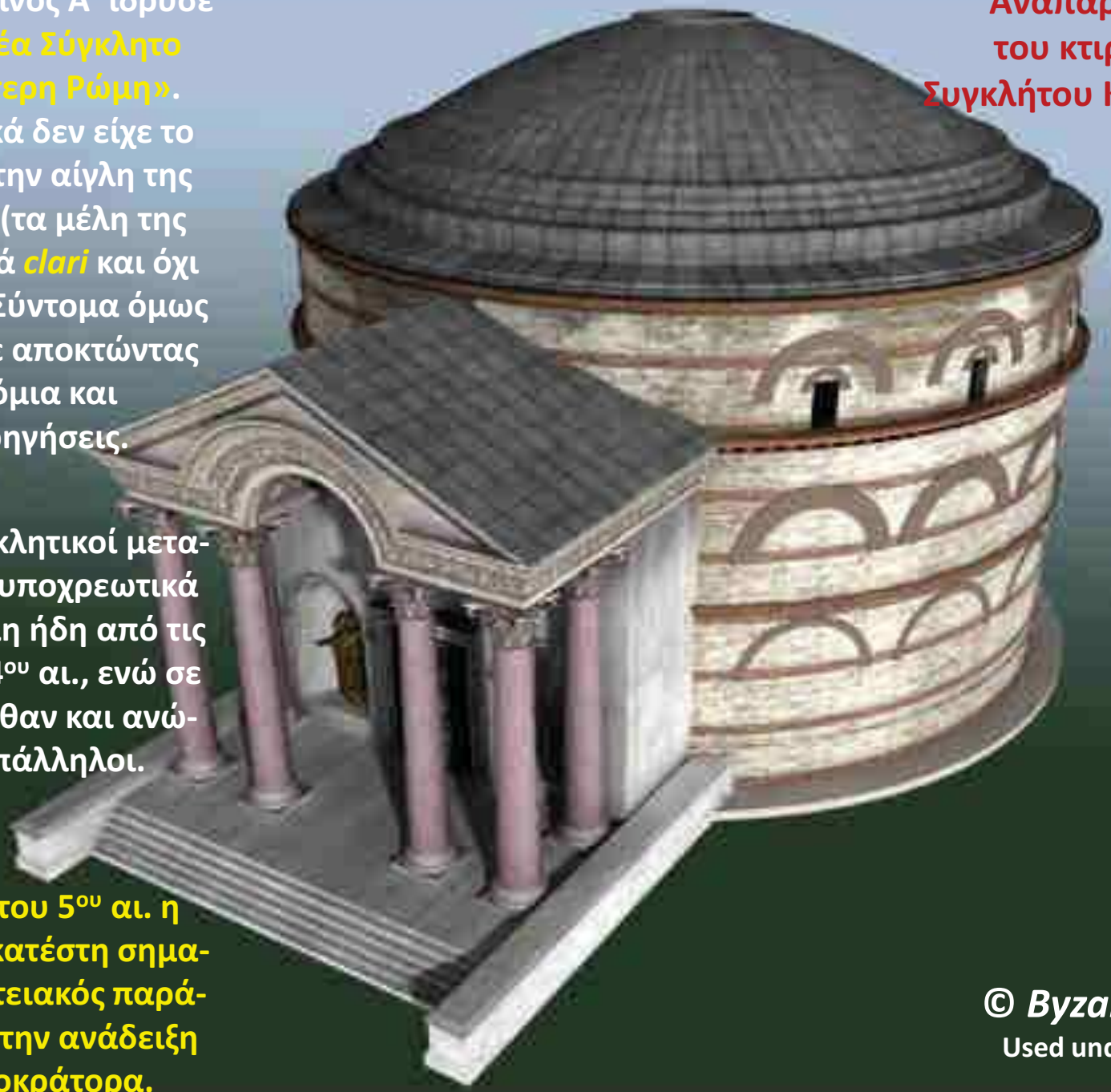

Αναπαράσταση του κτιρίου της Συγκλήτου Κων/πόλεως

© *Byzantium 1200*
Used under permission

Μπροστά από την κύρια είσοδο στο αίθριο υπήρχαν κίονες από πορφυρίτη με γλυπτά των Τετραρχών που ίσως προέρχονταν από το ανάκτορο του Διοκλητιανού στη Νικομήδεια. Τα δύο ζεύγη θεωρήθηκε αργότερα ότι απεικόνιζαν την «αδελφική αγάπη» των γιων του Κων/νου και γι' αυτό το κτήριο αποκλήθηκε Φιλαδέλφειον.

© Nino Barbieri

http://en.wikipedia.org/wiki/Tetrarchy#/media/File:Venice_%E2%80%93_The_Tetrarchs_03.jpg

Τα συγκεκριμένα γλυπτά των ουσιαστικά Τετραρχών γιων του Κωνσταντίνου (από πορφυρίτη λίθο) μεταφέρθηκαν από τους Βενετούς σταυροφόρους στη Βενετία, μετά την άλωση και λεηλασία της Κωνσταντινούπολης κατά την Δ΄ Σταυροφορία (1204), και τοποθετήθηκαν στον εκεί Άγιο Μάρκο.

Η προέλευσή τους ταυτίστηκε όταν το ένα πόδι ενός «Τετράρχη» βρέθηκε σε ανασκαφή στην Κων/πολη.

Οι μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου Α΄

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- **Επί Κων/νου η αυτοκρατορική αυλή αρχίζει να αποκτά βυζαντινή όψη.** Οι ανώτατοι αξιωματούχοι, με τίτλους χαρακτηριστικούς που θα διατηρηθούν τους επόμενους αιώνες, επιτελούν λειτουργίες που «περιστρέφονται» γύρω από τον «***ιερό κοιτώνα***» (***sacrum cubiculum***).

- Το αυτοκρατορικό συμβούλιο της πρώιμης αυτοκρατορικής περιόδου (*principatus*) αντικαταστάθηκε πλέον (περίοδος του *dominatus* / *δεσποτείας*) από το ***κονσιστώριον***, τα μέλη του οποίου (***comites*** = παραστάτες) στέκονταν όρθιοι ενώπιον του αυτοκράτορα (*consisto* = στέκομαι). Ο χαρακτηρισμός του βασιλικού συμβουλίου και ως ***σιλέντιου*** / ***silentium***, επειδή τα μέλη του σιωπούσαν έναντι του αυτοκράτορα, δηλώνει το ίδιο περίπου πράγμα.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Αναδιοργάνωση της αυτοκρατορικής γραμματείας σε καινούρια βάση. Επικεφαλής της τίθεται ο ***quaestor sacri palatii*** (*κοιαίστωρ*) ως υπεύθυνος για την σύνταξη των επίσημων εγγράφων και νομικός σύμβουλος του αυτοκράτορα.

- Το 320 εμφανίζεται το αξίωμα του ***magister officiorum*** (*μάγιστρος των θείων οφφικίων*) που προϊσταται των ***officia*** ή ***scrinia***, δηλαδή των τμημάτων της αυτοκρατορικής γραμματείας, καθώς και των **scolae palatinae** (*σχολές*), δηλαδή της ανακτορικής φρουράς, ενώ παράλληλα ελέγχει και τα εργαστήρια κατάσκευής οπλισμού (***fabricae***), την «*αγγαρεία*» (***cursus publicus*** ή ***δημόσιος δρόμος***), δηλαδή το κρατικό ταχυδρομείο, και τέλος τους ταχυδρόμους - αστυνομικούς (***agentes in rebus*** ή ***μαγιστριανοί***).

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Η διοικητική μεταρρύθμιση του Κων/νου ολοκληρώθηκε με τη δημιουργία πολύπλοκων κεντρικών διοικητικών υπηρεσιών. Επικεφαλής τοποθετήθηκαν ***κόμητες*** με υποδιοικητές ***πριμικήριους*** σε επιμέρους «γραφεία» Πιο συγκεκριμένα:

- Ο ***comes sacrarum largitionum*** (***κόμης των θείων θησαυρών***) ήλεγχε το νόμισμα, τα μεταλλεία, τα *συστήματα* (*corpora*) επαγγελματιών (λ.χ. υφαντουργών, πορφυροβαφέων, μεταφορέων), επόπτευε το εμπόριο και διέθετε ταμείο με έσοδα από διάφορους φόρους, πλήρωνε μισθούς και δώρα. Η υπηρεσία του ωστόσο δεν επενέβαινε στην είσπραξη των φόρων που γινόταν απ' τους κυβερνήτες των ***επαρχιών*** και την ***επαρχότητα πραιτωρίου.***

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Ο ***comes rerum privatarum*** (***κόμης των θείων πριβάτων*** ή ***της ιδικής περιουσίας***) ελέγχει τις γαίες του θρόνου και τις προσωπικές του αυτοκράτορα.

- Ο τίτλος του ***κόμητος*** δόθηκε και σε συνοδούς του αυτοκράτορα Κων/νου αλλά και σε στρατιωτικούς και πολιτικούς αξιωματούχους που ήταν επικεφαλής της επαρχιακής διοίκησης.

- Ο Κων/νος έδωσε νέο περιεχόμενο και στον παλαιό λησμονημένο τίτλο του ***πατρικίου*** παραχωρώντας τον σε μικρό αριθμό φίλων του, συνήθως ταπεινής καταγωγής.

Νέες κεντρικές υπηρεσίες της αυτοκρατορίας κατά τον 4ο αι.

Συνοπτικά:

- ***quaestor sacri palatii*** (= υπηρεσία του «*κοιαίστορος του ιερού παλατίου*»)
- ***magister officiorum*** (= υπηρεσία του «*μαγίστρου των οφφικίων*»)
- ***comitiva sacrarum largitionum*** (= υπηρεσία των «*θείων θησαυρών*»)
- ***comitiva rerum privatum*** (= υπηρεσία της «*ειδικής περιουσίας*»)
- ***sacellum*** (= ταμείο της «*σακέλλης*»)

Σημ. : Αρκετά αργότερα θα προστεθεί και η *comitiva sacri patrimonii*

Σημ. 2 : Οι ανωτέρω υπηρεσίες καταργούνται τον 7ο και αντικαθίστανται από άλλες με ελληνικές ονομασίες.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις

- Πριν από τους **Διοκλητιανό** και **Κων/νο,** ο ρωμαϊκός στρατός παρατασσόταν κατά **λεγεώνες** στα σύνορα του κράτους, με μοναδική γενική εφεδρεία τις αναξιόπιστες πολιτικά μονάδες των **πραιτωριανών** στη Ρώμη που δεν ήταν σε θέση να προστρέξουν έγκαιρα στα σημεία των συνόρων που κινδύνευαν. Το πρόβλημα ήταν πως θα αντιμετωπίζονταν οι ξένες εισβολές, χωρίς να απογυμνώνονται άλλα σημεία των συνόρων από τους υπερασπιστές τους. Η λύση που δόθηκε ήταν η διάκριση του στρατού σε **στρατό προκάλυψης και ανάσχεσης** & σε **κύριο στρατό αντεπίθεσης και κρούσης**, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν και **επίλεκτα σώματα που ήταν κοντά στον αυτοκράτορα** και κάλυπταν την πρωτεύουσα (***praesentales***).

- Έτσι, **δημιουργήθηκε μία τριπλή κλιμάκωση των βυζαντινών δυνάμεων** από τα σύνορα έως την αυτοκρατορική έδρα: ***limitanei - comitatenses - praesentales***.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις

- Επί **Κων/νου** ολοκληρώθηκαν οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις των προηγούμενων χρόνων. Ο πρωτοβυζαντινός στρατός είναι εν πολλοίς προϊόν των μεταρρυθμίσεων του **Κων/νου**. Μεγάλες στρατιωτικές διοικήσεις ή στρατιές έδρευαν στο εξής στις *επαρχίες* του κράτους. Ονομάζονταν ***magisteria militum*** και είχαν ως επικεφαλής ανάλογους διοικητές, ενώ οι άνδρες τους αποκαλούνταν ***comitatenses***. Οι λεγεώνες που τα αποτελούσαν απαρτίζονταν στο εξής μόνο από 1.000 άνδρες εκάστη. Οι ανώτατοι αρχηγοί του στρατού ήταν οι 2 ***magistri equitum*** και ***peditum.***

- Οι ***limitanei***, από την άλλη, διασφάλιζαν τα σύνορα από μικροεπιδρομές και προσπαθούσαν να συγκρατήσουν τον εχθρό, έως ότου φθάσουν οι ενισχύσεις από τα ***magisteria militum***. Κάθε τομέας της γραμμής των συνόρων υπαγόταν σε ***δούκα*** που διοικούσε ανάλογο αριθμό συνοριακών στρατιωτών. Κατά την περίοδο σύνταξης του κατάλόγου αξιωμάτων «***Notitia Dignitatum***» (αρχές 5^{ου} αι.) υπήρχαν **13** συνοριακά ***δουκάτα***.

Η τριπλή κλιμάκωση των ύστερων ρωμαϊκών / πρωτοβυζαντινών δυνάμεων από τα σύνορα του κράτους έως την αυτοκρατορική έδρα (4ος - αρχές 7ου αι.):

1. ***LIMITANEI*** στα σύνορα οργανωμένοι σε ***ΔΟΥΚΑΤΑ*** και μικρές λεγεώνες
2. ***COMITATENSES*** στο εσωτερικό ενταγμένοι στις στρατιές ***MAGISTERIA MILITUM***
3. ***COMITATENSES PALATINI*** ή ***PRAESENTALES*** στα 2 ***MAGISTERIA MILITUM IN PRAESENTI*** κοντά στον αυτοκράτορα και στις γειτονικές επαρχίες της πρωτεύουσας

επίσης τα ανακτορικά σώματα:

SC[H]OLAE PALATINAE υπό τον ***MAGISTER OFFICIORUM***

PROTECTORES DOMESTICI υπό τον ***COMES DOMESTICORUM***

ΟΠΩΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΘΗΚΕ ΗΔΗ,

ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ (284-305)

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΘΗΚΕ,

ΕΝΩ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΗΚΕ ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Η ΤΡΙΠΛΗ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 4^{ου} αι.,

ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α΄

ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥΣ,

ΗΤΑΝ ΠΛΕΟΝ Η ΕΞΗΣ :

- 4 ***επαρχότητες*** ή ***υπαρχίες πραιτωρίου*** (*praefecturae praetorio*) με επιμέρους 2-5 *διοικήσεις*: **α)** *Γαλλιών*, **β)** *Ιλλυρικού - Ιταλίας - Αφρικής*, **γ)** *Ιλλυρικού* [*διοικ.* Δακία - Μακεδονία], **δ)** *Ανατολής* [*διοικ.* Θράκη - Ασιανή - Ποντική - Ανατολή - Αίγυπτος]

Οι ***επαρχότητες πραιτωρίου*** διοικούνται από ***επάρχους πραιτωρίου*** (πρώην στρατιωτικός τίτλος)

Η ***επαρχότητα πραιτωρίου*** χάνει τις στρατιωτικές της αρμοδιότητες κατά τους 4ο - 5ο αι.

- 12-15 ***διοικήσεις*** *(dioeceses),* υπό ***βικαρίους***, με επιμέρους ***επαρχίες***

Οι ***βικάριοι*** καταργούνται ουσιαστικά αργότερα από τον Ιουστινιανό Α΄ (527-565)

- 100-120 ***επαρχίες*** (*provinciae*) υπό ***iudices, (pro)consulares, correctores, praesides*** ή ***rectores*** (ελλ. ***ηγεμόνες, [ανθ]υπατικοί, άρχοντες, επανορθωτές***)

Ο αριθμός των ***επαρχιών*** υπερδιπλασιάστηκε δια της διχοτόμησης των παλαιών ***επαρχιών*** (**100 *επαρχίες*** επί Διοκλητιανού, αντί των **45** του 3ου αι., και **120** επί Κων/νου Α΄)

Η διαίρεση απέβλεπε στη δημιουργία μικρότερων ενοτήτων που θα διέθεταν λιγότερες πόλεις και θα μπορούσαν να εποπτεύονται καλύτερα

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / *Πίνακα της Βερόνας* (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7ου αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4ου αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / *Πίνακα της Βερόνας* (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7ου αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4ου αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

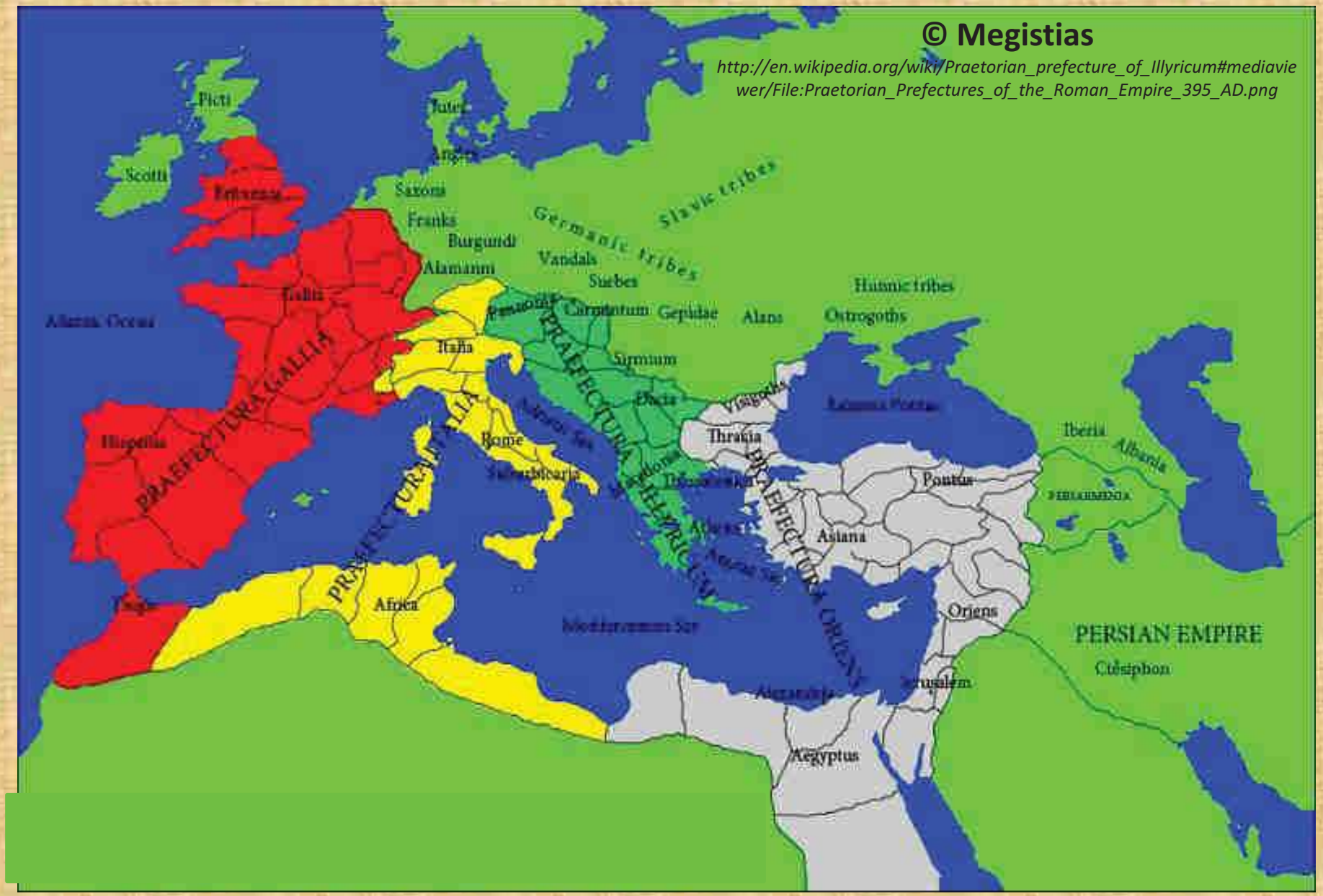

ΟΙ 4 ΕΠΑΡΧΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ (PRAEFECTURAE PRAETORIO) ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 395

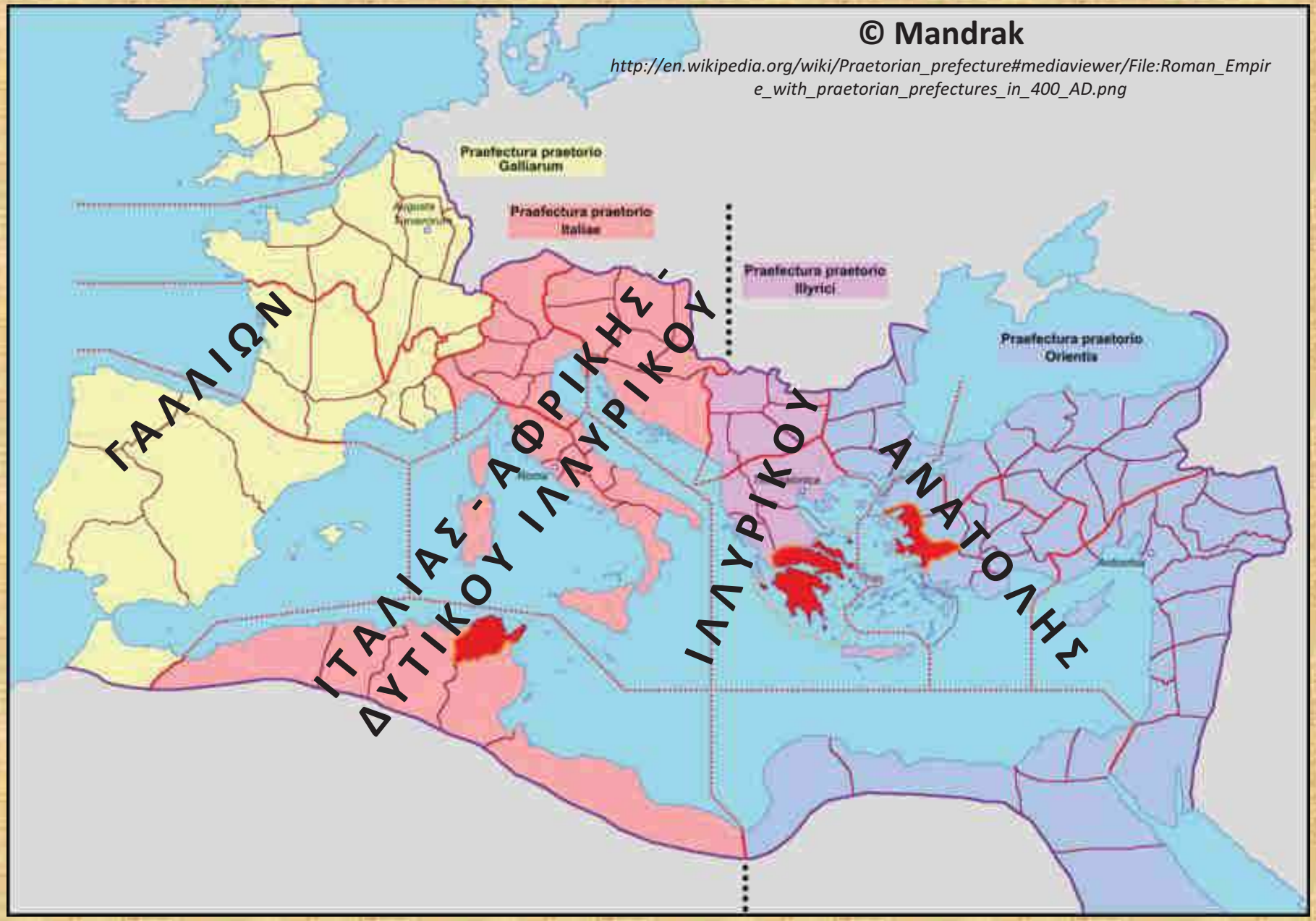

ΟΙ 4 ΕΠΑΡΧΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ (PRAEFECTURAE PRAETORIO) ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 400

(με κόκκινο δηλώνονται οι επιμέρους επαρχίες που είχαν επικεφαλής ανθυπάτους)

Η αυτοκρατορία κατά το έτος 400

(υποδηλώνονται οι *διοικήσεις* και *επαρχίες* της αλλά όχι και οι *επαρχότητες πραιτωρίου*)

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Dacia_Mediterranea#/media/File:Balkans_6th_century.svg

Οι αυτοκρατορικές *dioeceses* (*διοικήσεις*) στα κεντρικά Βαλκάνια κατά τον 6ο αι.

Οι Δακία - Μακεδονία υπάγονταν στην *επαρχότητα Ιλλυρικού*, ενώ η Θράκη στην *επαρχότητα Ανατολής*

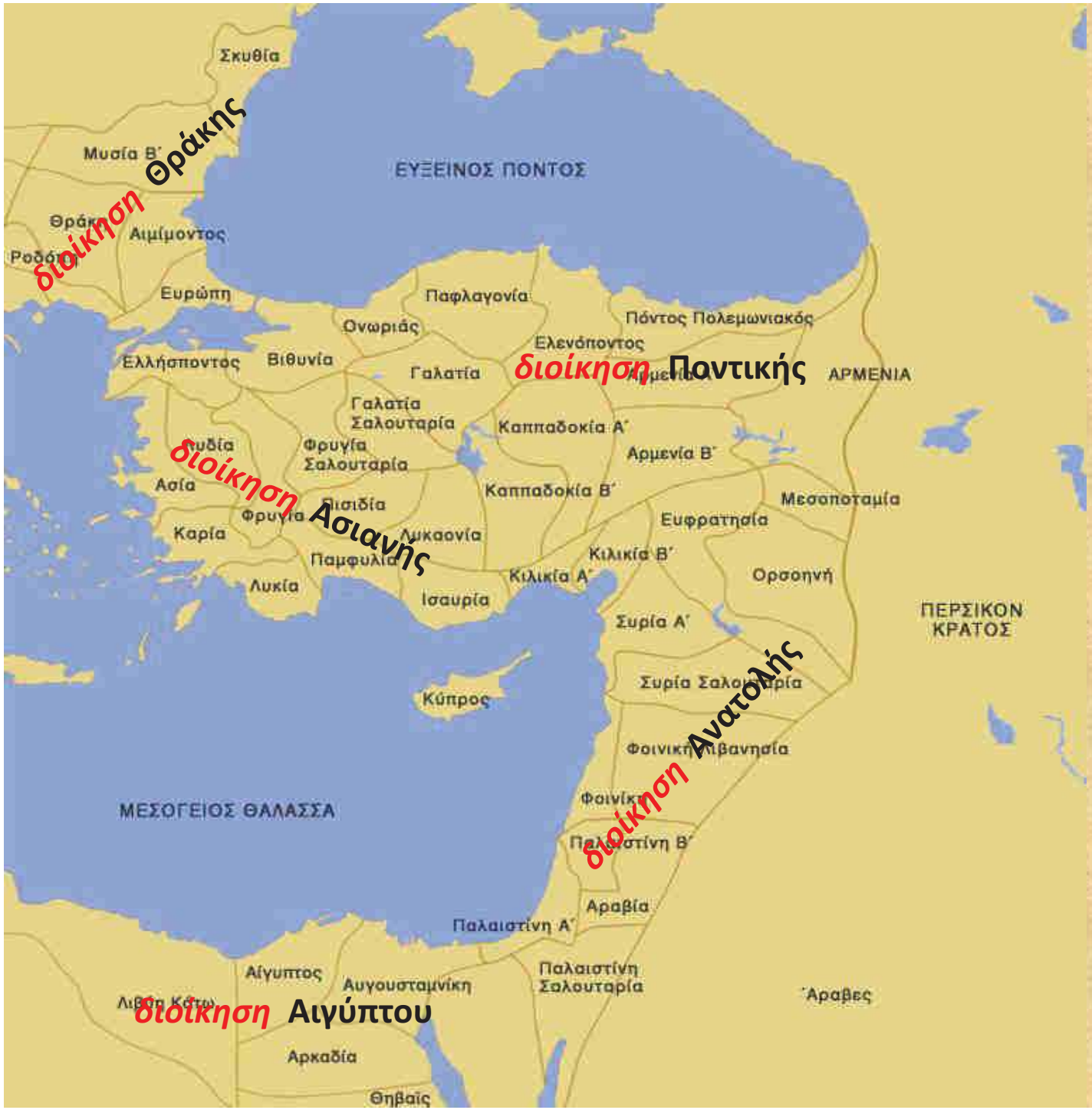

Η ***επαρχότητα πραιτωρίου της Ανατολής*** ***(4ος - 6ος αι.),*** ***οι διοικήσεις*** **και οι επιμέρους** ***επαρχίες*** **της**

Οικονομικές αλλαγές

Η κοινωνία της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας κατά τον 4ο αι. μ.Χ.

- **Η κάμψη του εμπορίου, η αύξηση της μεγάλης ιδιοκτησίας, η έλλειψη εργατικών χεριών, τα πληθωριστικά φαινόμενα** υπήρξαν ισχυρές οικονομικές τάσεις κατά τους 3ο - 4ο αι. μ.Χ.

- Πολύ σημαντική ήταν η **διαφοροποίηση ανάμεσα στις οικονομίες του ανατολικού και του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας**. Το πρώτο τμήμα ήταν πιο πολυάνθρωπο, με περισσότερα αστικά κέντρα, που ήταν και κέντρα διαμετακομιστικού εμπορίου και βιοτεχνικής παραγωγής με προϊόντα και είδη πολυτελείας. Η Δύση, από την άλλη μεριά, υφίσταται και τα συνεχή πλήγματα από τις «βαρβαρικές» επιδρομές, καταστροφές και εγκαταστάσεις.

Οικονομικές αλλαγές

Αλλαγές στη ρωμαϊκή κοινωνία κατά τον 4ο αι. μ.Χ.

- **Επέκταση της μεγάλης ιδιοκτησίας** εξαιτίας της αύξησης των δημοσιονομικών βαρών και των καταστροφών από τις ξενικές εισβολές, **αύξηση των ανθρώπων που εργάζονται σε ξένες γαίες** και τελικά επιβολή (από το κράτος) της πρόσδεσής τους με τις συγκεκριμένες γαίες, τις οποίες δεν μπορούν να εγκαταλείψουν, αλλά ούτε και να εκδιωχθούν από αυτές (***coloni*** / [***δουλο***]***πάροικοι***).

- **Μείωση της δουλικής εργασίας** (και με την επίδραση του χριστιανισμού). **Υποχρέωση των μεγάλων κατόχων γης (*possessores - potentiores*) να καλλιεργούν και τις εγκαταλελειμμένες γαίες**. Οι μισθωτές της γης (***coloni***) δεσμεύονται λοιπόν με τη γη (***επιβολή*** / ***adiectio sterilium***).

Οικονομικές αλλαγές

Αλλαγές στη ρωμαϊκή κοινωνία κατά τον 4ο αι. μ.Χ.

- Οι οικονομικές δυσχέρειες και η ελάττωση του εργατικού πληθυσμιακού δυναμικού οδήγησε στα τέλη του 3ου και στις αρχές του 4ου αι. μ.Χ. στην **επικράτηση της απαίτησης του κράτους από τον εργαζόμενο αστικό πληθυσμό να ασκεί υποχρεωτικά το εκάστοτε επάγγελμά του**.

- Τα επαγγέλματα έγιναν κληρονομικά και επιβλήθηκαν περιορισμοί στην ελευθερία μετακίνησης. Τα επαγγελματικά σωματεία μεταβλήθηκαν σε ελεγχόμενες συντεχνιακές οργανώσεις. Διέθεταν μεν ορισμένα προνόμια, αλλά υποβάλλονταν σε σωρεία υποχρεώσεων.

Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού - Κωνσταντίνου Α΄

- Στο δημοσιονομικό τομέα ο **Κων/νος** βελτίωσε το σύστημα της φορολογίας σε είδος (δηλ. των περιουσιακών στοιχείων των πολιτών) που είχε ήδη επιβληθεί επί **Διοκλητιανού** (επειδή το νόμισμα είχε χάσει την αξία του λόγω υποτίμησης) μέσω της καθιέρωσης της ***annona*** (αρχικά φόρος σε είδος, αργότερα σε είδος και χρήμα) και των δύο σκελών υπολογισμού της (της ***iugatio*** και ***capitatio***).

- Το λεγόμενο ***iugum*** / ***ζυγός*** (= ενιαία φορολογική μονάδα ίδιας πάντοτε αξίας, όχι μονάδα μέτρησης επιφανείας) είχε εξομοιωθεί με το ***caput*** / ***κεφαλή*** (= μάλλον ο καθορισμός του φόρου των κινητών «πραγμάτων» του εκάστοτε αγροκτήματος, τουτέστιν δούλων ή παροίκων).

Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού - Κωνσταντίνου Α΄

Τρόπος υπολογισμού του φόρου

- Με το σύστημα της ***iugatio*** - ***capitatio*** η γη και η αυτόνομη, εξαρτημένη και δουλική ανθρώπινη εργασία αλλά και η εργατική δύναμη των ζώων υπολογίζονταν βάσει ισοδύναμων και ισότιμων ιδεατών μονάδων, των ***ζυγών*** ή ***iugera*** για τη γη και των ***κεφαλών*** ή ***capita*** για τον άνθρωπο και τα ζώα.

- Επειδή οι ανωτέρω μονάδες ήταν ισότιμες, μπορούσαν να αθροισθούν· το αποτέλεσμα έδινε το σύνολο των φορολογικών υποχρεώσεων των αγροκτημάτων ή των περιοχών.

Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου Α΄ - Νέοι φόροι

- Επί **Κων/νου Α΄** προστέθηκε ολόκληρη σειρά νέων φόρων επαγγελματικών και ταξικών, ώστε να γίνει δικαιότερο το φορολογικό σύστημα, αλλά κυρίως για να αυξήσει τα δημόσια έσοδα.

- Οι νέοι φόροι ήταν ο ***φόλλις*** (λατ. ***gleba senatoria***), η ***votorum oblatium*** και ο ***στέφανος*** στους συγκλητικούς, το ***στεφανικόν χρυσίον*** (λατ. ***aurum coronarium***) στους *βουλευτές* και κυρίως το ***χρυσάργυρον*** (λατ. ***auri lustralis collatio***), χρηματικός φόρος σε χρυσό στον αστικό πληθυσμό που ασχολείται με εμπόριο και βιοτεχνία. Ο τελευταίος ήταν δυσβάστακτος και σύντομα έγινε μισητός. Καταργήθηκε επί **Αναστασίου Α΄** (491-518).

Φόροι και άλλες εισφορές στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο

- Γενικά, οι φόροι κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο ήταν πολλοί. Μπορούμε άτυπα να τους διακρίνουμε σε άμεσους γενικούς (λ.χ. ***αννόνα***, ***εσθής*** [λατ. ***canon vestium***], ***εισφορά ίππων*** και ***χρυσός τιρώνων***) καθώς και σε άμεσους τάξεων (λ.χ. ***εισφορά γης*** και ***ευχετήρια εισφορά*** για τους συγκλητικούς ή το επαχθές ***χρυσάργυρον*** για τους εμπόρους και βιοτέχνες των πόλεων).

- Εκτός από τους ανωτέρω άμεσους φόρους, υπήρχαν και έμμεσοι φόροι και δασμοί (στις αγοραπωλησίες, διαπύλια και διαγώγια τέλη [***κομμέρκια***], στη μεταβίβαση ακινήτων, στα εισαγόμενα είδη).

- Τέλος, υπήρχαν επίσης και άλλες υπηρεσίες στο κράτος, όπως οι ***λειτουργίες*** (λατ. ***honores***) και οι ***αγγαρείες*** (λατ. ***munera***).

Η νομισματική μεταρρύθμιση του Κωνσταντίνου Α΄

- Ο **Διοκλητιανός** επιχείρησε να καθορίσει με το διάταγμα «***Περί τιμών***» (λατ. *De pretiis* [301]) τις αμοιβές όλων των επαγγελματιών, αλλά το μέτρο δεν έλυσε τα πληθωριστικά προβλήματα και δεν ανέκοψε την υποτίμηση του ***aureus***.

- Το 312 **Κων/νος** επέλυσε το πρόβλημα της υποτίμησης του νομίσματος δημιουργώντας νέο νομισματικό σύστημα που παρέμεινε αδιατάρακτο έως τον 11ο αι. Βάση του ο νέος χρυσός ***solidus*** περιεκτικότητας 4,48 γραμμ. χρυσού και ισοδύναμος με 1/72 της *λίτρας* χρυσού (ελλ. **νόμισμα** ή **χρύσινος,** αργότερα **υπέρπυρον**).

- Υποδιαιρέσεις του **σόλιδου** ήταν τα χάλκινα κέρματα που ονομάζονται **νουμμία** ή αλλιώς *δηνάρια* (1/7200 του **solidus**) και οι πολλαπλάσιες -οι χάλκινοι **φόλλεις** (ένας **φόλλις** = 40 **νουμμία**), ενώ τα **κεράτια** και τα **μιλιαρήσια** ήταν θεωρητικές νομισματικές μονάδες. Τα **μιλιαρήσια** ήταν όμως και αργυρά νομίσματα.

Νομίσματα του Κωνσταντίνου Α΄ (306-337)

πάνω δεξιά : **ο παλαιός υστερορωμαϊκός *aureus* πριν τη νομισματική μεταρρύθμιση**

κάτω : **ο μετέπειτα *solidus* που καθιέρωσε ο Κων/νος Α΄**

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3ου και των αρχών του 4ου αι.

- Επί **Διοκλητιανού (284-305)** και **Κωνσταντίνου Α΄ (324-337)** συντελέστηκε πραγματικά μια γενική «***αποκατάσταση***» και «***ανανέωση***» της αυτοκρατορίας.

- **Τα μέτρα και οι πολιτικές επιλογές των ανωτέρω αυτοκρατόρων απόκατέστησαν τελικά**, ειδικά μετά την πλήρη επικράτηση του Κωνσταντίνου, **την ενότητα του κράτους**. Μετά μάλιστα την κρίση των μέσων του 3ου αι., **η αυτοκρατορική εξουσία σταθεροποιήθηκε εκ νέου** και **τα σύνορά του κράτους πρόσφεραν και πάλι** (τουλάχιστον μέχρι και το γ΄ τέταρτο του 4ου αι.) **ασφαλή προστασία** έναντι των εχθρών και «βαρβάρων».

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3ου και των αρχών του 4ου αι.

- **Μέσα από τη μεγάλη μεταμόρφωση στη δομή του αυτοκρατορικού θεσμού προήλθαν όμως συνέπειες με απώτερες επιπτώσεις:** Η «δεσποτεία» των πρώην «αυτοκρατόρων - θεών» μεταμορφώθηκε έκτοτε σε δεσποτεία αυτοκρατόρων «ελέω θεού». Επίσης, ο μοναρχικός θεσμός απέκτησε μια νέα πρωτεύουσα (Κωνσταντινούπολη), η νέα πολιτική - στρατιωτική ηγετική τάξη, αποτελούμενη από ανώτατους γραφειοκράτες, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, έλαβε υψηλότατη θέση στο κράτος και την κοινωνία παραμερίζοντας εν πολλοίς τις έως τότε τοπικές, αστικές ηγεσίες. Η διοίκηση, ο στρατός και τα οικονομικά του κράτους τέθηκαν σε νέες βάσεις. Τέλος, η Εκκλησία ενισχυόταν συνεχώς όχι μόνο στις ανθρώπινες ψυχές αλλά και ως θεσμός στο εσωτερικό του κράτους.

- **Μέσω αυτών των εξελίξεων δημιουργήθηκαν τα θεμέλια της χριστιανικής αυτοκρατορίας**, δηλαδή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3ου και των αρχών του 4ου αι.

- Οι Διοκλητιανός και Κωνσταντίνος Α΄ δημιούργησαν τελικά με τις μεταρρυθμίσεις τους ένα πανίσχυρο και πανταχού παρόν **απολυταρχικό κρατικό σύστημα** με **γιγαντιαίο γραφειοκρατικό και στρατιωτικό μηχανισμό**.

- Πιθανότατα στόχευαν θεωρητικά στη διάσωση του κράτους και στην ευημερία των υπηκόων τους, αλλά τελικά το νέο κράτος (με τους μηχανισμούς του) καταπίεσε -στην πράξη- τους τελευταίους στο έπακρο.

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3ου και των αρχών του 4ου αι.

- Τη συντήρηση των νέων πολυάριθμων υπηρεσιών και του νέου τεράστιου στρατού επωμίστηκαν με αυξημένες υποχρεωτικές *λειτουργίες* και εισφορές οι υπήκοοι του κράτους:

(α) Οι ανώτατες τάξεις των πόλεων, οργανωμένες σε τοπικές κοινοτικές ***curiae*** / ***βουλές***, οι οποίες όμως αρχίζουν να παρακμάζουν υπό τα βάρη που ανέλαβαν, όσο το Κράτος «καταβροχθίζει» σιγά σιγά το θεσμό της Πόλης (και μαζί με αυτόν τον πυρήνα του αρχαίου ελληνο-ρωμαϊκού πολιτισμού).

(β) Τα μεσαία και κατώτερα στρώματα του αστικού πληθυσμού, οργανωμένα σε ***collegia*** (συντεχνίες εμπόρων, βιοτεχνών και εργατών). Τα περισσότερα μέλη τους υποχρεώθηκαν μάλιστα σε επαγγελματικό καταναγκασμό και κληρονομικότητα των επαγγελμάτων.

(γ) Προπάντων οι αγροτικές μάζες, κυρίως των εξαρτημένων εργατών (***coloni***), οι οποίες υπήρχαν στο εξής μόνο για να παρέχουν εργασία και εισφορές στο κράτος, στον αυτοκράτορα, στο στρατό και στη γραφειοκρατία.

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3ου και των αρχών του 4ου αι.

- Η αντίδραση των ανθρώπων ήταν η τελικά αδιαφορία ή και εχθρότητα για το κράτος. Αυτά τα αισθήματα, σε συνδυασμό με την απόγνωση, εκφράστηκαν μέσω της φυγής από τις βαριές υποχρεώσεις με την καταφυγή στις γαίες των μεγαλο-γαιοκτημόνων (***δουλοπάροικοι***), στους κόλπους της κεντρικής γραφειοκρατίας και τη διαφθορά, της Εκκλησίας ή ακόμη και στους «βαρβάρους». Ο αριθμός των φορολογουμένων και των στρατευσίμων του κράτους μειωνόταν συνεχώς ήδη από τον 4ο αι.

- **Η ρωμαϊκή Δύση υπέστη κυρίως το πλήγμα και κατέρρευσε τον 5ο** , επειδή ήταν φτωχότερη, λιγότερο ομοιογενής εθνικά και θρησκευτικά, διέθετε εκτενή σύνορα και «βαρβαρικά» σώματα κατέληξαν να αποτελούν κυρίως από τα τέλη του 4ου αι. και εξής τις ένοπλες δυνάμεις της.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 4ο:

Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)

- *Οι διάδοχοι του Κωνσταντίνου Α΄ και οι πολιτικές εξελίξεις μετά το 337*
- *Το τέλος της «εθνικής» θρησκείας (= πολυθεΐας) και η επικράτηση του χριστιανισμού μετά τη βασιλεία του Ιουλιανού (361-363)*
- *Η γοτθική απειλή και η πολιτική του Θεοδοσίου Α΄ (379-395)*
- *Η ανακήρυξη του χριστιανισμού ως επίσημης & μοναδικής κρατικής θρησκείας από τον Θεοδόσιο Α΄*
- *Η σταδιακή παρακμή των παλαιών αστικών ελίτ και οι μετασχηματισμοί στον αστικό βίο της πρώιμης Βυζαντινής αυτοκρατορίας*
- *Ο θεοδοσιανός «διαχωρισμός» (;) Δύσης και Ανατολής (395) και η σημασία του*
- *Μία νέα αυτοκρατορία στα τέλη του 4ου αι.*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες
των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση
και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία
ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους
από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης
προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©),
τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων
(βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*,
Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως
η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών,
πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 4ου μαθήματος

- 4ος αιώνας
- Magnus Magnentius
- Pontifex maximus / μέγας αρχιερεύς
- Αδριανούπολης μάχη (378)
- Αλαμαννοί
- Αννιβαλιανός
- Αντιόχεια
- Αρειανισμός
- Αρκάδιος
- Αρμενία
- Βαλεντινιανός Α΄
- Βαλεντινιανός Β΄
- Βαλεντινιανός Γ΄
- Βάλης
- Βαλκάνια
- Βωμός
- Γαλατία
- Γότθοι
- Γρατιανός
- Δαλμάτιος
- Δούναβης
- «Εθνική» θρησκεία
- Ευφράτης
- Ηλιολατρία
- Θεοδόσιος Α΄
- Θεσσαλονίκη
- Ιοβιανός
- Ιουλιανός
- Ιούλιος Κωνστάντιος
- Ιππόδρομος
- Ιταλία
- Κουάδοι
- Κτησιφώντα
- Κωνσταντίνος Β΄
- Κωνστάντιος Β΄
- Κώνστας Α΄
- Μεσοποταμία
- Νίκης βωμός
- Ονώριος
- Πέρσες
- Πολυθεΐα
- Ρήνος
- Ρουφίνος
- Σαρμάτες
- Στηλίχων
- Στρασβούργο
- Σύγκλητος
- Σύνορο
- Σφαγή
- Φριτιγέρνης
- Χριστιανική Εκκλησία
- Χριστιανισμός

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) *- κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

- Ο **Κωνστάντιος Β΄** ανέλαβε μετά το θάνατο του πατέρα του την Ανατολή, ενώ οι αδελφοί του **Κων/νος Β΄** και **Κώνστας Α΄** παρέμειναν στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας. Όλοι τους ήταν χριστιανοί, αλλά ο Κωνστάντιος είχε ασπαστεί το αρειανό δόγμα. Ο πατέρας τους επιθυμούσε τη συμμετοχή στην ανώτατη διοίκηση και οι στενοί συγγενείς **Δαλμάτιος** και **Αννιβαλιανός**, αλλά τα αδέλφια και ο άμεσος κύκλος τους είχαν άλλη άποψη.

- Έτσι, οι υπόλοιποι άρρενες συγγενείς τους (όπως οι θείοι τους **Ιούλιος Κωνστάντιος** και **Δαλμάτιος**) δολοφονήθηκαν στην **Κων/πολη**, εξαιρουμένων των μικρών αδελφών **Ιουλιανού** και **Γάλλου**, οι οποίοι ήταν ξαδέρφια τους, γιοι του Ιούλιου Κωνστάντιου και ανεψιοί του **Κων/νου Α΄**.

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

- Μετά το θάνατο των δύο αδελφών του (340 και 350 αντίστοιχα) ο **Κωνστάντιος Β΄** εξουδετέρωσε τους σφετεριστές της αυτοκρατορικής εξουσίας στη Δύση (**Βητρανίωνα** και **Magnus Magnentius**) και ανέλαβε μόνος του την ανώτατη διοίκηση του συνόλου του κράτους από το **350** και εξής.

- Ο **Κωνστάντιος Β΄** διέθετε προσωπικότητα καχύποπτη, ενίοτε σκληρή και ευμετάβλητη, χωρίς ιδιαίτερα χαρίσματα και προσωπική γοητεία. Αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της ενεργητικότητάς του στο ανατολικό σύνορο και στον αγώνα εναντίον των **Περσών** και του βασιλέα τους **Σαπώρη Β΄**. Παρέμεινε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα στην **Αντιόχεια της Συρίας**. Το 359 οι **Πέρσες** κατέστρεψαν ωστόσο την **Άμιδα** στον άνω **Τίγρη**, πολύ σημαντικό αστικό και στρατιωτικό κέντρο της αυτοκρατορίας στην περιοχή.

Νομίσματα των γιων του Κωνσταντίνου Α΄:

Κρίσπος (*καίσαρας* 317-326), Κωνσταντίνος Β΄ (*καίσαρας* 317-337, *αύγουστος* στη Δύση 337-340), Κώνστας Α΄ (*καίσαρας* 333-337, *αύγουστος* στη Δύση 337-350), Κωνστάντιος Β΄ (*καίσαρας* 324-337, *αύγουστος* στην Ανατολή 337-361, μονοκράτωρ 350-361)

Κωνσταντίνος Β΄ (*καίσαρας* 317-337, *αύγουστος* στη Δύση 337-340)

Κώνστας Α΄ (*καίσαρας* 333-337, *αύγουστος* στη Δύση 337-350)

Δαλμάτιος (*καίσαρ* 335-337)

Αννιβαλλιανός (*rex* 335-337)

Κωνστάντιος Β΄ (337-361)

Χάλκινη προτομή του Κωνστάντιου Β΄

(Ρώμη, Καπιτωλίνο μουσείο)

Προτομή του Κωνστάντιου Β΄ από τη Συρία

University of Pennsylvania's Museum of Archaeology

Φωτογρ. © Mary Harrsch - *http://www.flickr.com/photos/44124324682@N01/58193791/in/set-31666/*

Το missorium (τελετουργικό αργυρό πιάτο) του Κερτς που απεικονίζει έφιππο τον Κωνστάντιο Β΄ πλαισιωμένο από τη Νίκη και έναν στρατιώτη

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

- Το 341 ο Γότθος **Ουλφίλας** χειροτονήθηκε στην Αντιόχεια επίσκοπος από τον αρειανό *επίσκοπο Κων/πόλεως* **Ευσέβιο** και ανέπτυξε μεγάλο ιεραποστολικό έργο στους **Γότθους**. Οι γιοι του **Κωνσταντίνου Α΄** ήταν χριστιανοί. Ο **Κωνστάντιος Β΄** υποστήριξε όμως στην Ανατολή τον **αρειανισμό,** εν αντιθέσει με τον «ορθόδοξο» **Κώνσταντα Α΄** στη Δύση.

- Ο **Κωνστάντιος Β΄** και ο αδελφός του **Κώνστας Α΄** στη Δύση έλαβαν μέτρα στα πλαίσια της αυστηρής χριστιανικής ηθικής και **απαγόρευσαν τις θυσίες** το 342 και το 346. Νέα μέτρα του **Κωνστάντιου** το 353, το 356 και 357 εναντίον των παλαιών λατρειών. Ο ίδιος διεύρυνε περαιτέρω τα προνόμια του χριστιανικού κλήρου, τον οποίο είχε ευνοήσει ήδη ο **Κωνσταντίνος Α΄,** και έλαβε διοικητικά μέτρα που εμπνέονταν από απολυταρχικές και δεσποτικές τάσεις (σε ό,τι αφορά στους *βουλευτές* των πόλεων αλλά και στους τρομερούς ***μαγιστριανούς*** (***agentes in rebus***) που έγιναν κράτος εν κράτει κλπ.).

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

- Μετά τη νίκη του επί του σφετεριστή στη Δύση και *εθνικού* **Magnus Magnentius** το 353, ο **Κωνστάντιος Β΄** διέταξε την εκτέλεση του εξαδέλφου του *καίσαρα* **Γάλλου**, στον οποίο είχε αναθέσει νωρίτερα την **Ανατολή**, επειδή η εξουσία του Γάλλου είχε μεταβληθεί σε λουτρό αίματος υπό την καθοδήγηση της συζύγου του **Κωνσταντίας**, αδελφής του **Κωνστάντιου.**

- Ο **Κωνστάντιος** αντιμετώπισε εσωτερικές στάσεις και εχθρικές εισβολές **Φράγκων** και **Αλαμανών** στο σύνορο του **Ρήνου** και ανέδειξε το 355 ***καίσαρα*** τον άλλο του εξάδελφο **Ιουλιανό** στο **Μεδιόλανο** αναθέτοντάς του τη διοίκηση και υπεράσπιση της καθημαγμένης **Γαλατίας** και παντρεύοντάς τον με την αδελφή του **Ελένη**.

Magnus Magnentius, σφετεριστής στη Γαλατία,
και ο αδελφός του Decentius

Constantius Gallus - *καίσαρ* 351-354

Ο Κωνστάντιος Γάλλος ήταν αδελφός του μετέπειτα αυτοκράτορα Ιουλιανού

και εξάδελφος του τότε αυτοκράτορα Κωνστάντιου Β΄ (337-361),

ο οποίος τελικά διέταξε την εκτέλεσή του το 354

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

- Ο **Κωνστάντιος** επισκέφθηκε το **357** τη **Ρώμη**, η οποία με τα μνημεία της και τη μεγαλοπρέπεια της *εθνικής* συγκλήτου τον εντυπωσίασε. Τότε όμως αφαιρέθηκε για πρώτη φορά ο **βωμός της Νίκης** από τη Σύγκλητο. Το **359** έδρασε επιτυχώς στο **Δούναβη** εναντίον των **Κουαδών** και **Σαρματών**.

- **Ο νεαρός ακόμη *καίσαρ* Ιουλιανός πραγματοποίησε, αν και άπειρος, εκπληκτικό στρατιωτικό και ευρύτερο ανορθωτικό έργο (διοικητικό και οικονομικό) στη Γαλατία**, παρά την υπονόμευση και τον υπόγειο πόλεμο των οργάνων του Κωνστάντιου. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η νίκη του στη **μάχη του Στρασβούργου** επί γερμανικών φύλων και η αποκατάσταση του **συνόρου του Ρήνου**. Όταν ο Ιουλιανός ονομάστηκε ***αύγουστος*** από τα στρατεύματά του, ενώ ο **Κωνστάντιος** ήταν στην Ανατολή, επήλθε η ρήξη των δύο εξαδέλφων.

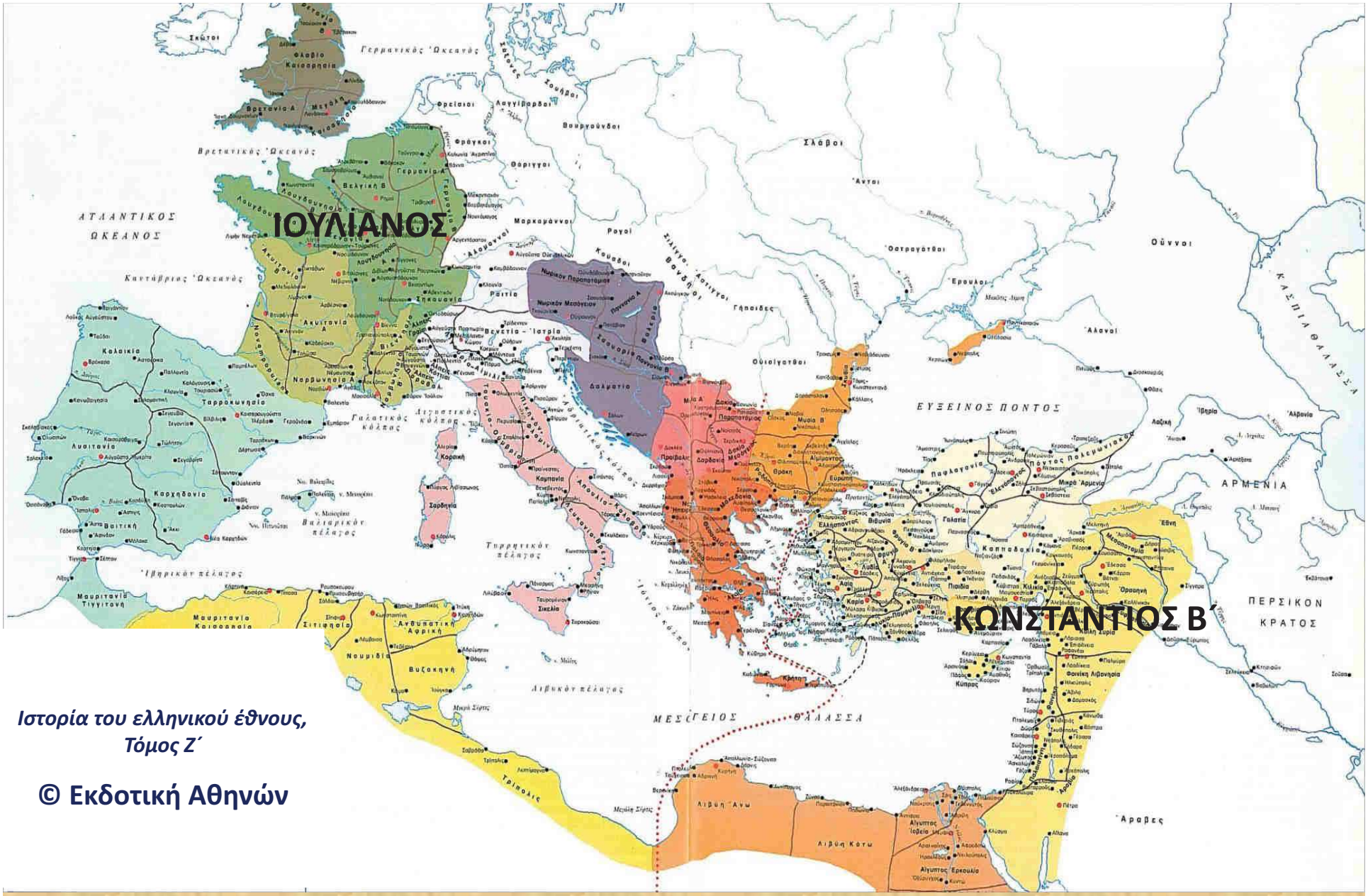

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η ΕΝΙΑΙΑ ΑΚΟΜΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΠΕΡΙΠΟΥ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 4ΟΥ ΑΙ.

Οι περιοχές εποπτείας του Κωνστάντιου Β΄ και του Ιουλιανού (355-360)

Ο Ιουλιανός (πάνω) **ως αγένειος *καίσαρ* (355-360)**
και (στη μέση και κάτω) **ως γενειοφόρος *αύγουστος* (361-363)**

Αυτοκράτορες περιόδου 361 - 395

- **Ιουλιανός** (361-363) [στο σύνολο του κράτους]

363 : τέλος δυναστείας Κωνσταντίνου Α΄ (οικογένειας Φλαβίων)

- **Ιοβιανός** (363-364) [στο σύνολο του κράτους]

364 : άνοδος «Βαλεντινιάνειας» δυναστείας

- **Βαλεντινιανός Α΄** (364-375) [στη Δύση]
- **Βάλης** (364-378) [στην Ανατολή]
- **Γρατιανός** (375-383) [αύγουστος από το 367, αυτοκράτωρ στη Δύση από το 375]

  Magnus Maximus (383-388) [φιλο*εθνικός* σφετεριστής εξουσίας στη Δύση]
- **Βαλεντινιανός Β΄** (375-392) [τυπικά αύγουστος στη Δύση]

  Φλάβιος Ευγένιος (392-394) [*εθνικός* σφετεριστής εξουσίας στη Δύση]

379 : άνοδος «Θεοδοσιανής» δυναστείας

- **Θεοδόσιος Α΄** (379-395) [αρχικά στην Ανατολή και μετά το 392/4 σε όλο το κράτος]
- **Αρκάδιος** (395-408) [αύγουστος πριν το 395, αυτοκράτωρ στην Ανατολή από το 395]
- **Ονώριος** (395-423) [αύγουστος πριν το 395, αυτοκράτωρ στη Δύση από το 395]

περίοδος 361 - 395 - *σημαντικότερες εξελίξεις*

- Ισχυρή αλλά τελικά αποτυχημένη προσπάθεια επιστροφής στην πατρώα ελληνορωμαϊκή θρησκευτική και πολιτιστική παράδοση επί **Ιουλιανού** (361-363).

- Μετέπειτα πολιτική ισχυροποίηση των ορθόδοξων επισκόπων (ειδικά του **Αμβροσίου** των **Μεδιολάνων**), αποδυνάμωση του **αρειανισμού** και **οριστική ήττα των οπαδών της παλαιάς θρησκείας στα τέλη του 4ου αι.**

περίοδος 361 - 395 - *σημαντικότερες εξελίξεις*

- **«Βαρβαρική» διείσδυση και εγκατάσταση στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας.** Ήττα των αυτοκρατορικών δυνάμεων στην **Αδριανούπολη** από **Γότθους** και **Αλανούς (378)**, μεγάλες καταστροφές και λεηλασίες στο **Ιλλυρικό**, στη **Θράκη** και αλλού.

- Παράλληλη και μετέπειτα πολιτική ισχυροποίηση των βαρβάρων στρατιωτικών αρχηγών που εγκαθίστανται με τους ομοφύλους τους ως επικουρικές δυνάμεις στο εσωτερικό του κράτους (π.χ. **Βαύδων, Αρβογάστης, Στηλίχων, Γαϊνάς, Αλάριχος** κ.ά.).

περίοδος 361 - 395 - *σημαντικότερες εξελίξεις*

- **395 :** έτος ορόσημο εξαιτίας της ανάθεσης του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας στον ανήλικο *αύγουστο* **Ονώριο** και του ανατολικού στον *αύγουστο* **Αρκάδιο** από τον ετοιμοθάνατο πατέρα τους αυτοκράτορα **Θεοδόσιο Α΄** (379-395).

- Το κράτος παραμένει τυπικά ενιαίο αλλά **ο διαχωρισμός αποδεικνύεται μόνιμος**, καθώς τα δύο τμήματα ακολουθούν διαφορετική ιστορική πορεία και **η Ρωμαϊκή Δύση καταρρέει τον 5ο αι.**

Η μονοκρατορία του Ιουλιανού Β΄ (361-363)

Η εξασφάλιση του τίτλου του αυγούστου

- Ο **Ιουλιανός** ζήτησε από τον **Κωνστάντιο Β΄** να του αναγνωρίσει τον τίτλο του *αυγούστου* στη Δύση, αλλά ο δεύτερος ήταν αμετάπειστος. Το γεγονός αυτό οδήγησε τους δύο εξαδέλφους στη ρήξη. Ο Κωνστάντιος άφησε το ανατολικό σύνορο με τους Πέρσες και προήλασε δυτικά, ενώ ο Ιουλιανός έπλευσε με μικρότερες δυνάμεις το Ρήνο και το Δούναβη έως τη Χερσόνησο του Αίμου. Ενώ η σύγκρουση φαινόταν αναπόφευκτη, ο Κωνστάντιος αιφνιδίως απεβίωσε και πιθανώς αναγνώρισε ως διάδοχό του τον Ιουλιανό, ως μοναδικό εν ζωή άρρενα συγγενή του. **Το 361 ο Ιουλιανός** τίμησε τον νεκρό Κωνστάντιο στην Κωνσταντινούπολη και **αναγνωρίστηκε γενικά ως μοναδικός αυτοκράτορας (*αύγουστος*)**.

Η μονοκρατορία του Ιουλιανού Β΄ (361-363)

Ο τελευταίος «εθνικός» αυτοκράτορας

- **Ο Ιουλιανός είχε επιλέξει μυστικά την παλαιά θρησκεία από τα εφηβικά του χρόνια**, εξαιτίας της αγάπης του στη μελέτη, στη γοητεία του παλαιού ελληνορωμαϊκού κόσμου αλλά και των σκληρών βιωμάτων που είχε από τα παιδικά του χρόνια εξαιτίας της συμπεριφοράς των χριστιανών εξαδέλφων και γενικά του χριστιανικού του περιγύρου. Ήταν σε θέση πλέον να αποκαλύψει ανοικτά τις ευρύτερες πεποιθήσεις του και να θέσει σε εφαρμογή ένα τολμηρό πρόγραμμα ανατροπών της πολιτικής των πρώτων χριστιανών αυτοκρατόρων και αυτού που ο ίδιος θεωρούσε ως «*φθορά της οικουμένης*», δηλαδή την παρακμή των παραδοσιακών (θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και διοικητικών) αξιών της αυτοκρατορίας.

- **Ο Ιουλιανός ήταν υπέρμαχος των παλαιών θεών, της ηλιολατρίας, του μυστικιστικού νεοπλατωνισμού, της αστικής αυτοδιοίκησης, του περιορισμού της κεντρικής γραφειοκρατίας.** Επίσης ήταν υπέρμαχος **του τότε λεγόμενου «*ελληνισμού*»,** δηλαδή του **ενιαίου και αδιάσπαστου** (κατά τον ίδιο) **συστήματος παιδείας και παλαιών θρησκευτικών πεποιθήσεων.** Επίκεντρο αυτού ήταν η μελέτη των κλασικών ελληνικών έργων (τα οποία θεωρούνταν θεόπνευστα, άρα ιερά, όπως το σύνολο του ελληνικού πολιτισμού) και ο σεβασμός στους θεούς της παλαιάς θρησκείας.

Ιουλιανός (361-363) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

Μεταρρυθμιστικά μέτρα και στόχοι εσωτερικής πολιτικής

Παραδοσιακό στη σύλληψη και ριζοσπαστικό στην εκτέλεση μεταρρυθμιστικό έργο. Στόχευε μεν στην ενίσχυση - αναβίωση των πατροπαράδοτων θεσμών για την αντιμετώπιση της «φθοράς της οικουμένης». Η εφαρμογή του έφερε όμως τη σφραγίδα του 4ου αι.

- **Συγκρότηση δικαστηρίου στη Χαλκηδόνα για την κρίση των πολιτικών εγκλημάτων του προηγούμενου καθεστώτος**

- **Ριζική αναδιάρθρωση της διοικητικής μηχανής του κράτους**

α. *Κατάλυση της θεοκρατικής και πολυάριθμης αυλής και κεντρικής γραφειοκρατίας των προηγούμενων βασιλέων για λόγους οικονομίας και ηθικής τάξης.*

β. *Ενίσχυση αυτονομίας των πόλεων και των βουλευτηρίων τους, επαναφορά των γαιών τους που είχαν δοθεί στο κεντρικό κράτος και την Εκκλησία και αποκέντρωση της διοίκησης.*

γ. *Αναδιοργάνωση δικαιοσύνης, στρατού (αύξηση μισθών και γυμνασίων), συστήματος κρατικών μεταφορών (απαγόρευση χρησιμοποίησής του από τους επισκόπους).*

δ. *Δραστική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος.*

ε. *Εκτέλεση έργων κοινωνικής πρόνοιας.*

Ιουλιανός (361-363) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

Μεταρρυθμιστικά μέτρα και στόχοι εσωτερικής πολιτικής

(συνέχεια)

- **Θρησκευτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση**

α. *Αναστήλωση «εθνικών» ιερών, ίδρυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων.*

β. *Κήρυξη ανεξιθρησκίας και ανάκληση από την εξορία όλων των χριστιανών κληρικών (με προφανή στόχο έτσι να αλληλοεξουδετερωθούν λόγω δογματικών και άλλων διαφορών).*

γ. *Προβολή του «ελληνισμού» ως επίσημης κρατικής θρησκείας, δημιουργία «εθνικής» Εκκλησίας, επάνδρωσή της με φιλοσόφους κληρικούς.*

δ. *Κατάρτιση εκπαιδευτικού προγράμματος με έμφαση στο πνεύμα και όχι το γράμμα των κλασικών κειμένων.*

ε. *Αφαίρεση από τους χριστιανούς του δικαιώματος να διδάσκουν τα κλασσικά γράμματα.*

Ιουλιανός (361-363) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

Εξωτερική πολιτική

- **Προσπάθεια εξουδετέρωσης του περσικού κινδύνου**

- Περιοδεία του Ιουλιανού στη **Μ. Ασία** το 362 και εγκατάστασή του στην **Αντιόχεια**, όπου η πολιτική του δεν ήταν δημοφιλής. Ο Ιουλιανός απαντά γράφοντας το έργο «*Μισοπώγων*» **Συνειδητοποίηση της αποτυχίας της φιλελεύθερης πολιτικής του**.

- Εκστρατεία του Ιουλιανού με στράτευμα 65.000 ανδρών εναντίον της **Περσίας**. Ο ίδιος εμπνεόταν από τον **Μ. Αλέξανδρο**, αλλά επιθυμούσε να ενισχύσει έτσι και την εσωτερική πολιτική του. Δύσκολη προώθηση μέχρι την περσ. πρωτεύουσα **Κτησιφώντα** και υποχώρηση του νικηφόρου στρατού εξαιτίας προβλημάτων ανεφοδιασμού. **Θάνατος του Ιουλιανού** μετά από αψιμαχία με τους Πέρσες το 363. Κάποιοι τον απέδωσαν σε δολοφονία από Βυζαντινό στρατιώτη, ενώ χριστιανικοί κύκλοι απέδωσαν την «εκτέλεσή» του στον ανατολικό **Άγιο Μερκούριο**.

Μαρμάρινος ανδριάντας του ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ως φιλοσόφου και εθνικού ιερέα Παρίσι (Λούβρο)

Επί Ιουλιανού ήλθε στο προσκήνιο με δραματικό τρόπο η αντιπαράθεση του παλαιού *εθνικού* κόσμου με το χριστιανισμό. **Η βασική αντίφαση του Ιουλιανού ήταν όχι οι άκαιρες πλέον πεποιθήσεις του** (οι *εθνικοί* ήταν ακόμη η μεγάλη πλειονότητα στο δυτικό τμήμα του κράτους και ιδιαίτερα υπολογίσιμοι στην Ανατολή), **αλλά η δημόσια συμπεριφορά του :**

Στους κοντινούς του (και όχι μόνο), **υπό την επήρεια της ανατροφής, της παιδείας και του χαρακτήρα του, ο Ιουλιανός ήταν γενναιόδωρος και δοτικός, συμπεριφερόταν ως προσηνής και δημοκρατικός *πρώτος πολίτης* (*princeps*)** με πρότυπο Ρωμαίου ηγεμόνα τον στωικό φιλόσοφο και αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο.

Ο Ιουλιανός ωστόσο σκεπτόταν και ουσιαστικά έπραττε, ίσως ασυνείδητα, **ως *δεσπότης* (*dominus*),** δηλ. ως ηγεμόνας της εποχής του. **Διακήρυξε και θεμελίωσε στο θεωρητικό πεδίο μια θεοκρατική αντίληψη περί μοναρχίας, στην οποία ουσιαστικά «στηρίχθηκε» και «εξέφρασε» ο μετέπειτα βυζαντινός κόσμος.**

Στην πραγματικότητα, **ο Ιουλιανός, αντλώντας από τον νεοπλατωνισμό και το μιθραϊσμό** (= ηλιολατρία), **ανέπτυξε μια μεταφυσική θεωρία περί ηγεμόνος και οικουμενικότητας της αυτοκρατορίας** σύμφωνα με τις αρχές της ιεράρχησης και του ιερατισμού. **Αυτή η *βυζαντινή***, στο πνεύμα της, **πολιτική ιδεολογία** εξασφάλισε μάλλον στον Ιουλιανό τον ενστικτώδη θαυμασμό των μεταγενέστερων· ωστόσο, **αντιμάχεται πλήρως την παλαιά κλασική ρωμαϊκή αντίληψη που ήθελε τον αυτοκράτορα «*πρώτο πολίτη*» και όχι «*δεσπότη*».**

- βλ. Πολύμνια Αθανασιάδη, *Ιουλιανός*, σ. 13, 50-51.

Ιοβιανός (363-364) - *κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του*

- Το συμβούλιο που συγκλήθηκε μετά το θάνατο του Ιουλιανού έδωσε το ύπατο αξίωμα στον αρχαιότερο αξιωματικό της ανακτορικής φρουράς **Φλάβιο Ιοβιανό**, έναν άσημο χριστιανό, όχι ιδιαίτερης παιδείας, από την **Παννονία**. Ο συνεργάτης του Ιουλιανού **Σαλούτιος** είχε ήδη αρνηθεί τον αυτοκρατορικό τίτλο.

- Εξαιτίας της δύσκολης κατάστασης ο **Ιοβιανός** προχώρησε σε μία επονείδιστη **συνθήκη ειρήνης με την Περσία**, διάρκειας 30 ετών. Παραχώρησε σχεδόν ολόκληρη την αυτοκρατορική **Μεσοποταμία** και την **Αρμενία** στους Πέρσες και ανέλαβε την υποχρέωση πληρωμής φόρου.

- Ο **Ιοβιανός,** έχοντας ως πρότυπο τον **Κωνσταντίνο Α΄**, ανέτρεψε κάποια μέτρα του Ιουλιανού και κήρυξε ανεξιθρησκεία. Δήμευσε πάλι τις περιουσίες των *εθνικών* ναών προς όφελος των χριστιανικών εκκλησιών. Απεβίωσε τον Φεβρουάριο του **364** στη Βιθυνία, προτού επιστρέψει στην Κων/πολη.

Βαλεντινιανός Α΄ (364-375) στη Δύση - Βάλης (364-378) στην Ανατολή

- Μετά το θάνατο του **Ιοβιανού** εκλέχθηκε *αύγουστος* ο **Φλάβιος Βαλεντινιανός**, διοικητής της ανακτορικής φρουράς. Μετά από απαίτηση του στρατού όρισε *αύγουστο* της Ανατολής τον ακαλλιέργητο αδελφό του **Βάλεντα**, ενώ ο ίδιος κατευθύνθηκε στο δυτικό τμήμα του κράτους. Ο **Βάλης** επέστρεψε από τη **Ναϊσσό** στην Κων/πολη, ενώ οι στρατιωτικοί του κατέστειλαν δύσκολα επανάσταση του συγγενούς του Ιουλιανού **Προκοπίου** στο ανατολικό τμήμα του κράτους (364-366).

- Συνθήκη ειρήνης το 369 με τους **Γότθους**, οι οποίοι αναλάμβαναν την υποχρέωση να σεβαστούν το σύνορο του **Δούναβη**. Νίκες του **Βαλεντινιανού Α΄** επί των **Αλαμαννών** και **Σαρματών** στη Δύση και των **Πίκτων** και **Σκώτων** στη Βρετανία. Μεγάλο οχυρωματικό έργο του **Βαλεντινιανού** στο δυτικό σύνορο του Ρήνου. Προβλήματα του **Βάλη** με τους **Πέρσες** στο ανατολικό σύνορο.

πάνω: **Ιοβιανός (363-364)**

κάτω: **ανταπαιτητής Προκόπιος στην Ανατολή επί Βάλεντος (365-366)**

Βαλεντινιανός Α΄ (364-375) στη Δύση - Βάλης (364-378) στην Ανατολή

- Ο **Βάλης**, σε αντίθεση με τον αδελφό του, ήταν φιλοαρειανός. Προέβη σε διωγμούς ορθοδόξων αλλά και *εθνικών* συνεργατών του **Ιουλιανού**. Δίκες «μαγείας» σε **Αντιόχεια** και **Ρώμη**. Σταδιακή κατάληψη ανώτατων αξιωμάτων από αυλικούς και όχι πλέον από συγκλητικούς. Εξάπλωση της διαφθοράς στον κρατικό μηχανισμό και προοδευτική μεταβολή της νομοθεσίας, η οποία εμπεριέχει ολοένα πιο απάνθρωπες ποινές που αποτυπώνονται στο μεταγενέστερο ***Θεοδοσιανό κώδικα*** **(438)**.

- Θάνατος του **Βαλεντινιανού Α΄** από αποπληξία και ανάδειξη στη Δύση των ετεροθαλών αδελφών και γιων του, **Γρατιανού** και **Βαλεντινιανού Β΄.**

- Συντριπτική ήττα των ανατολικών αυτοκρατορικών δυνάμεων από εξεγερμένους **Βησιγότθους** και **Οστρογότθους** αλλά και **Αλανούς** υπό τον **Φριτιγέρνη** στην **Αδριανούπολη** το **378** και θάνατος του **Βάλεντος** και πολλών ανώτατων αξιωματικών.

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Στ΄

© Εκδοτική Αθηνών

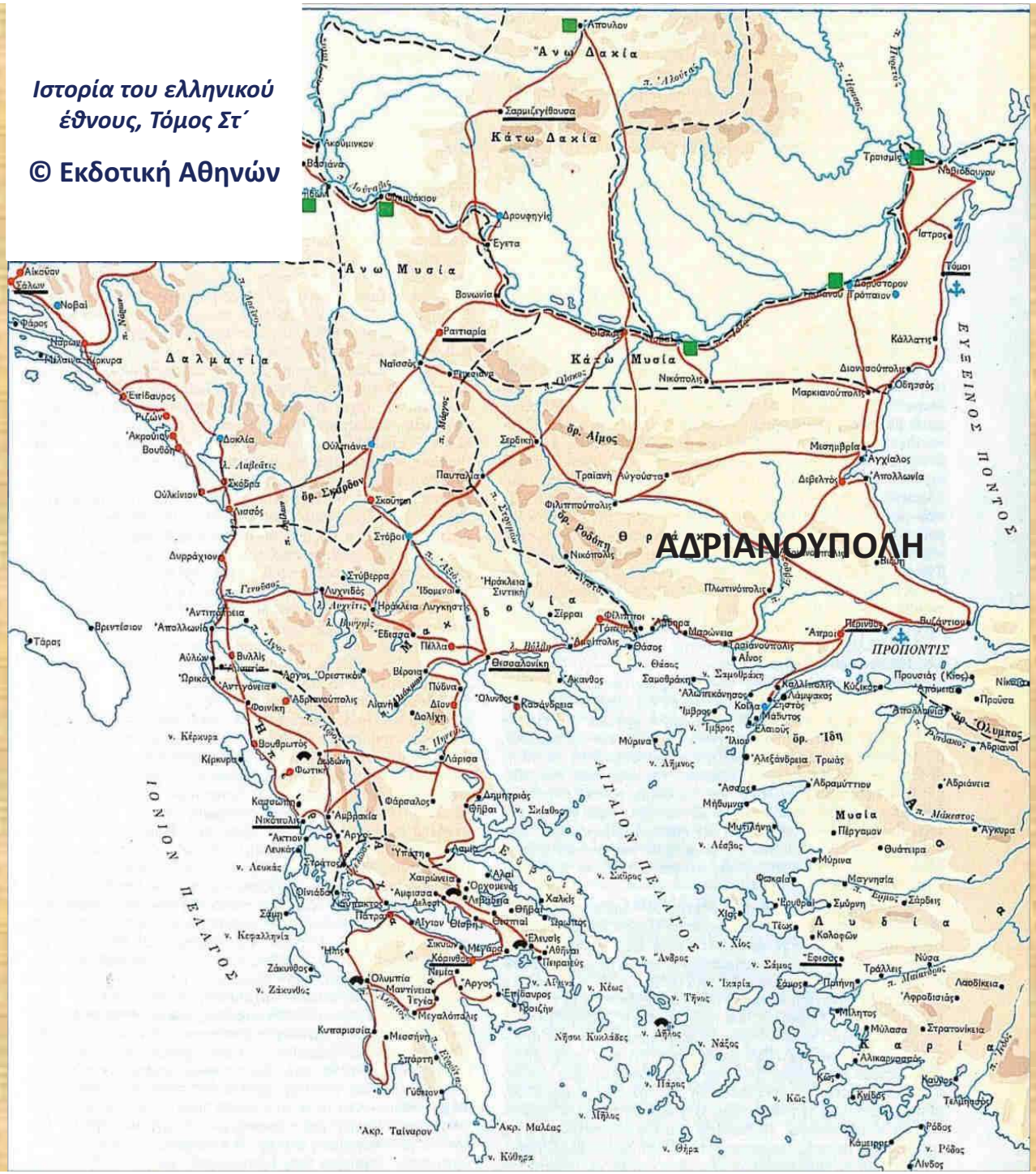

ΓΕΩΦΥΣΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ

ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ (378)

- Ο **Αμμιανός Μαρκελλίνος**, ίσως ο σημαντικότερος ιστορικός της ύστερης αρχαιότητας, επέλεξε να ολοκληρώσει την «*Ιστορία*» του με την μάχη της **Αδριανουπόλεως** (9 Αυγούστου 378) θεωρώντας την θλιβερό ορόσημο για την ρωμαϊκή ιστορία και παραβάλλοντάς την με την μάχη των **Καννών** (216 π.Χ.). Η μάχη συμβόλιζε για τον ίδιο την απαρχή της κατακόρυφης και σχετικά γρήγορης κατάρρευσης της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος του Ρωμαϊκού κράτους. Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και η μάχη πραγματοποιήθηκε σε εδάφη του ανατολικού τμήματος και τα ανατολικά στρατεύματα ήταν εκείνα που σαρώθηκαν, αυτή που έμελλε να καταρρεύσει ήταν η ρωμαϊκή Δύση. Ο **Ρουφίνος**, στη λατινική συνέχεια της «*Εκκλησιαστικής ιστορίας*» του **Ευσέβιου**, αναφέρθηκε στη μάχη ως «απαρχή των καταστροφών από εκείνη τη στιγμή και εξής», ενώ ο **Ζώσιμος** την αποδίδει σε έργο της Μοίρας.

- Σύγχρονοι ερευνητές θεωρούν ότι η μάχη, αν και σημαντική, δεν υπήρξε τόσο μεγάλο ορόσημο ή απόλυτη καταστροφή, όπως συχνά αναφέρουν οι συγγραφείς των επόμενων γενεών του 378 που ήθελαν να αντλήσουν πολιτικά ή θρησκευτικά διδάγματα.

Χαρακτηριστική είναι πάντως η περιγραφή, πέντε μόλις χρόνια μετά την μάχη, της καταστροφής που σάρωσε το **Ιλλυρικό** και της ψυχικής κατάστασης των συγχρόνων από τον ρήτορα και φιλόσοφο **Θεμίστιο** σε έναν «*Λόγο*»:

«(…) μετά γαρ την αδιήγητον των επί Ίστρω κακών Ιλιάδα και της ατόπου φλογός την επιδρομήν, ούπω βασιλέως Ρωμαίων πράγμασιν εφεστηκότος, ανηρπασμένων μεν Θρακών, ανηρπασμένων μεν Ιλλυριών, στρατοπέδων δε ολοκλήρων αφανισθέντων ώσπερ σκιάς, ουκ αντισχόντων δε ουκ ορών αδιαβάτων, ου ποταμών απεράτων, ου δυσχωριών αδιοδεύτων, αλλά και συνελθούσης επί τους βαρβάρους τα τελευταία σχεδόν απάσης γης και θαλάττης και περιστάτων αυτούς ένθεν και ένθεν Κελτών, Ασσυριών, Αρμενίων, Λιβύων, Ιβήρων, όσοι Ρωμαίων προβέβληνται εξ εσχάτων εις έσχατα γης, τούτων απάντων αυτοίς περιστάντων τότε άριστα πράττειν εδόξαμεν ότι μηδέν προσπεπόνθαμεν χαλεπώτερον (…)».

πάνω: **Βαλεντινιανός Α΄ (*αύγουστος* στη Δύση 364-375)**

κάτω: **Βάλης Α΄ (*αύγουστος* στην Ανατολή 364-378)**

πάνω: **Γρατιανός** (***αύγουστος*** **στη Δύση 367-383)**

κάτω: **Βαλεντινιανός Β΄** (***αύγουστος*** **στη Δύση 375-392)**

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Άνοδος στο θρόνο, βιογραφικά στοιχεία και προσωπικότητα

- Μετά το θάνατο του **Βάλεντος** στη μάχη της Αδριανούπολης (378) και τις τρομερές απώλειες του ανατολικού ρωμαϊκού στρατού, ο αυτοκράτορας της Δύσης **Γρατιανός** αναγόρευσε στο **Σίρμιο** αυτοκράτορα τον **Θεοδόσιο Α΄** αναθέτοντάς του την Ανατολή.

- Ο **Θεοδόσιος** γεννήθηκε στη Γαλικία (347), ήταν ισπανικής καταγωγής, διέθετε στρατιωτικές ικανότητες (πρώην ***δουξ Μυσίας*** και ***magister equitum***), καλή εξωτερική εμφάνιση, ευμετάβλητο και ευερέθιστο χαρακτήρα, υψηλή αίσθηση των καθηκόντων του (ιδίως ως χριστιανού), αλλά και μέτρια υγεία.

Νομίσματα του Θεοδοσίου Α΄ (379-395)

Αντίγραφο του missorium (= τελετουργικό αργυρό πιάτο) που απεικονίζει ένθρονο τον Θεοδόσιο Α΄

Museo Nacional de Arte Romano, Mérida, Ισπανία

© Manuel de Corselas ARS SUMMUM, Centro para el Estudio y Difusión Libres de la Historia del Arte,

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:R%C3%A9plicaMissoriumTeodosioMNAR.JPG

Η «Θεοδοσιανή» δυναστεία (379-518)

Οι διάδοχοι του Θεοδοσίου Α΄ κατά τον 5ο αι.

- **Θεοδόσιος Α΄ (379-395)**
- **Αρκάδιος (395-408)**
- **Θεοδόσιος Β΄ (408-450)**
- **Μαρκιανός (450-457)**
- **Λέων Α΄ (457-474)**
- **Λέων Β΄ (474)**
- **Ζήνων** (Ταρασικοδίσσα ή Τρασκαλισαίος) **(474-491)**

  σφετεριστής **Βασιλίσκος (475-476)**
- **Αναστάσιος Α΄ (491-518)**

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η αντιμετώπιση του γοτθικού κινδύνου στα Βαλκάνια

- Με την άνοδό του στο θρόνο ο **Θεοδόσιος Α΄ έπρεπε πρωτίστως να αντιμετωπίσει το φοβερό κίνδυνο των Γότθων στα Βαλκάνια**. Καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του ανατολικού στρατού είχε αφανιστεί και βοήθεια από τη Δύση δεν μπορούσε να δοθεί, ο Θεοδόσιος αδυνατούσε να εκδιώξει τους Γότθους.

- Γι' αυτό το λόγο ο Θεοδόσιος αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει με **διπλωματικά μέσα** το γοτθικό κίνδυνο. Το αντίτιμο αυτής της επιλογής ήταν η αποδοχή της μόνιμης εγκατάστασης των «βαρβάρων» στο εσωτερικό του κράτους, υποτιθέμενα ως ***φοιδεράτων*** (= αυτοδιοικούμενων μισθοφόρων συμμάχων) της αυτοκρατορίας (**382**). Η γοτθική εγκατάσταση επρόκειτο ωστόσο να δημιουργήσει πολύ μεγάλα προβλήματα στην αυτοκρατορία στο μέλλον.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Θρησκευτική πολιτική - Η οριστική επιβολή του χριστιανισμού (380)

- Λίγο μετά την άνοδό του στο θρόνο ο Θεοδόσιος εξέδωσε **διάταγμα από τη Θεσσαλονίκη στις 27 Φεβρουαρίου του 380** ορίζοντας ως **επίσημη θρησκεία** του κράτους **το χριστιανισμό**. Ο ίδιος, από κοινού με τον **Γρατιανό** ακολούθησε **φιλορθόδοξη πολιτική** εις βάρος δηλαδή των Αρειανών. Σύγκληση **Β΄ Οικουμενικής συνόδου Κων/πόλεως (381)**, η οποία καταδίκασε τις απόψεις του επισκόπου **Μακεδόνιου**, αποκρυστάλλωσε το δόγμα της Αγίας Τριάδος και ανέδειξε την επισκοπική έδρα της Κων/πολης στη β΄ θέση της εκκλησιαστικής ιεραρχίας εις βάρος της Αντιόχειας και της Αλεξάνδρειας.

- Άρνηση από τους **Γρατιανό** και **Θεοδόσιο** της αποδοχής του τίτλου του ***pontifex maximus*** για πρώτη φορά στην ιστορία. Απομάκρυνση του **βωμού της Νίκης** από τη σύγκλητο της Ρώμης, παρά την αντίδραση της συγκλητικής *εθνικής* αριστοκρατίας υπό τους **Βέττιο Αγόριο Πραιτεξτάτο** και **Αυρήλιο Σύμμαχο**.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η σφαγή στη Θεσσαλονίκη και η οριστική επιβολή του χριστιανισμού

- **Το 390 ο Θεοδόσιος διέταξε τη σφαγή 7.000 ανθρώπων στον Ιππόδρομο της Θεσσαλονίκης (390)**, ως τιμωρία για την εξέγερσή τους εναντίον της γοτθικής φρουράς. Συνακόλουθη αύξηση της επιρροής του ***επισκόπου Μεδιολάνου*** **Αμβροσίου** στον μετανοούντα αυτοκράτορα που αφορίστηκε και τελικά ζήτησε δημόσια συγγνώμη. **Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης υπήρξε η αντιπαγανιστική νομοθεσία του Θεοδοσίου, μετά από υπόδειξη του Αμβροσίου**: **Απαγόρευση το 391 όλων των θυσιών, της λατρείας των αγαλμάτων** και της **εισόδου στους *εθνικούς* ναούς**. Καταστροφή του **Σεραπείου** της Αλεξάνδρειας από μοναχούς και στρατιώτες το 392. Κατά σύστημα παρακώλυση των Ολυμπιακών αγώνων. Αποπομπή των *εθνικών* ιερέων και δήμευση ιερών και χώρων της *εθνικής* λατρείας.

- Η τελευταία προσπάθεια της *εθνικής* μερίδας υπό τον ανταπαιτητή **Ευγένιο** (μετά το θάνατο του **Βαλεντινιανού Β΄**) για επιβολή στην Δύση κατέληξε σε ήττα των *εθνικών* από τον **Θεοδόσιο** στη μάχη του ποταμού **Φριγίδου**, κοντά στην ιταλική Αιμόνα και την Ακυληία (Σεπτέμβριος **394**).

© Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ

Αναπαράσταση συγκροτήματος Γαλερίου

Φαίνονται το ανάκτορο του Γαλερίου, ο Ιππόδρομος της Θεσσαλονίκης, η «Ροτόντα» με τμήμα της Εγνατίας οδού και το οκτάπυλο της «Καμάρας» και τμήματα των τειχών και του λιμένος της Θεσσαλονίκης

***Siliqua* και *solidus* του ανταπαιτητή Ευγενίου στη ρωμαϊκή Δύση (392-394)**

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4ο αι. κ.ε.

- **Ο Θεοδόσιος απέφυγε να εισάγει διοικητικές ή δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις για να ανακουφίσει τις δοκιμαζόμενες τάξεις του πληθυσμού.** Η ενίσχυση του συγκεντρωτικού χαρακτήρα της διοίκησης έναντι της τοπικής αυτοδιοίκησης, η επιβολή έκτακτων εισφορών, η ένταση της διαφθοράς και οι μεταβολές στην επικρατούσα ηθική οδήγησαν σε προοδευτική εξαθλίωση της *βουλευτικής* τάξης των πόλεων (***curiales, decuriones***) και στην ενίσχυση των προνομίων και της επιρροής των μεγαλογαιοκτημόνων. Οι αγροτικοί πληθυσμοί αναζητούσαν την προστασία των τελευταίων και των στρατιωτικών ηγετών.

- Με το πέρασμα του χρόνου (4ος αι. κ.ε.) αναδεικνύεται μία νέα ηγετική τάξη, εκείνη των ***κτητόρων*** (***possessores, potentiores***), η οποία, μαζί με τους **επισκόπους**, κυριαρχεί στην ύπαιθρο και στις πόλεις. Ο αριθμός όσων ήταν σε θέση να αναλάβουν το λειτούργημα του ***βουλευτή*** της αστικής βουλής περιοριζόταν διαρκώς.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4ο αι. κ.ε.

- **Η παρακμή της *πόλης***, ως αυτοδιοίκητου κοινοτικού θεσμού, **συνεπέφερε** ουσιαστικά **τη σταδιακή κατάρρευση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού**. Οι πόλεις είχαν ακμάσει στους δύο πρώτους αυτοκρατορικούς αιώνες (1ος - 2ο αι. μ.Χ.). Τότε είχε σημειωθεί εκρηκτική άνθηση του αστικού ιστού της αυτοκρατορίας (έως τότε ουσιαστικά «συνομοσπονδίας» πόλεων) λόγω της γενναιοδωρίας των αυτοκρατόρων και στο πνεύμα του τοπικού ***ευεργετισμού***.

- Οι πόλεις ωστόσο επλήγησαν αργότερα από τις βαρβαρικές εισβολές, την οικονομική και δημογραφική καταπόνηση των επαρχιών, τον πληθωρισμό που εξανέμιζε τα εισοδήματα και, κυρίως, ηθικά από την αυξανόμενη τάση της αυτοκρατορικής διοίκησης προς μια πολιτική συγκεντρωτικής και στρατιωτικής απολυταρχίας (τέλη 3ου - 6ος αι.). Την οικονομική κάμψη ακολούθησε η πολιτιστική

- **βλ. Πολύμνια Αθανασιάδη, *Ιουλιανός*.**

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4ο αι. κ.ε.

- Οι αυτοκράτορες που παραμέλησαν τις πόλεις και ευνόησαν την ανάπτυξη ενός κεντρικού ογκώδους υπαλληλικού και γραφειοκρατικού μηχανισμού (**Διοκλητιανός** και οι **μετέπειτα χριστιανοί αυτοκράτορες**) δεν αντιλήφθηκαν τη χρησιμότητα των «πεπαιδευμένων» για την προκοπή της κοινωνίας και του κράτους. Ειδικά από τον **Κων/νο Α΄** κ.ε. όλοι σχεδόν οι αυτοκράτορες, εξαιρουμένου του **Ιουλιανού**, υπήρξαν εχθρικοί προς τον «***ελληνισμό***» (ο όρος με την τότε αλληλένδετη έννοια της παιδείας - παραδοσιακής *εθνικής* θρησκείας) σε όλες του τις εκφάνσεις. Αδιαφόρησαν για την παρακμή των τοπικών *βουλευτηρίων* και «επιτέθηκαν» συστηματικά στις θρησκευτικές *εθνικές* παραδόσεις. Οι τελευταίες όμως αποτελούσαν θεμέλιο του τότε αστικού βίου.

- Ο τοπικός πατριωτισμός βαθμιαία ξεπεράστηκε από το νέο ρεύμα «δημοσιοϋπαλληλισμού» που απάλλασσε από όλο και πιο δυσβάστακτες υποχρεώσεις και υποσχόταν τιμές και υλικά οφέλη μέσα στην απρόσωπη κεντρική διοίκηση. Το ***Κράτος*** «καταβρόχθιζε» την ***Πόλιν*** ενθαρρύνοντας την έμφυτη ανθρώπινη τάση για πνευματική και ηθική ραθυμία

- βλ. Π. Αθανασιάδη, *Ιουλιανός*.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395) - **Ιουστινιανός Α΄** (527-565)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4ο αι. κ.ε.

- Οι **θεσμοί και οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις των δήμων, οι *βουλευτές*,** που είχαν αναλάβει -μεταξύ άλλων- το βαρύ έργο της συγκέντρωσης της φόρου της *annona militaris*, δηλ. των προμηθειών - σιτηρεσίων του στρατού (ψωμί, λάδι, κρέας, κρασί), **παρακμάζουν λοιπόν οριστικά**, παρά τις όποιες αποσπασματικές προσπάθειες καταβλήθηκαν για την αποτροπή αυτής της εξέλιξης από τους διαδόχους του **Ιουλιανού** (**Βάλη - Βαλεντινιανό**, **Θεοδόσιο Α΄** κ.ά.). Επί **Αναστασίου Α΄** (491-518) οι *βουλευτές* αντικαθίστανται για την είσπραξη των φόρων από τους ***συνδίκους*** (***vindices***).

- Ο εκχριστιανισμός οδηγεί σε προοδευτική παρακμή αστικά οικοδομήματα που στεγάζουν θεσμούς, τους οποίους η νέα θρησκεία θεωρεί εχθρικούς (θέατρα, δημόσια λουτρά, αρχαίοι ναοί, βιβλιοθήκες, γυμνάσια κλπ.). **Οι επίσκοποι**, που αρχίζουν να αντικαθιστούν τους ***βουλευτές*** ως πάτρωνες των πόλεων μαζί με τους μεγαλοκτηματίες της πόλης (***πρωτεύοντες, κτήτορες, οικήτορες***), επιδεικνύουν ενδιαφέρον μόνο για την συντήρηση υδραγωγείων και οχυρών, ενώ η ολοένα και πιο «εκχριστιανισμένη» αριστοκρατία διοχετεύει το πλεόνασμα του πλούτου της στην οικοδόμηση, επισκευή και διακόσμηση χριστιανικών ναών.

Από τον Θεοδόσιο Α΄ (379-395) έως τον Ιουστινιανό Α΄ (527-565)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4ο αι. κ.ε.

- Ο **Ιουστινιανός Α΄** περιγράφει ως εξής σε μία *Νεαρά* του την κατάσταση που επικρατούσε πλέον στα μέσα του 6ου αι.: «*ει τις αριθμήσειε τα της ημετέρας πολιτείας βουλευτήρια, ελάχιστα ευρήσει, τα μεν ούτε ανδρών ευπορούντα ούτε χρημάτων, τα δε ολίγων μεν ίσως ανθρώπων, χρημάτων δε ουδαμώς*».

- Τα δικαιώματα των βουλευτηρίων των πόλεων καταργούνται βέβαια τυπικά πολύ αργότερα, με τις *Νεαρές* 46-48 του αυτοκράτορα **Λέοντος Στ΄ (αρχές 10ου αι.).** Η συγκεκριμένη πράξη όμως απλώς αναγνώριζε ουσιαστικά και επικύρωνε επισήμως την ιστορική εξέλιξη που είχε σημειωθεί στους πολύ προγενέστερους αιώνες.

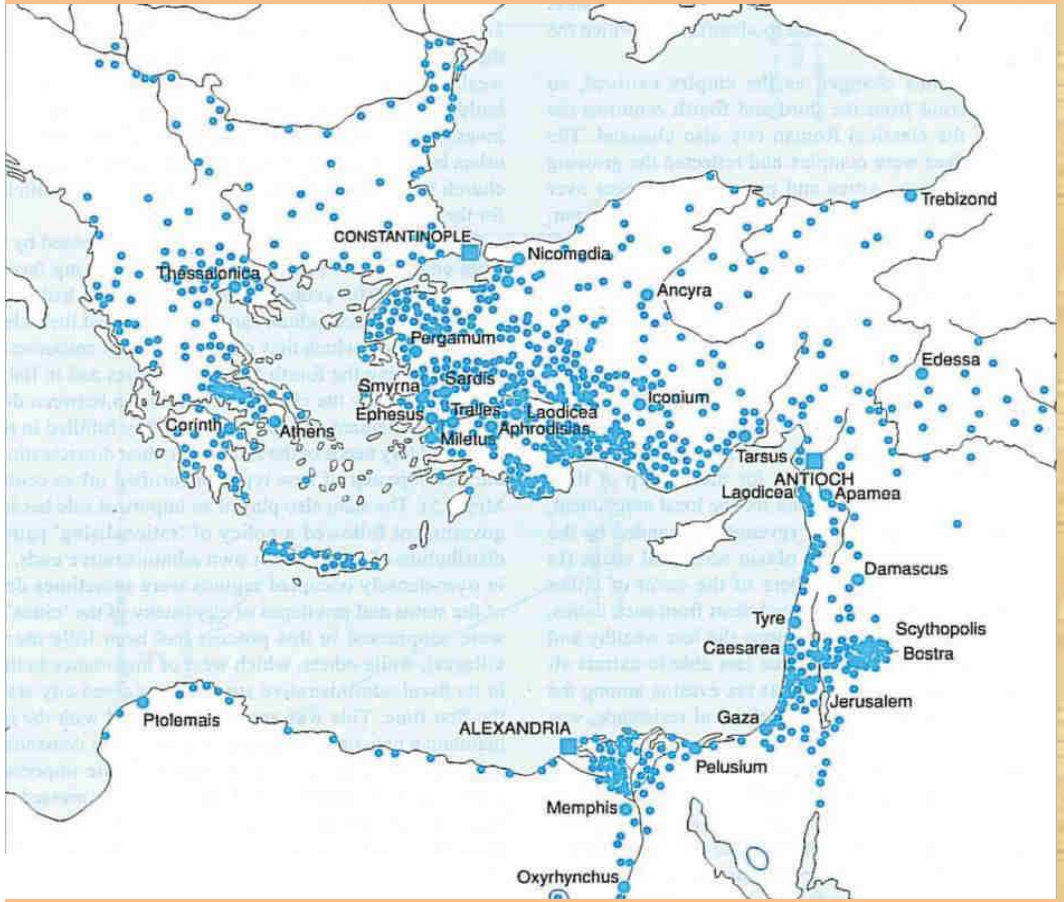

ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΤΗΣ

ΠΡΩΙΜΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

© John Haldon 2005

The Palgrave Atlas of Byzantine History

PALGRAVE MACMILLAN

© John Haldon 2005
The Palgrave Atlas of Byzantine History
PALGRAVE MACMILLAN

ΤΑ ΠΟΛΥ ΛΙΓΟΤΕΡΑ (ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΟΤΕΡΑ) ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

Η συρρίκνωση των πόλεων μετά την ύστερη αρχαιότητα : *το παράδειγμα της Εφέσου*

Προσέξτε την πολύ πιο μικρή αστική έκταση που περικλείεται εντός των βυζαντινής περιόδου τειχών (στο κέντρο) συγκριτικά με εκείνη των προγενέστερων ελληνιστικών τειχών της Εφέσου

© Baedeker

http://www.planetware.com/tourist-attractions-/ephesus-tr-iz-ep.htm

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Ο θάνατος του Θεοδοσίου και η διευθέτηση της διαδοχής του το 395

- Θάνατος του **Θεοδοσίου**, που είχε πάντοτε μέτρια υγεία, στις 17 Ιανουαρίου του **395** και χαρακτηρισμός του ως «*Μέγα*» από μεταγενέστερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς.

- Προτού πεθάνει, ο **Θεοδόσιος** ανέθεσε το ανατολικό τμήμα του κράτους στον πρεσβύτερο 18χρονο γιο του **Αρκάδιο** και το δυτικό στον μικρότερο (11χρονο) γιο του **Ονώριο.** Και οι δύο λόγω απειρίας τέθηκαν υπό πολιτική επιτροπεία εμπίστων του Θεοδοσίου, του Γαλάτη *επάρχου πραιτωρίου Ανατολής* **Ρουφίνου** και του *magister militum utriusque militiae* (= μάγιστρος στρατιωτών εκατέρας δυνάμεως) **Στηλίχωνα** (κατά το ήμισυ Βανδάλου στην καταγωγή).

Η σημασία και οι ιστορικές συνέπειες της διαίρεσης της αυτοκρατορικής αρχής από τον Θεοδόσιο Α΄

- Η διαίρεση της αυτοκρατορικής αρχής ήταν θεσμοθετημένη από την εποχή της Τετραρχίας, αλλά **η διευθέτηση του 395 αποδείχθηκε μόνιμη** και **τα δύο τμήματα του κράτους**, που ανέλαβαν τότε ξεχωριστοί ηγεμόνες, **ακολούθησαν τελικά διαφορετικές ιστορικές πορείες**. Γι' αυτό το έτος 395 σημαδεύει, για πολλούς, την «αρχή του τέλους» για τη Ρώμη, καθώς **ο Θεοδόσιος Α΄ υπήρξε τελικά ο τελευταίος ηγεμόνας που άσκησε την ύπατη αρχή επί του συνόλου της αυτοκρατορίας**.

- Η εν μέρει εξελληνισμένη και πιο πλούσια **Ανατολή** διατήρησε μέρος της «ρωμαϊκής» παράδοσης και διοίκησης, ενώ η πιο αραιοκατοικημένη και φτωχή λατινική **Δύση** είχε στρατοκρατικό χαρακτήρα, εκγερμανιζόταν μάλλον γρήγορα και καταλήφθηκε εξ ολοκλήρου τον 5ο αι. από «βαρβαρικά» βασίλεια (βλ. *5ο μάθημα*).

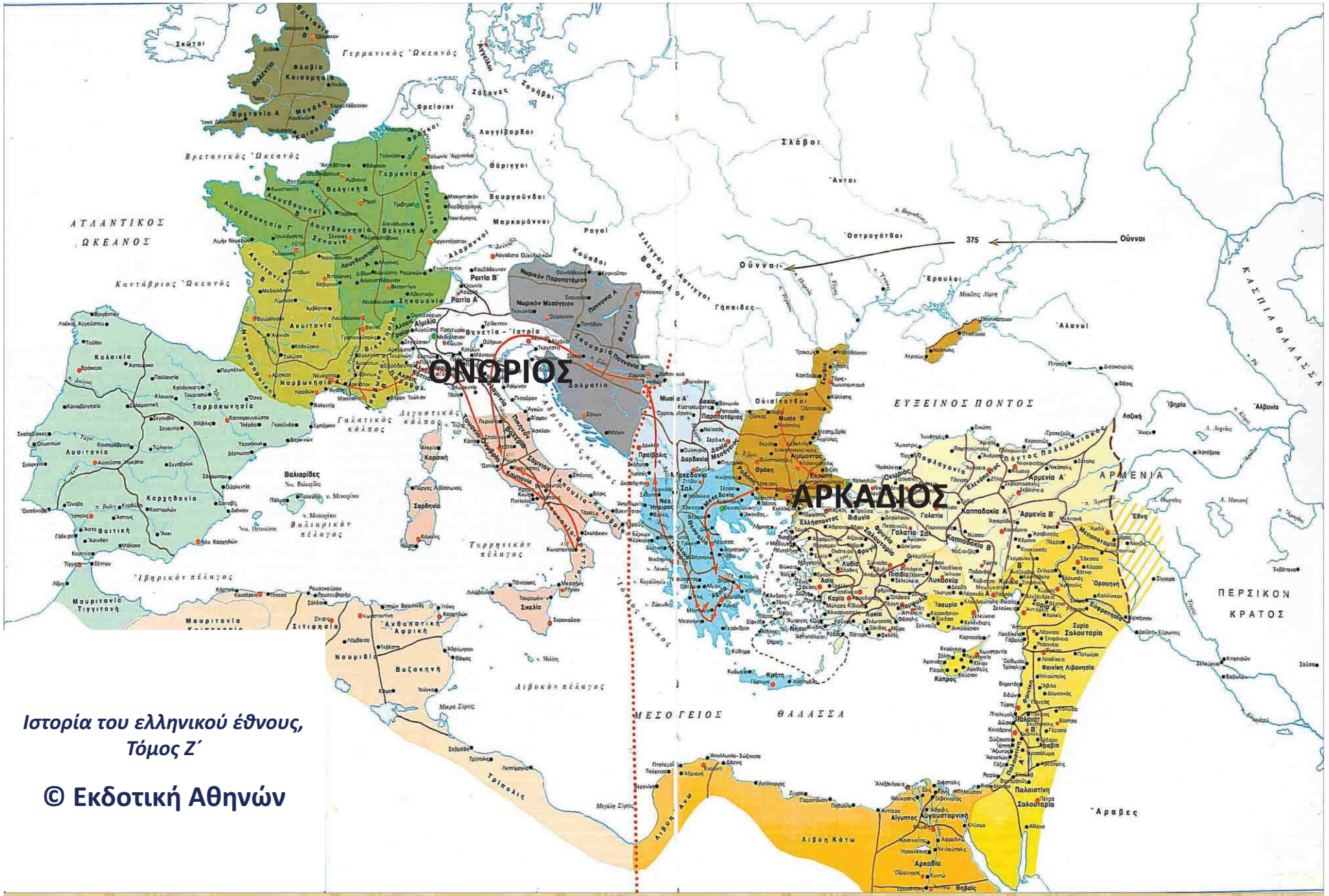

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 395 ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Α΄

ΤΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΟΡΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΩΝ ΑΡΚΑΔΙΟΥ & ΟΝΩΡΙΟΥ

Η σημασία και οι ιστορικές συνέπειες της διαίρεσης της αυτοκρατορικής αρχής από τον Θεοδόσιο Α΄

- Κατά τον 5ο αι. **η συνείδηση των ανθρώπων της τότε εποχής περί ενότητας της αυτοκρατορίας παραμένει πάντως ισχυρή παρά τις υπάρχουσες αντιθέσεις**. Η ***unanimitas*** (= ψυχική ενότητα) αποτυπώνεται στα **νομίσματα** της εποχής, στα οποία δύο αυτοκράτορες (π.χ. **Θεοδόσιος Β΄ στην Ανατολή** και **Βαλεντινιανός Γ΄ στη Δύση)** απεικονίζονται μαζί. Νομίσματα επίσης κόβονται στο όνομα και των δύο (π.χ. στην Ανατολή αναφέροντας τον Αρκάδιο αλλά και τον Ονώριο, ενώ το ίδιο γίνεται και στην Δύση με αντιστροφή των δύο όψεων). Ο ***Θεοδοσιανός κώδικας*** (438) δημοσιεύθηκε και στο όνομα του **Βαλεντινιανού Γ΄**, ενώ έγινε αποδεκτός σε πανηγυρική συνεδρία της ρωμαϊκής συγκλήτου στη Δύση.

- Οι αυτοκράτορες της Ανατολής επιχείρησαν εξάλλου, ματαίως, να στηρίξουν τους ομολόγους τους στη Δύση στα μέσα του 5ου αι.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 5ο:

Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)

- *Οι πηγές για τον 5ο αι.*
- *Οι αυτοκράτορες κατά τον 5ο αι.*
- *Οι σημαντικότερες πολιτικές εξελίξεις (395-518)*
- *Το γοτθικό πρόβλημα στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας*
- *Ο Θεοδόσιος Β΄ (408-450) και οι διάδοχοί του*
- *Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης και η επιβίωση της βυζαντινής Ανατολής κατά τον 5ο αι.*
- *Το πολίτευμα, οι πολιτειακοί παράγοντες και το αυτοκρατορικό αξίωμα στο πρώιμο Βυζαντινό κράτος*
- *Οι θεολογικές / δογματικές και λοιπές ενδοεκκλησιαστικές έριδες, οι αιρέσεις και ο ορισμός του ορθόδοξου δόγματος μέσω των πρώτων Οικουμενικών συνόδων*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες
των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση
και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία
ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους
από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης
προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©),
τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων
(βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*,
Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως
η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών,
πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 5ου μαθήματος

- 5ος αιώνας
- Imperator Caesar Augustus
- Αέτιος
- Αλάριχος
- Αλεξάνδρεια
- Άλωση
- Αναγόρευση αυτοκράτορα
- Ανάδειξη αυτοκράτορα
- Ανθέμιος
- Αντιγοτθικό κόμμα
- Αντιόχεια
- Αρκάδιος
- Άσπαρ
- Αττίλας
- Αύγουστος
- Αυτοκρατορία
- Αυτοκράτωρ
- Βαλκάνια / Χερσόνησος Αίμου
- Βάνδαλοι
- Βασιλεύς Ρωμαίων
- Βασιλίσκος
- Βένετοι
- Βησιγότθοι
- Γ΄ Οικουμενική σύνοδος Εφέσου
- Γαϊνάς
- Γιζέριχος
- Γοτθικό κόμμα
- Γότθοι
- Δ΄ Οικουμενική σύνοδος Χαλκηδόνας
- Δεσποτεία / dominatus
- Δεσπότης / dominus
- Δήμοι
- Διάδημα
- Διόσκορος
- Δούναβης
- Εισβολές
- Εκκλησία
- Εκλογή αυτοκράτορα
- Ενωτικόν
- Ευτρόπιος
- Ευτυχής
- Ζήνων
- Ζώσιμος
- Ηγεμονία / principatus
- Θεοδοσιανό τείχος
- Θεοδοσιανός κώδιξ / Codex Theodosianus

Λέξεις - κλειδιά 5ου μαθήματος

- Θεοδόσιος Β΄
- Θεοδώριχος
- Ιεροσόλυμα
- Ίσαυροι
- Ιταλία
- Κατάρρευση
- Κύριλλος πατριάρχης Αλεξανδρείας
- Κωνσταντινούπολη
- Λέων Α΄
- Λέων Β΄
- Ληστρική σύνοδος Εφέσου (449)
- Μαϊοριανός
- Μαρκιανός
- Μονοφυσιτισμός
- Νεστοριανισμός
- Νεστόριος
- Οδόακρος
- Ομοούσιον
- Ονώριος
- Ορθοδοξία
- Οστρογότθοι
- Ούννοι
- Πατριαρχεία
- Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως
- Πηγές
- Πολιτειακοί παράγοντες
- Πολίτευμα
- Πουλχερία
- Πράσινοι
- Πρίσκος
- Πτώση
- Ρήνος
- Ρουφίνος
- Ρωμανία
- Ρώμη
- Ρωμύλος Αυγουστύλος
- Στέψη αυτοκράτορα
- Στηλίχων
- Στρατός
- Σύγκλητος
- Σύμβολο πίστεως
- Σύνορο
- Φράγκοι
- Χριστολογικές διαμάχες

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5ο αι.

- **Ζώσιμος** (5ος - αρχές 6ου αι.), ***Ιστορία νέα*** (Αύγουστος - 410).
- **Σωκράτης** (ca. 380 - μετά το 439), ***Εκκλησιαστική ιστορία*** (306-439).
- **Ολυμπιόδωρος**
- **Μάλχος**
- **Κάνδιδος** (τα έργα τους κάλυπταν τα χρόνια μέχρι τη βασιλεία του Αναστασίου Α΄, αλλά έχουν χαθεί, τμήματα διασώζουν οι πολύ μεταγενέστεροι **Φώτιος** και **Κων/-νος Πορφυρογέννητος**).
- **Πρίσκος**, ***Ιστορία βυζαντιακή και τα κατ' Αττήλαν*** (ca. 410/20 - †μετά το 472) (καταγόταν από τη Θράκη και είχε ως πρότυπο τον Ηρόδοτο, ήταν αντικειμενικός και συμμετείχε σε πρεσβείες που στάλθηκαν στην αυλή του Ούννου Αττίλα, το έργο σώζεται αποσπασματικά).

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5ο αι.

- **Marcellinus, *Chronicum*** (καλύπτει τα έτη 379-534, το έργο στα λατινικά).
- **Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*** (μέχρι το έτος 563, ο συγγραφέας μάλλον ήταν Σύρος εξελληνισμένος από την Αντιόχεια· πρόκειται για το πρώτο εκτενές έργο που απευθύνεται σε απλοϊκούς αναγνώστες χρησιμοποιώντας δημώδη γλώσσα, τον 9ο αι. μεταφράστηκε στα σλαβικά).
- **Ιωάννης Αντιοχεύς, *Ιστορία χρονική από Αδάμ*** (εξιστορεί μέχρι την πτώση του αυτοκράτορα Φωκά το 610, ο συγγραφέας ταυτίζεται με δύο διαφορετικούς πατριάρχες Αντιοχείας, το έργο σώζεται αποσπασματικά μέσω του Πορφυρογέννητου και άλλων χειρογράφων).
- **Θεόδωρος αναγνώστης, *Εκκλησιαστική ιστορία*** (αναφέρεται στην περίοδο 439-518, αργότερα συντάχθηκε και επιτομή του έργου, ο συγγραφέας ήταν διάκονος της Αγίας Σοφίας).

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5ο αι.

- **Ευάγριος εξ Επιφανείας, *Εκκλησιαστική ιστορία*** (καλύπτει τα χρόνια 431-593, ο συγγραφέας ήταν *σχολαστικός* [δικηγόρος] και κατόπιν *κοιαίστωρ* επί Τιβερίου Β΄, χρησιμοποιεί εξαιρετικές πηγές, διαπνέεται από το πνεύμα της ελληνικής ιστοριογραφίας και αναγνωρίζεται από τον μεταγενέστερο πατριάρχη Φώτιο).

- **Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική ιστορία*** (το α΄ μέρος έχει χαθεί, το β΄ φθάνει ως το 572, το γ΄ ως το 582, ο συγγραφέας ήταν μονοφυσίτης επίσκοπος).

- ***Βίοι* αγίων Κυρίλλου Αλεξανδρείας** (†444), **Πορφυρίου Γάζης**, **Συμεών στυλίτου** (†459), **Δανιήλ στυλίτου** (†493), **Ευθυμίου** (†473), **Αυξεντίου πρεσβυτέρου** (†470), **Υπατίου** (†446), **Μελανίας Ρωμαίας** (†439). Παρέχουν αξιόλογο ιστορικό υλικό.

- **Παλλάδιος** επίσκοπος Ελενοπόλεως**, *Λαυσιακόν* (*Η προς Λαύσον Ιστορία*)** (συντάχθηκε γύρω στο 420, παρέχει πληροφορίες για το μοναχικό βίο).

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5ο αι.

Μεταγενέστεροι συγγραφείς

- **Γεώργιος Μοναχός**, ***Χρονικόν σύντομον από κτίσεως κόσμου*** (μέχρι το 842)
- **Συμεών Μάγιστρος**, ***Χρονογραφία από κτίσεως κόσμου*** (σε διάφορες παραλλαγές, φθάνει έως το 948)
- **Ψευδο-Συμεών**, ***Παγκόσμιον* χρονικόν** (συμπίλημα που ιστορεί από κτίσεως κόσμου έως το 963)
- **Θεοφάνης, *Χρονογραφία*** (284-813)
- **Γεώργιος Κεδρηνός, *Σύνοψις ιστοριών*** (απρόσωπο συμπίλημα)
- **Ιωάννης Ζωναράς**, ***Επιτομή ιστοριών*** (Δημιουργία του κόσμου - τέλος βασιλείας Αλεξίου Α΄ Κομνηνού)

Οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά τα έτη 395-518

- **Η «χειραφέτηση» του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας. Η Ανατολή υπό δικό της αυτοκράτορα (Αρκάδιος, 395-408) και οι εσωτερικές διαμάχες των βασιλικών επιτρόπων, «βαρβάρων» αρχηγών και σφετεριστών (Στηλίχων, Ρουφίνος, Ευτρόπιος, Ανθέμιος, Γαϊνάς, Αλάριχος, Κωνσταντίνος [Γ'], Κύρος Πανοπολίτης, Χρυσάφιος).**

- **Η γοτθική επιρροή και η εξάλειψή της στο εσωτερικό της ανατολικής αυτοκρατορίας (τέλη 4ου - αρχές 5ου αι.). Αλάριχος και Γαϊνάς.**

- **Το Θεοδοσιανό τείχος της Κων/πολης (408-413, 439) και ο «*Codex Theodosianus*» (438) επί Θεοδοσίου Β΄ (408-450).**

Οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά τα έτη 395-518

- **Ο νεστοριανισμός, ο ορισμός της «ορθοδοξίας» (*Δ' Οικουμενική Σύνοδος*, Χαλκηδόνα, 451) , ο μονοφυσιτισμός και οι μετέπειτα δογματικές διαμάχες.**

- **Η πολιτική επιρροή των Αλανών υπό τον *magister militum* Άσπαρα και αργότερα των Ισαύρων υπό τον *αυτοκράτορα* Ζήνωνα στο εσωτερικό της ανατολικής αυτοκρατορίας (μέσα - β΄ μισό 5ου αι.)**

- **Οι βαρβαρικές εισβολές στο σύνορο του Ρήνου και του Δούναβη (Γότθοι, Φράγκοι, Ούννοι κλπ.), οι δύο αλώσεις της Ρώμης από τους Γότθους του Αλάριχου (410) και τους Βανδάλους του Γιζέριχου (455) και γενικά η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (406-476).**

Οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά τα έτη 395-518

- **Η ουννική απειλή υπό τον Αττίλα στην Ευρώπη (μέσα 5ου αι.), οι Βάνδαλοι του Γιζέριχου στη ρωμαϊκή Αφρική (439) και οι Οστρογότθοι υπό τον Θεοδώριχο Αμαλό στην Ιταλία (τέλη 5ου αι.).**

- **Η καταστροφική (στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά) ναυτική εκστρατεία του Βασιλίσκου εναντίον των Βανδάλων (468) και η μετέπειτα οικονομική ανόρθωση επί αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄ (491-518).**

- **Η διαμόρφωση του πολιτεύματος στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας κατά την πορεία του 5ου αι.**

Η «Θεοδοσιανή» δυναστεία (379-518) -
Οι διάδοχοι του Θεοδοσίου Α΄ κατά τον 5ο αι.

- **Θεοδόσιος Α΄ (379-395)**
- **Αρκάδιος (395-408)**
- **Θεοδόσιος Β΄ (408-450)**
- **Μαρκιανός (450-457)**
- **Λέων Α΄ (457-474)**
- **Λέων Β΄ (474)**
- **Ζήνων** (Ταρασικοδίσσα ή Τρασκαλισαίος) **(474-491)**

  σφετεριστής Βασιλίσκος (475-476)
- **Αναστάσιος Α΄ (491-518)**

Οι τελευταίοι αυτοκράτορες της ρωμαϊκής Δύσης τον 5ο αι.

- **Ονώριος (395-423)**
- **Βαλεντινιανός Γ΄ (424/25-455)** [ανεψιός του Ονωρίου, σύζυγος της κόρης του αυτοκράτορα της Ανατολής Θεοδοσίου Β΄, Ευδοξίας]
- **Πετρώνιος Μάξιμος (455)**
- **Επάρχιος Άβιτος (455-457)**
- **Μαϊοριανός (457-461)**
- **Λίβιος Σεβήρος Γ΄ (461-465)**
- **Ανθέμιος (467-472)**
- **Ολύβριος (472-473)**
- **Γλυκέριος (473-474)**
- **Ιούλιος Νέπωτας (474-475/80)**
- **Ρωμύλος Αύγουστος** ή **Αυγουστύλος (475-476)** [γιος του Ορέστη, διοικητή του στρατού Ιταλίας]

Ο επίτροπος του αυτοκράτορα Ονωρίου και εκρωμαϊσμένος Βάνδαλος Στηλίχων εικονίζεται ως *magister militum utriusque militiae* [= *μάγιστρος στρατιωτών εκατέρας δυνάμεως*, δηλ. πεζικής και ιππικής] **του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας (395-408) μαζί με τη σύζυγό του Σερήνα (ανεψιά του Θεοδοσίου Α΄) και τον γιο τους Ευχέριο**

Υπατικό δίπτυχο από ελεφαντοστό, Σκευοφυλάκιο του καθεδρικού ναού της Monza

πάνω : **Σιλίκιον / κεράτιον και σόλιδος του Αρκαδίου (383/95-403)**

κάτω : **Δύο σόλιδοι του Ονωρίου (395-423) που κόπηκαν στη Ραβέννα και ένας σόλιδος που κόπηκε στο Μεδιόλανο**

πάνω : **σόλιδοι του Βαλεντινιανού Γ΄ (425-455), αυτοκράτορα της ρωμ. Δύσης**

κάτω αριστερά : **νόμισμα του Βαλεντινιανού Γ΄ με τη σύζυγό του *αυγούστα* Λικινία Ευδοξία**

κάτω δεξιά : **Θεοδόσιος Β΄ - Βαλεντινιανός Γ΄ - Λικινία Ευδοξία**

Ισχυρές προσωπικότητες ή ανταπαιτητές της εξουσίας στη ρωμαϊκή Δύση (α΄ μισό 5ου αι.)

πάνω σειρά : **Σόλιδοι και σιλίκιον από το Lugdunum του Constantinus Γ΄ (407-411)**

μεσαία σειρά : **Σιλίκιον του (γιου του προηγούμενου) Κώνσταντος (408-411),**

σιλίκιον του Μάξιμου (409-411), centenionalis του Πρίσκου Αττάλου (409-410, 414-415)

κάτω σειρά : **Σιλίκιον και σόλιδος του Ιοβίνου (411-413), σιλίκιον του Σεβαστιανού (412-413)**

πάνω σειρά : **Μισό σιλίκιον του Κωνστάντιου Γ΄ (412)**

μεσαία σειρά : **Σόλιδοι της Γάλλας Πλακιδίας, θείας του Θεοδοσίου Β΄ (†450)**

κάτω σειρά : **Μισό centenionalis και σόλιδος του Ιωάννη (423-425), μισό centenionalis του *κόμητος Αφρικής* Βονιφατίου (423-430)**

Οι τελευταίοι αυτοκράτορες της ρωμαϊκής Δύσης

πάνω σειρά: **Σόλιδος του Πετρώνιου Μάξιμου (455),**
μισό centenionalis και σόλιδοι του Επάρχιου Άβιτου (455-456)
μεσαία σειρά: **Μισό σιλίκιον του Μαϊοριανού (457-461),**
μισό σιλίκιον και tremissis / τριμίσιον του Λιβίου Σεβήρου Γ΄ (461-465)
κάτω σειρά: **Σόλιδος, semissis / σημίσιον και tremissis του Ανθεμίου (467-472)**

Οι τελευταίοι αυτοκράτορες της ρωμαϊκής Δύσης

πάνω σειρά: **Σόλιδος του Ολυβρίου (472), σόλιδος του Γλυκερίου (473/74)**
μεσαία σειρά: **Μισό σιλίκιον και σόλιδοι του Ιουλίου Νέπωτα (474-475/80)**
κάτω σειρά: **Σόλιδοι του Ρωμύλου Αυγούστου (ή Αυγουστύλου) (475-476)**

Σόλιδοι του Θεοδοσίου Β΄ (408-450)

Solidi (πάνω) και siliqua / κεράτιον (κάτω) **του Μαρκιανού (450-457)**

Προτομή του αυτοκράτορα της Ανατολής Λέοντος Α΄ (457-474)

μουσείο Λούβρου

Πάνω : **Μιλιαρήσιο και σόλιδος του Λέοντος Α΄ (457-474)**

Κάτω : **Λέων Α΄ και Πατρίκιος (;) γιος του Άσπαρος, *magister militum* (470-471)**

Λέων Β΄ και Ζήνων (474),
solidus και **tremissis / τριμίσιον**

Νομίσματα και μιλιαρήσιο του αυτοκράτορα Ζήνωνος (474-491)

Νομίσματα του ανταπαιτητή και κατόχου του θρόνου της Ανατολής Βασιλίσκου (475-476)

πάνω : **Ζήνων (και Λέων Β΄) (476-477)**

κάτω : **Λεόντιος (484-488)**, σφετεριστής στην Αντιόχεια

Νομίσματα και φόλλις του αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄ (491-518)

Η Ανατολή υπό δικό της αυτοκράτορα

(395-476)

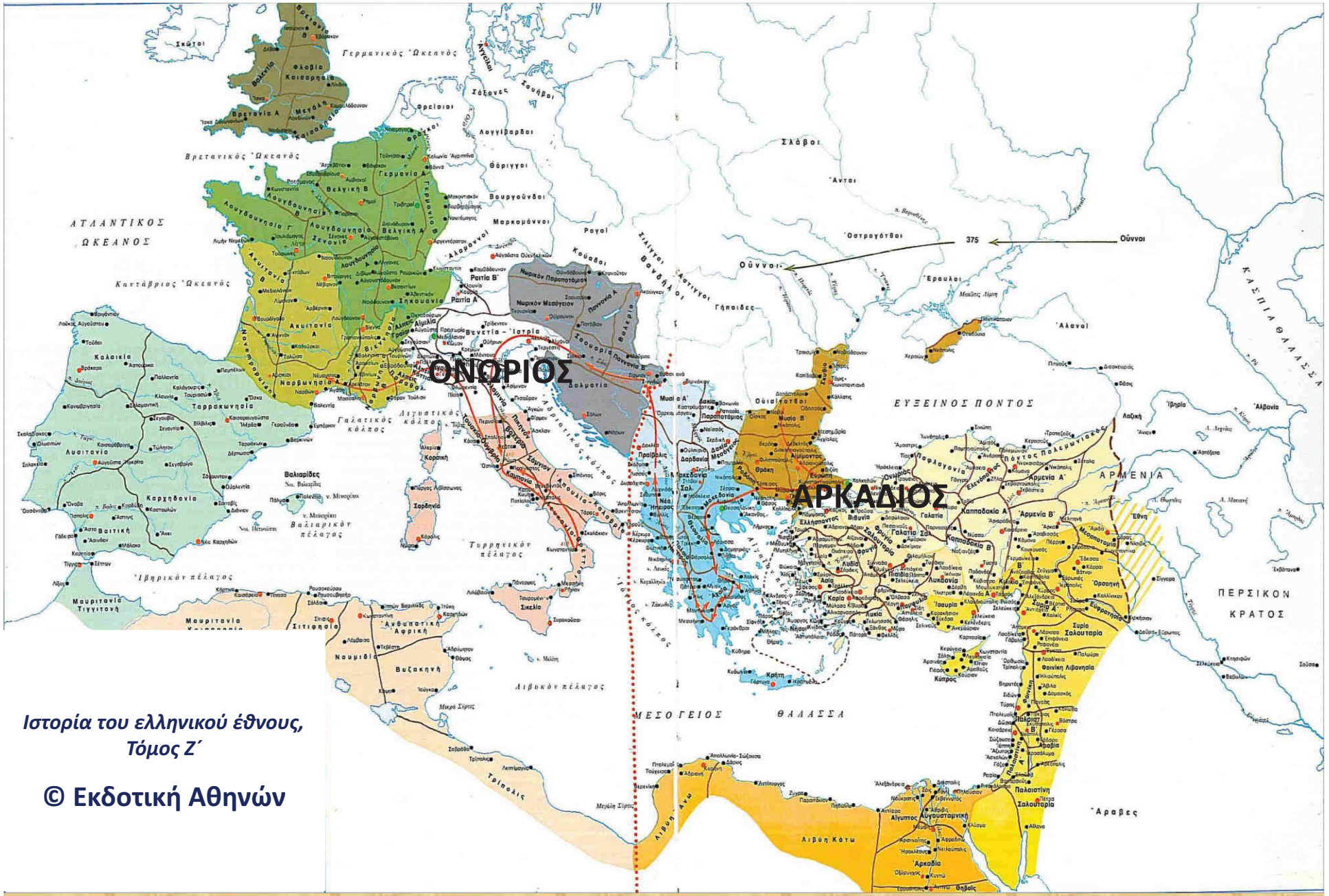

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 395 ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Α΄

ΤΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΟΡΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΩΝ ΑΡΚΑΔΙΟΥ & ΟΝΩΡΙΟΥ

Αρκάδιος (395-408) - *Η Ανατολή υπό δικό της αυτοκράτορα*

- Όταν ο **Αρκάδιος** ανέβηκε στο θρόνο του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας το 395 ήταν μόλις 18 χρονών. Οι γιοι (**Αρκάδιος, Ονώριος**) και γενικά οι αρσενικοί απόγονοι του **Θεοδοσίου Α΄** (π.χ. **Θεοδόσιος Β΄**) που έφεραν το ύπατο αξίωμα αποδείχθηκαν γενικά αδύναμοι ως προσωπικότητες, εν αντιθέσει με τα θηλυκά μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας (π.χ. η φράγκισα σύζυγος του Αρκαδίου και *αυγούστα* από το 400 **Ευδοξία**, η σύζυγος του Θεοδοσίου Β΄ **Αθηναΐς / Ευδοκία**, η αδελφή του και *αυγούστα* από το 414 **Πουλχερία**).

- Στην πολιτική σκηνή κυριάρχησαν ξένοι, στην Ανατολή ο Γαλάτης **Ρουφίνος** και μετά ο *praepositus sacri cubiculi* ευνούχος Αρμένιος **Ευτρόπιος**, ενώ στη Δύση ο Βάνδαλος *magister militum* **Στηλίχων**, επίτροπος του Ονωρίου. Και οι τρεις ήταν ικανοί, ευφυείς, φιλόδοξοι και είχαν τελικά βίαιο τέλος.

Αρκάδιος (395-408) - *Το γοτθικό πρόβλημα στο εσωτερικό του κράτους*

- Η ισχυρή **γοτθική** παρουσία στη Χερσόνησο του Αίμου δημιουργούσε στα τέλη του 4ου - αρχές 5ου αι. μεγάλα προβλήματα. Ο αρχηγός των Βησιγότθων **Αλάριχος** κατέστρεφε τις Μακεδονία, Θεσσαλία, κεντρική Ελλάδα, Πελοπόννησο. Τελικά έγινε *magister militum per Illyricum* από την κυβέρνηση της Κων/πολης, ενώ παράλληλα είχε στραμμένο το βλέμμα του στην Ιταλία.

- Ένας άλλος Γότθος, ο **Γαϊνάς** εστάλη από τον επικεφαλής των δυτικών ρωμαϊκών δυνάμεων **Στηλίχωνα** στην Ανατολή, όπου έγινε *magister militum praesentalis*. Δύο παρατάξεις προσπαθούσαν να επιβάλλουν τις απόψεις τους. Ένα φιλογερμανικό (φιλογοτθικό) που συνεργαζόταν με το **Στηλίχωνα** και συνέπραττε με τον **Γαϊνά** και ένα αντιγερμανικό με την υποστήριξη της **αυτοκράτειρας Ευδοξίας**. Ο **Γαϊνάς** και οι **Γότθοι** εγκαταστάθηκαν στην Κων/πολη με τα γυναικόπαιδά τους, αλλά τελικά εξοντώθηκαν.

Η αυτοκρατορία κατά το έτος 400 (*διοικήσεις* και *επαρχίες*)

Ο επίτροπος του αυτοκράτορα Ονωρίου και εκρωμαϊσμένος Βάνδαλος Στηλίχων εικονίζεται ως *magister militum utriusque militiae* [= *μάγιστρος στρατιωτών εκατέρας δυνάμεως*, δηλ. πεζικής και ιππικής] **του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας (395-408) μαζί με τη σύζυγό του Σερήνα (ανεψιά του Θεοδοσίου Α΄) και τον γιο τους Ευχέριο**

Υπατικό δίπτυχο από ελεφαντοστό, Σκευοφυλάκιο του καθεδρικού ναού της Monza

Η πτώση του συνόρου του Ρήνου και του άνω Δούναβη εξαιτίας των «βαρβαρικών» εισβολών (αρχές 5ου αι.)

- Μέχρι το 406 ο **Στηλίχων** υπεράσπιζε με επιτυχία το βόρειο σύνορο. Από την πρωτοχρονιά του **407** ωστόσο αναρίθμητα πλήθη **Κουαδών, Βανδάλων, Σαρματών, Ιρανών Αλανών, Γεπιδών, Ερούλων, Σαξόνων, Βουργουνδών, Αλαμανών, Πανοννών** κ.ά. διεισδύουν, υπό την πίεση των ανατολικότερων **Ούννων**, στη Γαλατία και στο εξής φθείρουν ανεπανόρθωτα το δυτικό τμήμα του κράτους. Ο **Άγιος Ιερώνυμος** πραγματοποιεί δραματικές περιγραφές των τρομερών καταστροφών των πόλεων και της υπαίθρου.

- Παράλληλα, τα ρωμαϊκά στρατεύματα στη **Βρετανία** εξεγέρθηκαν υπό τις επιθέσεις **Σαξόνων** και **Σκώτων**, ενώ οι πιο πολλοί άνδρες τους είχαν ήδη ανακληθεί στην Ιταλία. Υποστήριξαν μάλιστα ανταπαιτητές της αυτοκρατορικής εξουσίας που πέρασαν στην ηπειρωτική Ευρώπη.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)
Άλωση της Ρώμης από τους Βησιγότθους του Αλάριχου (410)

- Το 408 ο **Αλάριχος** και οι **Βησιγότθοι** του εισέβαλαν στην Ιταλία από τα Βαλκάνια και τελικά εισήλθαν τον **Αύγουστο του 410** στη **Ρώμη**, την οποία λεηλάτησαν επί τρεις ημέρες, χωρίς ο αδύναμος **Ονώριος**, που βρισκόταν στη βόρεια Ιταλία, να πράξει οτιδήποτε. Ο **Αλάριχος** απεβίωσε λίγο μετά αλλά η άλωση της Ρώμης είχε τεράστια απήχηση ως γεγονός.

- Οι *εθνικοί* κύκλοι εξέλαβαν την άλωση ως τιμωρία για την απομάκρυνση από την παραδοσιακή θρησκεία και την αποδοχή του χριστιανισμού, ενώ ο **Άγ. Αυγουστίνος** επιχείρησε στο έργο του «*Περί της Πολιτείας του Θεού*» (*De civitate Dei*) να ανατρέψει τα σχετικά επιχειρήματα.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476) - Οι Βάνδαλοι

- Όσο περνούσαν τα χρόνια, τα γερμανικά φύλα που εγκαταστάθηκαν στα αυτοκρατορικά εδάφη της Δύσης εγκατέλειψαν σταδιακά το καθεστώς των ***φοιδεράτων*** και ίδρυσαν δικά τους βασίλεια καταστρέφοντας την ενότητα του Ρωμαϊκού κράτους. Χαρακτηριστική υπήρξε λ.χ. η περίπτωση των **Βανδάλων** που πέρασαν μέσω Γαλατίας στην Ιβηρική (βλ. Ανδαλουσία) και κατόπιν στην Αφρική.

- Οι **Βάνδαλοι** εγκαθίστανται στην *επαρχία* της Αφρικής από το 429, αλώνουν την **Καρχηδόνα** το 439 ιδρύοντας εκεί ναυτικό («πειρατικό») κράτος. Ο τρομερός αρχηγός τους **Γιζέριχος καταλαμβάνει και λεηλατεί το 455 επί 3 εβδομάδες τη Ρώμη**, καταστροφή μεγαλύτερη από την άλωση του **410**. Ο ανίκανος τότε δυτικός αυτοκράτορας **Πετρώνιος Μάξιμος** είχε σπεύσει να κρυφτεί και διέταξε τους Ρωμαίους να παραδοθούν. Ο **πάπας Λέων Α΄** εξασφάλισε ότι οι Βάνδαλοι απλώς θα λεηλατούσαν τη Ρώμη.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Οι **Ούννοι** του **Αττίλα,** παρά την ήττα τους στα **Καταλαυνικά πεδία** της Γαλατίας **(451)** από τον Ρωμαίο στρατηγό **Αέτιο** και συμμαχικά «βαρβαρικά» στρατεύματα, είχαν ήδη φθάσει μια φορά στα πρόθυρα της Ρώμης το **452**. Η καταστροφή της **Ρώμης** είχε αποφευχθεί τότε εξαιτίας και πάλι της διπλωματικής παρέμβασης του ίδιου **πάπα Λέοντος Α΄**.

- Την ίδια περίοδο **η ρωμαϊκή Ανατολή αντιστέκεται με μεγαλύτερη επιτυχία στις ξένες επιβουλές**, αν και υφίσταται επίσης απώλειες στις ευρωπαϊκές της επαρχίες.

Παράσταση του Αττίλα, ηγεμόνα των Ούννων (434-453), σε πολύ μεταγενέστερο μετάλλιο

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Ο πιο ικανός από τους δυτικούς αυτοκράτορες της περιόδου υπήρξε οπωσδήποτε ο **Μαϊοριανός (457-461)**. Ο ίδιος διέθετε στρατιωτικές ικανότητες και έκανε συγκινητικές προσπάθειες για να ελέγξει την κατάσταση, με τους **Γότθους, Βανδάλους, Φράγκους, Σουήβους, Βουργουνδούς κ.ά.** να έχουν εγκατασταθεί ήδη τότε σε **Γαλατία, Ιβηρική χερσόνησο** και **βόρεια Αφρική** αποσπώντας αυτές τις περιφέρειες από τον έλεγχο της Ιταλίας.

- Ο **Μαϊοριανός** προσπάθησε ειδικά να αντιμετωπίσει τους επικίνδυνους **Βανδάλους** που είχαν εγκατασταθεί στην έως τότε **ρωμαϊκή Αφρική (Καρχηδόνα)** υπό τον **Γιζέριχο**, αλλά ο στόλος του καταστράφηκε από τους τελευταίους στην **Ισπανία** και ο ίδιος τελικά δολοφονήθηκε.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Οι ισχυρές στρατιωτικές φυσιογνωμίες που κυριάρχησαν στη Δύση αυτήν την περίοδο δεν ήταν οι αυτοκράτορες αλλά αξιωματούχοι, όπως ο ικανός εκρωμαϊσμένος Βάνδαλος **Στηλίχων** (ή Στιλίχων), κατόπιν ο **Αέτιος** (γνωστός ως «*τελευταίος* [στρατηγός] *των Ρωμαίων*» και νικητής επί του Αττίλα το 451) και τελικά βάρβαροι στρατιωτικοί αρχηγοί, όπως ο **Ριχίμερος** και ο Σκίρος **Οδόακρος**. Ο τελευταίος εκθρόνισε τον ανήλικο και παντελώς αδύναμο αυτοκράτορα **Ρωμύλο Αυγουστύλο** το 476.

- Σχεδόν όλοι εκ των παραπάνω δολοφονήθηκαν τελικά, όπως και ο ικανός αυτοκράτορας **Μαϊοριανός**.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Ο **Ρωμύλος Αυγουστύλος** ήταν ουσιαστικά ανταπαιτητής (= σφετεριστής) που είχε αναγνωριστεί όμως τότε από τον επίσης ανταπαιτητή και κάτοχο για μικρό διάστημα της εξουσίας στην Ανατολή **Βασιλίσκο**. Ο πατέρας του Αυγουστύλου **Ορέστης**, τυπικά αρχηγός του στρατού Ιταλίας και πρώην διπλωμάτης του **Αττίλα**, είχε εκδιώξει από τη **Ρώμη** στη **Ραβέννα** και μετά στη **Δαλματία** τον ουσιαστικά τελευταίο (χρονικά και νόμιμα) Ρωμαίο αυτοκράτορα της Δύσης, μέχρι τη δολοφονία του, **Ιούλιο Νέπωτα** (474-480).

- Ο **Οδόακρος** δολοφόνησε τον **Ορέστη**, απομάκρυνε τον **Αυγουστύλο** και κυβέρνησε την Ιταλία από τη **Ραβέννα** ως *πατρίκιος*, υποτιθέμενα υποτελής του ανατολικού αυτοκράτορα **Ζήνωνα**. Ο ίδιος απώλεσε ωστόσο τελικά την Ιταλία το 493 στους αρειανούς **Οστρογότθους** του ικανότατου **Θεοδώριχου** (471-526), ο οποίος είχε εισβάλει στην Ιταλία μετά από παρότρυνση των Βυζαντινών και εκτέλεσε τον **Οδόακρο**. **Ο Θεοδώριχος ίδρυσε κατόπιν ισχυρό οστρογοτθικό βασίλειο στην Ιταλία αναγνωρίζοντας όμως τα προνόμια της ρωμαϊκής συγκλητικής αριστοκρατίας.**

«Βαρβαρικές» εθνικές ομάδες και «βαρβαρικά» κράτη στα εδάφη του δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (5ος αι.)

- **Βάνδαλοι** δημιουργούν επίφοβο ναυτικό («πειρατικό») βασίλειο στη βορειοδυτική Αφρική υπό τον βασιλέα τους **Γιζέριχο** το 435.
- **Βησιγότθοι** και **Σουήβοι** ιδρύουν κράτη στην Ιβηρική χερσόνησο και στη Γαλατία στα μέσα του 5ου αι.
- **Έρουλοι** και κατόπιν **Οστρογότθοι** επικρατούν στην Ιταλία, όπου οι τελευταίοι ιδρύουν ισχυρό κράτος υπό τον βασιλέα τους **Θεοδώριχο** το 493.
- **Φράγκοι** ιδρύουν κράτος στη βορειοανατολική Γαλατία και στη Βελγική υπό τον **Clovis** το 496.
- **Βουργουνδοί** επικρατούν στη νοτιοανατολική Γαλατία, ενώ **Αλαμανοί** έχουν εγκατασταθεί στη σημερινή Ελβετία.
- **Σάξονες** πραγματοποιούν επιθέσεις στη Βρετανία κλπ.

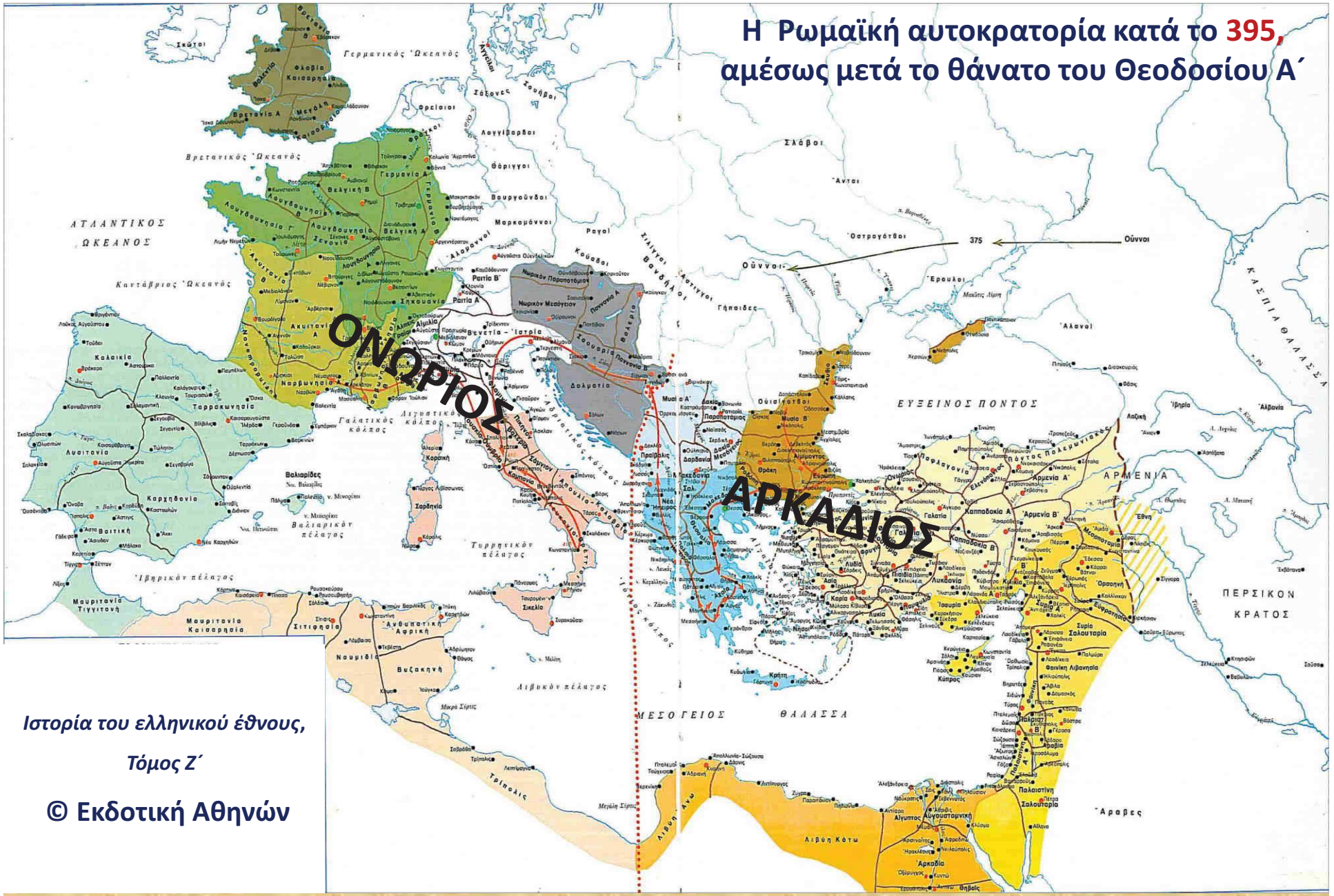
Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το 395,
αμέσως μετά το θάνατο του Θεοδοσίου Α΄
ΟΝΩΡΙΟΣ
ΑΡΚΑΔΙΟΣ
375
Ούννοι
ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΣ ΩΚΕΑΝΟΣ
ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ
ΑΡΜΕΝΙΑ
Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄
© Εκδοτική Αθηνών
Με τη διακεκομμένη γραμμή στη μέση του χάρτη δηλώνονται τα όρια άμεσης δικαιοδοσίας
των αδελφών αυτοκρατόρων Αρκαδίου και Ονωρίου (γιων του Θεοδοσίου Α΄),
αν και η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία παρέμεινε τυπικά ενωμένη

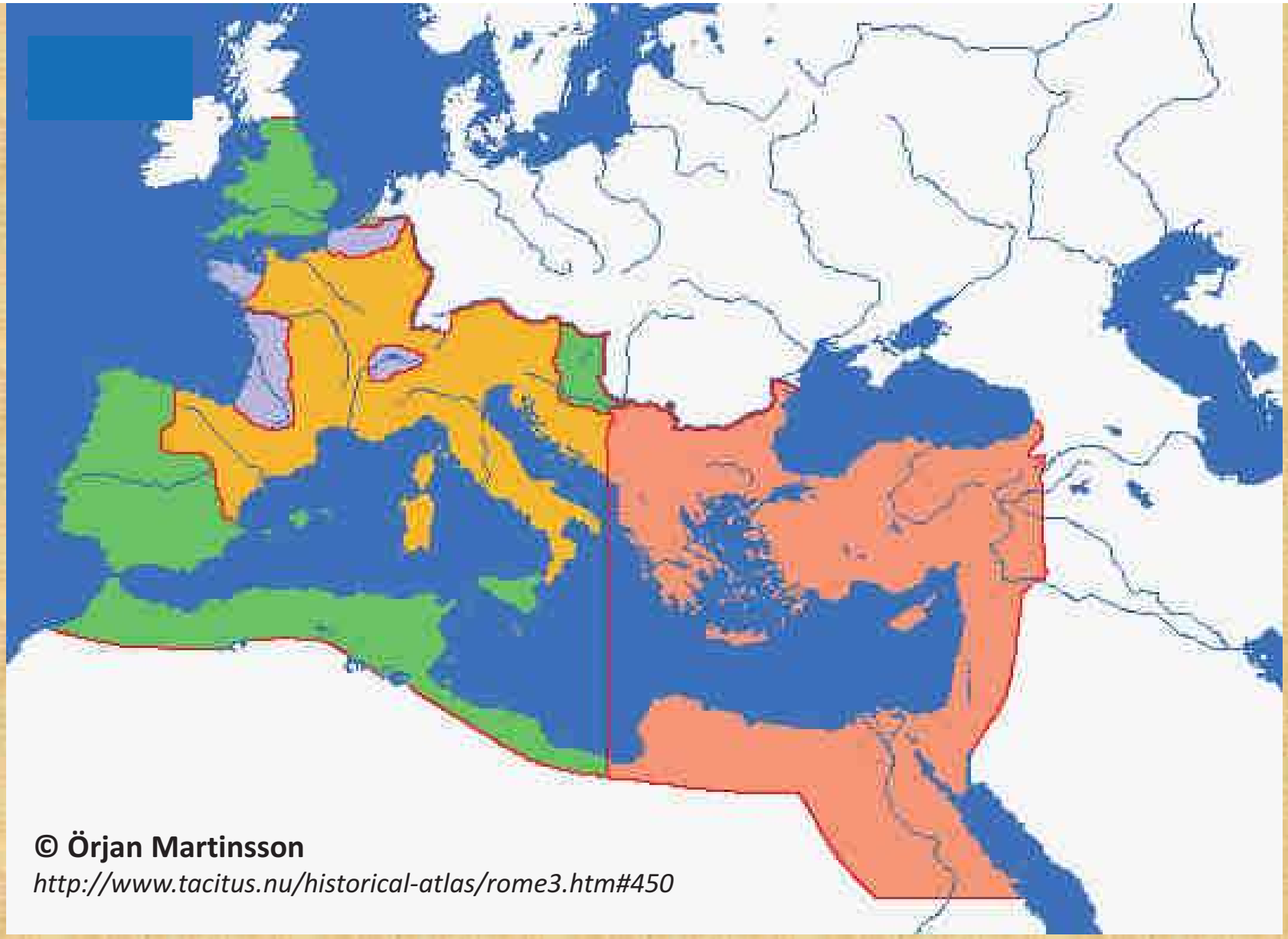

© Örjan Martinsson
http://www.tacitus.nu/historical-atlas/rome3.htm#450

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το έτος 450

Εικονίζονται το ανατολικό τμήμα του κράτους (Βυζάντιο)
και οι εδαφικές απώλειες (με πράσινο χρώμα) του δυτικού τμήματος έως το 450

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟ 476

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

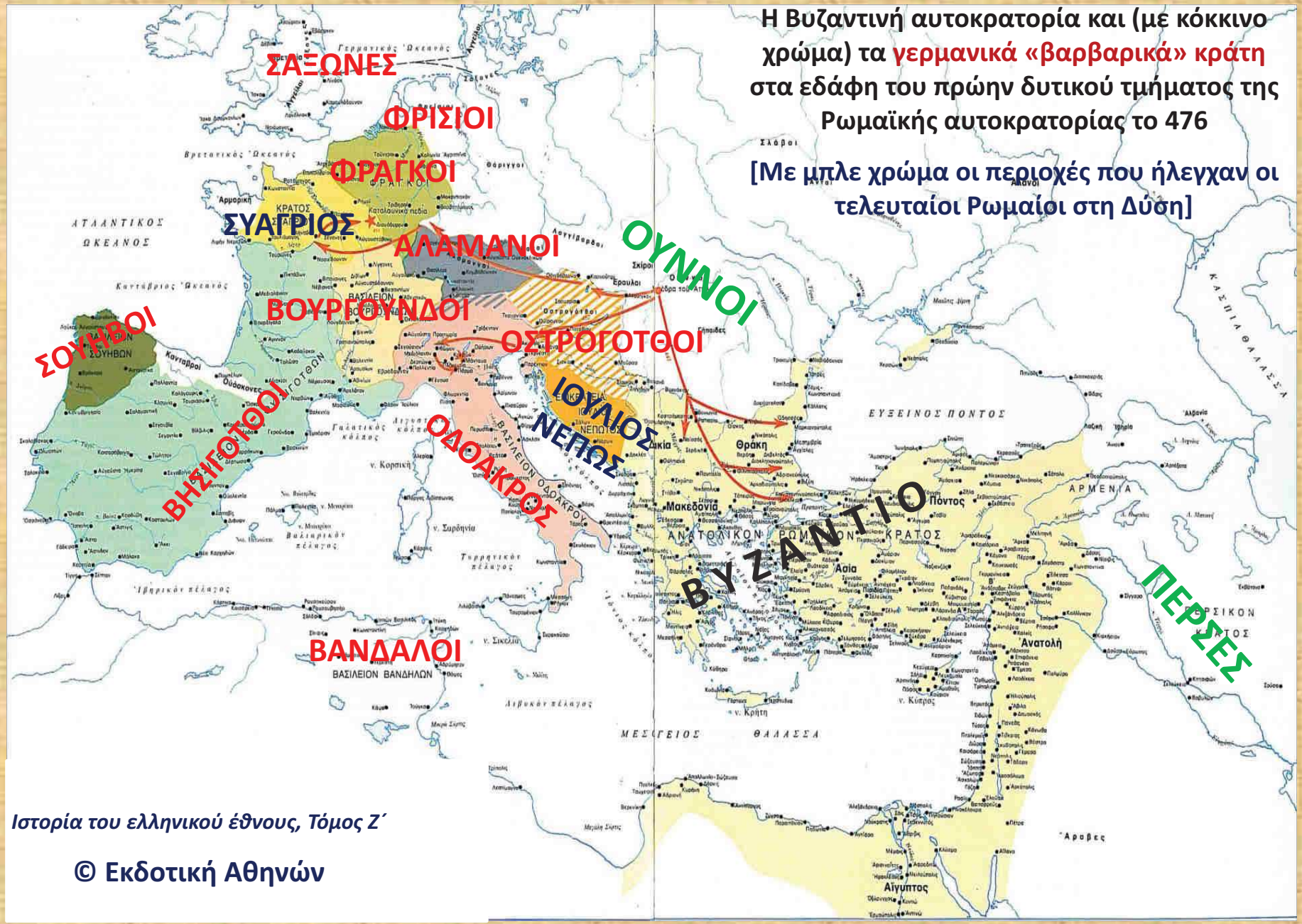

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και (με κόκκινο χρώμα) τα γερμανικά «βαρβαρικά» κράτη στα εδάφη του πρώην δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας το 476

[Με μπλε χρώμα οι περιοχές που ήλεγχαν οι τελευταίοι Ρωμαίοι στη Δύση]

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

© Euratlas
ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 500
DVECALEDONIVS OCEANVS
MARE GERMANICVM
MARE SVEBICVM
BRITANNICVS OCEANVS
AREMORICA
MARE CANTABRICVM
REGNVM FRANCORVM
REGNVM TVRINGORVM
REGNVM BVRGVN-DIONVM
REGNVM ITALIÆ ET GOTHORVM
REGNVM GEPIDORVM
REGNVM VISIGOTHORVM
REGNVM SVEBORVM
VASCONIA
Οστρογότθοι
IMPERIVM ROMANVM
PONTVS EVXINVS
MARE INTERNVM
REGNVM VANDALORVM ET ALANORVM
REGNVM MAVRORVM ET ROMANORVM
AVRASIVM
IBERIA
ALBANIA
PERSARMENIA
REX REGVM
REGNVM HIRAE
ΤΑ ΝΕΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ (ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ, ΦΡΑΓΚΟΙ, ΟΣΤΡΟΓΟΤΘΟΙ, ΣΟΥΗΒΟΙ, ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΟΙ, ΑΛΑΜΑΝΟΙ, ΒΑΝΔΑΛΟΙ) ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Νόμισμα του βασιλέως των Ερούλων και της Ιταλίας Οδόακρου (476-493)

επί αυτοκράτορα Ζήνωνα (474-491)

Νόμισμα του Οστρογότθου *ρηγός* (*rex*) Ιταλίας

Θεοδώριχου Α΄ Αμαλού (493-526) με τυπική «βαρβαρική» κόμμωση

Το μαυσωλείο του Οστρογότθου *ρηγός* Ιταλίας
Θεοδώριχου Α΄ Αμαλού στη Ραβέννα

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β΄ (408-450)

κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Ο **Θεοδόσιος Β΄** είχε την τύχη να διαθέτει και τη φρόνηση να πλαισιωθεί από σημαντικούς πολιτικούς συνεργάτες. Γι' αυτό η βασιλεία του, παρά τις δυσκολίες στον εξωτερικό τομέα και τις σχετικά μικρές δικές του ικανότητες, έχει να επιδείξει μεγάλα ειρηνικά έργα.

- Πολύ σημαντική υπήρξε η αναδιοργάνωση της ανώτατης παιδείας με την ίδρυση του **Πανεπιστημίου** Κων/πόλεως, το οποίο διέθετε **31 έδρες** για τη διδασκαλία της **λατινικής** και της **ελληνικής** γλώσσας αλλά και της **ρητορικής**.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β΄ (408-450)

κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Ο *έπαρχος πραιτωρίου* **Ανθέμιος** κατασκεύασε τη νέα **χερσαία οχύρωση της πρωτεύουσας** (408-413). Το **Θεοδοσιανό τείχος** αποτελούσε οχυρή γραμμή **6 χλμ.** από την Προποντίδα μέχρι τον Κεράτιο. Ενισχύθηκε το 439 με μία ακόμη γραμμή με **τάφρο** 15-20 μ. και **96 ψηλούς πύργους** κάνοντας έτσι την Πόλη απόρθητη.

- Το διπλό και σε σημεία τριπλό τείχος ήταν αριστούργημα οχυρωματικής τέχνης και βεβαίως επισκευάστηκε κατά την διάρκεια των αιώνων. Από αυτό περνούσαν οδοί που οδηγούσαν στο Έβδομο, στην Αδριανούπολη ή αλλού.

Τα Θεοδοσιανά τείχη της Κωνσταντινούπολης,

όπως σώζονται στη σύγχρονη εποχή

Αναπαράσταση πύλης του Θεοδοσιανού τείχους

© *Byzantium 1200* Used under permission

© Byzantium 1200
Used under permission

Αναπαράσταση της τάφρου του Θεοδοσιανού τείχους στο ύψος της Χρυσής Πύλης

Η μεσαιωνική Κωνσταντινούπολη

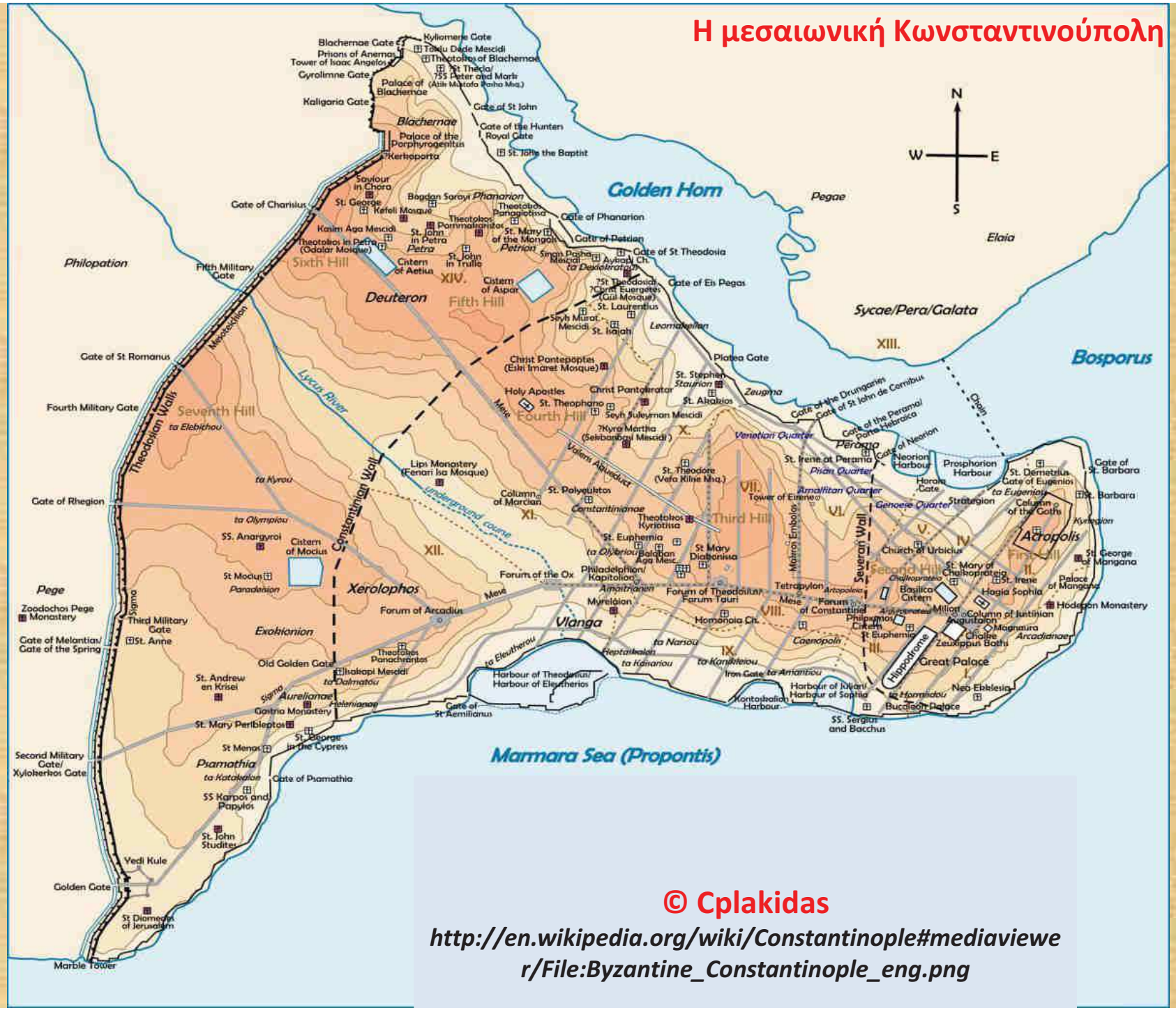

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Constantinople#mediaviewer/File:Byzantine_Constantinople_eng.png

Αναπαράσταση της βορειοδυτικής περιοχής της Κων/πολης

Διακρίνονται οι Βλαχέρνες και τμήμα του Κεράτιου κόλπου

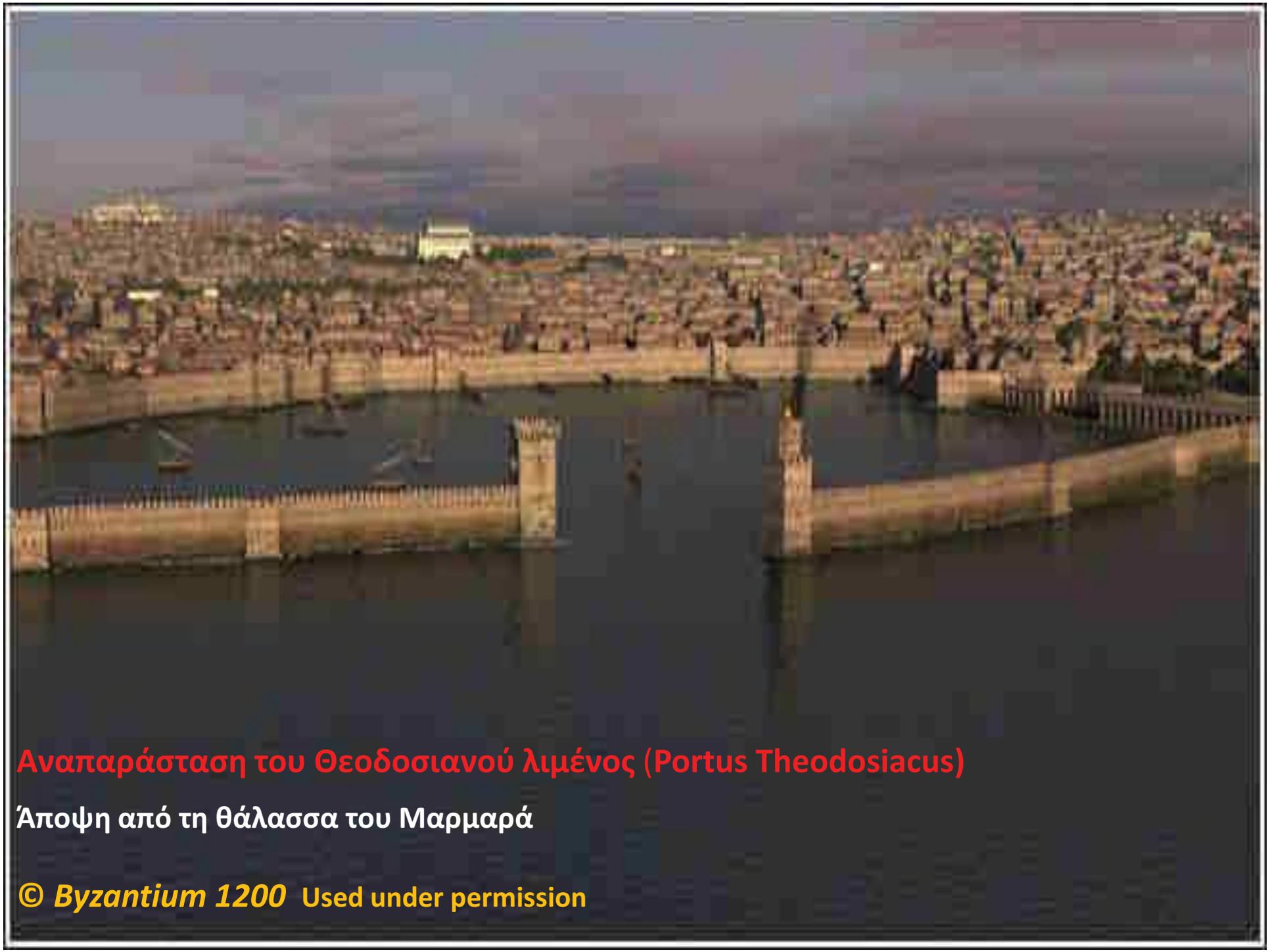

Αναπαράσταση του Θεοδοσιανού λιμένος (Portus Theodosiacus)

Άποψη από τη θάλασσα του Μαρμαρά

© *Byzantium 1200* **Used under permission**

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Οι συνθήκες απονομής της δικαιοσύνης στις αρχές του 5ου αι. δεν ήταν καθόλου καλές. Πηγή δικαίου αποτελούσαν οι παλαιότερες αυτοκρατορικές ***constitutiones*** και οι γνωματεύσεις των παλαιότερων νομοδιδασκάλων που επιχειρούσαν να καλύψουν τα κενά της προγενέστερης νομοθεσίας. Ο λεγόμενος «***αναφορικός νόμος***» της *αυγούστας* της Δύσης **Galla Placidia** εκδόθηκε το 426 εν ονόματι των αυτοκρατόρων **Βαλεντινιανού Γ΄** (γιου της) και **Θεοδοσίου Β΄** (ανεψιού της) και αναγνώριζε τις γνωματεύσεις ορισμένων μόνο νομοδιδασκάλων.

- Το κενό της συγκέντρωσης της παλαιότερης νομοθεσίας σε ένα σύνολο είχε ήδη επιχειρήσει να καλύψει στο παρελθόν και η ιδιωτική πρωτοβουλία, μέσω της κατάρτισης δύο συλλογών, τον ***Codex Gregorianus*** (ca. 294, **Βηρυτός**) και τον ***Codex Hermogenianus*** (αρχές ή μέσα 4ου αι., **Βηρυτός**).

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Οι συλλογές αυτές ήταν μερικώς ωφέλιμες και έτσι αποφασίστηκε επί **Θεοδοσίου Β΄** η παρασκευή μεγάλης, επίσημης κωδικοποίησης των νόμων. Στο μετέπειτα εισαγωγικό νόμο της κωδικοποίησής του (**15.2.438**) ο αυτοκράτορας θεωρεί ως υπεύθυνους για την ελλιπή κατάρτιση των νομικών το πλήθος των συγγραφών που κυκλοφορούσαν, την ποικιλία των αγωγών και τον κυκεώνα των αυτοκρατορικών νόμων.

- Το 435 ο **Θεοδόσιος Β΄** ανέθεσε σε επιτροπή τη συλλογή και κατάταξη των αυτοκρατορικών νόμων από την εποχή του **Κωνσταντίνου Α΄** και εξής. Έτσι, καταρτίστηκε για πρώτη φορά επίσημη συλλογή των αυτοκρατορικών διατάξεων, ο ***Codex Theodosianus***, ο οποίος δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο του 438 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου του 439.

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Ο ***Θεοδοσιανός κώδικας*** είναι γραμμένος στη λατινική. Απαρτίζεται από **16 βιβλία** (σώζονται πλήρη τα 6-16 και μερικώς τα πρώτα), κάθε ένα από τα οποία διαιρείται σε **τίτλους** και **νόμους** και σε κάθε τίτλο καταχωρούνται χρονολογικώς οι **διατάξεις** που αφορούν στο εκάστοτε θέμα. Τα βιβλία αναφέρονται ξεχωριστά στις πηγές του δικαίου, στο ιδιωτικό (οικογενειακό δίκαιο, δωρεές κλπ.), στρατιωτικό, ποινικό και εκκλησιαστικό δίκαιο, στη φορολογία και οικονομία (π.χ. ζητήματα κοινοτήτων και επαγγελμάτων), στη διοίκηση (αρμοδιότητες των υπηρεσιών / officia του κράτους, υπαλληλικά θέματα), στην οργάνωση των πόλεων (π.χ. ζητήματα δημοσίων έργων και αγώνων).

- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν το διάταγμα της δημοσίευσης του Κώδικα που απευθύνεται στον ***praefectus praetorium per Orientem*** και το πρωτόκολλο της συνεδρίασης της **συγκλήτου της Ρώμης**, όπου η τελευταία αποδέχθηκε δια βοής τον Κώδικα.

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Ο ***Θεοδοσιανός κώδικας*** περιλαμβάνει όλους τους προγενέστερους αυτοκρατορικούς νόμους (**Κωνσταντίνου Α΄, Κωνστάντιου Β΄, Γρατιανού, Βάλη, Θεοδοσίου Α΄, Αρκαδίου** και **Ονωρίου**) κατά της παλαιάς *εθνικής* θρησκείας και των παγανιστικών πρακτικών και δοξασιών.

- Ο **Θεοδόσιος Β΄** επέκτεινε τα αυστηρά μέτρα όχι μόνο εναντίον των ναών, μυστηρίων, προνομίων, περιουσιών αλλά και εναντίον των προσώπων: οι *εθνικοί* ιερουργοί και ιεροφάντες δεν πρέπει να κατοικούν κοντά στους τόπους χριστιανικής λατρείας, οι παγανιστές αποκλείονται από τον στρατό και την διοίκηση, ενώ οι οπαδοί της «*ειδωλολατρίας, εάν υπάρχουν ακόμη, μολονότι δεν πρέπει πια να υπάρχουν*», τιμωρούνται με δήμευση της περιουσίας τους και εξορία (έτος 423).

Βλ. Codex Theodosianus XVI, 10.

Ο ορισμός της «ορθοδοξίας»

Οι δογματικές έριδες

και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

- Η πρώιμη βυζαντινή ιστορία δεν είναι κατανοητή χωρίς τη γνώση των **χριστολογικών διαμαχών** που προκάλεσαν έντονα πάθη και συγκέντρωσαν το ενδιαφέρον του συνόλου σχεδόν του πληθυσμού. Η κρατική πολιτική στα εκκλησιαστικά θέματα υπέστη διακυμάνσεις ευνοώντας άλλοτε την **ορθοδοξία** και άλλοτε **αρειανές** απόψεις. Τα ζητήματα αρχικά του ***ομοουσίου***, κατόπιν της ***υπόστασης του Χριστού*** και της ***σχέσης ανθρώπινης και θείας φύσης***) απέβησαν μέσο έκφρασης της αντίθεσης ολόκληρων περιοχών (**Συρίας, Αιγύπτου, Παλαιστίνης**).

- Με τη θεολογική διαμάχη, στην οποία πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτισαν τα **πατριαρχεία Αλεξάνδρειας** και **Αντιόχειας**, παλαιά χριστιανικά προπύργια, συνδέθηκε και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων για την ηγεσία της Εκκλησίας, μετά την ανάδειξη της **Κων/πολης** σε πατριαρχείο **το 381**.

Ιστορία του ελληνικού έθνους

© Εκδοτική Αθηνών

Τα κύρια εκκλησιαστικά κέντρα (πατριαρχεία)

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Η νεστοριανή διδασκαλία

- Ο **Νεστόριος** μετέφερε απερίσκεπτα, ως ***πατριάρχης Κων/πόλεως***, τα διδάγματα της **Αντιοχειανής** σχολής στην πρωτεύουσα. Η σχολή αυτή έδινε ιδιαίτερη **έμφαση στην ανθρώπινη φύση** του Χριστού. Η ένωση θείου και ανθρώπινου ήταν γι' αυτούς εξωτερική, ενώ η μητέρα του Ιησού αποκαλείτο ***Χριστοτόκος*** και όχι ***Θεοτόκος***.

- Τότε, το πατριαρχείο της **Αλεξάνδρειας**, θεωρώντας ότι στο πρόσωπο του Ιησού υφίστατο **ενότητα των δύο φύσεων και πιστό στην Α΄ Οικουμενική,** στράφηκε στη **Ρώμη,** για να ταπεινώσει την **Αντιόχεια** και τη συνεχώς ισχυροποιούμενη Εκκλησία της **Κων/πολης**. Ο ***πατριάρχης Αλεξανδρείας*** **Κύριλλος** διατύπωσε στους λεγόμενους «***αναθεματισμούς***» τις ορθόδοξες απόψεις, διασκευή και αντίκρουση των οποίων επιχείρησε κατόπιν ο **Θεοδώρητος Κύρου**.

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Γ΄ Οικουμενική σύνοδος Εφέσου (431)

- Ο αναποφάσιστος **Θεοδόσιος Β΄** έκλινε γενικά προς τους **νεστοριανούς**, αλλά η *αυγούστα* και αδελφή του **Πουλχερία** προς τον **Κύριλλο Αλεξανδρείας**. Για την εξέταση του ζητήματος συγκλήθηκε τότε η **Γ΄ Οικουμενική σύνοδος της Εφέσου (431)**, στην οποία έλαβαν χώρα θλιβερά και βίαια γεγονότα.

- Ο **Νεστόριος** απομακρύνθηκε από το θρόνο το **432**, πήγε στην **Αντιόχεια** και τελικά εξορίστηκε στην **Όαση** της Αιγύπτου, όπου πέθανε το 451. Η διδασκαλία του διαδόθηκε ωστόσο στους **Σύρους** και είχε ως αποτέλεσμα τοπικές διώξεις. Αρκετοί οπαδοί του κατέφυγαν στο **Περσικό βασίλειο**.

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Ο μονοφυσιτισμός

- Κάποιοι άλλοι αντίπαλοι του ***νεστοριανισμού*** διατύπωσαν αντίθετη δογματική άποψη προβάλλοντας την υπεροχή της θείας ένωσης του Κυρίου. Δεχόμενοι ότι η μετά του Θεού Λόγου ένωση είχε επακόλουθα για την ανθρώπινη φύση του Χριστού, οδηγήθηκαν στην αναγνώριση μιας και μόνο φύσης του Χριστού ως Θεού, της θείας.

- Έτσι, δημιουργήθηκε μια νέα αίρεση / δόγμα, ο ***μονοφυσιτισμός***, τις αρχές του οποίου κήρυττε στην Κων/πολη ο **αρχιμανδρίτης Ευτυχής**. Η *ενδημούσα σύνοδος* υπό τον ***πατριάρχη*** **Φλαβιανό** τον καταδίκασε, αλλά το ζήτημα περιπλέχθηκε από την ανάμιξη της Πολιτείας και των πατριαρχείων **Ρώμης** και **Αλεξάνδρειας**.

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Δ΄ Οικουμενική σύνοδος Χαλκηδόνας (451)

- Με τη **«ληστρική» σύνοδο της Εφέσου (449)** επιβλήθηκαν προσωρινά ο **Ευτυχής** και ο πατριάρχης Αλεξανδρείας **Διόσκορος**. Ο θάνατος του **Θεοδοσίου Β΄** το 450 και η πτώση του υποστηρικτή τους ευνούχου **Χρυσαφίου** μετέβαλαν ωστόσο το σκηνικό. Το νέο αυτοκρατορικό "ζεύγος" **Μαρκιανού - Πουλχερίας** αποφάσισε να συγκαλέσει σύνοδο για να ερευνήσει τη διδασκαλία του Ευτυχούς και τα «***νεωτερισθέντα***» της συνόδου της **Εφέσου**.

- Στην οικουμενική σύνοδο που πραγματοποιήθηκε στη **Χαλκηδόνα** το **451** συμμετείχαν και εκπρόσωποι της παπικής Εκκλησίας. **Η σύνοδος αυτή υπήρξε αποφασιστική για την διαμόρφωση του "ορθόδοξου" δόγματος της Εκκλησίας.**

Ο ορισμός της «ορθοδοξίας»

Η Δ΄ Οικουμενική σύνοδος της Χαλκηδόνας (Οκτώβριος - Νοέμβριος 451)

- Στη σύνοδο που πραγματοποιήθηκε τελικά το **451** στη **Χαλκηδόνα** συμμετείχαν κυρίως ανατολικοί επίσκοποι και εκπρόσωποι της παπικής Εκκλησίας. Αυτοκρατορικοί επίτροποι επέβλεπαν τις συζητήσεις. Συντάχθηκε μία **δυοφυσιτική ομολογία πίστης** και λήφθηκαν σημαντικές αποφάσεις για την ζωή της Εκκλησίας.

- Η σύνοδος έλυσε και σημαντικά οργανωτικά εκκλησιαστικά ζητήματα, ενώ επικύρωσε τη δημιουργία **πατριαρχείου στα Ιεροσόλυμα**. Κατέλειπε και σημαντικό νομοθετικό έργο 27 κανόνων και έναν ακόμη **κανόνα (28^{ος}) με τον οποίο η έδρα της Κων/πολης αναγνωρίστηκε κατά πάντα ισότιμη προς την Ρώμη**.

Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά το β΄ μισό του 5ου αι.

Μαρκιανός (450-457)

- Ο **Μαρκιανός** ήταν πρώην αξιωματικός και ανήλθε στο θρόνο της Κων/πολης το 450, αφού νυμφεύθηκε (ο γάμος υπήρξε καθαρά τυπικός) την ***αυγούστα* Πουλχερία**, αδελφή του τεθνεώτος **Θεοδοσίου Β΄**. Το σημαντικότερο γεγονός της βασιλείας του υπήρξε η σύγκληση **της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου της Χαλκηδόνας (451)** δια της οποίας καταδικάστηκαν οι αιρέσεις του **Νεστορίου** και του **Ευτυχούς**.

- Ο Μαρκιανός βελτίωσε τα οικονομικά του κράτους και αρνήθηκε την καταβολή φόρων στον **Ούννο ηγεμόνα Αττίλα**, ωθώντας όμως έτσι τον τελευταίο να εισβάλει δυτικότερα στην **Ιταλία**.

- Ο Μαρκιανός πέθανε άτεκνος το 457, έχοντας υιοθετήσει ήδη τον *magister militum per Illyricum* **Ανθέμιο**. Ο τελευταίος έγινε ωστόσο τελικά αυτοκράτορας στη Δύση.

Λέων Α΄ (457-474), Λέων Β΄ (474) και Ζήνων (474-491)

- Όταν πέθανε ο **Μαρκιανός**, ο ισχυρός **Αλανός *magister militum* Άσπαρ**, που διαδραμάτιζε τότε σημαντικό πολιτικό ρόλο, ανέβασε στο θρόνο τον στρατιωτικό **Λέοντα Α΄**, θεωρώντας ότι θα τον χειραγωγούσε. Ο τελευταίος, για να απαλλαγεί από την κηδεμονία του **Άσπαρος**, συμμάχησε με τους **Ισαύρους**, ένα πολεμικό φύλο της ορεινής Κιλικίας που κατοικούσε εντός της αυτοκρατορίας, και πάντρεψε την κόρη του **Αριάδνη** με τον αρχηγό τους **Ταρασικοδίσσα**. Ο τελευταίος ονομάστηκε **Ζήνων**.

- Ο **Άσπαρ** προσεταιρίστηκε τότε τον φιλόδοξο αλλά ανίκανο κουνιάδο του Λέοντος **Βασιλίσκο**. Πέτυχε να τον θέσει επικεφαλής μιας τεράστιας ναυτικής και στρατιωτικής δύναμης που θα στρεφόταν το **468** εναντίον των **Βανδάλων** στην Τυνησία, ώστε να βοηθηθούν οι Ρωμαίοι της Ιταλίας και ο αυτοκράτορας **Ανθέμιος** και να τιμωρηθούν οι Βάνδαλοι για τη λεηλασία της Ρώμης το 455. **Η επιχείρηση κατέληξε σε απόλυτη καταστροφή, γεγονός που υπήρξε τεράστιο οικονομικό, πολιτικό και στρατιωτικό πλήγμα για το κράτος**. Ο Βασιλίσκος δεν τιμωρήθηκε.

Λέων Α΄ (457-474), Λέων Β΄ (474) και Ζήνων (474-491)

- Ο **Άσπαρ** προσπάθησε κατόπιν να εξουδετερώσει τον **Ζήνωνα**, αλλά τελικά ο **Λέων Α΄**, προτού πεθάνει, διέταξε την εξόντωση του ίδιου και των γιων του. Αυτό δημιούργησε αντίδραση στους **Οστρογότθους *φοιδεράτους*** της αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια και στον αρχηγό τους **Θεοδώριχο Στράβωνα**. Τον **Λέοντα** διαδέχθηκε ο εξαετής εγγονός του **Λέων Β΄**, αλλά πέθανε μετά από λίγους μήνες. Έτσι ο Ίσαυρος πατέρας του νεκρού μικρού αυτοκράτορα και γαμπρός του Λέοντος Α΄ **Ζήνων** ανέβηκε στο θρόνο.

- Ο **Ζήνων** εθεωρείτο στην Κωνσταντινούπολη "βάρβαρος". Έτσι η φιλόδοξη χήρα του Λέοντος Α΄ **Βηρίνα**, που τον μισούσε, οργάνωσε πραξικόπημα με τη σύμπραξη των Οστρογότθων και ανέτρεψε τον Ζήνωνα ανεβάζοντας στο θρόνο τον **Βασιλίσκο (475-476)**. Μετά από ένα χρόνο ωστόσο ο **Ζήνων** επανήλθε εκτοπίζοντας τον **Βασιλίσκο.**

Ζήνων (474-491)

- Ο **Ζήνων** επιχείρησε προσπάθησε να ενώσει τους ορθοδόξους και τους μονοφυσίτες με ένα συμβιβαστικό διάταγμα που ονομαζόταν "***Ενωτικόν***". Στην πράξη επρόκειτο για άρνηση των αποφάσεων της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου της Χαλκηδόνας. Ο **πάπας Φήλιξ** όμως δεν αποδέχθηκε το "*Ενωτικόν*".

- Το **476** ο Ζήνων δέχθηκε τα διάσημα του τελευταίου αυτοκράτορα της Δύσης **Ρωμύλου Αυγουστύλου** από τον ανατροπέα του **Οδόακρο**. Ο τελευταίος ζήτησε να του αναγνωριστεί η κατοχή της **Ιταλίας** στο όνομα του Ζήνωνα. Ο ίδιος, μη μπορώντας εκείνη τη στιγμή να πράξει διαφορετικά, παραχώρησε στον Οδόακρο τον τίτλο του ***πατρικίου***.

- Ο Ζήνων επιχείρησε να περιορίσει τη δράση των **Οστρογότθων** στα **Βαλκάνια** με στρατιωτικές επιχειρήσεις και την παραχώρηση εδαφών, αλλά τελικά απαλλάχθηκε από αυτούς στέλνοντάς τους υπό τον αρχηγό τους **Θεοδώριχο** εναντίον του **Οδόακρου** στην **Ιταλία. Οι Οστρογότθοι ίδρυσαν τελικά εκεί το 493 ισχυρό κράτος**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος

κατά τους 4ο - 5ο αι. και εξής

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Μετά την κρίση του 3ου αι. μ.Χ. και τις μεταρρυθμίσεις του **Διοκλητιανού** (284-305) που συνεχίστηκαν και ενισχύθηκαν από τους διαδόχους του (**Κωνσταντίνο Α΄, Κωνστάντιο Β΄** κλπ.) το κράτος εισέρχεται πολιτειακά στην περίοδο της ***δεσποτείας*** (***dominatus***).

- Η τελευταία αντικατέστησε (οριστικά και αμετάκλητα) την περίοδο **της *ηγεμονίας*** (***principatus***), η οποία ίσχυε από την εποχή του **Αυγούστου** (= ο αυτοκράτωρ / *princeps* ως υποτιθέμενος *πρώτος πολίτης* μεταξύ «ίσων» και ανώτατος πολιτειακός λειτουργός με τα παλαιά όμως πολιτειακά όργανα να εξακολουθούν να λειτουργούν). Από τότε και στο εξής ο αυτοκράτορας μετατρέπεται σε απόλυτο άρχοντα / δεσπότη ανατολικού τύπου.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Ο αυτοκράτορας από τα τέλη του 3ου αι. καθίσταται λοιπόν **απόλυτος μονάρχης**, αρχικά «**θεϊκός**» ή «θείος» (*divus*) και κατόπιν, ως χριστιανός πλέον τον 4ο αι., **εκπρόσωπος και εκλεκτός του Θεού στη γη**. Παράλληλα επιβάλλεται τυπικά και ως **ανεξέλεγκτος νομοθέτης.** Τέλος, εισάγεται διαφορετικό τελετουργικό τυπικό στην αυλή με τη χρήση νέων συμβόλων εξουσίας (***διάδημα*** αντί στεφάνου**, *σφαίρα, σκήπτρο***) και την απαίτηση προσκύνησης του αυτοκράτορα (***adoratio***). **Οτιδήποτε σχετίζεται με αυτόν θεωρείται ιερό ή θείο**.

- Οι αλλαγές και οι τάσεις αυτές ενισχύονται περισσότερο από τους χριστιανούς αυτοκράτορες του 4ου αι. (**Κωνσταντίνο Α΄, Κωνστάντιο Β΄** κλπ.), οι οποίοι υιοθετούν στις δημόσιες εμφανίσεις τους αρχιερατικό και άκαμπτο ύφος με το βλέμμα προσηλωμένο σε νοητό και ακίνητο σημείο (εξαίρεση αποτέλεσε ο **Ιουλιανός**).

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Ο **Κων/νος Α΄** εγκατέλειψε οριστικά την αντίληψη του **Αυγούστου**, των **Αντωνίνων** και του **Διοκλητιανού** ότι ο αυτοκράτωρ ήταν ο ανώτατος άρχων του ρωμαϊκού λαού.

- Μετά την εξουδετέρωση του **Λικινίου** (324), το θρόνο κατείχε πλέον κληρονομικά (αν και αυτό δεν θεσμοθετήθηκε) μόνο **η οικογένεια του Κων/νου**, γεγονός που ουσιαστικά **ταύτισε τη διακυβέρνηση του κράτους με τον δεσποτισμό της Ανατολής**. Στηρίγματα της δυναστείας ήταν η **αφοσίωση του στρατού** και η **θρησκεία**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Ο **Κων/νος** συνειδητοποίησε ότι **η δεσποτική εξουσία μπορούσε να θεμελιωθεί μόνο στη θρησκεία**. Η ηγεμονία του **Αυγούστου** και των μετέπειτα αυτοκρατόρων δεν είχε ουσιαστικά θρησκευτικό στήριγμα (η αυτοκρατορική λατρεία ήταν μια αμιγώς κρατική και τυπική τελετουργία), καθώς βασιζόταν στη σχέση του ***princeps*** με τη Σύγκλητο και το λαό (ο ίδιος ήταν νόμιμος εκπρόσωπός τους).

- Η αντίληψη αυτή δεν ίσχυε πλέον τον 3ο αι., όταν ο **στρατός** απέκτησε ισχυρότατη επιρροή και οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να εξασφαλίζουν την ανοχή του και να συνδεθούν με το εκάστοτε ισχυρότερο **θρησκευτικό ρεύμα**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Ο **Κων/νος Α΄** προσπάθησε να αναδείξει μια μοναδική κρατική θρησκεία και να στηρίξει σε αυτήν την αυτοκρατορική εξουσία. Δημιούργησε έτσι μια **δεσποτική** και **κληρονομική εξουσία**, αναπόσπαστη από την **κρατική θρησκεία**. Αυτό σηματοδότησε οριστικά την **εξαφάνιση του παλαιού ρωμαϊκού πολιτεύματος** (*ηγεμονία / principatus*), με τη Σύγκλητο και το λαό της Ρώμης, και την εμφάνιση ενός **νέου πολιτειακού συστήματος**, του ***dominatus* / *δεσποτείας***, που αποτελούσε ουσιαστικά μία **απόλυτη «ελέω Θεού» μοναρχία**.

- Η ίδια εποχή σηματοδότησε **το τέλος** και του άλλου ιδανικού του ελληνορωμαϊκού κόσμου, **της ιδιότητας του *πολίτη* και της *ελευθερίας* του**. Στο νέο διαμορφωμένο μοναρχικό καθεστώς τη θέση των πολιτών κατέλαβαν πλέον οι **υποτελείς υπήκοοι**. Το συστατικό στοιχείο του παλαιού ελληνορωμαϊκού κόσμου, οι αυτοδιοικούμενες πόλεις, παρακμάζει επίσης γρήγορα.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Ακρογωνιαίος λίθος του βυζαντινού πλέον πολιτειακού οικοδομήματος ήταν λοιπόν πλέον ο **αυτοκράτωρ**, ο άρχων της οικουμένης μέσω της θεϊκής βούλησης, «*Χριστός Κυρίου*» κατά το πρότυπο του **Δαυίδ**.

- Ο αυτοκράτωρ είναι **φορέας κάθε εξουσίας** και **ελέγχει όλον τον κρατικό μηχανισμό**. Απονέμει τίτλους και αξιώματα και διορίζει υπαλλήλους. Είναι ανώτατος **αρχηγός του στρατού**, **επόπτης** της εύρυθμης λειτουργίας **της δικαιοσύνης** (συχνά μάλιστα δικάζει προσωπικά), **ασκεί αποφασιστική επιρροή στην Εκκλησία** (με καθήκον του την περιφρούρηση της ορθοδοξίας) συγκαλώντας συνόδους και ελέγχοντας την πλήρωση των πατριαρχικών θρόνων και των επισκοπικών εδρών. Είναι ο **μοναδικός νομοθέτης του κράτους**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Το βυζαντινό πολίτευμα θεωρητικά είναι **απόλυτη μοναρχία** που δεν υπόκειται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο και γραπτούς συνταγματικούς κανόνες και περιορισμούς. Κύριος ρυθμιστής όλων η βούληση του αυτοκράτορα.

«***Όπερ αρέσει τω βασιλεί νόμος εστίν***»

παραφράζουν τα μεταγενέστερα **«Βασιλικά»**

το σχετικό χωρίο του ιουστινιάνειου «**Πανδέκτη**»

(«*Quod principi placuit legis habet vigorem*»).

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Με βάση τη νέα πραγματικότητα και μετά την πλήρη επιβολή του χριστιανισμού, ο αυτοκράτωρ δεν πλέον μόνο ο **ανώτατος διοικητής του στρατού**, ο **ανώτατος δικαστής** και ο **μοναδικός νομοθέτης** αλλά και ο **προστάτης της Εκκλησίας και της ορθής πίστης ως εκλεκτός του Θεού**, απόλυτος άρχων και ζωντανή εικόνα του χριστιανικού κράτους που του εμπιστεύθηκε ο Θεός.

- Υπερυψωμένος από τη γήινη και ανθρώπινη σφαίρα ο αυτοκράτωρ βρισκόταν σε άμεση σχέση με τον Θεό και κατά κάποιο τρόπο έγινε αντικείμενο μιας ιδιότυπης πολιτικής και θρησκευτικής «λατρείας». Αυτή εκδηλωνόταν στη βασιλική Αυλή, με μια εντυπωσιακή τελετουργία, όπου συνέπραττε η Εκκλησία και τα μέλη της Αυλής. Εκφραζόταν και με τις εικόνες που παρίσταναν τον φιλόχριστο αυτοκράτορα καθώς και με τις προσφωνήσεις που δεχόταν σε δημόσιους χώρους.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

- Παρά τα όσα αναφέρθηκαν θα πρέπει να σημειωθεί ότι **ο αυτοκράτορας δεν είναι απόλυτα ανεξέλεγκτος**. Αυτό το γεγονός εμπόδισε το βυζαντινό πολίτευμα από το να ταυτιστεί πλήρως με τον δεσποτισμό της Ανατολής.

- Ο αυτοκράτορας **υπόκειται σε όσα ορίζει η νομοθεσία**. Ο ίδιος και η απολυταρχική άσκηση της εξουσίας περιορίζονται γενικά από το την **πολιτική θεωρία**, το **φυσικό δίκαιο** και την **ηθική, τη διδασκαλία της Εκκλησίας** και την **παλαιά ελληνική πνευματική παράδοση**. Οι θεμελιώδεις αρχές της δικαιοσύνης και της φιλανθρωπίας διακηρύσσονται στα προοίμια των αυτοκρατορικών νομοθετημάτων. Ο λαός εκφράζει σε ***αναφωνήσεις*** και ***επευφημίες*** προσδοκίες και παράπονα προς τον αυτοκράτορα.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Συνέσιος Κυρήνης

- Η παρουσία των **Γότθων** στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας και η κατάληψη καίριων στρατιωτικών θέσεων από τους αρχηγούς τους (τέλη 4ου - αρχές 5ου αι.) συνέγειρε πολιτικούς και εκκλησιαστικούς ηγέτες που ήταν πιστοί στην ελληνική πνευματική και πολιτική παράδοση και την υπεροχή του «**Ελληνισμού**» έναντι του «**βαρβαρικού**» **στοιχείου**.

- Έτσι δημιουργήθηκε στο ανατολικό τμήμα του κράτους μια **αντιγερμανική** παράταξη με κύριο θεωρητικό τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο **Συνέσιο**, **επίσκοπο Πτολεμαΐδος / Πενταπόλεως** (Κυρηναϊκή), ένθερμου στη νεότητά του μαθητή της *εθνικής* φιλοσόφου και μαθηματικού **Υπατίας**. Ο **Συνέσιος** ανέπτυξε και καθαρά πολιτική δράση υπερασπιζόμενος διοικητικά, οικονομικά και στρατιωτικά την περιφέρειά του. Η αποστολή που συμμετείχε στην **Κων/πολη** για το συμφέρον της Κυρηναϊκής μας άφησε ως μνημείο το λόγο «***Περί βασιλείας***».

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Συνέσιος Κυρήνης

- Ο **Συνέσιος** (με πρότυπο τον **Σωκράτη**) θεμελίωσε θεωρητικά τη διαφορά μεταξύ τυραννίδας και βασιλείας. Στο λόγο «***Περί βασιλείας***» χαράσσονται τα όρια που δεν μπορεί να υπερβεί ο καλός μονάρχης:

«***βασιλεία δε τυραννίς παροικεί και μάλα αγχίθυρος*** […] ***μη τοίνυν άλλην, αλλά την της βασιλείας νόσον τυραννίδα δείδιθί τε και διαγίνωσκε*** […] ***ότι βασιλέως μεν έστι τρόπος ο νόμος, τυράννου δε ο τρόπος νόμος***».

- Ακόμη επιγραμματικότερος ο **Θεμίστιος** που γράφει σε ***Λόγο*** του:

«***ο βασιλεύς και ο τύραννος πάνυ αλλήλοιν πολεμείν και ανθέστηκεν***».

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Στους **ηθικούς περιορισμούς** στην αυτοκρατορική παντοδυναμία προστέθηκαν και **πολιτικές δυνάμεις** που αναπτύχθηκαν κατά τρόπο αντίρροπο έναντι της αυτοκρατορικής εξουσίας και επιχειρούσαν κατά καιρούς να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις και να περιορίσουν τις υπερβασίες της εξουσίας.

- Κατά την πρώιμη περίοδο αυτοί οι πολιτειακοί παράγοντες είναι η **Σύγκλητος** και εμμέσως οι **δήμοι**. Στο προσκήνιο προβάλλει μεν βαθμιαία και η **Εκκλησία**, αλλά μέσω της δράσης μεμονωμένων ατόμων και όχι ως ενιαίος οργανισμός. Ο ρόλος του **στρατού** μειώνεται μετά το 450 προς όφελος της **Συγκλήτου**. Η τελευταία αποδυναμώνεται επί Ιουστινιανού Α΄, ενισχύεται και πάλι τον 7ο αι., ενώ ο **στρατός** αποκτά ισχυρή παρεμβατική πολιτική δράση από το β΄ μισό του 7ου αι. και εξής.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Η **Σύγκλητος της Κων/πολης** αρχικά δεν διέθετε το κύρος εκείνης της **Ρώμης**, αλλά απέκτησε από το 450 την αρμοδιότητα εκλογής νέου αυτοκράτορα (μέχρι τότε καθοριστική ήταν η **στρατιωτική** παρέμβαση). Έτσι, απέκτησε πολιτική επιρροή και κύρος, καθώς τα μέλη της διέθεταν και δικαστικά καθήκοντα, αναλάμβαναν διπλωματικές αποστολές κλπ. Τη δυναμική της παρουσία ανέκοψε κατά τον 6ο αι. ο συγκεντρωτικός και «απολυταρχικός» αυτοκράτορας **Ιουστινιανός Α΄**.

Η διαμόρφωση του αυτοκρατορικού πολιτεύματος κατά τον 5ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Οι ***δήμοι*** της Κων/πολης και των άλλων μεγάλων πόλεων (Αντιόχειας, Αλεξάνδρειας, Θεσ/νίκης) διέθεταν σημαντική πολιτική δύναμη από την εποχή του **Θεοδοσίου Β΄** (408-450) μέχρι την άνοδο του **Ηρακλείου** (610).

- Οι *δήμοι* των **Πρασίνων** και των **Βενέτων** αλλά και των **Λευκών** και **Ρουσίων** ήταν οργανωμένες λαϊκές ομάδες, αρχικά με αθλητικό χαρακτήρα, έχοντας τη φροντίδα της οργάνωσης αγώνων στους ιπποδρόμους. Ποικίλες πολιτικές, θρησκευτικές και κοινωνικές ροπές συνυπήρχαν σε αυτούς. Επικεφαλής είχαν στις αρχές του 5ου αι. τους ***φακτιοναρίους*** και αργότερα τους ***δημάρχους***. **Δεν αποτελούσαν τυπικά πολιτειακά όργανα**, αν και οι ***δήμαρχοι*** διορίζονταν από τους αυτοκράτορες. Απέκτησαν ωστόσο πολιτική ισχύ εξαιτίας των οργανικώς ενταγμένων μελών τους, του φανατισμού των οπαδών τους και της απήχησής τους σε ευρύτερα πληθυσμιακά τμήματα.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Η **Εκκλησία** είναι ένας τρίτος παράγοντας που, αν και όχι θεσμοθετημένος πολιτικά, περιστασιακά **ενεργά ανασχετικώς έναντι της απόλυτης αυτοκρατορικής εξουσίας**. Δύναμη πνευματική που συσσωρεύει ωστόσο ολοένα και μεγαλύτερο πλούτο, διαθέτει τους μοναχούς ως μονάδα πίεσης, είναι αποκλειστικός σχεδόν φορέας της κοινωνικής πρόνοιας και ασκεί ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή στις συνειδήσεις των πιστών **αναμένοντας την καταξίωσή της και ως φορέα πολιτικής ισχύος**. Αυτό όμως θα γίνει με την πάροδο αρκετών αιώνων, όταν το κρατικό - πολιτικό γόητρο της αυτοκρατορίας θα έχει μειωθεί.

- Τον 5ο αι. η Εκκλησία αναλώνεται στον ανταγωνισμό των πατριαρχείων και στην αναζήτηση λύσης για το **χριστολογικό πρόβλημα**. Ζητήματα επίσης όπως η πλήρωση εκκλησιαστικών εδρών και οι διαμάχες **χαλκηδονείων - αντιχαλκηδονείων** την εμποδίζουν να αναλάβει πρωτοβουλίες σε άλλους τομείς.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Ο ***στρατός*** διέθετε μέχρι τα μέσα του 5ου αι. το δικαίωμα εκλογής αυτοκράτορα, προς πλήρωση του χηρεύοντος θρόνου, και την αρμοδιότητα απονομής της ιδιότητας του ***αυγούστου*** κατά την επίσημη τελετή της αναγόρευσης. Έτσι, ήταν παράγοντας πολιτειακός και πολιτικός. Το δικαίωμα εκλογής ωστόσο μεταφέρθηκε από το **450** και εξής στη ***Σύγκλητο*** και οι ***Δήμοι*** απέκτησαν επίσης επιρροή. Ο στρατός θα επανέλθει στο προσκήνιο κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο ως ουσιώδης πολιτικός ρυθμιστής.

- Η μείωση της πολιτικής επιρροής του στρατού οφείλεται στο ότι τον 5ο αι. **τα μισθοφορικά σώματα είχαν αυξηθεί πολύ και υπήρχε πλέον κίνδυνος να περιέλθει το κράτος υπό τον έλεγχο ξένων στρατιωτικών αξιωματούχων**. Έτσι, οι αντίρροπες δυνάμεις συσπειρώθηκαν γύρω από τη **Σύγκλητο**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.
Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Ο επίσημος τίτλος του αυτοκράτορα κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο είναι ***Imperator Caesar Augustus*** (συνδυάζει έτσι τη στρατιωτική ιδιότητα και τους δύο τίτλους των ανώτατων αρχηγών του κράτους κατά το διοκλητιάνειο πολίτευμα). Στα ελληνικά η τιτλοφορία του είναι ***Ιμπεράτωρ*** (ή ***Αυτοκράτωρ***), ***Καίσαρ***, ***Αύγουστος*** (= ***Σεβαστός***).

- Στα χρονικά περίπου όρια πρώιμης - μέσης βυζαντινής περιόδου αλλάζει εντελώς η τιτλοφορία του αυτοκράτορα. Ο επίσημος αυτοκρατορικός τίτλος μεταβάλλεται κατά τη βασιλεία του **Ηρακλείου** (610-641) Αντικαθίσταται με τον αρχαίο ελληνικό όρο ***βασιλεύς*** και συνδυάζεται με εμφατική δήλωση της θρησκευτικότητας του αρχηγού του κράτους λαμβάνοντας τον τύπο ο δείνα «***πιστός εν Χριστώ βασιλεύς***».

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.
Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Επί **Ηρακλείου** καταπίπτουν τα «τελευταία οχυρά» της λατινικής, ο **στρατός** και τα **νομίσματα**, όπου επίσης αρχίζουν να χρησιμοποιούνται τα ελληνικά (στη **νομοθεσία** είχαν αρχίσει προοδευτικά ήδη από τον 6ο αι.).

- Τον 7ο επίσης αι. η παράσταση του Χριστού προσαρτήθηκε στην μοναρχική εικονογραφία, ώστε να αποδοθεί εικονογραφικά η σχέση Θεού - αυτοκράτορα. Αυτή αποκρυσταλλώθηκε στην επίσημη τιτλοφορία με τη φράση «***εν Χριστώ βασιλεύς***».

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.

Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Ο αυτοκράτωρ αυτοαποκαλείται κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο ***δεσπότης*** (εκ του λατ. ***dominus***), την αρχή του αποκαλεί ως ***βασιλεία*** και τους προκατόχους του ως ***βασιλείς***.

- Από τις αρχές του 9ου αι., μετά την αυτοκρατορική στέψη του Φράγκου ηγεμόνα **Καρλομάγνου** στη Ρώμη από τον πάπα (800), αρχίζει συστηματικά και επιδεικτικά να χρησιμοποιείται από τους Βυζαντινούς ο όρος ***βασιλεύς Ρωμαίων*** (που είχε εισαχθεί για πρώτη φορά στα μέσα του 7ου αι. επί **Κώνσταντος Β΄**) ως απάντηση των αξιώσεων οικουμενικότητας του **Καρλομάγνου**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.
Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Από τα μέσα του 7ου μέχρι τις αρχές 9ου αι. στις περισσότερες επίσημες πηγές (νομίσματα, νομοθεσία) αναγράφεται συνήθως μόνον ο τίτλος ***βασιλεύς*** ή ***πιστός βασιλεύς***. Από τη βασιλεία του **Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ (811-813)** προστέθηκε επίσημα και μόνιμα η λέξη ***Ρωμαίων***.

- Κατά τον 9ο αι. προστέθηκε στον τίτλο και ο όρος ***αυτοκράτωρ*** χρησιμοποιούμενος παράλληλα με τον ήδη υπάρχοντα του ***βασιλέως***. Επί **Μιχαήλ Γ΄ (842-867)** οριστικοποιείται η προσθήκη του όρου ***αυτοκράτωρ*** στον επίσημο τίτλο. Αυτός διαμορφώνεται πλέον επί «**Μακεδονικής» δυναστείας (867-1057)** ως ***αυτοκράτωρ, πιστός βασιλεύς Ρωμαίων***.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.
Η αυτοκρατορική ανάδειξη

- **Η αρχή της κληρονομικής διαδοχής δεν καθιερώθηκε νομοθετικά**. Προοδευτικά όμως διαμορφώθηκε στην πράξη ως κανόνας της διαδοχής του εκάστοτε ηγεμόνα από τον πρωτότοκο γιο του ή άλλον συγγενή.

- Η αυτοκρατορική ανάδειξη υπόκειτο σε κανόνες και ακολουθούσε ορισμένο τυπικό. Όταν χήρευε ο θρόνος και δεν είχε οριστεί αυτοκράτωρ διάδοχος, τότε αρμόδιοι ήταν οι πολιτειακοί παράγοντες, ο **στρατός** μέχρι το 450 και από το 450 μέχρι το 610 η **Σύγκλητος**. Ενίοτε τότε επιρροή ασκούσε και η εκάστοτε **αυγούστα**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.
Η αυτοκρατορική ανάδειξη

- Της αυτοκρατορικής ***εκλογής*** έπεται η ***αναγόρευση***, πράξη επίσημη και πανηγυρική, απαραίτητη για την απόκτηση της ιδιότητας του ***αυγούστου***. Κατά την πρώιμη περίοδο κυριαρχεί το στρατιωτικό στοιχείο σε αυτήν.

- Ο αναγορευόμενος υψώνεται σε ασπίδα και ανακηρύσσεται από τον **στρατό *αύγουστος***. Μετά περιβάλλεται το *διάδημα* και την *πορφύρα*. Κατά τον 5ο αι. μαρτυρείται και η παρουσία **Συγκλήτου, δήμων** και **πατριάρχη** (ο πρώτος αυτοκράτορας που στέφθηκε από τον πατριάρχη ήταν ο Μαρκιανός), ενώ παράλληλα εισάγονται καινοτομίες στο τυπικό (σύμπραξη του πατριάρχη κατά τη στιγμή της τοποθέτησης του διαδήματος επί του αναγορευομένου). Η τελετή πραγματοποιείται στον Ιππόδρομο ή στο *εν κάμπω τριβουνάλιον* (= Έβδομον).

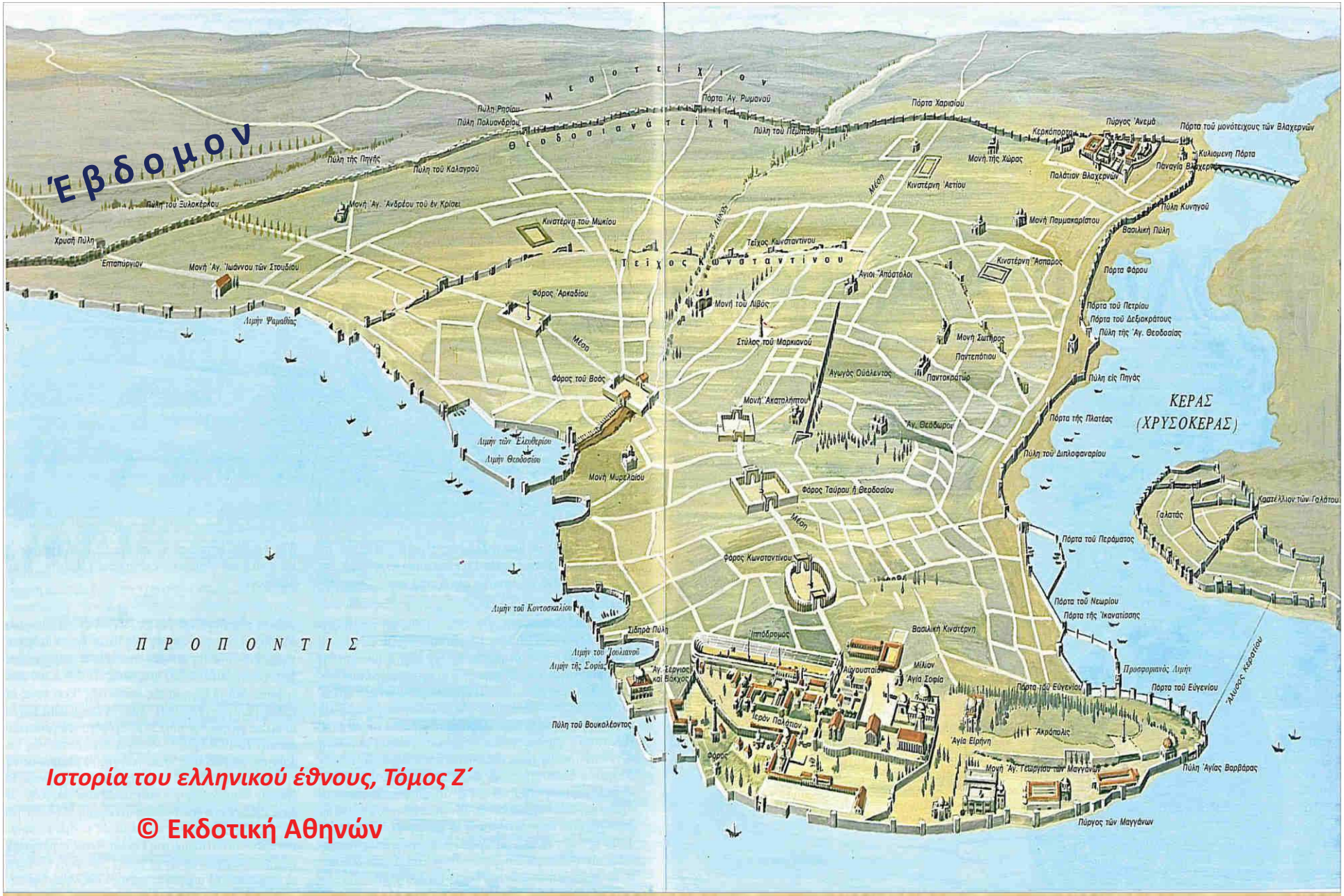

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4ο - 5ο αι. κ.ε.
Η αυτοκρατορική ανάδειξη

- **Η θρησκευτικότητα του μεσαιωνικού ανθρώπου διεισδύει προοδευτικά και στον πολιτικό βίο και δίνει σε κοσμικές και στρατιωτικές τελετές νέα όψη :**

- Το τμήμα της περιβολής του *διαδήματος* στην αναγόρευση αποσπάται από το **602 κ.ε.** και διαμορφώνεται σε ξεχωριστή θρησκευτική τελετή με **καθοριστική πλέον την συμβολή του πατριάρχη** (= ***στέψις***) που όμως δεν παράγει νομικές συνέπειες, αντίθετα με την ***αναγόρευση***.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 6ο:

Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)

- *Οι πηγές για τον 6ο αι.*
- *Η ιουστινιάνεια νομοθεσία*
- *Οι αυτοκράτορες του 6ου αι.*
- *Αναστάσιος Α΄ και Ιουστίνος Α΄*
- *Η άνοδος του Ιουστινιανού Α΄, η οικουμενική πολιτική του, τα επιτεύγματα, τα όρια και η βαριά κληρονομιά της*
- *Το ιουστινιάνειο νομοθετικό, διοικητικό και οικοδομικό έργο*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες
των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση
και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία
ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους
από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης
προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©),
τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων
(βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*,
Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως
η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών,
πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 6ου μαθήματος

- 6ος αιώνας
- Corpus iuris civilis
- Reconquista / ανάκτηση
- Άβαροι / Αβαροσλάβοι
- Αγαθίας
- Αγία Σοφία
- Ακακιανό σχίσμα
- Αναστάσιος Α΄
- Αντιόχεια Συρίας
- Απέραντος ειρήνη
- Αφθαρτοδοκητισμός
- Αφρική
- Βαλκάνια
- Βάνδαλοι
- Βελισάριος
- Γελίμερος
- Δάρας
- Δούναβης
- Έδικτον Αβύδου
- Εισηγήσεις / Instituta
- Εξαρχάτα
- Θεοδώρα
- Θευδάτος
- Ιουστινιάνειος κώδικας / Codex Iustinianus
- Ιουστινιανός Α΄
- Ιουστίνος Α΄
- Ιουστίνος Β΄
- Καρχηδόνα
- Κωδικοποίηση νόμων
- Κωνσταντινούπολη
- Λογγοβάρδοι
- Μαυρίκιος
- Μονοφυσίτες
- Ναρσής
- Νεαρές / Novellae
- Νομοθεσία
- Οικοδομικό έργο
- Οστρογότθοι
- Ουίττιγις
- Πανδέκτης / Digesta
- Περσία
- Πηγές
- Προκόπιος
- Ραβέννα
- Ρώμη
- Σίρμιον
- Σλαβικά φύλα
- Στάση του Νίκα
- Συνθήκη του 591
- Τιβέριος Β΄
- Τρία κεφάλαια
- Τριβωνιανός
- Τωτίλας
- Φράγκοι
- Φωκάς

Οι πηγές για τον 6ο αι.

Οι αφηγηματικές πηγές για τον 6ο αι.

- Αν και οι πηγές που διαθέτουμε για όλο τον 5ο αι. και για τις αρχές του 6ου αι. είναι ανεπαρκείς και ανασφαλείς, με την άνοδο του **Ιουστινιανού Α΄** στο θρόνο (527) περνάμε από το προηγούμενο «λυκόφως» σε **μία από τις καλύτερα τεκμηριωμένες περιόδους της πρώιμης Βυζαντινής** ή ύστερης Ρωμαϊκής **αυτοκρατορίας**. Καλύτερα πληροφορημένοι είμαστε για τις πρώτες περιόδους της βασιλείας του Ιουστινιανού.

- Η κατάσταση αλλάζει δραματικά τους επόμενους αιώνες **(7ος - 9ος αι.)**, οι οποίοι χαρακτηρίζονται «***Σκοτεινοί***» (σε ό,τι αφορά στις διαθέσιμες πηγές). Η αλλαγή ωστόσο είναι εμφανής σε όλες τις πτυχές του κοινωνικού και κρατικού βίου, γεγονός που σηματοδοτεί την οριστική μετάβαση (από τα **μέσα του 6ου αι. κ.ε.**) από την **ύστερη αρχαιότητα** στους καθαρά **μεσαιωνικούς χρόνους**.

Προκόπιος Καισαρεύς

- Ίσως ο κορυφαίος ιστοριογράφος των βυζαντινών χρόνων. Καταγόταν από την **Καισάρεια** της **Παλαιστίνης** (γεννήθηκε ca. 490-507), σπούδασε νομικά, είχε ευρύτατη ιστορική κατάρτιση. Στα κείμενά του μεταφέρει τους κυρίαρχους -στην αρχαία ιστοριογραφία- όρους του «*θείου*», του «*δαιμονίου*» και της «*τύχης*», εμπλουτισμένους με ορισμένα χριστιανικά στοιχεία. Η στάση του ωστόσο απέναντι στο χριστιανισμό και τις αιρέσεις είναι «χλιαρή» και έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ίσως ήταν κρυφά *εθνικός* εκ πεποιθήσεως.

- Ο Προκόπιος υπήρξε ρήτορας και γραμματέας (σύμβουλος / *consiliarus*) του στρατηγού **Βελισαρίου** (ca. 527-539). Αργότερα χρημάτισε ανώτερος αξιωματούχος στην πρωτεύουσα. Εκτός από τα ελληνικά, μιλούσε συριακά και λατινικά και είχε γνώσεις της περσικής και γοτθικής γλώσσας. Υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας πολλών γεγονότων που περιγράφει.

Τα έργα του Προκοπίου

- ***Υπέρ πολέμων λόγοι*** (8 βιβλία, «*Περσικοί*», «*Βανδαλικοί*», «*Γοτθικοί*» πόλεμοι)

Εκθέτουν τα στρατιωτικά και διπλωματικά γεγονότα έως το 552, δηλ. περιγράφουν εν πολλοίς την ιουστινιάνεια *reconquista* με πρωταγωνιστή τον Βελισάριο. Δίνουν επίσης λεπτομερή στοιχεία για χώρες και λαούς, πραγματοποιούν ιστορικές, γεωγραφικές και εθνογραφικές παρεκβάσεις που αναφέρονται σε έθνη και χώρες της Ανατολής, Αφρικής και Ευρώπης.

- ***Περί κτισμάτων***

Το έργο έχει πανηγυρικό σκοπό, απαριθμεί τα κτίρια που κατασκεύασε ή επισκεύασε ο Ιουστινιανός μέχρι το 550 (από τα φρούρια του **Δούναβη** μέχρι την **Αγία Σοφία** και το ανατολικό σύνορο). Μνημονεύει όμως και τις περιοχές, όπου εκτελούνταν τα έργα, παρέχοντας τοπογραφικές λεπτομέρειες, χωρίς να επιμένει στην κατασκευή και τα υλικά των κτιρίων.

Τα έργα του Προκοπίου

- ***Ανέκδοτα*** (ή ***Απόκρυφος ιστορία***)

Κάποτε αμφισβητείτο η γνησιότητα τους. Έργο που δεν είχε δημοσιευθεί πριν το θάνατο του Ιουστινιανού, καθώς αποτελεί λίβελλο για τον προσωπικό βίο των **Ιουστινιανού** - **Θεοδώρας** αλλά και των **Βελισαρίου** - **Αντωνίνας**. Μολαταύτα, εδώ δίνονται πολλές πληροφορίες για την εσωτερική ιστορία της βασιλείας του Ιουστινιανού. Ο κακεντρεχής και εμπαθής χαρακτήρας του έργου καθιστά ύποπτες αρκετές πληροφορίες, αλλά το κείμενο φωτίζει πολλές πτυχές της διακυβέρνησης του κράτους και των πολιτικών εξελίξεων της εποχής.

Άλλες αφηγηματικές πηγές του 6ου αι.

- **Ιωάννης Λυδός, *Περί αρχών της Ρωμαίων πολιτείας***

  Καταγόταν από τη Φιλαδέλφεια της δυτικής Μ. Ασίας, γεννήθηκε το 490, ήταν νομικός, γνώστης της λατινικής και κρατικός αξιωματούχος. Κατά τον πατριάρχη Φώτιο είναι υπερόπτης και κόλακας. Το βασικό του έργο (559) απηχεί την ιουστινιάνεια προπαγάνδα και περιγράφει την ιστορία και τα χαρακτηριστικά του αυτοκρατορικού πολιτεύματος). Άλλα έργα του τα ***Περί μηνών*** και ***Περί διοσημειών***.

- **Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία***

  Απλοϊκό έργο με αφελή και συγκεχυμένη διήγηση που δημιουργεί αρκετά προβλήματα, ο συγγραφέας καταγόταν από την Αντιόχεια.

- **Αγαθίας, *Περί της Ιουστινιανού βασιλείας***

  Σχολαστικός και ποιητής από τη Μύρινα, συνεχίζει την εξιστόρηση του Προκοπίου μέχρι το 558 με αφήγηση που στηρίζεται στην προφορική παράδοση. Αντίθετα με τον Προκόπιο, ήρωας της αφήγησής του είναι ο στρατηγός Ναρσής.

Άλλες αφηγηματικές πηγές του 6ου αι.

- **Πέτρος Πατρίκιος** εκ Θεσ/νίκης, ***Περί πολιτικής καταστάσεως***

  (σώθηκαν μόνο αποσπάσματα που παρέχουν πληροφορίες για τη διπλωματία και την αυλική εθιμοτυπία, ο συγγραφέας ήταν *κουράτωρ* του οίκου της αυγούστας Θεοδώρας, πλούσιος κάτοχος λατομείων και σπουδαίος διπλωμάτης).

- **Κόμης Μαρκελλίνος**, ***Chronicon*** (έργο στα λατινικά, φθάνει έως το 534).

- **Φλάβιος Κρησκώνιος Κόριππος**, «***Ιωαννίς***»

  (*Johannis seu de bellis Libycis*). Μικρό λατινικό επικό ποίημα που αφηγείται με λεπτομέρειες τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Αφρική (546-584).

Άλλες αφηγηματικές πηγές του 6ου αι.

- **Βίκτωρ επίσκοπος της αφρικανικής Tunnuna**, ***Chronicon***

  Πραγματεύεται τις αφρικανικές υποθέσεις.

- **Μένανδρος ο *προτήκτωρ***. Σύνταξη του έργου του, που σώζεται σε αποσπάσματα, το 583/84, αφήγηση ετών 552-582.

- **Ευάγριος ο σχολαστικός, *Εκκλησιαστική ιστορία***

  Ορθόδοξος Σύρος δικηγόρος, εξετάζει την περίοδο 413-593, ενδιαφέρεται για την πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία και χρησιμοποιεί χαμένες πηγές.

Άλλες αφηγηματικές πηγές για τον 6ο αι.

- **Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική ιστορία***

  Μονοφυσίτης, το έργο αφηγείται στα συριακά την ιστορία της μονοφυσιτικής Εκκλησίας επί Ιουστινιανού και σώζεται αποσπασματικά.

- **Ιωάννης Αντιοχεύς**, ***Ιστορία χρονική από Αδάμ***

  Σώζονται μόνο αποσπάσματα, αφηγείται μέχρι την πτώση του Φωκά το 610.

- **Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Οικουμενική ιστορία***

  Ο συγγραφέας καταγόταν από την Αίγυπτο και αφηγείται τη βασιλεία του Μαυρικίου [582-602]· **με αυτόν τον *σχολαστικό*, κρατικό λειτουργό και συγγραφέα ολοκληρώνεται η μακρά σειρά της αρχαίας ιστοριογραφικής παράδοσης**.

Άλλες αφηγηματικές πηγές για τον 6ο αι.

- ***Πασχάλιον χρονικόν*** ανώνυμου συγγραφέα (κληρικού του πατριαρχείου Κων/πόλεως), ο τίτλος του από τους 4 τροχούς / πίνακες για τον υπολογισμό του Πασχάλιου κύκλου με τον οποίο θεμελιώνεται η χριστιανική χρονολογία, σύνταξη μετά το 629/30. Πρόκειται για κολοβό έργο, το οποίο θεωρείται ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην αρχαίου τύπου ιστοριογραφία και στα πολύ διαφορετικά μεσαιωνικά χρονογραφικά έργα που ακολούθησαν.

- **Θεοφάνης, *Χρονογραφία***

  Σύνταξη 810/11-814/15, αφήγηση γεγονότων ετών 284-813, εξαιρετικά πολύτιμο έργο ενός μοναχού χωρίς μεγάλη μόρφωση αλλά από επιφανή οικογένεια, ο οποίος διώχθηκε στην εποχή του για τις εικονολατρικές του πεποιθήσεις.

Αφηγηματικές και άλλες γραπτές πηγές του 6ου αι.

- **Κοσμάς Ινδικοπλεύστης** (εξ Αλεξανδρείας), ***Χριστιανική τοπογραφία***
- **Βίος αγίου Σάββα** (†532)
- **Βίος Σαμψών ξενοδόχου, πατριάρχου Κων/πόλεως** (επί Ιουστινιανού Α΄)
- **Βίου Ευτυχίου πατριάρχου Κων/πόλεως** (†582)
- **Βίος Συμεών σαλού εις Έμεσαν** (6ος αι.)
- **Βίος Συμεών Στυλίτου εν τω Θαυμαστώ όρει** (†592)
- **Βίος Θεοδώρου Συκεώτου** (†613)
- **Πρακτικά Ε΄ Οικουμενικής συνόδου Κων/πόλεως** (553)

Η ιουστινιάνεια νομοθεσία

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

γνωστή από τον 16ο αι. ως «*CORPUS IURIS CIVILIS*»

- Η ιουστινιάνεια κωδικοποίηση των νόμων αρκούσε για να καταστήσει ένδοξο το όνομα του εμπνευστή της, **Ιουστινιανού Α΄**, καθώς ρύθμιζε επί αιώνες στο Βυζάντιο τις νομικές σχέσεις και επέδρασε στο δίκαιο των **εκχριστιανισμένων σλαβικών λαών**.

- Όταν σημειώθηκε αναγέννηση των νομικών σπουδών στη Δύση από τον 11ο αι. κ.ε., η ιουστινιάνεια κωδικοποίηση των νόμων τέθηκε στο κέντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος, ενώ αργότερα αποτέλεσε θεμέλιο των νεώτερων ευρωπαϊκών κωδίκων. Λέγεται ότι μετά τη Βίβλο (και ίσως κάποια άλλα ιερά βιβλία όπως το λ.χ. Κοράνι), είναι το «βιβλίο» με την μεγαλύτερη απήχηση στην ανθρωπότητα (βλ. *E. Stein*).

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

γνωστή από τον 16ο αι. ως «*CORPUS IURIS CIVILIS*»

- **Η αποκατάσταση της ενότητας του δικαίου ήταν επιτακτική στις αρχές του 6ου αι.,** ώστε να δοθεί συνολική εικόνα του τότε ισχύοντος ρωμαϊκού δικαίου, το οποίο είχε στο μεταξύ υποστεί την επίδραση του **χριστιανισμού**, του πολιτεύματος της **απόλυτης μοναρχίας** και της **εξελληνισμένης Ανατολής**.

- Έπρεπε να αντικατασταθούν τα παλιά νομικά συγγράμματα και να απαλειφθούν παλαιές διατάξεις που δεν ίσχυαν πλέον.

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

γνωστή από τον 16ο αι. ως «*CORPUS IURIS CIVILIS*»

- Συνεργάτες του αυτοκράτορα σε αυτήν την προσπάθεια ήταν λαμπροί καθηγητές των νομικών σχολών της Βηρυτού και της Κων/πόλεως, όπως ο «*έλλην και άθεος*», κατά τον Ησύχιο, **Τριβωνιανός** από τη Σίδη Παμφυλίας.

- Στην κωδικοποιητική εργασία ελήφθησαν υπόψη και ελληνικές φιλοσοφικές ιδέες και ένα πνεύμα δικαιοσύνης και μέριμνας υπέρ των αδυνάτων, δούλων, γυναικών και τέκνων στο γάμο. Παράλληλα, η νομοθεσία του Ιουστινιανού αντανακλά την **πολιτική θεωρία** και τις αντιλήψεις περί **αυτοκρατορικής μοναρχίας και παντοδυναμίας** (αυτές αντανακλώνται και στο αρχιτεκτονικό σχέδιο της Αγίας Σοφίας).

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Η ιουστινιάνεια κωδικοποίηση των νόμων

περατώθηκε σε εκπληκτικά μικρό διάστημα.

Εξαιρουμένων των *Νεαρών*,

ήταν γραμμένη στα λατινικά.

Αποτελείται από 4 μέρη :

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Codex Iustinianus

- Τον επεξεργάστηκε 10μελής επιτροπή με επικεφαλής τον τότε *magister officiorum* **Τριβωνιανό** και τους καθηγητές **Λεόντιο** και **Θεόφιλο**. Τέθηκε σε εφαρμογή τον Απρίλιο του 529, αργότερα αναθεωρήθηκε και προσαρμόστηκε στα νέα νομοθετήματα που είχαν στο μεταξύ δημοσιευθεί (***Πανδέκτης***, ***Εισηγήσεις***). Αυτός ο δεύτερος κώδικας είναι που σώζεται (534). Οι διατάξεις του είναι κυρίως στη λατινική.

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Πανδέκτης (Digesta)

- 17μελής επιτροπή ανέλαβε το 530 τη σύνταξη υπό την καθοδήγηση του **Τριβωνιανού** μιας επίσημης ανθολογίας από τη νομική φιλολογία των προηγούμενων αιώνων. Σε 3 χρόνια επεξεργάστηκαν 2.000 συγγράμματα και ο ***Πανδέκτης*** απέκτησε ισχύ νόμου το 533. Επιλέχθηκαν οι γνώμες των παλαιών Ρωμαίων νομικών (κυρίως του **Ουλπιανού** και του **Παύλου**) και κατανεμήθηκαν σε 50 βιβλία. Ο **Ιουστινιανός** επέτρεψε μεταφράσεις του νέου κειμένου στην ελληνική.

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Εισηγήσεις (Instituta)

- Μέσω αυτής της διάταξης ***Tanta - Δέδωκεν*** (η ίδια διάταξη / *constitutio* απαντά και στον ***Πανδέκτη***) ο Ιουστινιανός έδωσε νομοθετική ισχύ από τα τέλη του 533 σε σύντομο εγχειρίδιο που προοριζόταν για τους «***άρτι νόμων απτομένους και την μείζω διδασκαλίαν ου χωρούντας***». Η συντακτική επιτροπή (**Τριβωνιανός, Θεόφιλος, Δωρόθεος)** στηρίχθηκε σε παλαιότερα ανάλογα έργα. Το κείμενο ήταν στα λατινικά, αλλά σύντομα μεταφράστηκε και στα ελληνικά.

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Νεαραί [διατάξεις] (Novellae constitutiones)

- 153 νόμοι (535-564/65) που ρύθμιζαν ζητήματα ιδιωτικού, δημοσίου και εκκλησιαστικού δικαίου. Αποτελούν μαρτυρία για τον εξελληνισμό του κράτους, καθώς ο ίδιος ο Ιουστινιανός, λάτρης της λατινικής, δικαιολογείται στη 7η *Νεαρά* ότι «***και ου τη πατρίω φωνή*** (= λατινικά) ***τον νόμον συνεγράψαμεν, αλλά ταύτη δη τη κοινή τε και ελλάδι, ώστε άπασιν αυτόν είναι γνώριμον δια το πρόχειρον της ερμηνείας***». Οι περισσότερες είναι γραμμένες στα ελληνικά. Ιδιωτική συλλογή των ***Νεαρών*** πραγματοποιήθηκε μόνο επί Τιβερίου Β΄.

Ο Ιουστινιανός εξέδωσε και 13 ***Edicta*** (διατάγματα).

Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά τον 6ο αι.

Οι αυτοκράτορες κατά τον 6ο αι. - «Ιουστινιάνεια» δυναστεία (518-602)

- **Αναστάσιος Α΄ (491-518)**

«Ιουστινιάνεια» δυναστεία

- **Ιουστίνος Α΄ (518-527)**
- **Ιουστινιανός Α΄ (527-565)**
- **Ιουστίνος Β΄ (565-578)**
- **Τιβέριος Β΄ (578-582)**
- **Μαυρίκιος (582-602)**

Νομίσματα και φόλλις του αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄ (491-518)

Σόλιδος / νόμισμα (πάνω) **και μιλιαρίσιον** (κάτω) **του Ιουστίνου Α΄ (518-527)**

Το μιλιαρίσιον είχε κοπεί στο νομισματοκοπείο της Θεσσαλονίκης

Νόμισμα με τον Ιουστίνο Α΄ και τον Ιουστινιανό Α΄ (527)

Λεπτομέρεια από ελεφαντοστέινο πλακίδιο με παράσταση του Ιουστινιανού Α΄ (ή του Αναστασίου Α΄)

Ο κραταιός, δεσποτικός και μεγαλεπήβολος αυτοκράτορας Ιουστινιανός Α΄ (527-565) υπήρξε (τουλάχιστον φαινομενικά) αθεράπευτος νοσταλγός του παλαιού ρωμαϊκού μεγαλείου, διέθετε σαφείς οικουμενικές βλέψεις και βασίλευσε με ουσιαστική αρχή του το αξίωμα «*ένα κράτος, ένας νόμος, μία θρησκεία (δόγμα)*»

Ο Ιουστινιανός προσπάθησε να σταματήσει προσωπικά, με καλό ή κακό τρόπο, τη γενική παρακμή που, σύμφωνα με τους συγγραφείς του 6ου αι., απειλούσε την τότε κοινωνία. Επρόκειτο ωστόσο ουσιαστικά για την αναπότρεπτη παρακμή της ίδιας της αρχαιότητας. Κατά τον **E. Stein** μάλιστα, η βασιλεία του Ιουστινιανού υπήρξε μια «*αρχαιότητα μέσα στο μεσαίωνα*»!

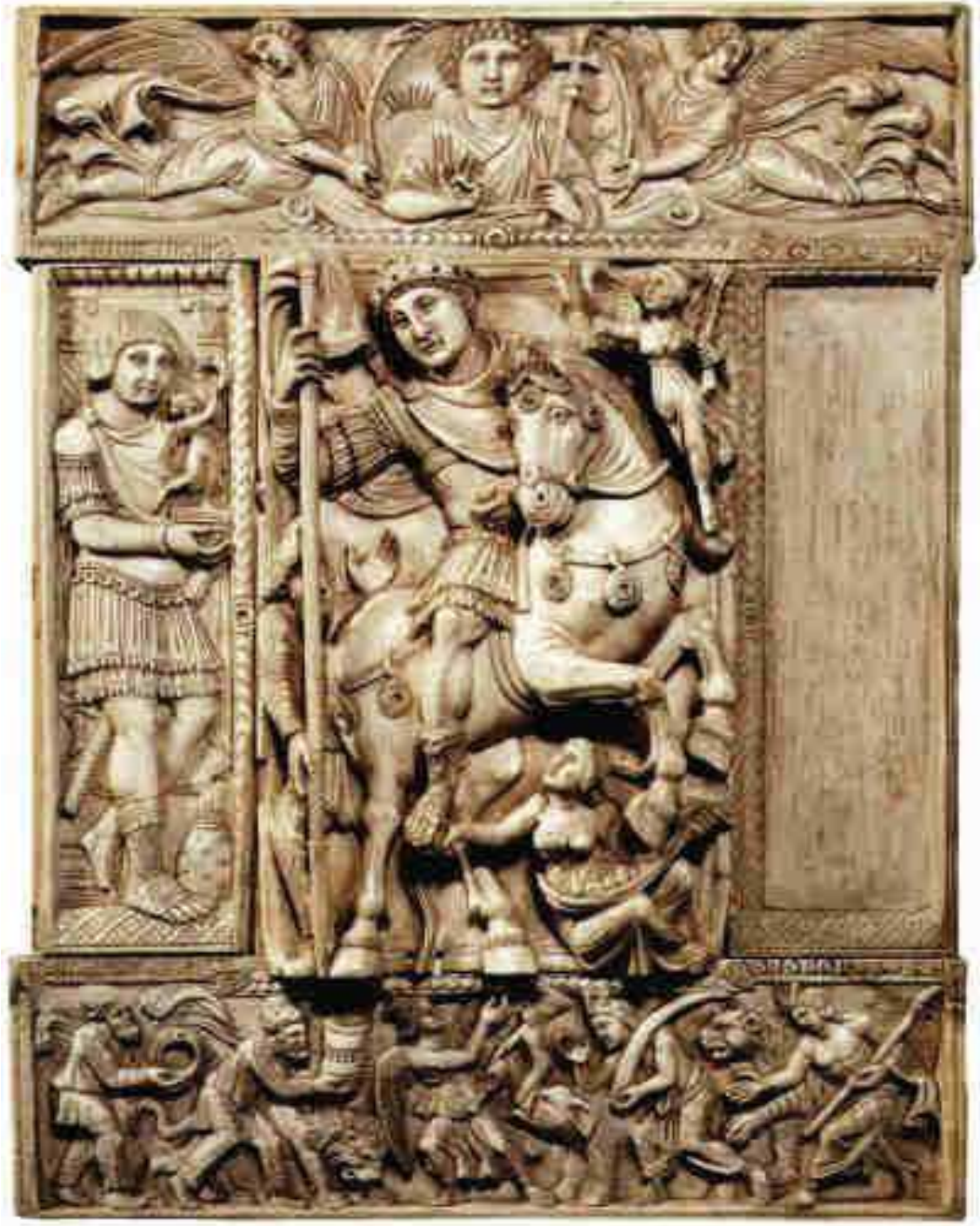

Ελεφαντοστέινο πλακίδιο από το λεγόμενο «δίπτυχο Barberini»

(Παρίσι - Λούβρο)

Εικονίζεται μάλλον ο Ιουστινιανός Α΄

Διάφορα νομίσματα του Ιουστινιανού Α΄

Άγιος Βιτάλιος Ραβέννας

Άγιος Βιτάλιος Ραβέννας

Άγιος Βιτάλιος Ραβέννας (εσωτερικό)

Ψηφιδωτό της αυτοκρατορικής πομπής στον πλευρικό τοίχο της αψίδας του Αγίου Βιταλίου Ραβέννας με τον Ιουστινιανό Α΄, τον τοπικό αρχιεπίσκοπο Μαξιμιανό (547), μέλη του κλήρου, φρουρούς και ίσως τον (γενειοφόρο) Βελισάριο και τον Ναρσή εκατέρωθεν του αυτοκράτορα. Η παράσταση υποδηλώνει προπαγανδιστικά την επανεγκατάσταση της αυτοκρατορικής εξουσίας στην Ιταλία, ενώ η μη ρεαλιστική απεικόνιση και τεχνοτροπία τη μετάβαση από την αρχαία στη βυζαντινή τέχνη.

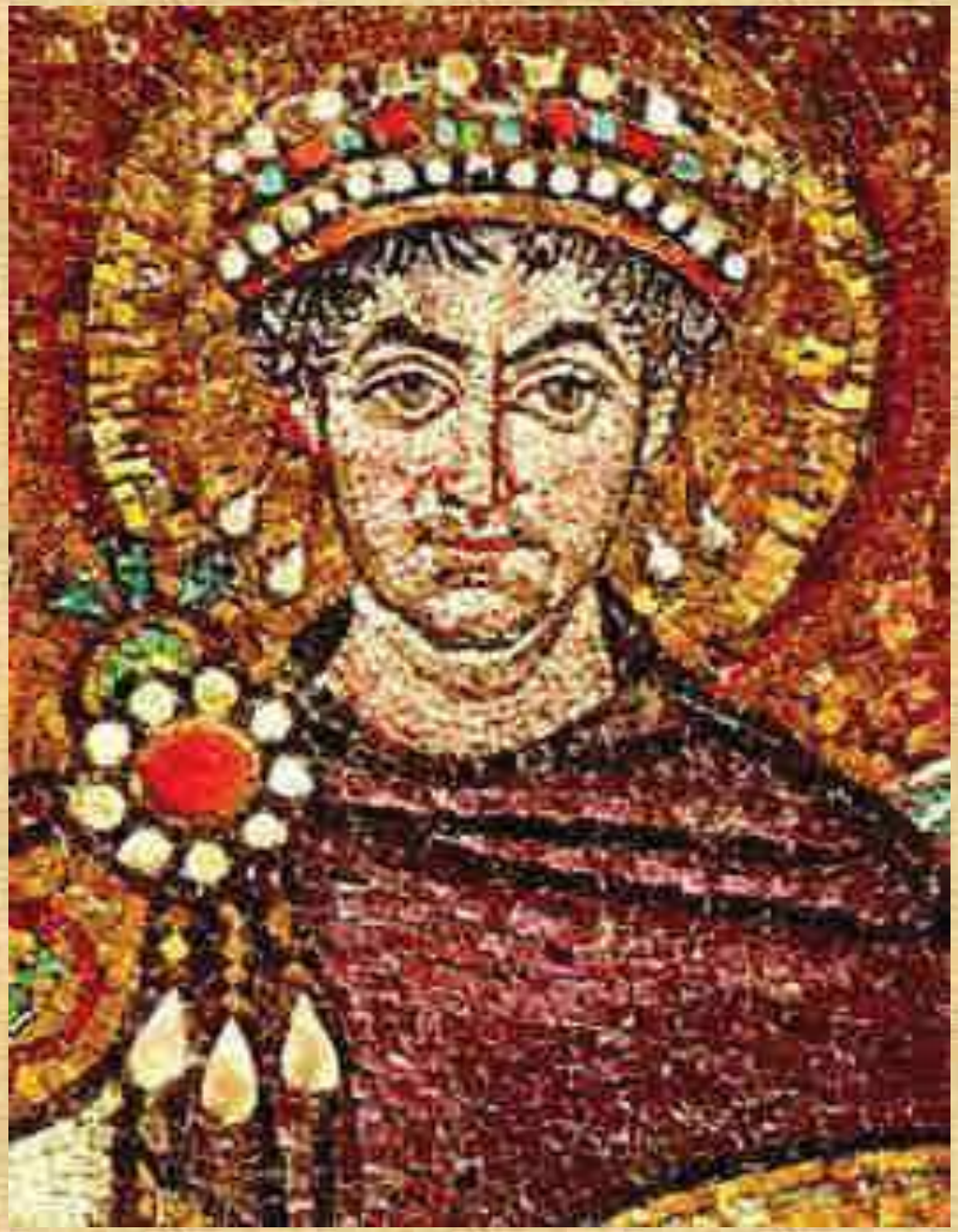

Ιουστινιανός Α΄

(τμήμα από το ίδιο ψηφιδωτό)

Η αυγούστα Θεοδώρα και η ακολουθία της (Άγιος Βιτάλιος)

Ψηφιδωτή προσωπογραφία

του Ιουστινιανού Α΄

σε προχωρημένη ηλικία

από τον Άγιο Απολλινάριο τον Νέο

της Ραβέννας

Στη θέση του υπήρχε παλαιότερο

ψηφιδωτό που απεικόνιζε

τον Οστρογότθο βασιλέα Ιταλίας

Θεοδώριχο Αμαλό (475/93-526)

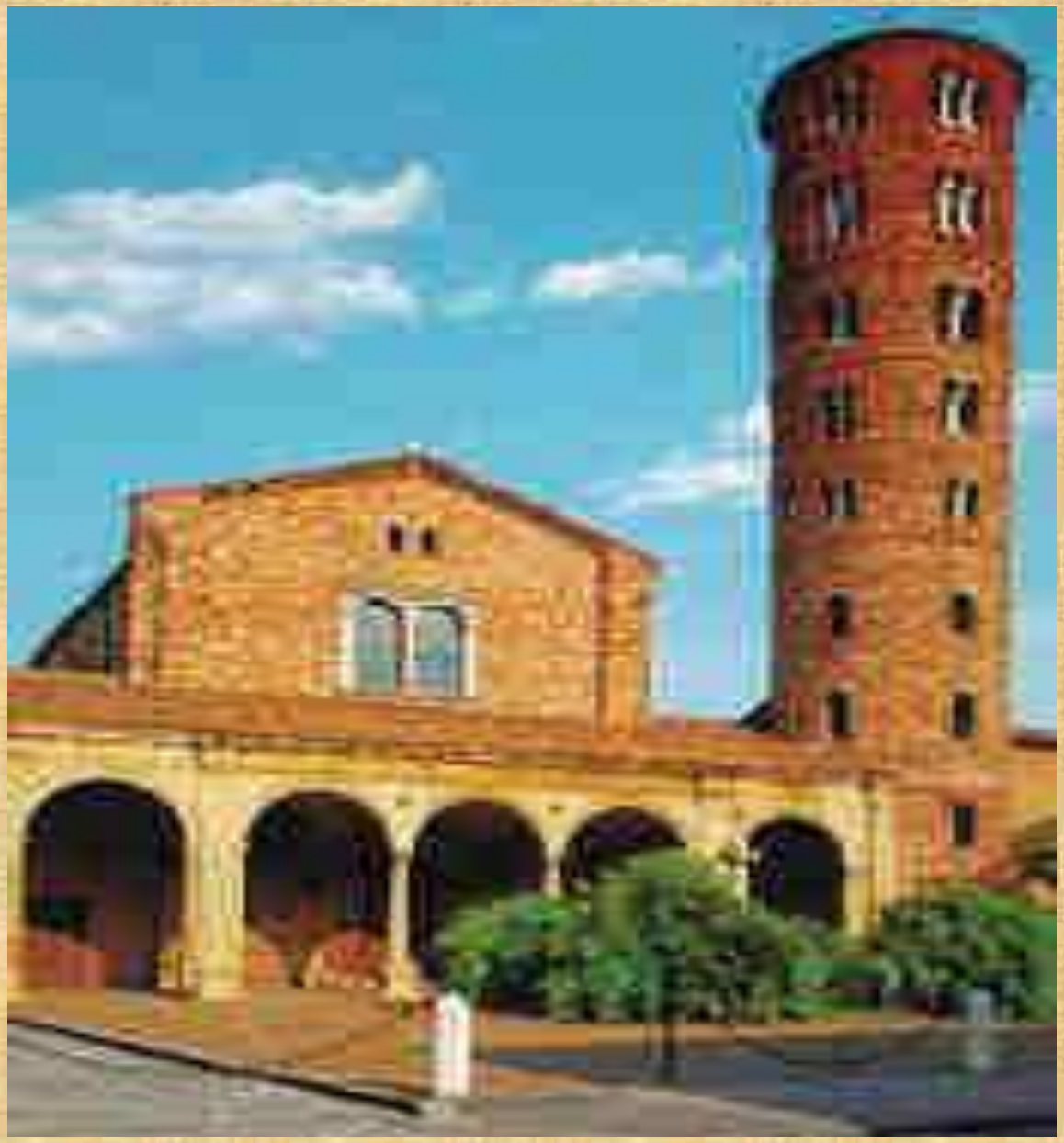

Άγιος Απολλινάριος
(στο λιμάνι της Ραβέννας)

Άγιος Απολλινάριος

Μαρμάρινη προτομή

αυγούστας **του 6ου αι.**

που πιστεύεται ότι αποδίδει

τα φυσιογνωμικά

χαρακτηριστικά της Θεοδώρας

Μιλάνο, Castello Sforzesco

Νόμισμα του Ιουστίνου Β΄ (565-578)

Νομίσματα του Τιβερίου - Κωνσταντίνου Β΄ (578-582)

Νόμισμα και μιλιαρίσιον του Μαυρικίου (582-602)

© Euratlas
ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 500
ΤΑ ΝΕΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ (ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ, ΦΡΑΓΚΟΙ, ΟΣΤΡΟΓΟΤΘΟΙ, ΣΟΥΗΒΟΙ, ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΟΙ, ΑΛΑΜΑΝΟΙ, ΒΑΝΔΑΛΟΙ) ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
Οστρογότθοι
Πέρσες
DVECALEDONIVS OCEANVS
MARE GERMANICVM
MARE SVEBICVM
BRITANNICVS OCEANVS
REGNVM FRANCORVM
REGNVM TVRINGORVM
AREMORICA
REGNVM BVRGVNDIONVM
REGNVM ITALIÆ ET GOTHORVM
REGNVM GEPIDORVM
CANTABRICVM
VASCONIA
REGNVM SVEBORVM
REGNVM VISIGOTHORVM
IMPERIVM ROMANVM
PONTVS EVXINVS
MARE INTERNVM
REGNVM VANDALORVM ET ALANORVM
AVRASIVM
REGNVM MAVRORVM
IMPERIVM ROMANVM
IBERIA
PERSARMENIA
REX REGVM HIRÆ
euratlas

Αναστάσιος Α΄ (491-518)

θρησκευτική πολιτική του ίδιου και των διαδόχων του

- Ο 60χρονος πρώην *σιλεντιάριος* **Αναστάσιος Α΄** διαδέχθηκε στο θρόνο τον **Ζήνωνα** και υιοθέτησε καθαρά αντιχαλκηδονιακή και φιλομονοφυσιτική στάση. Ανέδειξε πατριάρχη Κων/πόλεως τον **Μακεδόνιο** και με τον λεγόμενο «***Τύπο***» ερμήνευσε ένα προγενέστερο συμβιβαστικό κείμενο, το «***Ενωτικόν***» του Ζήνωνα, προς μία μονοφυσιτική κατεύθυνση.

- Ο διάδοχός του ωστόσο **Ιουστίνος Α΄ (518-527)** τάχθηκε καθαρά υπέρ της ορθόδοξης Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνας καταδικάζοντας τη θρησκευτική πολιτική του Αναστασίου και του **Ζήνωνος**, ενώ αποκατέστησε και την επαφή με τη Ρώμη για την άρση του ***Ακακιανού σχίσματος*** (από το όνομα του πρώην **πατριάρχη Κων/πόλεως Ακάκιου**) που είχε δημιουργηθεί με τη Ρώμη επί **Ζήνωνος**.

Αναστάσιος Α΄ (491-518)

θρησκευτική πολιτική του ίδιου και των διαδόχων του

- Η επαμφοτερίζουσα θρησκευτική πολιτική συνεχίστηκε επί **Ιουστινιανού Α΄ (527-565)**, ο οποίος ήταν μεν ακραιφνής ορθόδοξος και προσπάθησε να επιβάλλει την ορθοδοξία σε όλο τον ρωμαϊκό κόσμο, αλλά υποστήριξε σε κάποιες χρονικές φάσεις, υπό την επιρροή της Θεοδώρας αλλά και για πολιτικούς σκοπούς, συμβιβαστικές προσπάθειες με τους μονοφυσίτες, όπως με τα λεγόμενα «***Τρία Κεφάλαια***» (που καταδίκασε όμως η **Ε΄ Οικουμενική Σύνοδος Κων/πόλεως το 553**) και αργότερα με το δόγμα του ***αφθαρτοδοκητισμού.***

Αναστάσιος Α΄ (491-518)

οικονομική και λοιπή πολιτική

- Ασφαλέστερη κρίση μπορεί να πραγματοποιηθεί για τον Αναστάσιο μέσα από το έργο του:

  (α) Παγίωση της εσωτερικής ειρήνης.

  (β) Αναμόρφωση της δημοσιονομικής πολιτικής: κατάργηση του μισητού φόρου του ***χρυσάργυρου***, εισαγωγή της λεγόμενης ***χρυσοτέλειας των ιούγων*** και καθορισμός της ***συνωνής***, ίδρυση τελωνείων και εμπορικών σταθμών (βλ. π.χ. το **Έδικτον της Αβύδου**), αντικατάσταση των ***βουλευτών*** των πόλεων από τους κρατικούς υπαλλήλους ***vindices*** στη συλλογή των φόρων, επανακαθορισμός αξίας χάλκινων κερμάτων.

  (γ) Οχύρωση καίριων θέσεων στα σύνορα.

  (δ) Κατασκευή οικοδομημάτων κοινωφελούς χρήσης.

- Όλα αυτά υποδηλώνουν ότι ο Αναστάσιος διέθετε ενιαίο και καλά καταρτισμένο πρόγραμμα, το οποίο και εφάρμοσε.

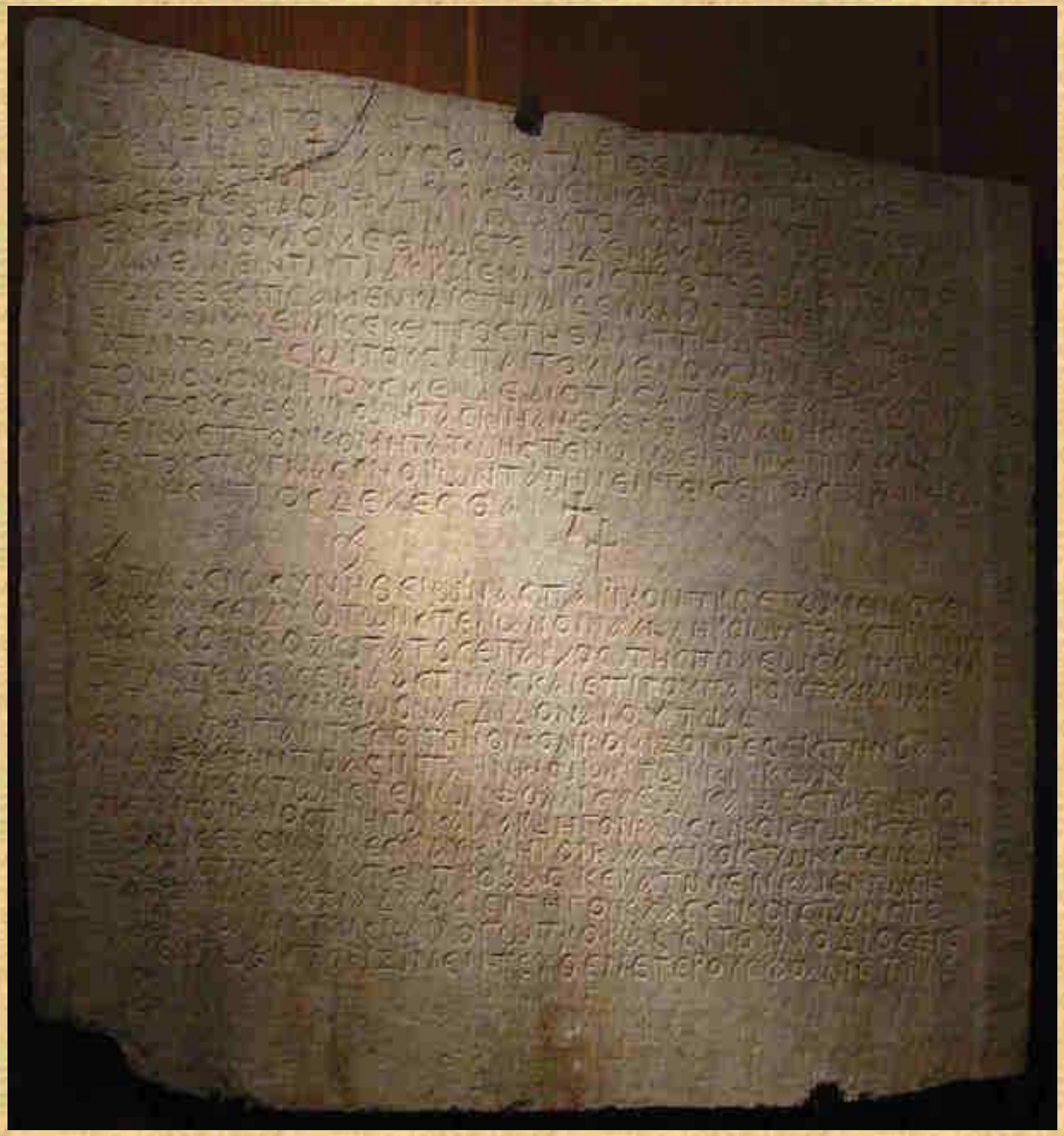

Η μαρμάρινη στήλη με το Έδικτον της Αβύδου

Αρχαιολογικό μουσείο Κων/πολης

Το διάταγμα χρονολογείται επί Αναστασίου (το πιθανότερο) ή επί Ιουστινιανού Α΄. Καθόριζε τα φιλοδωρήματα των μεταφορέων (δια πλοίων) βασικών ειδών στους αξιωματούχους του λιμένα (μετέπειτα τελωνείου) της Αβύδου και τις ποινές σε περίπτωση μη συμμόρφωσης και των δύο πλευρών

Φωτογραφία
© **Bjorn Christian Tørissen**

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Byzantine_Dardanelles_Customs_Law.JPG#file

Το σωζόμενο κείμενο του Εδίκτου της Αβύδου

(Βλ. Γ. Α. Λεβενιώτης, Το Έδικτον της Αβύδου. Σχόλια και επισημάνσεις για τη χρονολόγηση και το περιεχόμενό του)

Εἰ δέ τις [τολμήσει παραβῆναι ταῦτα, θεσπίζομεν αὐτὸν (;)] στρατ(ε)ίας ἐκπίπτ(ε)ιν ἣν ἔλαχεν κ[αὶ τῇ νομίμῃ ποινῇ ὑπο]βάλλεσθαι, τὸν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχοντα τῶν σ[τενῶν ποινὴν] πεντήκοντα χρυσοῦ κατατιθέναι λίτρας εἴ τε οἱῳδήποτε τρόπῳ παραβαθῶσιν οἱ τύποι τῆς ἡμετέρας εὐσεβ(ε)ίας. Ἀγρυπν(ε)ῖν γὰρ αὐτὸν καὶ πολυπραγμον(ε)ῖν ἕκαστα βουλόμεθα ὥστε μηδένα κακουργοῦντα λανθάνειν, ταῦτα δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς προτεθῆναι τοῖς τόποις ἐθεσπίσαμεν, καὶ στήλαις ἐγχαράττεσθαι λιθίναις ἐνπηγνυμέναις ἐκεῖ πρὸς τῇ θαλάττῃ ὥστε καὶ τοὺς ἀπαιτοῦντας καὶ τοὺς ἀπαιτουμένους ἀναγινώσκ(ε)ιν τὸν νόμον καὶ τοὺς μὲν δεδιότας ἀπέχεσθαι τῆς ἀπληστίας, τοὺς δὲ θαρροῦντας μὴ ἀνέχεσθαι βλάβης καὶ τὸν περίβλεπτο κόμητα τῶν στενῶν ἀεὶ τὴν ἀπ(ε)ιλὴν ἐν τοῖς πράγμασιν ὁρῶντα τῆς ἐν τοῖς ἔργοις π(ε)ῖραν, εἰ ῥαθυμήσῃ, προσδέχεσθαι +

Γνῶσις συνηθειῶν ἃς παρ(ε)ῖχον πρὸ ἐτῶν εἴκοσει καὶ εἴκοσει δύο τῶν στενῶν οἱ ναύκληροι, ὡς πολυπραγμονήσας ὁ ἐνδοξώτατος ἔπαρχος τῆς πόλεως ἀνήγαγεν τῇ ἡμετέρᾳ εὐσεβ(ε)ίᾳ, ἄστινας καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ μετὰ ταῦτα προσήκει μόνας διδόναι οὕτως· Οἱ οἰνηγοὶ πάντες οἱ τὸν οἶνον κομίζοντες εἰς τὴν βασιλίδ[α τα]ύτην πόλειν, πλὴν μόνων τῶν Κιλίκων κλασσικοῖς τῶν στενῶν φόλλ(ε)ις ἓξ καὶ ξέστας δύο. Οἱ ἐληγοὶ καὶ ὀσπριγοὶ καὶ λαρδηγοὶ κλασσικοῖς τῶν στενῶν φόλλ(ε)ις ἕξ. Οἱ Κίλικες ναύκληροι κλασσικοῖς τῶν στενῶν φόλλ(ε)ις τρ(ε)ῖς· καὶ ὑπέρ πρόβας κεράτιν ἓν καὶ ἐν τῷ ἐκπορίζ(ε)ιν κεράτια δύο· οἱ σιτηγοὶ κλασσικοῖς τῶν στενῶν φόλλ(ε)ις τρ(ε)ῖς καὶ λόγῳ πρόβας σίτου μόδιος εἷς καὶ ἐν τῷ ἐκπορίζ(ε)ιν ἐντεῦθεν ἑτέρους φόλλ(ε)ις τρ(ε)ῖς.

Αναστάσιος Α΄ (491-518)

Αποτέλεσμα της ορθής οικονομικής πολιτικής

- Η πολιτική του **Αναστασίου** είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχουν στα δημόσια ταμεία **320.000 λίτρες χρυσού (= 23.040.000 solidi**) στο τέλος της βασιλείας του. Αυτό ήταν το αποτέλεσμα όχι στυγνής δημοσιονομικής (φορολογικής) πολιτικής, αλλά μεθοδικού και ορθού οικονομικού προγραμματισμού.

- Τα αποθέματα αυτά χρησιμοποίησε αργότερα ο **Ιουστινιανός Α΄** για την άνοδο στην εξουσία και τη μετέπειτα μεγαλεπήβολη πολιτική του.

Ιουστίνος Α΄ (518-527)

- Ο αγράμματος **Ιουστίνος Α΄ (518-527)** ήταν ήδη γηραιός όταν διαδέχθηκε τον Αναστάσιο Α΄ το 518. Ο ίδιος ήταν αξιωματικός του στρατού και ελέγχοντας τα στρατιωτικά σώματα στην Κων/πολη κατόρθωσε να γίνει αυτοκράτορας παρέχοντας δωρεές. Ήταν λατινόφωνος και θρακορωμαϊκής καταγωγής από την *επαρχία* Δαρδανίας (σημ. περιοχή Σκοπίων).

- Ο Ιουστίνος ακολούθησε **φιλορθόδοξη πολιτική** και ήρε το **Ακακιανό σχίσμα** με τη Ρώμη (βλ. ανωτ.).

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Καταγωγή και άνοδος στο θρόνο

- Ο **Ιουστινιανός Α΄** ήταν ανεψιός του **Ιουστίνου Α΄**. Και αυτός ήταν κυρίως λατινόφωνος, αλλά ιδιαίτερα μορφωμένος και κατανοούσε και τα ελληνικά. Καταγόταν από το Ταυρήσιον της ευρύτερης σημερινής περιοχής των Σκοπίων (περιοχή που δεν είχε ακόμη δεχθεί τις σλαβικές εγκαταστάσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις αρχές του 7ου αι. και εξής).

- Ο μορφωμένος και ευφυής **Ιουστινιανός** ασκούσε ουσιαστικά την κρατική πολιτική ήδη επί της βασιλείας του θείου του **Ιουστίνου Α΄.** Μεθόδευσε προσεκτικά την άνοδό του στο θρόνο **(527**), λαμβάνοντας υψηλά αξιώματα και χρησιμοποιώντας προς όφελός του αφειδώς τα αποθέματα που άφησε στα θησαυροφυλάκια ο **Αναστάσιος Α΄.**

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα

- Ο **Ιουστινιανός** ερωτεύθηκε την ταπεινής καταγωγής **Θεοδώρα** με το σκοτεινό παρελθόν στον Ιππόδρομο. Όταν συνδέθηκε μαζί της, η Θεοδώρα είχε πλέον εγκαταλείψει την παλαιά ζωή της. Ο Ιουστινιανός εξέδωσε ειδικό νόμο που επέτρεπε το γάμο συγκλητικού με γυναίκα λαϊκής καταγωγής, ώστε να μπορέσει να τη νυμφευθεί. Από το γάμο δεν προέκυψαν τέκνα.

- Ο **ιστοριογράφος Προκόπιος** κατακεραυνώνει τη **Θεοδώρα**, την τρομερή φίλη της **Αντωνίνα** (σύζυγο του ειδώλου του **Βελισαρίου)** και τον Ιουστινιανό στα **«*Ανέκδοτα*».** Η Θεοδώρα διέθετε ισχυρό χαρακτήρα και πιστεύεται ότι όσο ζούσε επηρέαζε αρκετά τον επίσης πολύ δυναμικό σύζυγό της. Η ίδια διέθετε πιθανώς, εν αντιθέσει με τον **ορθόδοξο** Ιουστινιανό, **φιλομονοφυσιτικές** πεποιθήσεις.

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Διωγμοί εναντίον των «εθνικών» («Ελλήνων»)

- Κατά τη βασιλεία του Ιουστινιανού δόθηκε το ύστατο πλήγμα στην παλαιά θρησκεία, η οποία είχε πάντως περάσει έτσι και αλλιώς προ πολλού στο κοινωνικό περιθώριο. Το κλείσιμο της φιλοσοφικής σχολής των Αθηνών (529) αποτέλεσε μεγάλο **πλήγμα για την «*εθνική*» θρησκεία** αλλά και την παιδεία. Η ελευθερία της σκέψης δεν είναι ουσιαστικά πλέον ανεκτή, τουλάχιστον σύμφωνα με *Νεαρά* του Ιουστινιανού. Οι **τρεις διωγμοί «*κατά των Ελλήνων*»** είχαν ως αποτέλεσμα θύματα ακόμη και στη συγκλητική τάξη.

- Όσο προχωρούσε ο 6ος αι., ο ψύχραιμος ορθολογισμός και η ανεκτικότητα του διαφορετικού εγκατέλειπε τη βυζαντινή κοινωνία που μετατρεπόταν ολοένα και περισσότερο σε τυπικά μεσαιωνική, τόσο στη σκέψη όσο και στην πράξη.

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

α΄ περίοδος βασιλείας (527-532) : Στάση του Νίκα (532)

- Κορυφαίο γεγονός που κλείνει την α΄ περίοδο βασιλείας του Ιουστινιανού (527-532) υπήρξε η αιματηρή κατάπνιξη (30.000 θύματα) από τους στρατηγούς **Βελισάριο, Ναρσή** και **Μούνδο** της ***Στάσης του Νίκα,*** δηλαδή των ***δήμων*** των **Πρασίνων** και **Βενέτων.**

- Οι ***δήμοι*** είχαν στραφεί εναντίον του *κοιαίστωρος* **Τριβωνιανού**, του *επάρχου πραιτωρίου Ανατολής* **Ιωάννη Καππαδόκη**, του *επάρχου πόλεως* **Ευδαίμονος** αλλά κατόπιν και εναντίον του ίδιου του Ιουστινιανού προτάσσοντας πρόσκαιρα ως επίδοξο αυτοκράτορα τον ανεψιό του **Αναστασίου Α΄, Υπάτιο** (**Ιανουάριος του 532**).

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

α΄ περίοδος βασιλείας (527-532) : Στάση του Νίκα (532)

- Η δυσφορία του πληθυσμού οφειλόταν σε οικονομικά μέτρα και εκδηλώθηκε εναντίον του αυτοκράτορα και της αυλής του στον **Ιππόδρομο**. Με την κραυγή «***Νίκα!***», με την οποία εμψύχωνε τις ομάδες στον Ιππόδρομο, το πλήθος απελευθέρωσε τους δεσμώτες στο **Πραιτώριο**, το πυρπόλησαν, όπως και τα προπύλαια του **Ιερού Παλατίου** και άλλα κτίρια στη **Μέση οδό** και στην πλατεία του **Αυγουσταίου**.

- Ο Ιουστινιανός απέλυσε τους συνεργάτες του την επόμενη μέρα και κατόπιν εμφανίστηκε ως ικέτης στο θεωρείο του ιπποδρόμου, αλλά τα πλήθη τον υποδέχθηκαν με ύβρεις και κάποιοι έστεψαν τον **Υπάτιο**. Λέγεται ότι εκείνη που απέτρεψε τελικά τον **Ιουστινιανό** από τη διαφυγή ήταν η **Θεοδώρα** που του είπε «*καλόν εντάφιον η βασιλεία εστί*».

Αναπαράσταση της νοτιοανατολικής περιοχής της Κων/πολης
στη θάλασσα του Μαρμαρά και στην αρχή του Βοσπόρου

Διακρίνονται, μεταξύ άλλων, το Forum Constantini,
ο Ιππόδρομος, το Ιερόν Παλάτιον και η Αγία Σοφία

© *Byzantium 1200*
(Used under permission)

Αναπαράσταση του Ιπποδρόμου της Κωνσταντινούπολης, όπου σημειώθηκε η Στάση του Νίκα (532)

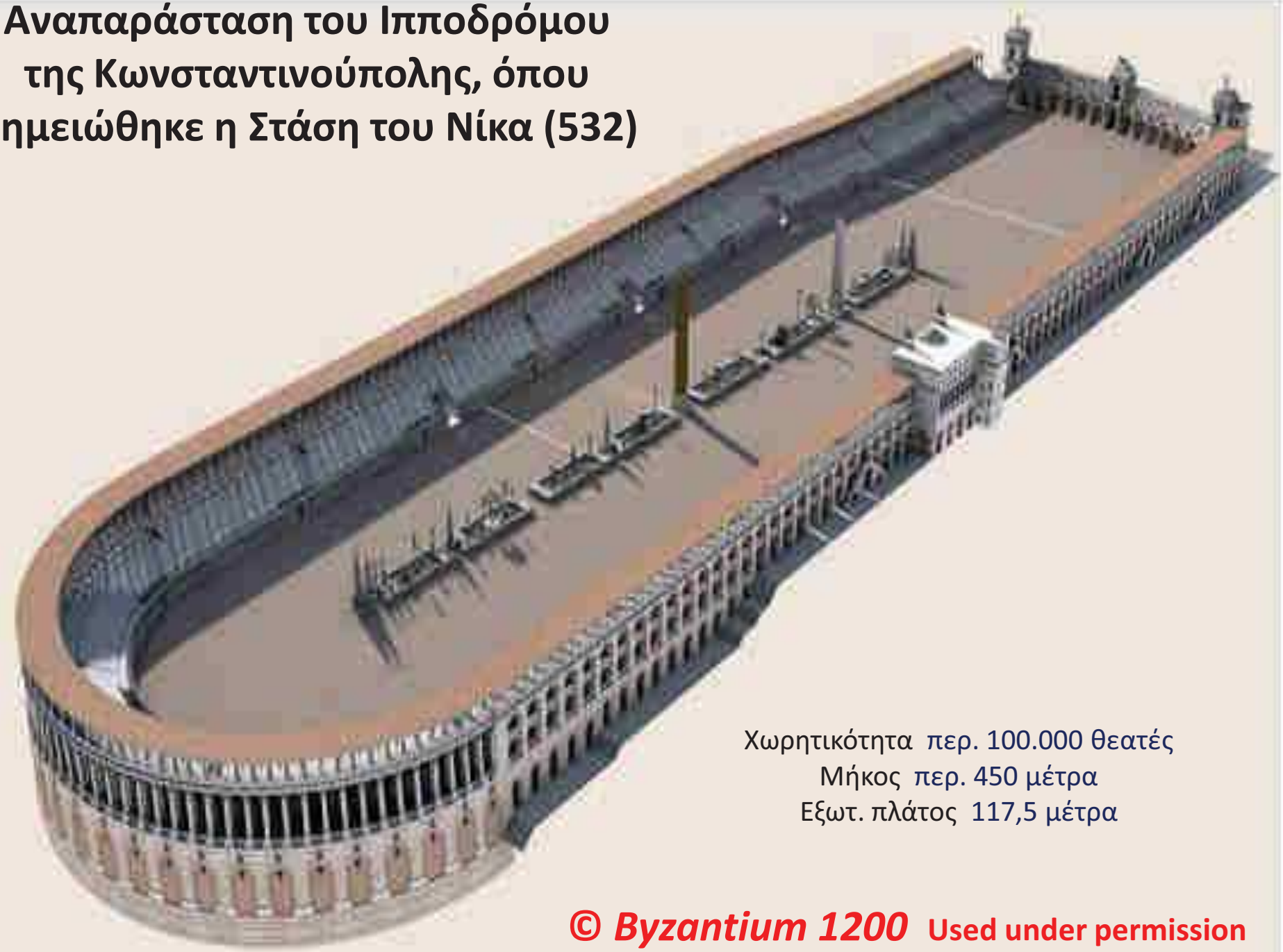

Χωρητικότητα περ. 100.000 θεατές
Μήκος περ. 450 μέτρα
Εξωτ. πλάτος 117,5 μέτρα

© *Byzantium 1200* **Used under permission**

Αναπαράσταση των πυλών του Ιπποδρόμου της Κων/πολης με τους τέσσερις χάλκινους ίππους του Λυσίππου που αρπάχθηκαν από τους Βενετούς κατά την Άλωση του 1204 και κοσμούν έως σήμερα τον Άγιο Μάρκο της Βενετίας. Στο βάθος δεξιά η Αγία Σοφία.

© Byzantium 1200

Used under permission

Αναπαράσταση του Ευρίππου (ή Spina) του Ιπποδρόμου με τον οβελίσκο του Θεοδοσίου Α΄, την ελληνική στήλη των όφεων με το χάλκινο αναθηματικό τρίποδα των Δελφών

© *Byzantium 1200* Used under permission

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

α΄ περίοδος βασιλείας (527-532) : «Απέραντος ειρήνη»

- Την ίδια χρονιά με τη Στάση του Νίκα **(Σεπτέμβριος του 532)** υπογράφηκε η λεγόμενη **«*απέραντος ειρήνη*»** με τον Πέρση βασιλέα **Χοσρόη**, γιου του τεθνεώτος **Καβάδη**, έπειτα από τον α΄ περσικό πόλεμο (528-530), που κρίθηκε από τη νίκη του νεαρού *magister militum per Orientem* **Βελισάριου** επί του αριθμητικά υπέρτερου περσικού στρατού στο **Δάρας (530).** Οι Πέρσες θα κρατούσαν την **Ιβηρία** (σημ. Γεωργία) και οι Βυζαντινοί τη **Λαζική** στον Πόντο, ενώ παράλληλα θα πλήρωναν ένα μεγάλο ποσό στους πρώτους για την προάσπιση των **Κασπιών Πυλών** από τους νομάδες των στεπών.

Αυτό ήταν ουσιαστικά το τίμημα για να μεταφέρουν οι Βυζαντινοί απερίσπαστοι τις δυνάμεις τους στη Δύση, ώστε να επιχειρήσουν τη λεγόμενη reconquista των χαμένων αυτοκρατορικών περιοχών από τους «βαρβάρους» αρειανούς (Βανδάλους και Οστρογότθους).

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

β΄ περίοδος βασιλείας (532-540) : Κυριότερα γεγονότα

- Τα επόμενα χρόνια, μέχρι περίπου το 540, υπήρξαν τα πιο παραγωγικά της βασιλείας του Ιουστινιανού (β΄ περίοδος βασιλείας, 532 - 540):

(α) Κατασκευή της **Αγίας Σοφίας (532-537)** από τον μηχανικό και αρχιτέκτονα **Ανθέμιο** από τις Τράλλεις και τον μηχανικό, ζωγράφο και γλύπτη **Ισίδωρο** από τη Μίλητο.

(β) Κωδικοποίηση μεγάλου μέρους της ιουστινιάνειας νομοθεσίας (**Ιουστινιάνειος Κώδιξ, Πανδέκτης, Εισηγήσεις**, αρκετές **Νεαρές** και **Έδικτα**).

(γ) Ανάκτηση **Αφρικής (532-534)** από τους **Βανδάλους** και τον βασιλέα τους **Γελίμερ(ο)** (μετά τις σπουδαίες νίκες του αρχηγού του βυζαντινού εκστρατευτικού σώματος **Βελισάριου** στο **Δέκιμο [533]** και στο **Τρικάμαρο [534]** επί των Βανδάλων [κοντά στην Καρχηδόνα]).

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

β΄ περίοδος βασιλείας (532-540) : Κυριότερα γεγονότα

(δ) Η β΄ περίοδος βασιλείας (532-540) του Ιουστινιανού ολοκληρώνεται με την εύκολη ανάκτηση της **Σικελίας** και την πολύ δυσκολότερη και τελικά φαινομενική ανάκτηση της **Ιταλίας** από τους **Οστρογότθους,** επίσης από τον **Βελισάριο (535 - 540)**.

*- Οι Βυζαντινοί επενέβησαν στην **Ιταλία** μετά την δολοφονία της κόρης του **Θευδέριχου** του Μεγάλου, **Αμαλασούνθας**, μετά από διαταγή του τότε βασιλέα των Οστρογότθων και εξάδελφού της **Θευδάτου**. Αυτό ήταν το πρόσχημα για τη βυζαντινή εκστρατεία, καθώς η **Αμαλασούνθα**, μητέρα του νεαρού επίδοξου Οστρογότθου βασιλέα **Αταλάριχου** που μόλις είχε πεθάνει, ήταν προστατευόμενη του Ιουστινιανού. Όταν ο **Θευδάτος** συνελήφθη και εκτελέστηκε στα τέλη του 536, τον πόλεμο εναντίον του μικρού εκστρατευτικού σώματος του **Βελισάριου**, ο οποίος είχε καταλάβει μάλιστα την ίδια τη **Ρώμη** το **536,** διεξήγε ο καινούριος Οστρογότθος βασιλέας, ο γηραιός πρώην στρατηγός **Ουίττιγις.** Καταστροφή του **Μεδιολάνου** και τρομερή σφαγή του πληθυσμού του από τους **Οστρογότθους** το **539** και κατάληψη της **Ραβέννας** από τον **Βελισάριο** το **540.** Οι Γότθοι ήταν πρόθυμοι να αναγνωρίσουν ως αυτοκράτορα της Ιταλίας τον Βελισάριο, ο οποίος δεν αποδέχθηκε κάτι τέτοιο. Ο πόλεμος έμελλε αργότερα να λάβει αδυσώπητη και ολοκληρωτική μορφή και στο τέλος χαρακτήρα εθνικής γενοκτονίας.*

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

γ΄ περίοδος βασιλείας (540-552) : Κυριότερα γεγονότα

- Η επιτυχία ήταν πρόσκαιρη και φαινομενική και τα φαινόμενα πολλές φορές απατούν. **Ακολούθησε η γ΄ περίοδος βασιλείας (540-552) του Ιουστινιανού, μια εποχή μεγάλων καταστροφών :**

*- Πτώση του ισχυρού επάρχου πραιτωρίου Ανατολής **Ιωάννη Καππαδόκη** (541).*

- Ο ιταλικός πόλεμος φαίνεται χαμένος και η Ιταλία καταστρέφεται από τις συγκρούσεις, τις σφαγές, τις ενδημικές ασθένειες και τους λιμούς. Ανάλογες συνθήκες επικρατούν και αλλού.

*- Εισβολές στο βόρειο από το 540 (**Πρωτοβούλγαροι, Σλάβοι, Λογγοβάρδοι, Κουτρίγουροι Ούννοι** και **Άβαροι**) και ανατολικό σύνορο του κράτους (**Πέρσες**).*

*- Λοιμοί (π.χ. **η τρομερή πανώλη του 542**), σεισμοί, λιμοί και άλλες φυσικές καταστροφές **πλήττουν την αυτοκρατορία** (επαρχίες και πρωτεύουσα) και **μειώνουν ιδιαίτερα τον πληθυσμό της.***

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

δ΄ περίοδος βασιλείας (552-565) : Κυριότερα γεγονότα

- Η τελευταία, δ΄ περίοδος βασιλείας (552-565) του Ιουστινιανού, φαίνεται πιο ευνοϊκή:

*- Επιτυχής λήξη των συγκρούσεων στην **Ιταλία** (552 - 562), μετά τις αλλεπάλληλες νίκες του «νέου» αυτοκρατορικού στρατηγού, αρμενικής καταγωγής ευφυούς ευνούχου **Ναρσή** (αντικατέστησε τον σε δυσμένεια ευρισκόμενο **Βελισάριο**).*

*- Ο Ναρσής επιβλήθηκε στρατιωτικά επί των ανασυγκροτημένων Οστρογότθων και του νέου ικανού βασιλέα τους **Τωτίλα** (μάχη **Βουσταγαλλώρων,** 552), επί του διαδόχου του **Τεΐα** (μάχη **όρους Γάλακτος,** 552), ακόμη και εναντίον των εισβολέων **Φράγκων και Αλαμανών** (μάχη **Καπύης** ή **Casilinum** ή **Volturnus**, 554). Ο Ναρσής παρέμεινε πιθανώς για κάποιο διάστημα στην Ιταλία και ρύθμισε το διοικητικό της καθεστώς ως έξαρχος εφαρμόζοντας τα σχετικά διατάγματα του Ιουστινιανού (**Pragmatica sanctio**).*

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

δ΄ περίοδος βασιλείας (552-565) : Κυριότερα γεγονότα

*- Η «**Pragmatica sanctio**» (554) του Ιουστινιανού ρύθμισε τελικά ως τη διοίκηση της ανακτηθείσας Ιταλίας αναγνωρίζοντας σημαντική αυτονομία, αν και πολλές διατάξεις της παρέμειναν κενό γράμμα. Η πλήρης ανάκτηση της Ιταλίας ολοκληρώθηκε πάντως μόλις το 561/62, ενώ μεγάλο μέρος της ήταν πλέον ερημικό, με κατεστραμμένες πόλεις, διασκορπισμένους κατοίκους, αναλωμένο πλούτο. Η αρχαία ιταλική κοινωνία είχε πλέον εξαρθρωθεί για πάντα, ενώ και οι **Οστρογότθοι** ουσιαστικά εξοντώθηκαν εθνικά. **Από το 568 οι Λογγοβάρδοι θα εισβάλλουν στην Ιταλία** καθιστώντας σαφές ότι το έργο της μόνιμης ανάκτησής της αποτελούσε χίμαιρα.*

*- Την ίδια περίοδο (551) πραγματοποιείται **«ανάκτηση» της νότιας Ιβηρικής** από τους **Βησιγότθους,** η οποία ήταν μάλλον πρόσκαιρη και άνευ σημασίας. Σημαντικές ήταν και η **σύνοδος του 553** στην Κων/πολη αλλά και η επίτευξη ειρήνης με τους **Πέρσες** (561).*

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Γενικές παρατηρήσεις

Το τίμημα ωστόσο για όλα αυτά ήταν αρκετά βαρύ, τόσο για το κράτος όσο και για τους πληθυσμούς του, και αυτό αποτυπώνεται στις ποικίλες πηγές του 6ου αι.

Αναλυτικότερα :

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Γενικές παρατηρήσεις

Λόγω των προσπαθειών ανάκτησης της Δύσης, η αυτοκρατορία αδυνατούσε να αναχαιτίσει τα ουννικά και σλαβικά φύλα που αρχίζουν επιδρομές στα Βαλκάνια. Οι επιδρομές των Κουτριγούρων απειλούν την ίδια την πρωτεύουσα. Όταν ο **Ιουστινιανός** πεθαίνει τον Νοέμβριο του 565, η κατάσταση στο ευρωπαϊκό σύνορο του Δούναβη είναι δύσκολη, οι βαλκανικές *επαρχίες* έχουν πληγεί ιδιαίτερα, η Ιταλία έχει ανακτηθεί από τους **Οστρογότθους** αλλά βρίσκεται σε ερείπια, η νέα κτήση της **Αφρικής** (Καρχηδόνα) είναι σε κάπως καλύτερη κατάσταση, ενώ η ανάκτηση της μακρινής νότιας **Ισπανίας** είναι περιορισμένη και δεν έχει κανένα ουσιαστικό νόημα.

Παρά τις προσπάθειες του **Ιουστινιανού,** η ιστορική εξέλιξη που οδηγούσε αναπότρεπτα από τους αρχαίους στους μεσαιωνικούς χρόνους δεν ανακόπτεται. Ο μεσαίωνας είναι ήδη εμφανής σε πάμπολλες πτυχές του κοινωνικού και δημόσιου βίου κατά τον 6ο αι.: **Οι πόλεις προοδευτικά συρρικνώνονται σε κάστρα και πολλές παύουν να υφίστανται. Μείωση του πληθυσμού, ενδημικές ασθένειες, λιμός, κάμψη του εμπορίου και «εξαγροτισμός» της αυτοκρατορίας με τους ανθρώπους να καταφεύγουν ολοένα και περισσότερο στην ύπαιθρο για να επιβιώσουν**.

ΧΑΡΤΕΣ

Η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης

από τον Ιουστινιανό Α΄

ΤΑ ΝΕΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ (ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ, ΦΡΑΓΚΟΙ, ΟΣΤΡΟΓΟΤΘΟΙ, ΣΟΥΗΒΟΙ, ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΟΙ, ΑΛΑΜΑΝΟΙ, ΒΑΝΔΑΛΟΙ) ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ RECONQUISTA

Χάρτης:
A. Guillou, *Βυζαντινός πολιτισμός*
© Ελληνικά γράμματα

ΙΤΑΛΙΑ - ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΔΑΛΜΑΤΙΑ - ΣΑΡΔΗΝΙΑ - ΚΟΡΣΙΚΗ - ΣΙΚΕΛΙΑ

Η ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑ RECONQUISTA

Χάρτης:
A. Guillou, *Βυζαντινός πολιτισμός*
© Ελληνικά γράμματα

Η περιοχή του βασιλείου των Βανδάλων (πρώην ρωμ. *Αφρική*), εναντίον του οποίου εκστράτευσε με στόλο και στρατό ο Βελισάριος

Χάρτης:
A. Guillou, *Βυζαντινός πολιτισμός*
© Ελληνικά γράμματα

Μετά την κατάλυση του Βανδαλικού βασιλείου και την ίδρυση *επαρχίας* στην Καρχηδόνα, ο Βελισάριος στράφηκε εναντίον του Οστρογοτθικού βασιλείου (πρώτα στη Σικελία και κατόπιν στη νότια Ιταλία). Αρχικά ο Βελισάριος κατέλαβε τη Σικελία και κατόπιν τη Νεάπολη και τη Ρώμη. Ο πόλεμος όμως έμελλε να διαρκέσει πολύ και να είναι καταστρεπτικός.

Χάρτης:
http://www.romanity.org/friesian/romania.htm#fourth

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία («Ρωμανία») και οι γείτονές της γύρω στο 565, μετά το πέρας της ιουστινιάνειας *reconquista*

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία μετά τη μερική ανάκτηση εδαφών της πρώην ρωμαϊκής Δύσης από τον Ιουστινιανό Α΄ (μέσα 6ου αι.)

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Οικοδομικό έργο

- Ο μεγαλεπήβολος Ιουστινιανός θαύμαζε τους παλαιούς Ρωμαίους αυτοκράτορες και το προηγούμενο μεγαλείο της ενιαίας κάποτε αυτοκρατορίας. Ασκώντας οικουμενική πολιτική επιθυμούσε να τους μιμηθεί και στο οικοδομικό τους έργο. Έτσι προχώρησε σε κατασκευές εντυπωσιακών οικοδομημάτων, όπως ναών, λουτρών, γεφυρών, υδραγωγείων, τειχών, οχυρών καθώς και σε επισκευές παλαιότερων έργων τόσο στην Κων/πολη όσο και στις *επαρχίες*.

- **Το τεράστιας έκτασης οικοδομικό του έργο απορρόφησε ανάλογα τεράστια ποσά και αποτυπώνεται στην πραγματεία «*Περί κτισμάτων*» του Προκοπίου** που εξυμνεί τον αυτοκράτορα.

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Οικοδομικό έργο

- Ο Ιουστινιανός και σε αυτόν τον τομέα της πολιτικής του έμοιαζε να παλεύει εναντίον της εποχής του. Σε δύσκολες συνθήκες, ολοένα και πιο μεσαιωνικές, και ενώ η ύστερη αρχαιότητα «ψυχορραγούσε» ο Ιουστινιανός θα είναι ο τελευταίος αυτοκράτορας με τόσο μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα. Πολλά από τα κτίσματά του δεν ήταν δυνατόν να συντηρηθούν στους επόμενους χρόνους λόγω της οικονομικής δυσπραγίας (βλ. στο διαδικτυακό έργο ψηφιακών αναπαραστάσεων ***Byzantium 1200***). Κορυφαίο δείγμα της ιουστινιάνειας οικοδομικής δραστηριότητας υπήρξε βεβαίως ο «***Ναός τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας***».

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Η Αγία Σοφία («Ναός τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας»)

- Εκτός από τη νομοθεσία και διάφορα γραπτά κείμενα της εποχής, η αυτοκρατορική ιδεολογία επί Ιουστινιανού αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στην **τρουλαία βασιλική της Αγίας Σοφίας** (της Του Θεού Σοφίας), κράματος των παραδοσιακών εκκλησιαστικών αρχιτεκτονικών τύπων του περίκεντρου θολωτού ναού και της βασιλικής. Αρχιτέκτονες του ναού ήταν ο μηχανικός **Ανθέμιος** από τις Τράλλεις και ο **Ισίδωρος** από τη Μίλητο.

- **Η Αγία Σοφία κατασκευάστηκε (532-537)** στη θέση της παλαιότερης βασιλικής του Κωνσταντίνου Α΄ που είχε καταστραφεί κατά τη **Στάση του Νίκα** (αρχές του 532). Κάτω από το μεγαλοπρεπή θόλο της ο Ιουστινιανός προόριζε να καλύψει ολόκληρη την Οικουμένη που θα ανακτούσαν οι στρατιές του επανορθώνοντας τις ραθυμίες (***neglegentiae***) των παλαιότερων Ρωμαίων.

Ιουστινιανός Α΄ (527 - 565)

Η Αγία Σοφία ως έκφραση της βυζαντινής πολιτικής ιδεολογίας

- Κατά το 10ο αι. η Δύση είναι πολύ πιο ισχυρή, ώστε να επιχειρηθεί πάλι η ανάκτησή της, ενώ και ο αυτοκρατορικός τίτλος, μετά τη στέψη του **Καρλομάγνου** στη Ρώμη **(800)**, δεν είναι πλέον ουσιαστικά μοναδικός στους Ρωμαίους της Ανατολής.

- Η τότε πολιτική ιδεολογία εκφράζεται μέσα από την **πολύ μικρό-τερη και πολύτρουλη Νέα Εκκλησία της Μακεδονικής δυναστείας.** Το σχέδιο της τελευταίας «υποχωρούσε» ως προς την αποκλειστικότητα του αυτοκρατορικού τίτλου και «αναγνώριζε» μια σχετική πολυαρχία στην ιεραρχία των κρατών του 10ου αι.

- βλ. Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος*

Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Η Αγία Σοφία ως έκφραση της βυζαντινής πολιτικής ιδεολογίας

- Όταν η πολιτική ειρήνης και ισορροπίας με την Δύση δεν μπορούσε πια να συνεχιστεί μετά τον 11ο αι. (η αυτοκρατορία έχει χάσει την Ιταλία και σταυροφορικά κράτη υπάρχουν πλέον στην Ανατολή), «επανέρχεται» η **Αγία Σοφία** στον οικουμενικό της ρόλο, όπως «επανέρχεται» η χρησιμοποίηση του **Προκοπίου** (ως ιστορικού του 6ου αι. που είχε περιγράψει την ανάκτηση της Δύσης) από τον χρονογράφο **Ιωάννη Ζωναρά** (12ος αι.).

- Βλ. Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος*

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΟΥΣ ΠΡΟΣΘΕΤΟΥΣ ΜΙΝΑΡΕΔΕΣ

Φωτογρ.: **© Dennis Jarvis**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/97/Turkey-3019_-_Hagia_Sophia_%2822164607 29%29.jpg

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

© Byzantium 1200
Used under permission

Αναπαράσταση
της θεοδοσιανής βασιλικής που
καταστράφηκε στη Στάση του Νίκα (532),
της αρχικής Αγίας Σοφίας (537) (στη μέση)
και της τελικής μορφής του ναού
με το νέο τρούλλο (πάνω αριστερά)

© *Byzantium 1200*
Used under permission

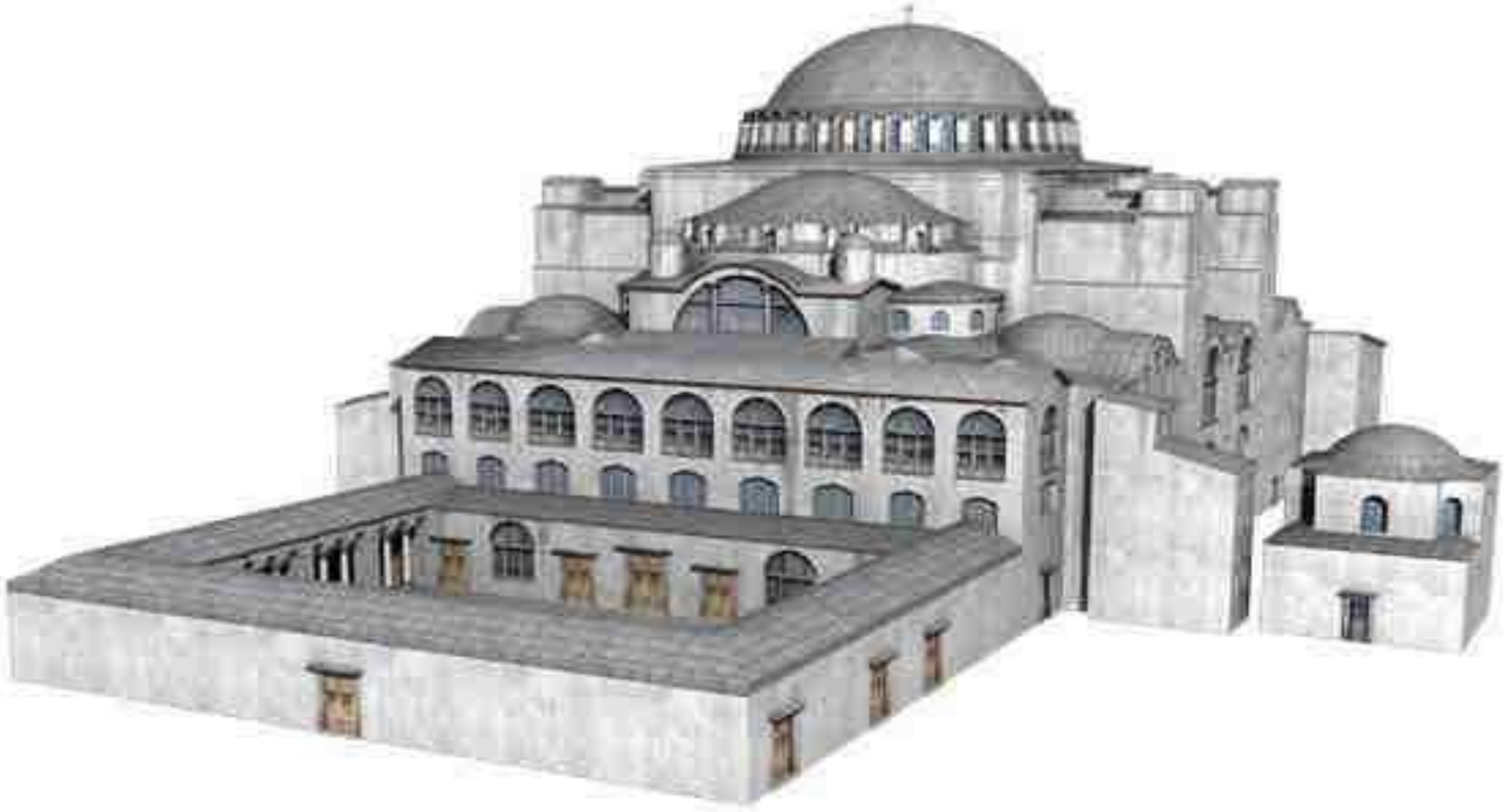

Αναπαράσταση της όψης της Αγίας Σοφίας μετά την ανακατασκευή του αρχικού τρούλλου

© Antoine Helbert

http://www.antoine-helbert.com/fr/portfolio/annexe-work/byzance-scenes.html

Αναπαράσταση της Αγίας Σοφίας από την πλευρά του Αυγουσταίου (7ος αι.)

από τον ζωγράφο - γλύπτη Antoine Helbert

http://en.wikipedia.org/wiki/Mise_en_abyme#mediaviewer/File:Istanbul.Hagia_Sophia075.jpg

Μεταγενέστερο ψηφιδωτό μωσαϊκό από τη νοτιοδυτική είσοδο του ναού της Αγίας Σοφίας που απεικονίζει τους Κωνσταντίνο Α΄ και Ιουστινιανό Α΄ να προσφέρουν στη Θεοτόκο και τον Ιησού Χριστό την Κωνσταντινούπολη και την Αγία Σοφία αντίστοιχα

Φωτογραφία από το εσωτερικό του «Ναοῦ τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας»

Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά την περίοδο 565-717

Οι διάδοχοι του Ιουστινιανού Α΄, η δυναστεία του Ηρακλείου και οι επίγονοι μέχρι την άνοδο της Συριακής δυναστείας («Ισαύρων»)

διάδοχοι Ιουστινιανού

- Ιουστίνος Β΄ (565-578)
- Τιβέριος Β΄ (578-582)
- Μαυρίκιος (582-602)
- Φωκάς (602-610)

δυναστεία Ηρακλείου

- Ηράκλειος (610-641)
- Ηράκλειος-Κωνσταντίνος Γ΄ & Ηρακλεωνάς (641)
- Κώνστας Β΄ (641-668)
- Κωνσταντίνος Δ΄ (668-685)
- Ιουστινιανός Β΄ (685-695)

Από τη δυναστεία του Ηρακλείου μέχρι την άνοδο της Συριακής δυναστείας

- Λεόντιος (695-698)
- Αψίμαρος-Τιβέριος (698-705)
- Ιουστινιανός Β΄ (705-711)
- Βαρδάνης-Φιλιππικός (711-713)
- Αρτέμιος-Αναστάσιος (713-715)
- Θεοδόσιος Γ΄ (715-717)

Ιουστίνος Β΄ (565-578) - *Εισβολή των Λογγοβάρδων στην Ιταλία (567)*

- Ο άτεκνος **Ιουστινιανός Α΄** απεβίωσε (83 ετών) την 14η - 15η Νοεμβρίου **565**, χωρίς να έχει μεριμνήσει για τη διαδοχή του. Τον διαδέχθηκε ο ***κουροπαλάτης*** και ανεψιός του **Ιουστίνος** με τη σύμπραξη της **συγκλήτου** και του ***κόμητος εξκουβιτόρων*** **Τιβερίου**.

- Ο **Ιουστίνος** σταμάτησε τις πληρωμές χορηγιών στους «βαρβάρους», ειδικά στους **Αβάρους,** θεωρώντας τις ανάρμοστες για την αυτοκρατορία, πράγμα όμως που είχε πολιτικές και στρατιωτικές επιπτώσεις. Μετά από μία τριμερή σύγκρουση στην **Παννονία** μεταξύ **Αβάρων, Λογγοβάρδων** και **Γηπαίδων**, οι τελευταίοι αφανίστηκαν ως έθνος, το Βυζάντιο κατέλαβε την οχυρή πόλη **Σίρμιο** στον **Σαύο** ποταμό, ενώ **οι Λογγοβάρδοι υπό τον Αλβοΐνο,** φοβούμενοι την πίεση των **Αβάρων**, **άρχισαν από το 567 να διεισδύουν στην Ιταλία** που μόλις λίγα χρόνια πριν (μετά από 20 χρόνια καταστρεπτικού πολέμου) είχαν ανακτήσει οι **Ρωμαίοι** της **Ανατολής**. Τα τοπικά στρατεύματα στάθηκαν ανίκανα να τους αντιμετωπίσουν και οι **Λογγοβάρδοι** κατέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της, εκτός της περιοχής της **Ραβέννας,** της **Ρώμης** και **εδαφικών θυλάκων στο νότο.**

Ιουστίνος Β΄ (565-578) - *Εισβολή των Λογγοβάρδων στην Ιταλία (567) , πόλεμος Βυζαντίου - Περσίας και άνοδος του Τιβερίου Β΄ στην εξουσία*

- Στον **ιταλικό βορρά** ιδρύθηκε σύντομα **λογγοβαρδικό βασίλειο**, ενώ στον **ιταλικό νότο** υποτελή σε αυτό **λογγοβαρδικά δουκάτα**. Οι **αρειανοί Λογγοβάρδοι**, εν αντιθέσει με τους **Οστρογότθους**, δεν είχαν έρθει σχεδόν καθόλου σε επαφή με το μεσογειακό πολιτισμό. Οι Βυζαντινοί προσπάθησαν να τους εκδιώξουν με επικεφαλής τον **Βαδουάριο**, αλλά ηττήθηκαν. Δεν ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν τους **Αβάρους**, γιατί τους είχαν αποξενώσει, ενώ οι επαφές με τους **Φράγκους** δεν έφεραν αποτέλεσμα.

- Ο **Ιουστίνος** ήταν νευρωτικός και μετά την άλωση του συνοριακού **Δάρας (573/74)** από τους **Πέρσες** έπαθε ισχυρό κλονισμό. Για την άσκηση της εξουσίας επελέγη από τη φιλόδοξη σύζυγό του **Σοφία** ο συνεργάτης του **Τιβέριος**, τον οποίο ο Ιουστίνος ανέδειξε ***καίσαρα*** το **574.** Ο **Τιβέριος** απομάκρυνε τελικά αργότερα τη **Σοφία** από τα κοινά, όταν αναγορεύθηκε, μετά τον θάνατο του **Ιουστίνου,** αυτοκράτωρ **(578).** Στο μεταξύ οι συγκρούσεις στο σύνορο με την **Περσία** διήρκεσαν έως το **591** (δηλαδή επί **Μαυρικίου**).

Τιβέριος Β΄ (578-582)

- Ο *καίσαρας* από το 574 **Τιβέριος** διέθετε σημαντικές πολιτικές και στρατιωτικές ικανότητες, έλαβε φιλολαϊκά μέτρα και αναδιοργάνωσε το στρατό μαζί με τον στρατηγό του **Μαυρίκιο** προσλαμβάνοντας ξένους μισθοφόρους και στρατολογώντας γηγενείς.

- Στο ανατολικό σύνορο οι **Τιβέριος** και **Μαυρίκιος** είχαν επιτυχίες ε-ναντίον των **Περσών.** Στο βόρειο ευρωπαϊκό σύνορο ο **Τιβέριος** νίκησε με τη βοήθεια των **Αβάρων** τους **Σκλαβηνούς** στο **Δέλτα του Δούναβη** το **578**. Δεν κατόρθωσε όμως να προσφέρει στρατιωτική βοήθεια στις κτήσεις της **Ιταλίας** που υπέκυπταν στην εισβολή των **Λογγοβάρδων** α-πό το 567/68 και μετά.

Τιβέριος Β΄ (578-582) - *Η απώλεια του Σιρμίου (582)*

- Το σημαντικότερο όμως ήταν ότι η αυτοκρατορία απώλεσε το **Σίρμιο** στους **Αβάρους** μετά από τριετή πολιορκία (**579-582**). Χάραγμα σε κέραμο που βρέθηκε στην περιοχή μεταφέρει την αγωνία των πολιορκημένων. Καταδεικνύει επίσης ότι η ελληνική εχρησιμοποιείτο ακόμη και στα εν πολλοίς λατινόφωνα βόρεια Βαλκάνια και, κυρίως, την ονομασία της αυτοκρατορίας (**Ρωμανία**) :

«Χ[ριστέ] Κ[ύριε] βοήτι της πόλεως κ' έρυξον τον Άβαριν

κε πύλαξον την Ρωμανίαν

κε τον γράψαντα αμήν»

Το **Σίρμιο** ήταν ο προμαχώνας της αυτοκρατορίας στο σύνορο του Δούναβη και του Σαύου. Η κατάληψή του έδωσε στους **Αβάρους** του ***χαγάνου*** **Βαϊανού** και στους υποτελείς τους **Σκλαβηνούς** τη δυνατότητα να διεισδύουν στα νοτιότερα αυτοκρατορικά εδάφη πραγματοποιώντας μεγάλες καταστροφές και να αποσπούν χορηγίες από το Βυζάντιο.

Φωτογρ. : Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή ιστορία Α΄* (εκδ. Βάνιας)

Inscriptio de Avaris
***SEG* 39 1096**

Χάραγμα σε κέραμο που βρέθηκε στην περιοχή του Σιρμίου (579-582) περιέχει την εξής επίκληση :

«Χ[ριστέ] Κ[ύριε] βοήτι της πόλεως κ' έρυξον τον Άβαριν

κε πύλαξον την Ρωμανίαν κε τον γράψαντα αμήν»

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Θ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Γεωφυσικός χάρτης των Βαλκανίων

Οι αβαροσλαβικές επιδρομές και οι πρώτες αλώσεις σημαντικών βυζαντινών πόλεων (τέλη 6ου - αρχές 7ου αι.) πριν από τις μόνιμες σλαβικές εγκαταστάσεις στα Βαλκάνια κατά τον 7ο αι. Η Θεσσαλονίκη πολιορκείται επίσης, αλλά δεν υποκύπτει.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΑΙ Η ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΥΡΩΠΗ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 600
CALEDONIAN OCEAN
GERMAN OCEAN
BARBARIAN SEA
BRITANNIC OCEAN
MEDITERRANEAN SEA
EUXINE SEA
ROMAN EMPIRE
KINGDOM OF AUSTRASIA
Kingdom of NEUSTRIA
Duchy of ALEMANNIA
Duchy of BAIOVARIA
Kingdom of BURGUNDY
Kingdom of PAVIA
AVAR CONFEDERACY
Vasconia
Principality of the Ouarsenis
Kingdom of Romans and Mauri
EXARCHATE OF AFRICA
SASSANIAN EMPIRE
Lakhmid Kingdom of Hira
Kingdom of the Ghassanids
ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ
ΛΟΓΓΟΒΑΡΔΟΙ
ΑΒΑΡΟΙ
ΣΛΑΒΟΙ
ΧΑΖΑΡΟΙ
ΠΕΡΣΕΣ
CABAON
euratlas

© Euratlas

Μαυρίκιος (582-602)

Άνοδος στο θρόνο (582) και επωφελής συνθήκη με τους Πέρσες (591)

- Ο **Τιβέριος** απεβίωσε στις 14 Αυγούστου του **582**, έχοντας προηγουμένως στέψει *αύγουστο* και διάδοχό του τον έμπειρο **Μαυρίκιο**, *καίσαρα* από το 581.

- Στο ανατολικό σύνορο ο Μαυρίκιος, χρησιμοποιώντας διάφορους στρατηγούς, συνέχισε τον πόλεμο με τους **Πέρσες**. Τελικά κατόρθωσε να πετύχει την ανάρρηση του **Χοσρόη Β΄** στην Περσία, τον οποίο βοήθησε να νικήσει τον στρατηγό **Βαρχάμ**. Ο Χοσρόης υπέγραψε με τον Μαυρίκιο την εξαιρετικά επωφελή για την αυτοκρατορία **βυζαντινο-περσική συνθήκη του 591**. **Η αυτοκρατορία κέρδισε έτσι εκτεταμένα εδάφη στην Αρμενία, στη Λαζική και στη Γεωργία (Ιβηρία)**. Ο αυτοκράτορας μπορούσε πλέον να μεταφέρει τα στρατεύματά του στα Βαλκάνια για αντιμετωπίσει και τους **Αβαροσλάβους.** Αν ο Μαυρίκιος πετύχαινε και εκεί, θα περνούσε στην ιστορία ως από τους πλέον ικανούς αυτοκράτορες. Η εσωτερική πολιτική του ωστόσο είχε δημιουργήσει αντιπάθειες, γεγονός που ο ίδιος μοιραία παραγνώρισε.

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine%E2%80%93Sasanian_War_of_602%E2%80%93628#mediaviewer/File:Roman-Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg

Το βυζαντινο-περσικό σύνορο του 387 και του 591,
μετά τις προσαρτήσεις των αρμενικών περιοχών από το Βυζάντιο

Μαυρίκιος (582-602) - *Τα εξαρχάτα*

- Βασική διοικητική μεταρρύθμιση επί **Μαυρικίου** ήταν η ίδρυση των δύο ***εξαρχάτων*** (αν και η απαρχή της συγκρότησής τους ίσως ήταν λίγο προγενέστερη), εκείνου της ***Ιταλίας*** με έδρα τη **Ραβέννα (584)** και εκείνου της **Αφρικής** με έδρα την **Καρχηδόνα (591)**. Οι λεγόμενοι ***έξαρχοι*** ανέλαβαν εκεί την ανώτατη στρατιωτική και πολιτική διοίκηση, ως άμεσοι εκπρόσωποι του αυτοκράτορα, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν με ενισχυμένη εξουσία τους **Λογγοβάρδους** και τους **Μαυρούσιους** αντίστοιχα.

- Έτσι, ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο η ήδη υπάρχουσα **τάση «στρατιωτικοποίησης» της επαρχιακής διοίκησης**, εξέλιξη που ολοκληρώθηκε τον 8ο αι. σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας με τη συγκρότηση των ***θεμάτων***.

Ραβέννα
εξαρχάτο
Ιταλίας
ΙΤΑΛΙΑ - ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ
ΔΑΛΜΑΤΙΑ - ΣΑΡΔΗΝΙΑ -
ΚΟΡΣΙΚΗ - ΣΙΚΕΛΙΑ
Χάρτης:
A. Guillou, Βυζαντινός πολιτισμός
© Ελληνικά γράμματα

http://it.wikipedia.org/wiki/Esarcato_d%27Italia#mediaviewer/File:Mappa_italia_bizantina_e_longobarda.jpg

Η Ιταλία γύρω στα τέλη του 6ου - αρχές του 7ου αι., μετά την εγκατάσταση των Λογγοβάρδων και την ίδρυση του αυτοκρατορικού *εξαρχάτου Ραβέννας*

© Castagna

http://it.wikipedia.org/wiki/Esarcato_d%27Italia#mediaviewer/File:Alboin%27s_Italy.svg

Η Ιταλία γύρω στα τέλη του 6ου αι. μετά την εγκατάσταση των Λογγοβάρδων και την ίδρυση του αυτοκρατορικού *εξαρχάτου Ραβέννας* στα εναπομείναντα βυζαντινά εδάφη στον ιταλικό βορρά

Χάρτης:
A. Guillou, *Βυζαντινός πολιτισμός*
© Ελληνικά γράμματα

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΙΠΟΛΙΤΙΔΑ

Μαυρίκιος (582-602) - *Βαλκανική πολιτική και πτώση*

- Τα αυτοκρατορικά στρατεύματα αντιμετώπισαν με αρκετή επιτυχία τους **Αβαροσλάβους** στα **Βαλκάνια** επί Μαυρικίου και απώθησαν τ**α σλαβικά φύλα** βορείως του **Δούναβη**. Οι δύσκολες συνθήκες ωστόσο εκεί οδήγησαν τελικά το **στρατό** σε στάση και τελικά στην αιματηρή ανατροπή του επιτυχημένου Μαυρικίου και στην εξόντωση όλης της οικογένειάς του από τον ***εκατόνταρχο* Φωκά** που ανήλθε στο θρόνο με την υποστήριξη του στρατού και των ***δήμων*** στην Κωνσταντινούπολη το 602.

- Ο Μαυρίκιος ήταν ο πρώτος Βυζαντινός αυτοκράτορας μετά το 324 που ανατράπηκε βίαια και έχασε τη ζωή του, γεγονός που οριοθετεί την έναρξη μιας νέας ταραχώδους πολιτικά περιόδου με συχνά τέτοια φαινόμενα.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα ΙΒΥ 601 :

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Φωτογραφία :
http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

ΑΠΘ
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα
(AUTh Open Courses)

ΙΒΥ 601 : ***Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)***

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 7ο:

Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους -
Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο»
(α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)

- *Οι πηγές για τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες του Βυζαντίου» (7ος - 8ος αι.)*
- *Σημαντικότερες πολιτικές εξελίξεις και γεγονότα του 7ου αι.*
- *Αυτοκράτορες της περιόδου*
- *Ο βυζαντινο-περσικός πόλεμος επί Φωκά και Ηρακλείου (602/03-627/28)*
- *Η απόκρουση των Αβαροσλάβων κατά την πολιορκία της Κων/πολης (626)*
- *Μονοενεργητισμός και μονοθελητισμός*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα ***BYZANTIUM 1200*** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. *http://www.byzantium1200.com/*)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

ΙΒΥ 601 - Πίνακας μαθημάτων

- ***Μάθημα 1ο*** **: Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας**
- ***Μάθημα 2ο*** **: Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4ο έως τον 11ο αι.**
- ***Μάθημα 3ο*** **: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»**
- ***Μάθημα 4ο*** **: Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4ος αι.)**
- ***Μάθημα 5ο*** **: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5ος αι.)**
- ***Μάθημα 6ο*** **: Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6ος αι.)**
- ***Μάθημα 7ο*** **: Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7ου αι.)**
- ***Μάθημα 8ο*** **: Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7ος - 8ος αι.)**
- ***Μάθημα 9ο*** **: Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8ος - 9ος αι.)**
- ***Μάθημα 10ο*** **: Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9ο αι.**
- ***Μάθημα 11ο*** **: Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»**
- ***Μάθημα 12ο*** **: Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση**
- ***Μάθημα 13ο*** **: Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις**

Λέξεις - κλειδιά 7ου μαθήματος

- 7ος αιώνας
- Άβαροι
- Αβαροσλάβοι
- Ακάθιστος ύμνος
- Ανατολικό σύνορο
- Αρμενία
- Βαλκάνια / Χερσόνησος του Αίμου
- Βώνος μάγιστρος
- Γεώργιος Πισίδης
- Έκθεση
- Εκλογή των νόμων
- Ζ΄Οικουμενική σύνοδος
- Ηράκλειος
- Ηράκλειος-Κωνσταντίνος
- Ηρακλεωνάς
- Θαύματα Αγίου Δημητρίου
- Θεοφάνης
- Κωνσταντινούπολη
- Μαρτίνα
- Μικρά Ασία
- Μονοενεργητισμός
- Μονοθελητισμός
- Μονοφυσίτες
- Νινευής μάχη (627)
- Ορθόδοξοι
- Πάπας
- Πασχάλιον χρονικόν
- Πατριάρχης Νικηφόρος
- Πέρσες
- Πηγές
- Πόλεμος
- Πολιορκία του 626
- Ραζάτης
- Σαήν
- Σαρβαραζάς
- Σέργιος πατριάρχης Κων/πόλεως
- Σκοτεινοί αιώνες
- Σλαβικά φύλα
- Συνθήκη
- Συρία
- Σωφρόνιος πατριάρχης Ιεροσολύμων
- Φαβία - Ευδοκία
- Φωκάς
- Χαγάνος
- Χάζαροι
- Χοσρόης

Πηγές

Οι 7ος - 9ος αι. αποκαλούνται

«*Σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου*»

εξαιτίας της ποσοτικής και ποιοτικής ανεπάρκειας

των διαθέσιμων πηγών

«*Σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου*»

Ο **Θεοφύλακτος Σιμοκάττης** και το «***Πασχάλιον χρονικόν***» (**αρχές 7ου αι.**) αποτελούν τα τελευταία έργα που βασίζονται σε αρχαιότερα ιστοριογραφικά πρότυπα. Η απώλεια ορισμένων έργων της εποχής, η κάμψη της παιδείας και του μορφωτικού επιπέδου, οι συνεχείς κοινωνικές, πολιτικές και στρατιωτικές καταστροφές που υφίστατο η αυτοκρατορία (που δεν ενθάρρυναν τη συγγραφή έργων) αποτελούν τους παράγοντες που ερμηνεύουν την ελλιπέστατη πληροφόρησή μας για τους **7ο - 9ο αι.**, τη χαμηλή ποιότητα των σωζόμενων γραπτών κειμένων και, τελικά, τον χαρακτηρισμό αυτών των αιώνων ως «***σκοτεινών αιώνων του Βυζαντίου***». Τα περισσότερα έργα αυτής της περιόδου αποτελούν ***Χρονογραφίες*** ή ***Βίους***, προέρχονται από τους εκκλησιαστικούς και μοναστικούς κύκλους, έχουν απλοϊκό ύφος και απευθύνονταν σε αναγνωστικό κοινό με χαμηλές απαιτήσεις.

Θα χρειαστεί να φθάσουμε στους **10ο** και **11ο αι.**, όταν σημειώθηκε μία ευρύτερη πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική άνοδος, για να ανακαλύψουμε και πάλι έργα που φέρουν τον τίτλο «***Ιστορία***».

ΚΥΡΙΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 7^{Ο} ΑΙ. :

ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ***ανώνυμου συγγραφέα***

ΕΥΑΓΡΙΟΣ ο ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΣ, ***Εκκλησιαστική ιστορία***

ΘΕΟΦΑΝΗΣ, ***Χρονογραφία***

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ, ***Ιστορία σύντομος***

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΙΣΙΔΗΣ, ***Ακροάσεις***

SEBEOS , ***«Ιστορία»***

ΜΙΧΑΗΛ ΣΥΡΟΣ, «***Χρονικόν»*** (στα συριακά)

ΗΛΙΑΣ ΝΙΣΙΒΕΩΣ, «***Χρονικόν***»

ΑΝΩΝΥΜΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΙΚΙΟΥ, «***Χρονικόν***» (στα κοπτικά)

ΑΡΑΒΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ (μεταγενέστερα κείμενα)

ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

ΚΥΡΙΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 7^{Ο} ΑΙ. :

ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ (***ΒΙΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗ ΕΛΕΗΜΟΝΟΣ*** [610-620], ***ΒΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ*** [† ca. 625], ***ΒΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΥΚΕΩΤΗ*** [†613], ***ΒΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗ***, ***ΒΙΟΣ ΠΑΠΑ ΜΑΡΤΙΝΟΥ***, ***ΘΑΥΜΑΤΑ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ***)

LIBER PONTIFICALIS **(= Βιογραφίες Παπών)**

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ :

ΝΕΑΡΕΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΓΙΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΝΟΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ

ΡΟΔΙΩΝ ΝΟΜΟΣ ΝΑΥΤΙΚΟΣ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ

IUSSIO ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ Β΄ προς τον πάπα Ιωάννη Ε΄ (687)

ΚΥΡΙΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 8^{Ο} ΑΙ.

- **Θεοφάνης, *Χρονογραφία***

- **Πατριάρχης Κων/πόλεως Νικηφόρος, *Ιστορία σύντομος***

  (από τα έργα του ανασυγκροτούνται και δύο **πραγματείες του Κωνσταντίνου Ε΄** που παρουσιάζουν τις βασικές γραμμές της φιλοσοφικο-θεολογικής συλλογιστικής του εικονομάχου αυτοκράτορα)

- **Αραβικές πηγές**

- **Ιωάννης Δαμασκηνός**, ***Πηγή Γνώσεως***

  (περιλαμβάνει τα ***Περί αιρέσεων εν συντομία*** και ***Τρεις Λόγοι περί των εικόνων***, ο Ιωάννης ήταν ο επιφανέστερος θεωρητικός της εικονολατρικής παράταξης, γόνος επιφανούς οικογένειας από τη Δαμασκό [ca. 675-750], ίσως υπηρέτησε σε υψηλή κυβερνητική θέση του χαλιφάτου)

ΚΥΡΙΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 8^{Ο} ΑΙ.

- **Θεόσεβος**, ***Νουθεσίαν γέροντος περί των αγίων εικόνων*** (περιλαμβάνει τη διδασκαλία του **Γεωργίου Κυπρίου**)

- **Ιωάννης Ιεροσολύμων**, ***Λόγος στηλιτευτικός***

  (κατά εικονομάχων, συντάχθηκε λίγο πριν τη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο του 787)

- Ανώνυμος συγγραφέας, ***Adversus Constantinum Cabalinum***

- **Πρακτικά Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου**

  (αποσπάσματα της συνόδου, που αποφάσισε την εξαφάνιση της εικονομαχικής φιλολογίας, συμβάλλουν στην αποκατάσταση των χαμένων αποφάσεων της ***εικονοκλαστικής συνόδου του 754***)

ΚΥΡΙΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 8^{Ο} ΑΙ.

- ***Βίοι Στεφάνου του Νέου*** (†767), ***Ηλιού εκ Δαμασκού*** (†795), ***πάπα Γρηγορίου Γ΄***, μοναχού ***αγίου Σάββα Στεφάνου*** του θαυματουργού (†794), ***Ιωάννη Γοτθίας*** (†800), ***πατριάρχου Ταρασίου***, ηγουμένου μονής Σακκουδίωνος ***Πλάτωνος***, ***Φιλαρέτου Ελεήμονος*** (790-792) (σημαντικό έργο για τις πληροφορίες περί αστικού, αγροτικού και κοινοβιακού βίου).

- ***Επιστολές πάπα Γρηγορίου Β΄***

  (οι τρεις επιστολές, με κάποια προβλήματα γνησιότητας, μας πληροφορούν για επικοινωνία των **αυτοκράτορα Λέοντος Γ΄**, **πατριάρχη Γερμανού** και **πάπα Γρηγορίου**, στην μία ο αυτοκράτορας διακηρύσσει ότι «*βασιλεύς και ιερεύς ειμί*» διεκδικώντας έτσι την ιεροσύνη).

- ***Λόγος πατριάρχη Γερμανού***

  (αναφέρεται στην τιμητική προσκύνηση των εικόνων ως ομολογία πίστης)

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 8^{Ο} ΑΙ.

- ***Μνημειακό υλικό*** (κτίσματα, εικονογράφηση, διάκοσμος) και ***νομίσματα*** (διαφωτιστικές πηγές, μεταξύ άλλων, και για τις ι-δεολογικές ροπές της εικονοκλαστικής περιόδου).

- ***Σφραγίδες*** (βασική πηγή πληροφοριών για τις αλλαγές που σημειώνονται κατά τον 8ο αι. στη διοικητική και στρατιωτική οργάνωση του κράτους με την εμφάνιση των *θεμάτων*).

«*Εκλογή των νόμων εν συντόμω γενομένη*» (726)

Ευσύνοπτο νομοθέτημα αστικού, ειδικά οικογενειακού και κληρονομικού (άρα ιδιωτικού), και ποινικού δικαίου σε 18 τίτλους, το οποίο εξέδωσε (υπό τη νομική εποπτεία του *κοιαίστωρος* **Νικήτα**) ο αυτοκράτορας **Λέων Γ΄** με τον συμβασιλέα γιο του **Κωνσταντίνο Ε΄**.

Το πρόβλημα χρονολόγησής του λύθηκε μετά την ανεύρεση στη μονή Νικάνορος / Ζάβορδας της δυτικής Μακεδονίας χειρόγραφου κώδικα της «*Εκλογής*» με σαφή χρονολόγηση στο 726.

«Εκλογή των νόμων εν συντόμω γενομένη» **(726)**

Το νομοθέτημα αυτό απηχεί την εποχή του με ποινές εθιμικού δικαίου (ακρωτηριασμοί, σωματικές ποινές κλπ.), με **ανατολική και χριστιανική επίδραση**, απέχοντας από την προηγούμενη ιουστινιάνεια νομοθεσία, ενώ **δεν κάνει διάκριση κοινωνικών τάξεων** (στον πρόλογο ο αυτοκράτορας διακηρύσσει ότι «*μήτε πένητας καταφρονείν μήτε δυνάστη αδικούντα ἐᾶν ανεξέλεγκτον*»).

Οι καινοτομίες του ευνοούν ωστόσο τα ασθενέστερα πρόσωπα στην οικογένεια και γενικότερα. Είναι **γραμμένο στην ελληνική**, καθώς η λατινική της εκτενέστατης ιουστινιάνειας νομοθεσίας δεν ήταν πλέον ιδιαίτερα κατανοητή. Η «*Εκλογή*» έπαιξε **καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του Δικαίου των σλαβικών λαών.**

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ 8^{Ο} ΑΙ.

- **Για τις σχέσεις με τη Δύση** (βασίλειο Φράγκων, παπική Εκκλησία, Ιταλία) αντλούμε πληροφορίες από τον **Θεοφάνη**, ενώ τις δυτικές απόψεις απηχούν οι ***Βίοι των παπών*** της εποχής (ειδικά των Στεφάνου Α΄, Αδριανού Α΄ και Λέοντος Α΄) ο ***Βίος του Καρόλου του Μεγάλου*** από τον **Εγινάρδο**, ο οποίος είχε συμβάλλει στην πνευματική αναγέννηση του 8^{ου} αι. στη Δύση.

- Θεολογικού περιεχομένου είναι οι ***Libri Carolini***, έργο που συντάχθηκε κατ' εντολήν του Καρόλου του μεγάλου.

Σημαντικότερες εξελίξεις και γεγονότα του 7ου αι.

Σημαντικότερα γεγονότα του 7ου αι.

- **Βυζαντινο-περσικός πόλεμος** επί **Φωκά** / **Ηρακλείου** - **Χοσρόη** και τελική νίκη των Βυζαντινών (**603-628**). Εξάντληση & εσωτερικά προβλήματα των δύο κρατών.

- Απόκρουση των **Αβαροσλάβων** κατά την **πολιορκία της Κων/πόλεως (626).**

- **Πτώση** της **Περσίας** στους **Άραβες** και απώλεια των βυζαντινών **Συρίας, Παλαιστίνης, βόρειας Μεσοποταμίας, Αρμενίας, Κιλικίας, Αιγύπτου** επίσης στους Άραβες (περίπου **632-646**).

Σημαντικότερα γεγονότα του 7ου αι.

- **Σλαβικές εγκαταστάσεις** στο εσωτερικό των **Βαλκανίων** μέχρι την Πελοπόννησο **(7ος - 8ος αι.)** και **ίδρυση Πρωτοβουλγαρικού κράτους** υπό τον **Ασπαρούχ** μεταξύ Δούναβη και Αίμου (**680/81**). **Το βόρειο ευρωπαϊκό σύνορο της αυτοκρατορίας χάνεται** και η **αυτοκρα-τορική κυριαρχία**, όπως και το **αστικό δίκτυο**, δέχονται ισχυρά πλήγματα στη βαλκανική ενδοχώρα.

- **Οι πόλεις πλήττονται και στη Μ. Ασία** εξαιτίας των **Περσών** και κατόπιν των **Αράβων**. Κατά πολλούς αυτό είναι το **οριστικό τέλος της «ύστερης αρχαιότητας»** (βλ. π.χ. C. Foss, End of Antiquity).

Σημαντικότερα γεγονότα του 7ου αι.

- Σύγκληση **Στ΄ Οικουμενικής συνόδου στην Κων/πολη (680/81)**: επιβεβαίωση αποφάσεων των 5 πρώτων Οικουμενικών και καταδίκη του ***μονοθελητισμού*** και του ***μονοενεργητισμού*** που είχαν προωθηθεί ως δόγματα επί Ηρακλείου για τη γεφύρωση των διαφορών ***ορθοδόδων - μονοφυσιτών***. Αποδοχή των «***δύο ενεργειών και δύο θελήσεων του Ιησού***» και φαινομενικός τερματισμός των χριστολογικών διαμαχών που είχαν αρχίσει τον 4ο αι.

- **Πενθέκτη Οικουμενική ή «*εν Τρούλλω*» σύνοδος (691/92)**: συμπλήρωση στο νομοθετικό τομέα με την έκδοση **κανόνων** των αποφάσεων των δύο προηγούμενων συνόδων (5ης και 6ης).

Σημαντικότερα γεγονότα του 7ου αι.

- **Υποχώρηση των παλαιών πρωτοβυζαντινών στρατιών του ανατολικού συνόρου στη Μ. Ασία**, μετά τις ήττες και τις απώλειες που υπέστησαν από τους Άραβες **(μέσα 7ου αι.)** Εκεί λαμβάνουν στο εξής ελληνικές ονομασίες (***στρατηγία Ανατολικών***, ***στρατηγία Αρμενιάκων***, ***Οψίκιον*** υπό έναν *κόμητα*, αργότερα ***στρατηγία Θρακησίων*** κ.ά.). Ανάλογες στρατιές ιδρύονται στα τέλη του 7ου και στη νότια Βαλκανική (***στρατηγία Θράκης, στρατηγία Ελλάδος, κλεισούρα Στρυμόνος***), μετά τις εγκαταστάσεις Σλάβων και Βουλγάρων στην ευρύτερη Χερσόνησο του Αίμου.

- Αυτά τα σώματα θα «εξελιχθούν» από τα μέσα του **8ου αι.** στα γνωστά «***θέματα***», δηλαδή σε διοικητικές - στρατιωτικές περιφέρειες. Οι παλαιές ***επαρχίες*** του κράτους, φορείς έως τότε της περιφερειακής πολιτικής διοίκησης, διαλύονται (μέσα 8ου αι.).

Σημαντικότερα γεγονότα του 7ου αι.

- Σταδιακή αποδυνάμωση της βυζαντινής παρουσίας στην **Ιταλία** από τους **Λογγοβάρδους** (568-751) και οριστική εξάλειψή της μέχρι τα μέσα του 8ου αι. και την κατάληψη της **Ραβέννας (751).**

- **Επιτυχής αντιμετώπιση της α΄ αραβικής πολιορκίας Κων/πόλεως (674-678;)** από τον ***χαλίφη*** **Μωαβία** επί αυτοκράτορα **Κωνσταντίνου Δ΄** (668-685) μέσω και της χρήσης του υγρού πυρός. Πρόκειται για την πρώτη σημαντική βυζαντινή νίκη επί των Αράβων και την πρώτη επίσης ανάσχεση της αραβικής επιθετικότητας με μεγάλες για τους επιτιθέμενους απώλειες. Υπογραφή της λεγόμενης **«δεσποτικής ειρήνης»** λίγα χρόνια μετά ανάμεσα στους δύο αντιπάλους.

Βυζαντινοί αυτοκράτορες

κατά την περίοδο 602-717

Βυζαντινοί αυτοκράτορες κατά την περίοδο 602-717

Η δυναστεία του Ηρακλείου και οι επίγονοι μέχρι την άνοδο της Συριακής δυναστείας («Ισαύρων»)

- **Φωκάς (602-610)**

δυναστεία Ηρακλείου

- **Ηράκλειος (610-641)**
- **Ηράκλειος-Κωνσταντίνος Γ΄ & Ηρακλεωνάς (641)**
- **Κώνστας Β΄ (641-668)**
- **Κωνσταντίνος Δ΄ (668-685)**
- **Ιουστινιανός Β΄ (685-695)**

Οι αυτοκράτορες μέχρι την άνοδο της Συριακής δυναστείας

- **Λεόντιος (695-698)**
- **Αψίμαρος-Τιβέριος (698-705)**
- **Ιουστινιανός Β΄ (705-711)**
- **Βαρδάνης-Φιλιππικός (711-713)**
- **Αρτέμιος-Αναστάσιος (713-715)**
- **Θεοδόσιος Γ΄ (715-717)**

Νόμισμα του Φωκά (602-610)

Σόλιδος των δύο Ηράκλειων (πατρός και υιού)
κατά τη διάρκεια του κινήματός τους εναντίον του Φωκά (ca. 608-610)
Νομισματοκοπείο Αλεξάνδρειας

Νομίσματα του Ηρακλείου (610-641) από τις αρχές της βασιλείας του

Αργυρό εξάγραμμον
(= 6.82 γραμμαρίων)
του Ηράκλειου
(πρώτη κοπή 615)

Στον εμπροσθότυπο
εικονίζονται οι Ηράκλειος
και Ηράκλειος-Κων/νος Γ΄

Στον άλλη όψη απαντά σταυρός
σε βάθρο τριών βαθμίδων
και η χαρακτηριστική επίκληση
«***Deus adiuta Romanis***»
(= Θεέ, βοήθει τους Ρωμαίους)

Μεταγενέστερο αργυρό εξάγραμμον

Κώνσταντος Β΄ (641-668) και Κωνσταντίνου Δ΄

με την ίδια επιγραφή / επίκληση

«*Deus adiuta Romanis*»

Νόμισμα
με τον Ηράκλειο και τον πρωτότοκο γιο και διάδοχό του Ηράκλειο-Κωνσταντίνο Γ΄

Τρία νομίσματα που εικονίζουν τους

Ηρακλ(ε)ωνά - Ηράκλειο - Ηράκλειο-Κωνσταντίνο Γ΄

(το κάτω από το 638/39)

Νόμισμα
με τον Κώνσταντα Β΄ (641-668) και τον διάδοχο Κωνσταντίνο Δ΄

Κώνστας Β΄ (641-668) και Κωνσταντίνος Δ΄

Κέρμα του **Κώνσταντος Β΄** με την επιγραφή «***Ανανέωσις***»

Κατά τη βασιλεία του (641-668) σημειώθηκε η οριστική και συνειδητή μετάβαση από το ρωμαϊκό θεσμικό παρελθόν σε εκείνο μιας ελληνόφωνης αυτοκρατορίας της Ανατολής

(Η ελληνική κυριαρχεί πλήρως ως γλώσσα του κράτους και στις ονομασίες των διοικήσεων και των θεσμών (βλ. π.χ. τις στρατηγίες), ενώ παρατηρούνται και οργανωτικές αλλαγές)

Νόμισμα του Κώνσταντος Β΄ (641-668)

Νόμισμα του Κωνσταντίνου Δ΄ (668-685)

Νόμισμα του Κωνσταντίνου Δ΄ (668-685) με τους αδελφούς του Ηράκλειο και Τιβέριο στον οπισθότυπο

Νομισματοκοπείο Ραβέννας ή Κων/πολης (;), ca. 668-674

Νόμισμα του Κωνσταντίνου Δ΄ (668-685)
με τους αδελφούς του στον οπισθότυπο
Νομισματοκοπείο Καρχηδόνας (ca. 679/80)

Εξάγραμμον του Κωνσταντίνου Δ΄ (668-685)

Ψηφιδωτό του Αγίου Απολλιναρίου Ραβέννας

Ο Κωνσταντίνος Δ΄, με τους βασιλείς αδελφούς του Ηράκλειο και Τιβέριο, παρέχει φορολογική απαλλαγή στην επισκοπή Ραβέννας (671-677)

Ραβέννα - Άγιος Απολλινάριος

Ο Ιουστινιανός (Β΄), άκρη αριστερά, **στο ψηφιδωτό του Αγ. Απολλιναρίου Ραβέννας**

Νόμισμα των πρώτων χρόνων της βασιλείας του Ιουστινιανού Β΄ (685-695)

Ο Ιουστινιανός Β΄ (;) προσέρχεται έφιππος θριαμβευτής προς τον Άγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης το 688/89 μετά τη βαλκανική εκστρατεία του

Νωπογραφία στο νότιο τοίχο του ναού

Νόμισμα του Ιουστινιανού Β΄ (περιόδου ca. 692-695)

Solidus του Ιουστινιανού Β΄ (ca. 692-695)

Εμπροσθότυπος : **IhsCRISTDSR?X R?S(NANT)IVM = Ih(esus) CRISTVS REX REGNATIVM**

Οπισθότυπος : **DIUSTINI ANU SSERUCHRISTI = D(ominus) IVSTINIANVS SERV(us) CHRISTI**

Solidus του Ιουστινιανού Β΄ (ca. 692-695)

Άλλο παράδειγμα ανάλογου νομίσματος

Νόμισμα του Ιουστινιανού Β΄
με τον Χριστό στον εμπροσθότυπο (ca. 705)

Νομίσματα Λεόντιου (695-698)

Νόμισμα Αψιμάρου-Τιβέριου (698-705)

Νόμισμα Ιουστινιανού Β΄
από τη β΄ περίοδο βασιλείας του (705-711)

Νόμισμα (πάνω) και tremissis / τριμίσιον (κάτω) του Βαρδάνη-Φιλιππικού (711-713)

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΑΙ Η ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΥΡΩΠΗ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 600
CALEDONIAN OCEAN
GERMAN OCEAN
BARBARIAN SEA
BRITANNIC OCEAN
MEDITERRANEAN SEA
EUXINE SEA
ROMAN EMPIRE
KINGDOM OF AUSTRASIA
Kingdom of NEUSTRIA
Duchy of ALEMANNIA
Duchy of BAIOVARIA
Kingdom of BURGUNDY
Kingdom of PAVIA
EXARCHATE OF RAVENNA
EXARCHATE OF AFRICA
AVAR CONFEDERACY
Kingdom of Romans and Mauri
Principality of the Ouarsenis
CABAON
SASSANIAN EMPIRE
Lakhmid Kingdom of Hira
Kingdom of Dera of the Ghassanids
ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ
ΛΟΓΓΟΒΑΡΔΟΙ
ΑΒΑΡΟΙ
ΣΛΑΒΟΙ
ΧΑΖΑΡΟΙ
ΠΕΡΣΕΣ
euratlas
© Euratlas

Η «τυραννίδα» του αυτοκράτορα Φωκά (602-610)

- Αν και ο **Φωκάς** εξασφάλισε το θρόνο μετά την εκτέλεση του **Μαυρικίου**, διακατεχόταν από αίσθημα ανασφάλειας. Ο ίδιος ήταν άξεστος και θεωρούσε ότι δεν μπορούσε να εμπιστευθεί κανέναν εκτός από τα μέλη της οικογένειάς του, στα οποία ανέθεσε τα σημαντικότερα κρατικά αξιώματα. Η βασιλεία του μετατράπηκε σε ένα **αιμοσταγές καθεστώς τρόμου**, καθώς ο ίδιος έβλεπε παντού εχθρούς και συνωμότες. Εξόντωσε όλη την οικογένεια του **Μαυρικίου** και πολλούς από τους συνεργάτες του προηγούμενου αυτοκράτορα. Η περίοδος της αρχής του αποτελεί μία από τις σκοτεινότερες περιόδους της βυζαντινής ιστορίας και ο ίδιος αποκλήθηκε «**τύραννος**», ο μοναδικός αυτοκράτορας που ονομάστηκε έτσι αν και ορθόδοξος (και όχι *εθνικός*, μονοφυσίτης ή εικονομάχος). Ο Φωκάς έστρεψε τελικά εναντίον του τα εναπομείναντα μέλη της αριστοκρατίας, το λαό και μέρος του στρατού.

- **Μόνο με την παπική Εκκλησία είχε καλές σχέσεις ο ορθόδοξος Φωκάς** (παραχώρησε μάλιστα στον Πάπα το Πάνθεον της Ρώμης και γι' αυτό στήθηκε προς τιμή του στη ρωμαϊκή αγορά το τελευταίο μνημείο που στήθηκε ποτέ εκεί, ο περίφημος **κίονας του Φωκά).**

Φωτογραφία : *http://www.panoramio.com/photo/47063904*

Ο κίονας του Φωκά στο Forum romanum της Ρώμης

Ανεγέρθηκε προς τιμήν του αυτοκράτορα από τον *έξαρχο Ιταλίας* Σμάραγδο το 608, ενώ ο Φωκάς είχε ήδη παραχωρήσει στον πάπα Βονιφάτιο τον μεγαλοπρεπή αρχαίο ναό του Πανθέου, ο οποίος μετατράπηκε σε χριστιανικό ναό (Sancta Maria ad Martyres). Ο κίονας αποτελεί το τελευταίο χρονικά μνημείο της αρχαίας αγοράς.

Η «τυραννίδα» του αυτοκράτορα Φωκά (602-610) - *Πόλεμος με την Περσία*

- Όταν ο Πέρσης βασιλεύς **Χοσρόης Β΄** έμαθε το θάνατο του ευεργέτη του **Μαυρικίου**, βρήκε την ευκαιρία να **κηρύξει τον πόλεμο στον Φωκά**, τον οποίο θεωρούσε ως τυχάρπαστο σφετεριστή, και να διατάξει την εισβολή στα αυτοκρατορικά εδάφη.

- **Ο Φωκάς απέσυρε στρατεύματα από τα Βαλκάνια** για να αντιμετωπίσει τους Πέρσες στην Ανατολή, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα στους **Αβάρους** να εισβάλουν εκ νέου στα αυτοκρατορικά εδάφη και, το κυριότερο, στα **σλαβικά φύλα να αρχίσουν τις μόνιμες εγκαταστάσεις σε αυτά από τα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου** (κάτι τέτοιο δεν είχε πραγματοποιηθεί έως και τη βασιλεία του Φωκά). Τον ανηλεή και καταστρεπτικό πόλεμο με τους Πέρσες «κληρονόμησε» τελικά από τον Φωκά ο **Ηράκλειος** το 610.

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)

Η αυτοκρατορία στα πρόθυρα της κατάρρευσης

- Ο **Ηράκλειος** ήταν γιος του συνονόματου ***εξάρχου* Αφρικής** με καταγωγή από την Ανατολή. Με υποκίνηση του τελευταίου, το καλοκαίρι του 608, εκδηλώθηκε στην **Καρχηδόνα** στρατιωτική εξέγερση εναντίον του **Φωκά**. Ο γηραιός *έξαρχος* έστειλε τον ανεψιό του **Νικήτα** στην **Αλεξάνδρεια**, για να προσεταιριστεί στο κίνημά τους την Αίγυπτο, και τον τριαντάχρονο γιο του Ηράκλειο, που διέθετε σημαντικές στρατιωτικές και πολιτικές ικανότητες, με στόλο εναντίον της ίδιας της πρωτεύουσας. Ο Ηράκλειος κατέφθασε εκεί στις 14 Σεπτεμβρίου του 610.

- Στις 5 Οκτωβρίου ο **Φωκάς**, που είχε χάσει την υποστήριξη των ***Δήμων*** και στηριζόταν μόνο στους αδελφούς του, συνελήφθη και εκτελέστηκε.

Σόλιδος των δύο Ηράκλειων (πατρός και υιού)
κατά τη διάρκεια του κινήματός τους εναντίον του Φωκά (ca. 608-610)
Νομισματοκοπείο Αλεξάνδρειας

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)

Η αυτοκρατορία στα πρόθυρα της κατάρρευσης

- Η κατάσταση που αντιμετώπιζε ο **Ηράκλειος** το 610 ήταν τραγική και επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του. **Οι Πέρσες διευκολύνθηκαν από το βυζαντινό εμφύλιο και σάρωσαν την αυτοκρατορική Ανατολή:**

- Ο Σαρβαραζάς κατέλαβε στη **Συρία** την Αντιόχεια, την Απάμεια, την Έμεσα και την Δαμασκό έως το 613, ενώ το **614** έπεσαν τα **Ιεροσόλυμα** στην Παλαιστίνη και ο πληθυσμός τους σφαγιάστηκε. Ο **Τίμιος Σταυρός εστάλη στον Πέρση βασιλέα Χοσρόη Β΄.** Η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου έπεσε το **619**, μετά από μακρά πολιορκία, και έτσι **οι Πέρσες ήλεγχαν πλέον τις πλουσιότερες αυτοκρατορικές επαρχίες**. Κατόπιν ο περσικός στρατός διείσδυσε στη Μ. Ασία έως τα προάστια της Κων/πολης, χωρίς όμως να κατορθώσει να ελέγξει αυτήν την περιοχή. Οι καταστροφές ωστόσο υπήρξαν ανυπολόγιστες.

Τοποθεσία εύρεσης θησαυρού νομισμάτων εποχής Ηρακλείου
[τελευταία περίοδος της βυζαντινής κυριαρχίας στα Ιεροσόλυμα]

Φωτογρ. © City of David Foundation

Θησαυρός νομισμάτων εποχής Ηρακλείου

από την τελευταία περίοδο της βυζαντινής κυριαρχίας στα Ιεροσόλυμα

Φωτογρ. © Nadine Ross

Η περσική κατάκτηση της βυζαντινής Ανατολής
και *grosso modo* η απαρχή της σλαβικής εγκατάστασης στα Βαλκάνια (ca. 610-622)

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)

Η αυτοκρατορία στα πρόθυρα της κατάρρευσης

- **Το αυτοκρατορικό ταμείο** στις αρχές της δεκαετίας του 620 ήταν άδειο, οι ***ρόγες*** (= μισθοί αξιωματούχων) μειώθηκαν στο μισό μετά το 616 και η ***πολιτική αννόνα*** (= οι «πολιτικοί άρτοι» που μοιράζονταν στον πληθυσμό της Κων/πολης) καταργήθηκε το 618.

- Στο μεταξύ, **οι Αβαροσλάβοι διείσδυαν ανενόχλητα στα βαλκανικά εδάφη**, πολιόρκησαν επανειλημμένα τη **Θεσσαλονίκη** (597, 614 και 618 -βλ. τα «***Θαύματα Αγίου Δημητρίου***»), ενώ **τα σλαβικά φύλα άρχισαν πλέον να εγκαθίστανται μόνιμα νοτίως του Δούναβη έως την Πελοπόννησο** μέχρι και τα μέσα / τέλη του 7^{ου} αι.

Αργυρό εξάγραμμον
(= 6.82 γραμμαρίων)
του Ηράκλειου
(πρώτη κοπή 615)

Στον εμπροσθότυπο
εικονίζονται οι Ηράκλειος
και Ηράκλειος-Κων/νος Γ΄

Στον άλλη όψη απαντά σταυρός
σε βάθρο τριών βαθμίδων
και η χαρακτηριστική επίκληση
«***Deus adiuta Romanis***»
(= Θεέ, βοήθησε τους Ρωμαίους)

Μεταγενέστερο αργυρό εξάγραμμον

Κώνσταντος Β΄ (641-668) και Κωνσταντίνου Δ΄

με την ίδια επιγραφή / επίκληση

«*Deus adiuta Romanis*»

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)

Η αυτοκρατορία στα πρόθυρα της κατάρρευσης

- **Για την αντιμετώπιση της κατάστασης ο Ηράκλειος στηρίχθηκε στην «αριστοκρατία»,** που εν πολλοίς τον ανέδειξε, **αλλά και στην Εκκλησία και το λαό**:

- Από τους εκκλησιαστικούς θησαυρούς, που ο **πατριάρχης Σέργιος** του διέθεσε (με τη μορφή δανείου), το βυζαντινό νόμισμα απέκτησε και πάλι αξιοπιστία και έτσι κατέστη δυνατή η ενίσχυση και πληρωμή του στρατού. Από την «αριστοκρατία» απαιτήθηκαν επίσης οικονομικές θυσίες και υπακοή. **Οι μισθοί μειώθηκαν στο μισό** και καταβάλλονταν με το νέο αργυρό ***εξάγραμμο*** (6,82 γραμμ.). Αυτό μάλιστα έφερε την χαρακτηριστική επίκληση «***Deus adiuta Romanis***» (= Θεέ βοήθησε τους Ρωμαίους). Από το λαό ο Ηράκλειος ζήτησε υπομονή και στράτευση στον κοινό αγώνα. Οι ***αννόνες*** (ή «*πολιτικοί άρτοι*») στον πληθυσμό της Κων/πολης σταμάτησαν.

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)

Η αυτοκρατορία στα πρόθυρα της κατάρρευσης

- Η σύγχρονη έρευνα πάντως **έχει πάψει πλέον να θεωρεί τον Ηράκλειο ως μεταρρυθμιστή ηγεμόνα και δημιουργό του *θεματικού* στρατού και συστήματος**.

- Ο Ηράκλειος διόρισε βέβαια πολλούς στρατιωτικούς διοικητές σε διάφορες περιοχές, γεγονός που ενίσχυσε περαιτέρω την τάση «στρατιωτικοποίησης» της πολιτικής επαρχιακής διοίκησης που είχε ξεκινήσει στα μέσα του 6ου αι. επί Ιουστινιανού.

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)

Η αυτοκρατορία στα πρόθυρα της κατάρρευσης

- Η διοικητική εξέλιξη ακολούθησε ωστόσο την αργή και προοδευτική αλλαγή που είχε ήδη ξεκινήσει τον προηγούμενο αιώνα. **Οι μείζονες μεταβολές πραγματοποιήθηκαν αργότερα**, μετά τη βασιλεία του Ηρακλείου, στα μέσα του 7ου αι. (μετά την απώλεια των δηλαδή των ανατολικών εδαφών της στους Άραβες) και **ολοκληρώθηκαν στα τέλη περίπου του 8ου αι.**

- Τότε **η αυτοκρατορία διέθετε πλέον πράγματι εντελώς διαφορετικές κεντρική διοικητική οργάνωση, περιφερειακή διοίκηση και στρατιωτικές δομές** συγκριτικά με το κράτος της πρώιμης βυζαντινής περιόδου.

Η πολιτική - στρατιωτική κατάσταση της αυτοκρατορίας κατά το 610, σύμφωνα με τον μεταγενέστερο χρονογράφο Θεοφάνη (αρχές 9ου αι.)

- «*Ου διέλειπε* **(= σταμάτησε)** *δε τη Ρωμαίων βασιλεία εξ εκείνου καιρού δυστυχήματος ποικίλα τε και εξαίσια* **(= φοβερά)**. *Ὅ τε γαρ Χοσρόης, ο των Περσών βασιλεύς, την ειρήνην διέλυσεν, και οι Άβαρεις την Θράκην διώλεσαν* **(= ερήμωσαν)**, *και άμφω τα στρατεύματα των Ρωμαίων διεφθάρησαν, ώστε, οπηνίκα Ηράκλειος εβασίλευσε και εξέτασιν του οπλιτικού εποιήσατο εις το ακριβές, εκ πάσης της πληθύος της ευρεθείσης επί της τυραννίδος Μαυρικίω μετά Φωκά ουχ εύρε περαιτέρω δύο ανδρών. Ούτως οι τον τύραννον προστησάμενοι επί αυτού ανηλώθησαν*».

- «*Ηράκλειος δε ο βασιλεύς εύρε παραλελυμένα τα της πολιτείας Ρωμαίων πράγματα. Τήν τε γαρ Ευρώπην οι Άβαρεις ηρήμωσαν, και την Ασίαν οι Πέρσαι πάσαν κατέστρεψαν και τας πόλεις ηχμαλώτευσαν και τον των Ρωμαίων στρατόν εν τοις πολέμοις ανήλωσαν*».

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΑΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 626

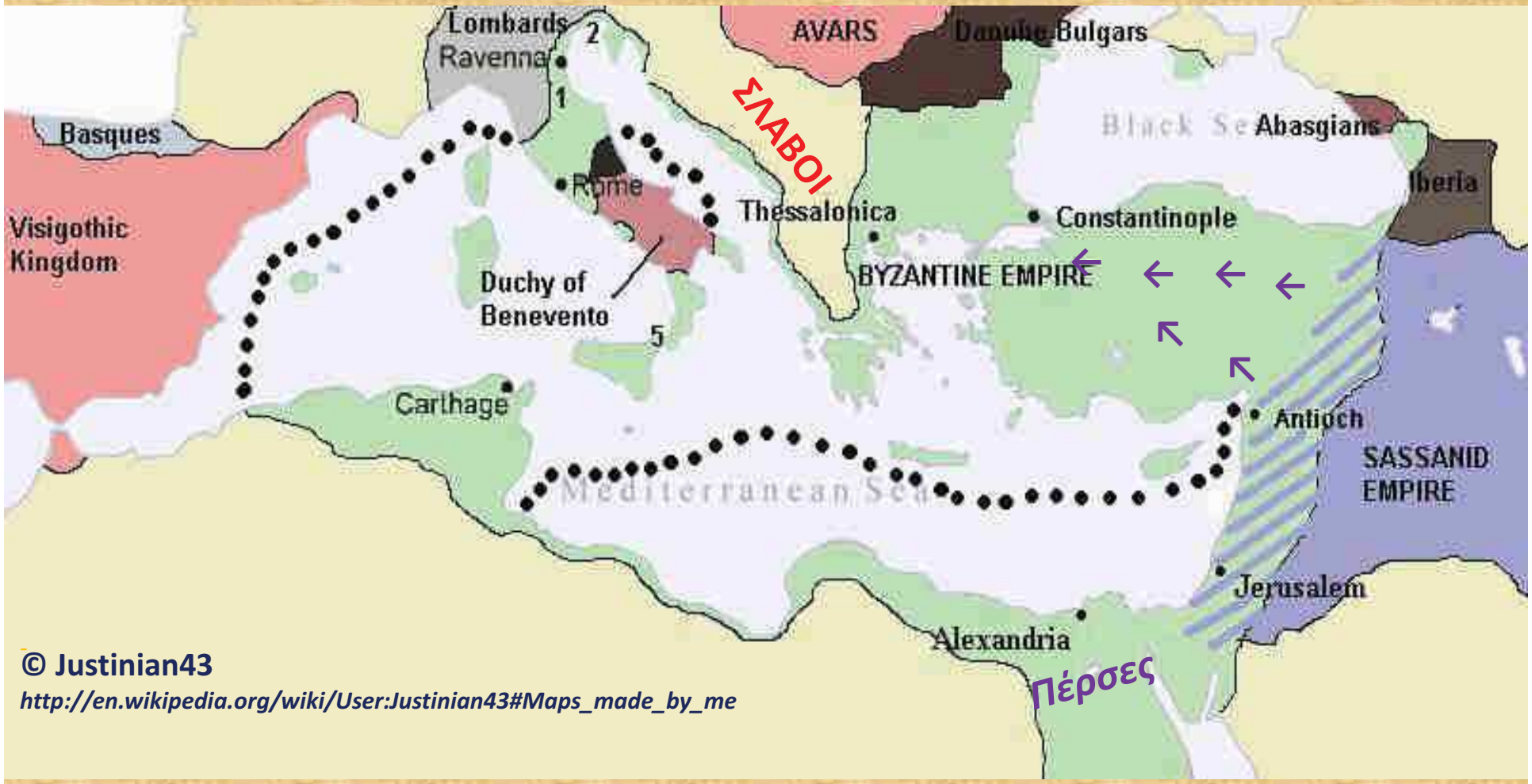

Στο χάρτη δηλώνονται αδρά οι απώλειες της αυτοκρατορίας στο <u>ανατολικό σύνορο</u> επί Φωκά (602-610) και κυρίως κατά την πρώτη περίοδο βασιλείας του Ηρακλείου (610-622). Σε αυτές θα πρέπει να συνυπολογιστούν και η περσική κατάληψη της Αιγύπτου, οι περσικές επιδρομές στη Μ. Ασία και η έναρξη της σλαβικής εγκατάστασης στα Βαλκάνια

Η τελική φάση του βυζαντινο-περσικού πολέμου (622-627/28) και η μεγάλη νίκη του Ηρακλείου

- Μετά από μία καταστροφική πρώτη περίοδο βασιλείας **(610-620),** ο **Ηράκλειος** έσπευσε να αναδιοργανώσει το στρατό του και να τεθεί εκ νέου επικεφαλής του εναντίον των **Περσών** εφαρμόζοντας διαφορετικό στρατηγικό σχέδιο.

- Ο Ηράκλειος απέσυρε στρατεύματα από τα **Βαλκάνια**, αφήνοντάς τα έτσι στο έλεος των **αβαροσλαβικών εισβολών** και των **σλαβικών εγκαταστάσεων**, ενίσχυσε το στρατό του στη Μ. Ασία με στρατολογήσεις επιπρόσθετων ανδρών, εξοπλισμό αυτών και εκπαίδευση σε νέες τακτικές μάχης. Χρησιμοποίησε ως οικονομικά μέσα τα ιερά σκεύη της Εκκλησίας που του επέτρεψε να χρησιμοποιήσει, ως δάνειο, ο ***πατριάρχης Κων/πόλεως* Σέργιος.**

Η τελική φάση του βυζαντινο-περσικού πολέμου (622-627/28) και η μεγάλη νίκη του Ηρακλείου

- Ο Ηράκλειος μετέφερε το στρατό του στην ευρύτερη περιοχή της **ανατολικής Μ. Ασίας** και τη **Αρμενίας**, όπου επρόκειτο να πραγματοποιηθεί ένας **μακροχρόνιος, σκληρός και αμφίρροπος πόλεμος συνεχών κινήσεων και συγκρούσεων (622-627/28)**. Νίκησε επανειλημμένα τα περσικά στρατεύματα και κατόρθωσε να συμμαχήσει με τους **Χαζάρους**, λαό τουρκικής - ασιατικής καταγωγής που κατοικούσε μεταξύ **Ευξείνου Πόντου** και **Κασπίας** και ήταν ιουδαϊκού θρησκεύματος.

- Ενισχυμένος με τους ιππείς **Χαζάρους** ο Ηράκλειος άρχισε να καταστρέφει την **Περσαρμενία** και τη **βόρεια Μεσοποταμία** επιφέροντας στους **Πέρσες** ανάλογα πλήγματα με εκείνα που αυτοί είχαν ήδη επιφυλάξει στη **βυζαντινή Μ. Ασία**, τη **Συρία** και την **Παλαιστίνη**. Στα **Γάνζακα** κατέστρεψε μάλιστα τους περσικούς ναούς του πυρός.

Η τελική φάση του βυζαντινο-περσικού πολέμου (622-627/28) και η μεγάλη νίκη του Ηρακλείου

- Το **626** ο Ηράκλειος δεν επέστρεψε στην **Κων/πολη**, όπου οι **Πέρσες** με τους **Αβαροσλάβους** προσπαθούσαν να απειλήσουν την πρωτεύουσά του ως αντιπερισπασμό. Κατανόησε ότι ο πόλεμος θα κρινόταν στη **βόρεια Μεσοποταμία** και τελικά **συνέτριψε τον περσικό στρατό που προασπιζόταν την καρδιά του Περσικού κράτους στη μάχη της Νινευή (626).** Ο **Ηράκλειος** σκότωσε μάλιστα σε προσωπική μονομαχία τον **Πέρση στρατηγό Ραζάτη**. Κατόπιν προήλασε προς την **περσική πρωτεύουσα Κτησιφώντα**, αλλά προτού την πολιορκήσει έμαθε ότι ο **Χοσρόης Β΄** είχε ανατραπεί και δολοφονηθεί από τους απελπισμένους και εξαγριωμένους εναντίον του Πέρσες και αντικατασταθεί από τον γιο του **Σιρόη-Καβάδη**.

- **Ο Ηράκλειος κατέληξε σε συμφωνία ειρήνης με τον Σιρόη.** Το εδαφικό καθεστώς θα γυρνούσε σε αυτά που προέβλεπε η συνθήκη του **591**. Οι αιχμάλωτοι θα επιστρέφονταν, όπως και ο Τίμιος Σταυρός. Ο Ηράκλειος επέβλεψε την εκκένωση των εδαφών της **Συρίας, Παλαιστίνης και Αιγύπτου** από τον ικανό **Πέρση στρατηγό Σαρβαραζά** και επέστρεψε στην **Κων/πολη**, όπου έτυχε αποθεωτικής υποδοχής. **Το 630 έσπευσε πάλι στην Ανατολή και αποκατέστησε τον Τίμιο σταυρό στα Ιεροσόλυμα γνωρίζοντας για μία ακόμη φορά την αποθέωση.**

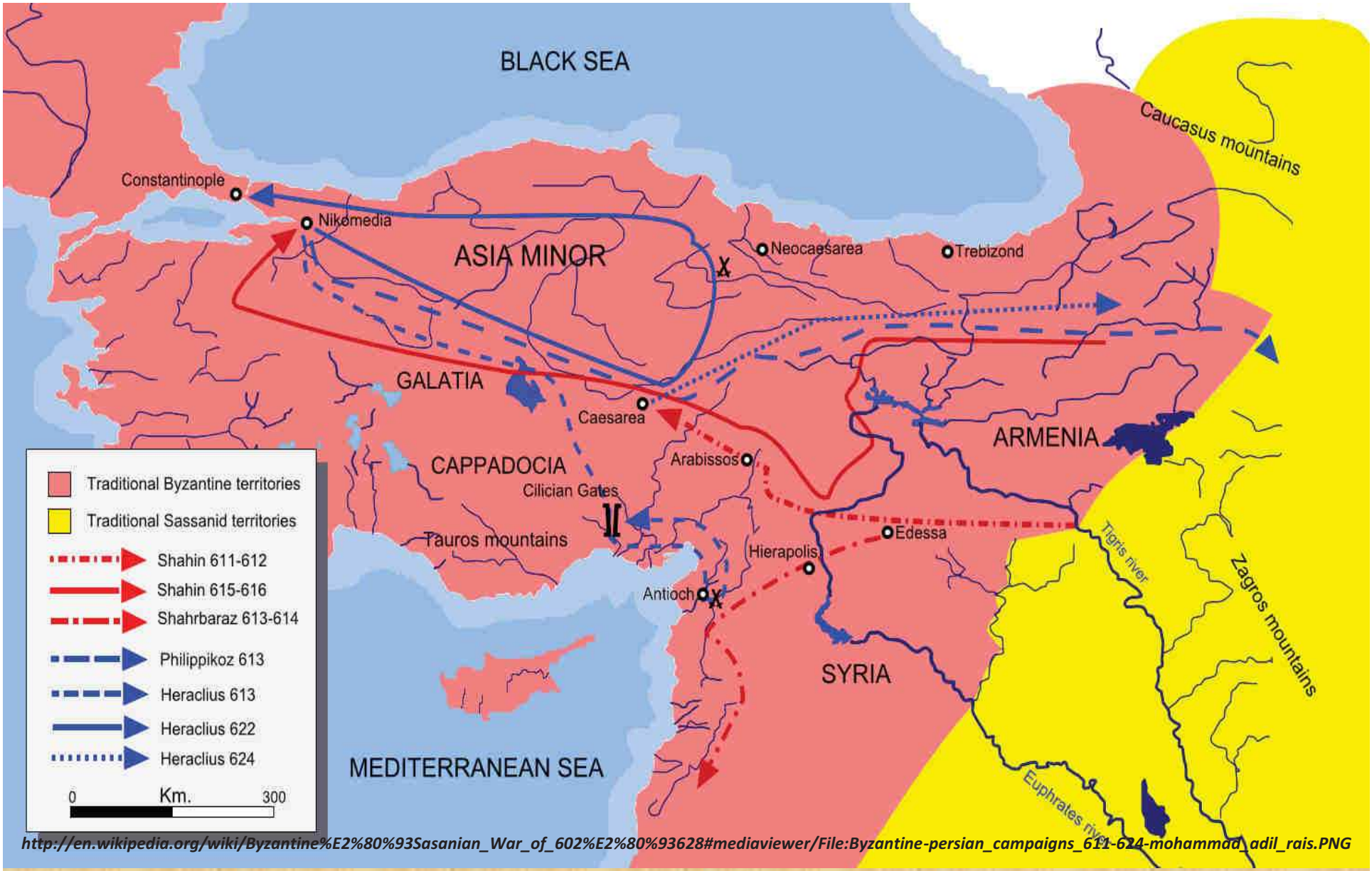

http://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine%E2%80%93Sasanian_War_of_602%E2%80%93628#mediaviewer/File:Byzantine-persian_campaigns_611-624-mohammad_adil_rais.PNG

© Mohammad Adil

Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ-ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 611-624

ΟΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ - ΚΡΙΜΑΙΑ - Μ. ΑΣΙΑ - ΑΡΜΕΝΙΑ - ΒΟΡ. ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ

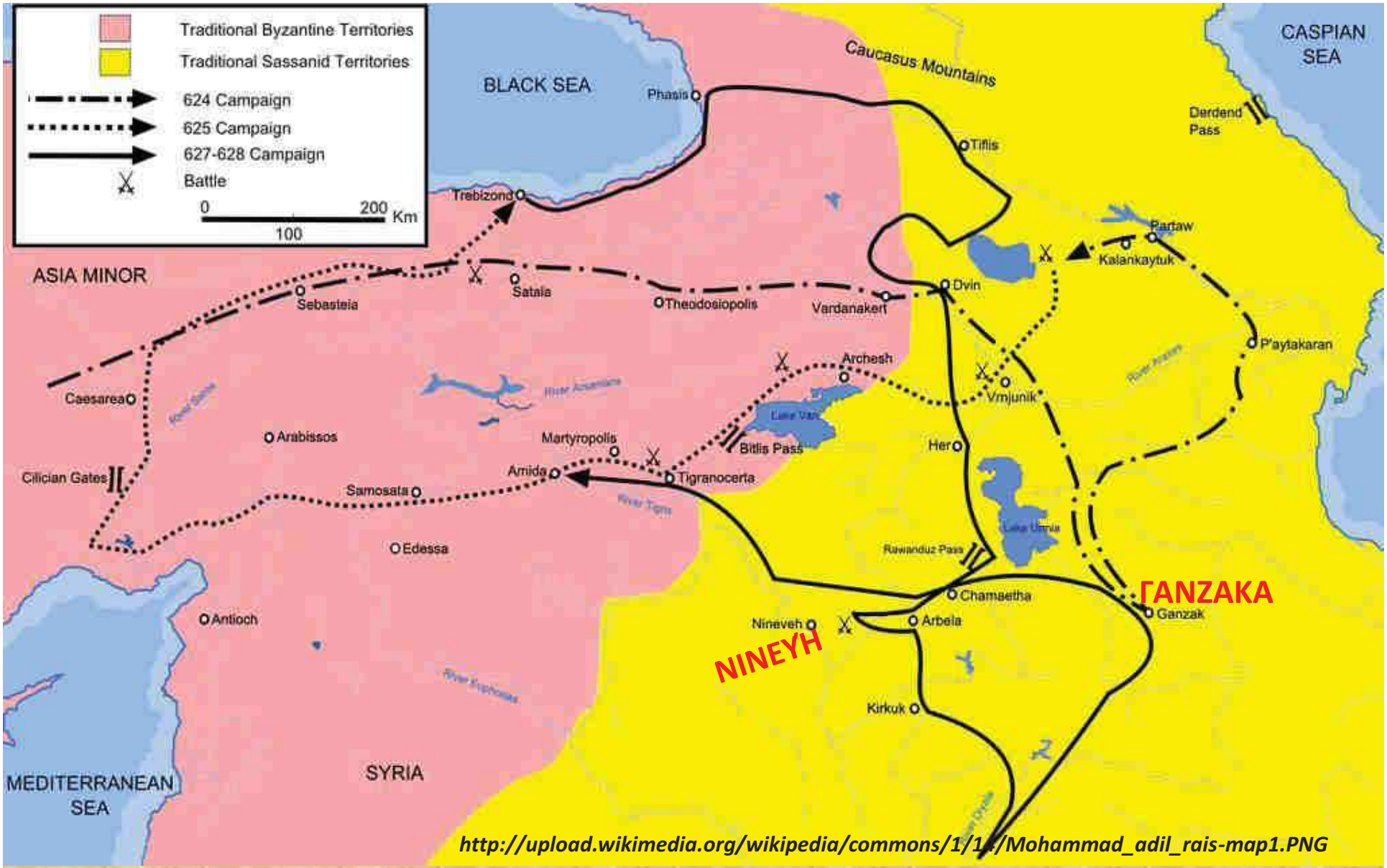

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1a/Mohammad_adil_rais-map1.PNG

© Mohammad Adil

Η ΤΕΛΙΚΗ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ-ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 624-628

ΟΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

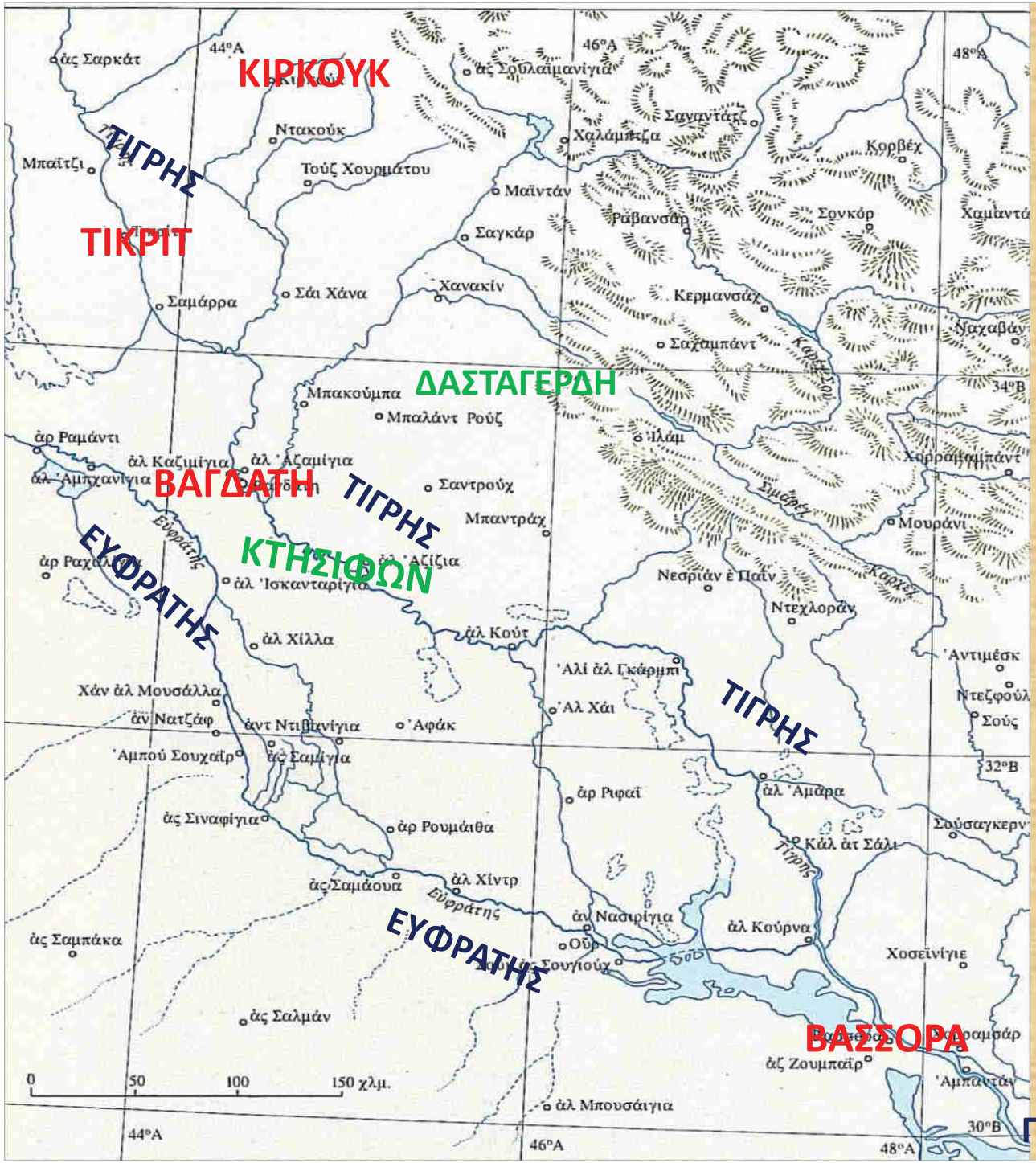

Χάρτης:

A. Guillou, *Βυζαντινός πολιτισμός*

© Ελληνικά γράμματα

ΝΟΤΙΑ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ

(σημ. Ιράκ)

Η απόκρουση των Αβαροσλάβων κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (626)

- Το **626** ο **χαγάνος των Αβάρων,** το όνομα του οποίου δεν είναι γνωστό, προήλασε εναντίον της **Κων/πολης** και την πολιόρκησε επικεφαλής μεγάλων δυνάμεων, ανάμεσα στις οποίες υπήρχαν και πολυάριθμοι **Σλάβοι υποτελείς του**. Ο **χαγάνος**, αν και είχε καταλήξει προηγουμένως σε συμφωνία με τον **Ηράκλειο** δεχόμενος μεγάλες χορηγίες, απαίτησε μάταια από τους Βυζαντινούς να εγκαταλείψουν την Κων/πολη. Στην τελευταία βρισκόταν ο γιος και διάδοχος του Ηρακλείου **Ηράκλειος-Κωνσταντίνος**, ο **πατριάρχης Σέργιος** και ο επικεφαλής της πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης ***μάγιστρος* Βώνος**. Όλοι τους διαδραμάτισαν κρίσιμους ρόλους στην οργάνωση της άμυνας και την εμψύχωση του πληθυσμού.

- Ο **Ηράκλειος** έστειλε ορισμένες δυνάμεις προς ενίσχυση της πρωτεύουσάς του, αλλά επέλεξε να παραμείνει στην **Ανατολή**, ώστε να νικήσει εκεί τους **Πέρσες**. Οι τελευταίοι είχαν στείλει ως αντιπερισπασμό ένα στρατιωτικό σώμα στα **μικρασιατικά προάστια** της Κων/πολης, το οποίο προσπαθούσε να διαπεραιωθεί απέναντι, ώστε να επιτεθεί εναντίον της Πόλης από κοινού με τους **Αβάρους**.

Η απόκρουση των Αβαροσλάβων κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (626)

- Ο **βυζαντινός στόλος** απέτρεψε την ένωση των εχθρών του επιφέροντας μεγάλες απώλειες στους **Πέρσες**. Οι επιθέσεις των **Αβάρων** αποκρούστηκαν επίσης στα **χερσαία τείχη της Πόλης**, όπως και εκείνες των **Σλάβων** που είχαν πλημμυρίσει με **μονόξυλα τον Κεράτιο κόλπο**. Ο υπέρτερος βυζαντινός στόλος ωστόσο τους κατανίκησε. Οι **Άβαροι** αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν καταδιωκόμενοι από τους Βυζαντινούς και ουσιαστικά απώλεσαν, μετά τις αποτυχίες τους στη **Θεσσαλονίκη** (**597, 614, 618**) και **την Κων/πολη (626),** τον έλεγχο επί των **σλαβικών φύλων**. Τα τελευταία άρχισαν να εγκαθίστανται μόνιμα στις **βαλκανικές επαρχίες** του Βυζαντίου.

- Η απόκρουση της απειλής ήταν κεφαλαιώδους σημασίας γεγονός, εξύψωσε το διεθνές κύρος του Βυζαντίου (σε συνδυασμό με τη μετέπειτα νίκη επί των **Περσών**) και αποδόθηκε στη θαυματουργή επέμβαση της **Θεοτόκου** (όπως η σωτηρία της **Θεσσαλονίκης** στον **πολιούχο «σωσίπολιν» Άγιο Δημήτριο**). Με το γεγονός αυτό συνδέεται από πολλούς η δημιουργία του περίφημου **«Ακάθιστου ύμνου»**, πιθανώς έργο του **πατριάρχη Σεργίου**.

Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΗ ΤΗΣ ΑΒΑΡΙΚΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ (626), ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΝΙΚΗΦΟΡΟ

- ***«Οι δε Άβαροι επεί τας σπονδάς διέλυσαν (και γαρ Ηράκλειος πριν προς Πέρσας εκστρατεύσαι δώροις προς αυτούς ταύτας εβεβαίου […]). Και αυτοί εκστρατεύοντες τω τείχει του Βυζαντίου πελάζουσιν, ευθύς τε πάντα ενεπίπρων τα προάστεια (…) Πέρσαι μεν τα της Ασιάτιδος μοίρας καθήρουν, Άβαροι δε τον επί Θράκης διέφθειρον χώρον. Αλλήλοις τε λόγοις οι βάρβαροι συνετίθεντο συμφωνήσαντες ελείν το Βυζάντιον. Οι ουν Άβαροι μηχανήματα τειχομάχα ετέκταινον. Πύργοι δε ήσαν ξύλινα και χελώναι τα κατασκευάσματα (…) και Σκλαβηνά πλήθη οι Άβαροι επεφέροντο και εις συμμαχίαν εχρώντο (…). Οι Σλάβοι (…) εκ του ποταμού του καλουμένου Βαρβύσσου αφώρμων και κατά της πόλεως ήεσαν. Αι δε επεκδραμούσαι (σημ.: βυζαντινά πλοία) και εις μέσον αυτούς απολαβούσαι εκ του ευθέως έκτεινον, και αίματι πολλώ το θαλάσσιον ύδωρ εφοινίσσετο. Εν τοις πτώμασιν ουν των αναιρεθέντων και γυναίκες Σκλαβηνοί κατεφαίνοντο. Αλλά ταύτα οι Άβαροι θεασάμενοι και της προσεδρίας απειπόντες προς την αυτών ανεζεύγνυον. Ο δε αρχιερεύς της πόλεως συν Κωνσταντίνω τω βασιλεί ευχαριστηρίους λιτάς τω θεώ προσέφερον εν τω ναώ της θεομήτορος, τω εν Βλαχέρναις ιδρυμένω αφικόμενοι».**

Η αβαρο-σλαβική πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (626)

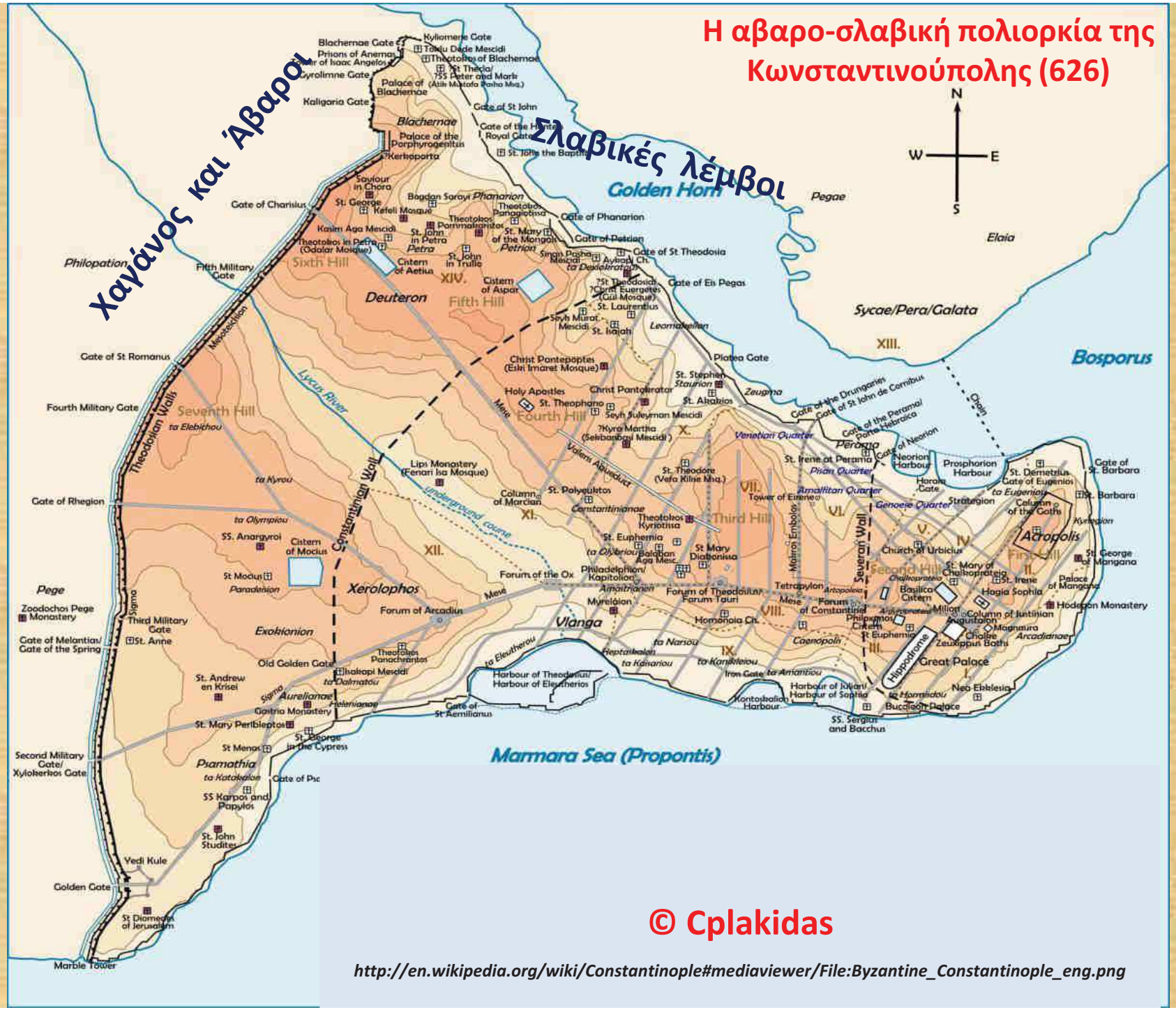
Χαγάνος και Άβαροι
Σλαβικές λέμβοι
N
W
E
S
Golden Horn
Pegae
Elaia
Sycae/Pera/Galata
Bosporus
Marmara Sea (Propontis)
Blachernae
Deuteron
Philopation
Pege
Xerolophos
Vlanga
Psamathia
Exokionion
Blachernae Gate
Kyliomene Gate
Kaligaria Gate
Gate of Charisius
Fifth Military Gate
Gate of St Romanus
Fourth Military Gate
Gate of Rhegion
Third Military Gate
Gate of Melantias/ Gate of the Spring
Second Military Gate/ Xylokerkos Gate
Golden Gate
Marble Tower
Theodosian Walls
Constantinian Wall
Severan Wall
Lycus River
Underground course
Mese
Sixth Hill
Fifth Hill
Seventh Hill
Fourth Hill
Third Hill
Second Hill
First Hill
Acropolis
Forum of Arcadius
Forum of the Ox
Forum of Theodosius/ Forum Tauri
Forum of Constantine
Great Palace
Hippodrome
Hagia Sophia
Church of Urbicius
Tetrapylon
Milion
Column of Justinian
Zeuxippus Baths
Buccoleon Palace
Neo Ekklesia
Harbour of Theodosius/ Harbour of Eleutherios
Harbour of Kiverii/ Harbour of Sophia
Kontoskalion Harbour
Prosphorion Harbour
Neorion Harbour
Horaia Gate
Strategion
Perateia
Venetian Quarter
Pisan Quarter
Amalfitan Quarter
Genoese Quarter
Blachernae Palace
Palace of the Porphyrogenitus
Kerkoporta
Gate of St John
Gate of the Hunters
Gate of Phanarion
Gate of Petrion
Gate of St Theodosia
Gate of Eis Pegas
Platea Gate
Gate of the Drungarios/ Gate of St John de Cornibus
Gate of the Perama/ Porta Hebraica
Gate of Neorion
Chain
Gate of Eugenios
Gate of St Barbara
Column of the Goths
Palace of Mangana
Hodegon Monastery
Arcadianae
Magnaura
Chalke
Basilica Cistern
Philoxenos Cistern
Aetius Cistern
Aspar Cistern
Mocius Cistern
Arcadian Cistern
Yedi Kule
Lips Monastery (Fenari Isa Mosque)
Christ Pantepoptes (Eski Imaret Mosque)
Holy Apostles
Christ Pantokrator
St Theodore (Vefa Kilise Mos.)
St Euphemia
St Mary Diabarissa
Theotokos Kyriotissa
St Polyeuktos
Column of Marcian
St Irene at Perama
St Demetrius
St George of Mangana
St Mary of Chalkoprateia
St Irene
Church of Urbicius
Tower of Eirenes
Skyros Embolos
Myrelaion
Philadelphion/ Kapitolion
Amastrianon
Heptaskalon
Caenopolis
Iron Gate
Monastery of Gastria
Monastery of Zoodochos Pege
Monastery of Hodegon
Monastery of Studius
Monastery of St Andrew en Krisei
Monastery of St Mary Peribleptos
Monastery of St John Studius
Monastery of SS Karpos and Papylos
Monastery of St George in the Cypress
Monastery of St Diomedes of Jerusalem
Monastery of SS Sergius and Bacchus
Monastery of St Anne
Monastery of St Menas
Monastery of St Mocius
Monastery of St Euphemia
Monastery of St Mary of the Mongols
Monastery of St John in Petra
Monastery of St John in Trullo
Monastery of St George Kefeli Mosque
Monastery of Theotokos Panachrantos
Monastery of Theotokos Pammakaristos
Monastery of Theotokos Panagiotissa
Monastery of Theotokos in Petra (Odalar Mosque)
Monastery of Kasim Aga Mescidi
Monastery of Seyh Murat Mescidi
Monastery of Seyh Suleyman Mescidi
Monastery of Sinan Pasha Mescidi
Monastery of Ayiapi Ch. ta Dexiokratous
Monastery of ?St Theodosia ?Christ Euergetes (Gul Mosque)
Monastery of St Laurentius
Monastery of St Isaiah
Monastery of ?Kyra Martha (Sekbanbasi Mescidi)
Monastery of St Stephen Staurion
Monastery of St Akakios
Monastery of St Theophano
Monastery of Bogdan Saray Phanarion
Monastery of Tekfu Dede Mescidi
Monastery of Theotokos of Blachernae
Monastery of St Thekla/ 755 Peter and Mark (Atik Mustafa Pasha Msq.)
Monastery of Saviour in Chora
Monastery of Iskapi Mescidi ta Dalmatou
Monastery of Theotokos ta Kyrou
Monastery of Theotokos ta Olympiou
Monastery of Theotokos ta Elebichou
Monastery of Theotokos ta Kyriou
Monastery of Theotokos ta Olybriou
Monastery of Theotokos ta Narsou
Monastery of Theotokos ta Kanikleiou
Monastery of Theotokos ta Eleutherou
Monastery of Theotokos ta Kataleipon
Monastery of Theotokos ta Armatiou
Monastery of Theotokos ta Hormisdou
Monastery of Theotokos ta Dalmatou
Monastery of Theotokos ta Kaniklei

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ 626

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄ - © Εκδοτική Αθηνών

Δογματικές αντιπαλότητες κατά τη βασιλεία του Ηρακλείου

Μονοενεργητισμός και μονοθελητισμός

- Η δογματική έριδα περί των φύσεων του Χριστού απασχολούσε έντονα τον **Ηράκλειο** και τον ***πατριάρχη Κων/πόλεως* Σέργιο**, κυρίως εξαιτίας της πολιτικής της σημασίας. Ο Σέργιος διέγνωσε στο λεγόμενο ***μονοενεργητισμό***, δηλ. στη διδασκαλία περί μιας ενέργειας των φύσε-ων του Χριστού (θείας και ανθρώπινης), την επιθυμητή σύζευξη ανάμεσα στο δόγμα που είχε καθιερωθεί με τη σύνοδο της **Χαλκηδόνας (451)** και των **μονοφυσιτικών** απόψεων που ακολουθούσε μεγάλο μέρος του πληθυσμού της βυζαντινής Ανατολής. Με την αποδοχή της θέσεως ότι πέρα των δύο φύσεων «εκδηλώνεται» μία ενέργεια θα ι-κανοποιούνταν οι τελευταίοι πληθυσμοί.

- Ο πατριάρχης ήρθε σε επαφή με εκπροσώπους των ανατολικών Εκκλησιών και με τον **πάπα Ονώριο**, ενώ παράλληλα είχε την υποστήριξη του Ηρακλείου, που είχε συζητήσει το πρόβλημα με τον αρμενικό κλήρο και με τον μονοφυσίτη πατριάρχη Αντιοχείας. Οι προσπάθειες συμβιβασμού εντάθηκαν μετά τη λήξη του βυζαντινο-περσικού πολέμου.

Δογματικές αντιπαλότητες κατά τη βασιλεία του Ηρακλείου

Μονοενεργητισμός και μονοθελητισμός

- Ο από το 631 ***πατριάρχης Αλεξανδρείας***, αλλά και ***αυγουστάλιος*** (= πολιτικός / στρατιωτικός διοικητής) Αιγύπτου **Κύρος** υπέγραψε μαζί με τους μονοφυσίτες την ένωση, που αναγνώριζε τη «*μία φυσική ενέργεια εν Χριστώ*». Επιδόθηκε γενικά στην επιβολή του δόγματος του **μονοενεργητισμού**, αλλά γνώρισε αντίδραση τόσο από το *μονοφυσιτικό* πληθυσμό όσο και από τους *ορθόδοξους* υπό την ηγεσία του πρώην μοναχού ***πατριάρχη Ιεροσολύμων*** **Σωφρονίου** (634-638), ο οποίος στερείτο πολιτικού αισθητηρίου και ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα κατά του ***πατριάρχη Κων/πόλεως*** **Σεργίου.**

Δογματικές αντιπαλότητες κατά τη βασιλεία του Ηρακλείου

Μονοενεργητισμός και μονοθελητισμός

- Όταν και ο **πάπας Ονώριος** εξέφρασε επιφυλάξεις, ο **Σέργιος** υποχώρησε και τάχθηκε υπέρ της αναγνώρισης μιας θέλησης στον Χριστό. Ο Σέργιος συνέταξε τη σχετική λεγόμενη «***Έκθεση***» που επικυρώθηκε από τον αυτοκράτορα και εκτέθηκε στην Αγία Σοφία προς γνώση του πληθυσμού της πρωτεύουσας **(638).**

- Το μεγάλο ωστόσο μέρος του πληθυσμού δεν αποδέχθηκε την «***Έκθεση***» και το κείμενο απορρίφθηκε τόσο από *ορθόδοξους* όσο και από *μονοφυσίτες*. Ο νέος **πάπας Ιωάννης Δ΄** αρνήθηκε επίσης να αναγνωρίσει τη συμβιβαστική «***Έκθεση***».